

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

Karens Petrosjans

„Barbara” tēls senajā Ķīnā (saskaņā ar *Džou* un Rietumu *Haņ* dinastiju
laika avotiem)

Promocijas darbs

Filoloģijas doktora grāda iegūšanai *folkloristikas zinātnes* nozares *cittautu
folkloristika* apakšnozarē

Darba zinātniskais vadītājs: prof. L.Taivans

Rīga, 2010

SATURS

Ievads.....	4
Pētījuma rezultātu aprobācija.....	10
Ķīnas avotu un zinātniskās literatūras pārskats.....	12
I. „Barbara” tēla veidošanās vēsturiskie aspekti senajā Ķīnā.....	29
1.1. Priekšvārds.....	29
1.2. Termins „barbars” antīkajā izpratnē un senajā Ķīnā.....	30
1.3. Ķīniešu kaimiņi <i>Šan-Jiņ</i> un <i>Džou</i> dinastijas periodā (17. – 3. gs. p.m.ē.).....	34
1.4. Ķīna un „barbari” <i>Cjiņ</i> (221.-206. g. p.m.ē.) impērijas periodā.....	46
1.5. <i>Haņ</i> (206.g. p.m.ē. – 220.g. m.ē.) dinastija un ziemeļu „barbari”.....	50
1.6. <i>Haņ</i> ekspansija uz ziemeļaustrumiem un dienvidu iekarošana 2. gs. p.m.ē. beigās	62
1.7. Senās vēstures notikumu ietekme uz „barbara” tēla uztveri.....	64
II. Dzīvnieku iezīmes „barbara” tēlā senajā Ķīnā.....	68
2.1. Etnonīmu semantika un rakstības specifika.....	68
2.2. Etnonīmu animālisma simbolisms.....	70
2.3. Entomoloģiskais simbolisms.....	81
2.4. Etnonīmu ornitoloģiskā tematika.....	84
2.5. <i>Šan-Jiņ</i> un <i>Džou</i> perioda etnonīmu semantika sinologu pētījumos.....	87
2.6. Etnonīmu semantikas datu sistematizācija.....	94
2.7. „Barbari” un „zoomorfās alegorijas” seno ķīniešu literatūrā.....	96
2.8. “Līdzīgi savvaļas zvēriem un putniem” (binoma <i>cjiņšou</i> problēma).....	108

III. Ķīniešu domātāju ietekme uz „barbara” tēla un telpas uztveri senajā Ķīnā.....	117
3.1. Konfūciānisma <i>sjaožeņ</i> elementi <i>sjunnu</i> ētiskajā attēlojumā.....	117
3.2. „Barbaru” alkatība <i>Haņ</i> diplomātijas veidošanā.....	125
3.3. „Barbaru” raksturojums ķīniešu <i>jiņ-jan</i> sistēmas kontekstā.....	126
3.4. „Barbari” kā sabiedrība, kurai nepiemīt harmonija un pastāvīgums.....	127
3.5. Konfūcijs par „barbariem”.....	134
3.6. Uzskati par „barbaru” telpu.....	137
3.7. Sinocentrisma koncepcija ārpolitikā.....	142
3.8. Seno ķīniešu hronistu un mūsdienu eiropiešu zinātnieku mīti.....	146
Nobeigums.....	149
Summary.....	153
Pielikums nr. 1. Kartes un shēmas.....	158
Pielikums nr. 2. Etnonīmu alfabētiskais rādītājs.....	164
Pielikums nr. 3. No <i>piņjiņ</i> sistēmas atveidotie ķīniešu un citu Austrumu Āzijas tautu personvārdi un titulēti pievārdi.....	170
Pielikums nr. 4. Disertācijā izmantotie seno ķīniešu avotu tulkoto fragmentu oriģinālie teksti.....	176
Izmantotās literatūras saraksts.....	182

Ievads

Disertācijā „„Barbara” tēls senajā Ķīnā (saskaņā ar *Džou* un Rietumu *Haņ* dinastiju laika avotiem)” tiek aplūkotas Ķīnas un tās kaimiņtautu savstarpējās attiecības senatnē. Pētījuma centrā ir ķīniešu attiecības ar ziemeļu klejotāju tautām. Kā zināms, ķīniešu literatūrā tās galvenokārt tiek dēvētas par „barbariem”¹. Tiesa, šī darba autoru ir interesējis nevis ķīniešu un „barbaru” kontaktu vēsturiskais fons, t.i., kari, diplomātiskās attiecības vai tirdzniecība, bet gan šo attiecību kulturoloģiskais (kultūrantropoloģiskais) aspekts. Cita starpā darba autors cenšas rekonstruēt „barbara” „ētisko portretu”, t.i., klejotāja ētiskās īpašības, tādā veidā, kādā tās atklājās pašiem ķīniešiem.

Darbu galvenokārt veido ķīniešu literāro avotu analīze. Pamatavots ir „Ši dzji” (tulkojumā „Vēstures pieraksti”) – senas ķīniešu vēsturiskās literatūras piemineklis, ko ir sarakstījis Rietumu *Haņ* (206. g. p.m.ē. – 8. g. m.ē.) dinastijas laikā dzīvojušais un par galma historiogrāfu kalpojušais vēsturnieks Sima Cjaņš (145.-87. g. p.m.ē.). Viņa darbā, kas aptver Ķīnas vēsturi no mītiskajiem imperatoriem līdz notikumiem, kuru laikabiedrs ir pats autors, daudzkārt ir minētas tautas, ar kurām ķīnieši uzturēja kontaktus gadsimtu garumā. Atsevišķās sava darba nodaļās vēsturnieks pievēršas ziemeļu ciltīm – „Ši dzji” 110. nodaļa ir veltīta *sjunnu* tautai, kas Eiropā ir pazīstama kā huņņi.² Citu avotu vidū kā īpaši svarīgs izceļams traktāts „Jaņ tie luņ” (1. gs. p.m.ē.). Detalizētāk par avotiem runāsim tam īpaši veltītā nodaļā.

Disertācijas mērķis un uzdevums

Darba autora mērķis ir „barbara ētiskā tēla” rekonstrukcija veidā, kādā to uztvēra senie ķīnieši. Darba uzdevums ir atklāt mehānismus, ar kuru palīdzību tika konstruēts šis „barbara” tēls.

Promocijas darba hipotēzes:

- 1) Priekšstati par *negatīvo-ārējo* (t.i., „barbariem”) tika veidoti pēc ķīniešu kultūras priekšstatiem par *negatīvo-iekšējo*.

¹ Vārds „barbars” šajā darbā tiek lietots pēdīnās, tomēr atsevišķos gadījumos pēdīnās netiks izmantotas, īpaši tad, kad runa būs par barbariem antīkās pasaules izpratnē.

² Šo teoriju neatbalsta visi zinātnieki (piem., A.Remusā, F. Altheims, H.V. fon Hausigs).

- 2) Ar dzīvnieku pasauli saistītu valodas elementu izmantojums kaimiņu cilšu nosaukumos (etnonīmos) norāda uz noniecinošu attieksmi pret „barbariem”.
- 3) Alegorijas, kas salīdzina „barbarus” ar savvaļas zvēriem, ir aplūkojamas pēc ķīniešu idiomu prizmas.

Pētnieciskās metodes

Turklāt šajā darbā tiek izmantota *semantiskās rekonstrukcijas metode*. Tā tiek pielietota, pētot ķīniešu avotos sastopamos cilšu etnonīmus. Semantiskās rekonstrukcijas mērķis ir atklāt ķīniešu tradicionālo pasaules ainu, viņu priekšstatus par ārējām ciltīm. Ar mērķi novilkt paralēles starp ķīniešiem raksturīgajiem „zemā cilvēka” un „barbara” tēliem darbā tiek pielietota arī *salīdzinošās analīzes metode*. Kā palīgmetode tiek izmantota *salīdzinoši vēsturiskā metode*, kas tiek pielietota pirmajā nodaļā, lai saprastu seno ķīniešu un viņiem blakus mītošo cilšu attiecību vēsturisko evolūciju.

Disertācijas zinātnes nozare

Nebūtu lieki sacīt dažus vārdus par zinātnes nozari, kurai ir piederīgs šis darbs. Neraugoties uz to, ka tajā tiek daudz runāts par vēsturiskajiem faktiem, kas saistīti ar attiecībām ķīniešu un to kaimiņu cilšu starpā, darba autors to nesaista ar vēstures nozari. Dotajā gadījumā mūs vairāk interesē ne tik daudz avotu un tajos aprakstīto norišu drošticamība, cik problēmas kulturoloģiskais (kultūrantropoloģiskais) aspekts. Tādēļ gribētos šo darbu saistīt ar tādām zinātnes nozarēm kā kultūras antropoloģija un filoloģija. Šajā ziņā darbs ir raksturojams kā starpnozaru pētījums, kas būtībā atspoguļo tā autora veikto akadēmisko ceļu, studējot universitātē.

Promocijas darba struktūra

Darbu veido trīs nodaļas. Pirmā no tām ir uzskatāma par ievaddaļu – tās mērķis ir sniegt vispārēju priekšstatu par seno ķīniešu un apkārtējo cilšu attiecībām. Šī nodaļa nedaudz iziet ārpus šis pētījuma robežām, taču, ņemot vērā latviešu zinātniskās literatūras trūkumu konkrētajā pētniecības laukā, autors ir uzskatījis par nepieciešamu sniegt vēsturisku ieskatu *Cjiņ* (221.-206. g. p.m.ē.) - *Haņ* (206. g. p.m.ē. – 220. g. m.ē.) laikmeta Ķīnas attiecībās ar ziemeļrietumu ciltīm. Nodaļā aplūkots laiks aptver posmu no pirmās vēsturiskās *Šan-Jiņ* dinastijas (17.-11. gs. p.m.ē.) līdz mūsu ēras sākumam, kas sakrīt ar Rietumu *Haņ* dinastijas krišanu. Pētījuma galvenais objekts ir

ķīniešu attiecības ar ziemeļu klejotāju ciltīm, kas bija galvenais *Džou* dinastijas militārais pretinieks (11.-3. gs. p.m.ē.). Darba autora uzmanība ir pievērsta šo attiecību raksturam, jo ķīniešu un „barbaru” kontaktu vēsturiskais fons ir tieši ietekmējis „barbaru” ētisko un kultūras percepciju senajā Ķīnā.

Bez *Džou* perioda pirmajā nodaļā tiek aplūkoti ķīniešu un „barbaru” kontakti *Cjiņ* un Rietumu *Haņ* centralizēto impēriju laikos, kad ķīniešu sadrumstaloto valstiņu apvienošanās izraisīja centrīces tendences uz ziemeļu robežām. Tā, 3.gs. p.m.ē. izveidojās spēcīga *sjunnu* klejotājcilšu apvienība, kas aizņēma mūsdienu Mongolijas teritoriju, kā arī Ķīnas autonomo rajonu - Iekšējo Mongoliju. *Sjunnu* lielvalsts bija sava laika ķīniešu militārais un politiskais pretinieks. Darba autors mēģina attēlot arī nomadu un ķīniešu kontaktu pozitīvos aspektus. Pirmajā nodaļā nepieciešamas vēsturiskās kartes, kas uzskatāmi parāda vēsturisko fonu. Ņemot vērā, ka Latvijā šāda veida kartogrāfiskais materiāls nav izdots, darbā ir izmantotas autora sastādītas kartes.

Otrā nodaļā jau ir atrodams konkrēts pētījuma objekts - tā ir veltīta ķīniešu literatūrā satopamajam „barbaru” salīdzinājumam ar savvaļas dzīvniekiem. Nodaļu veido divas apakšnodaļas. Pirmajā no tām ir redzams, kā minētā parādība atspoguļojas „barbaru” cilšu nosaukumos ķīniešu valodā. Šajā gadījumā mūs interesē etnonīmi, kuros hieroglifu komponentos vai pašos hieroglifos atrodamas ar faunu vai kukaiņu pasauli saistītas zīmes. Pētījuma gaitā ir aplūkoti atsevišķu sinologu viedokļi šajā jautājumā un mēģināts ar dažiem no tiem sākt polemiku.

Otrā apakšnodaļa ir veltīta citam aplūkojamās parādības aspektam - ķīniešu literatūrā daudzviet satopamajam „barbaru” cilšu salīdzinājumam ar savvaļas zvēriem. Izdalāmi divi šāda metaforiska salīdzinājuma veidi. Pirmajā gadījumā „barbars” tiek salīdzināts ar konkrētu dzīvnieku - vilku, šakāli vai tīģeri. Otrajā – tiek vienkārši apgalvots, ka „barbars” līdzinās „savvaļas zvēram”. Lai noskaidrotu metaforu saturu, autors ir pievērsies daudzajām ķīniešu valodas idiomām (jeb t.s. *čenjui*), kā arī aplūko ķīniešu literatūrā sastopamo „zoomorfo alegoriju” lietojumu par citiem objektiem.

Trešajā darba nodaļā darba autors ir īstenojis galveno šī pētījuma uzdevumu, t.i., „barbara ētiskā portreta” rekonstrukciju. Pēc „Ši dzji” 110. nodaļas, kurā aprakstīta *sjunnu* tauta, var secināt, ka „barbaru” iedabā dominēja negatīvas īpašības, piemēram,

pārmērīga tiekšanās pēc vieglas peļņas vai izdevīguma (*li*). Tajā pašā nodaļā Sima Čjaņs norāda uz tādas īpašības kā taisnīgums (*ji*) trūkumu *sjunnu* vidū. Citos avotos ziemeļu „barbariem” tiek piedēvēts cilvēkmīlestības (*žei*) trūkums. Šo priekšstatu analīze tiek veikta, par pamatu ņemot J. Kroļa teoriju, saskaņā ar kuru negatīvie priekšstati par „barbariem” tika konstruēti izejot no priekšstatiem par negatīvo pašā ķīniešu kultūrā. Bez problēmas antropoloģiskā aspekta trešajā nodaļā ir aplūkoti arī ķīniešu priekšstati par telpu Ķīnas un „barbaru” attiecībās. Nodaļā ir iekļautas shēmas, kurās autors cenšas attēlot atsevišķus pētījuma aspektus.

Lai izpildītu izvirzīto uzdevumu, gribētu runāt arī par atsevišķām grūtībām, kas raksturīgas šāda veida darbiem. Kā jau norādīts, pētījuma nodarbina atšķirīgi kultūrai piederīga un pirms vairāk nekā diviem tūkstošiem gadu dzīvojuša indivīda domāšanas loģikas rekonstrukcija. Protams, pētnieka rīcībā nav tāda avota, kurā sistemātiski būtu izklāstīti ķīniešu vai kādas atsevišķas personas uzskati un attieksme pret svešu tautu. Pētniekam ir pieejami vienīgi netieši avotu dotumi, atsevišķi darbu fragmenti, kas ļauj rekonstruēt vairāk vai mazāk reālu ainu. Autors atzīst, ka, ņemot vērā šīs grūtības, ir grūti izvairīties no kļūdām, kuras gan, cerams, nebūs pietiekami nopietnas, lai apšaubītu darba gaitā izdarītos secinājumus. Turklāt ir arī lingvistiska rakstura problēmas, kas ir saistītas ar seno ķīniešu valodas interpretāciju – zināms, ka daudzu hieroglifu nozīme laika gaitā ir mainījusies. Par to darba autors vēl skaidros turpmāk.

Darba zinātniskā novitāte

Vērtējot darba zinātnisko novitāti, ir jāatzīmē, ka autors ir padziļināti pētījis seno ķīniešu priekšstatus par „barbariem” pēc atsevišķu cilšu nosaukumiem pašu ķīniešu atspoguļojumā. Lai gan šī tēma jau tika skarta dažu pētnieku darbos (J. Ching 1997, W. Eberhard 1982, Г.Г. Стратанович 1963), tajos atrodam samērā virspusēju tēmas aplūkojumu. Šajā darbā autors parāda, ka avotos sastopamo „nievājošu etnonīmu” (pēc J. Ching) vai „totēmisko emblēmu” (pēc M. Krjukova un G. Stratanoviča) problēma nav vērtējama viennozīmīgi. Otrajā nodaļā izteiktie secinājumi uzskatāmi parāda problēmas komplekso raksturu.

Neskaitot, t.s. „animālistisko etnonīmu” izpēti, otrajā nodaļā tiek būtiski pārvērtēts skatījums uz „barbaru” un savvaļas zvēru salīdzinājuma fenomenu. Pētījuma gaitā tiek apgāzts līdz šim dominējošais viedoklis, ka tekstos bieži sastopamie salīdzinājumi norāda uz to, ka senie ķīnieši iztēlojās „barbarus” kā pa

pusei cilvēkus, pa pusei zvērus. Disertācijas autors piedāvā ievirzīt pētījumu filoloģijas laukā. Disertācijas autors uzskata, ka svešzemniekiem piemērotās alegorijas ir konstatējamas arī literatūrā sastopamajās idiomās. Raksturojot šos salīdzinājumus kā seno ķīniešu valodas idiomās, pēc autora domām tiek panākts objektīvākais rezultāts.

Disertācijas aktualitāte Latvijā

Ir vērts atzīmēt, ka, cik mums zināms, līdz šim latviešu valodā nav izstrādāta neviena doktora disertācija Iekšējas Āzijas³ pētniecības laukā un piedāvātais darbs ir pirmais ne tikai Latvijas Universitātē, bet arī mūsu valsts augstskolās. Šajā sakarā gribētos norādīt uz dažām problēmām, kas ir saistītas ar šāda līmeņa darbu sagatavošanu. Cita starpā tie ir lingvistiska rakstura sarežģījumi jo darbā ir izmantoti Iekšējas Āzijas cilšu nosaukumi un personvārdi kas ir atveidoti no ķīniešu valodas. Līdz šim nav izstrādāta vispārpieņemta ķīniešu hieroglifu transkripcijas sistēma latviešu valodā (lielā mērā tas ir saistīts ar ķīniešu-latviešu vārdnīcas trūkumu), kas ir nozares attīstību bremsējošs faktors. Pagaidām Latvijas sinologi ir piedāvājuši divus ķīniešu zilbju transkripcijas variantus (E. Kataja un J. Staburovas darbi).⁴ E. Kataja piedāvātais variants nav guvis īpašu atsaucību, un tagad plašāk tiek lietota J. Staburovas atveides sistēma. Arī dotā pētījuma autors galvenokārt izmantos E. Staburovas variantu.⁵ Darba trūkums ir tas, ka, mēģinot transkribēt visu *pinjīn*⁶ sistēmu, autore J. Staburova ir izlaidusi dažas *pinjīn* zilbes, piemēram, *zheng* un *zhen*, taču kopumā tas nemazina darba zinātnisko vērtību. Cita problēma saistīta ar to, ka daudzi ķīniešu vārdi grūti padodas locīšanai latviešu valodā. Tāpēc šajā darbā visi senie un mūsdienu ķīniešu jēdzieni, kā arī ģeogrāfiskie, cilšu, tautu, dinastiju vai valstu nosaukumi, kuri ir atvasināti no *pinjīn* sistēmas zilbēm, būs izcelti kursīvā.

³ Ar terminu „Iekšēja Āzija” daudzi pētnieki apzīmē Āzijas reģionu, kurā ietilpst mūsdienu Mongolijas teritorija un Ķīnas rietumu un ziemeļrietumu daļa (Iekšējas Mongolijas autonomais rajons, *Ninsja-hui* autonomais rajons, *Sjindzjan*-uiguru a.r., Tibetas a.r., *Gaņsu* un *Cjinhai* provinces, kā arī *Šaņsi* provinces ziemeļu daļa).

⁴ Staburova J. Ķīniešu valodas īpašvārdi un to atveide latviešu valodā: teorētiskie un praktiskie aspekti. – Rīga, Jāņa Rozes apgāds, 2006, 20.-25. lpp. Kataja E. Par ķīniešu rakstu zīmju fonētisko atveidi latviešu valodā// Ceļš. Nr. 48. – Rīga, 1996, 254 – 262 lpp.

⁵ Vienīgais izņēmums no J. Staburovas piedāvātās transkripcijas sistēmas ir *wu* atveide kā *u*. Vienīgais izņēmums no J. Staburovas piedāvātās transkripcijas sistēmas ir *wu* atveide saskaņā ar E. Kataja variantu kā *u*.

⁶ *Pinjīn* (拼音, „transkripcija”) ir ķīniešu valodas atveides sistēma, kam pamatā ir latīņu alfabēts. Šī sistēma Ķīnas Tautas Republikā tika pieņemta 1958. gadā, kad tā ieguva oficiālu statusu. Kopš 1979. gada tā ieguvusi starptautisku atzinību, un visā pasaulē tā ir ķīniešu personvārdu un nosaukumu oficiālā transkripcija. *Pinjīn* sistēma satur visus latīņu alfabēta burtus, izņemot burtu „v”, bet to papildina burts „ü”.

Izņēmums būs tikai personvārdi, kuri tiks latviskoti, taču pielikumā tie būs redzami rakstīti *pinjīn* variantā.

Ir vēl kāds aspekts, kas ļauj novērtēt šī darba aktualitāti. Zināms, ka mūsdienu ĶTR ir daudznacionāla valsts, kurā dzīvo vairāk nekā 50 (55, ja tic ķīniešu avotiem) mazākumtautību (t.s. *šaošumiņdzu*; dažkārt šo terminu vēsturnieki attiecina arī uz senajām tautām, kas ir dzīvojušas ĶTR). Attiecībā uz tām valstī tiek īstenota īpaša politika. Piemēram, atšķirībā no *haņ* (t.i., ķīniešiem) mazākumtautībām ir ļauts vienas ģimenes ietvaros dzemdēt vairāk kā vienu bērnu. Ir sastopamas arī citas politisko nostādņu nianšes. Šajā sakarā var norādīt, ka šis pētījuma secinājumus ir iespējams izmantot, analizējot Ķīnas un mazākumtautību attiecību problemātiku mūsdienu kontekstā. Citiem vārdiem, *haņ* - *šaošumiņdzu* mūsdienu attiecību, pētniekam, izmantojot šo darbu, ir iespēja salīdzināt, cik lielā mērā laika gaitā ķīniešu ideoloģijā un kultūrā ir mainījušies priekšstati par neķīniešiem, kā arī noskaidrot, vai ir mainījušies ķīniešu uzskati jautājumā par savas valsts kā regulējoša mehānisma lomu Austrumu un Iekšējās Āzijas tautu likteņos.

Visbeidzot gribētos izteikt īpašu pateicību lieliskajam ķīniešu vēsturniekam, profesoram Vanam Čenvenam (王承文) par sniegtajām konsultācijām un atbalstu darba sagatavošanā manu studiju laikā Suņ Jatsena universitātē (中山大学) 2008./2009. akad. gadā. Pateicos arī modernās un senās ķīniešu valodas pasniedzējiem no *Uhaņ* pedagoģiskās universitātes, kurā man bija iespēja mācīties 2006./2007. akad. gadā.

Pētījuma rezultātu aprobācija

Promocijas darba galvenie rezultāti apkopoti trīs publikācijās vispāratzītos recenzējamajos izdevumos:

- 1) Ҡīna – „barbari”: etnonīmu semantika // Latvijas Universitātes raksti, 722. sējums. – Rīga, 2008, 128. – 136. lpp.
- 2) Анимистические представления в верованиях сюнну (по китайским источникам) // Сборник научных трудов „Мировоззрение населения Южной Сибири и Центральной Азии в исторической ретроспективе” (Вып. 3). – Барнаул, 2009, с. 121-124.

Pieņemts publicēšanai:

- 3) Ancient Chinese Perceptions of the Space of the „Middle Kindgom” and the „Barbarian Periphery”: Sinocentric model of Oikumene // Latvijas Universitātes raksti, Orientālistika. – Rīga, 2010.
- 4) К значению бинорма *цинъшоу* в китайском образе „северного варвара” // Сборник научных статей „Гуманитарные науки”. – Караганда, 2010.

Zinātnisko konferenču materiāli:

1) К семантике названий некитайских племен в древности // „Азиатско-тихоокеанский регион: история и современность”. Материалы международной студенческой научно-практической конференции. – Улан-Удэ, 2007, с. 8 – 11.

2) Сила *дэ* китайского монарха и ее влияние на внешнюю политику (на примере отношения Хань и Сюнну) // „Азиатско-тихоокеанский регион: история и современность - II”. Материалы международной студенческой научно-практической конференции. – Улан-Удэ, 2008, с. 138 – 140.

3) Китайские „зооморфные аллегории” в образе северо-западного „варвара” // Материалы международной конференции „Россия - Азия механизмы сохранения и модернизации идентичности”. – Улан-Удэ, 2008, с. 193 -194.

4) К проблеме семантики этнонима *цян* // „Имя. Социум. Культура”. Материалы II-ой Байкальской международной ономастической конференции”. – Улан-Удэ, 2008, с. 164 – 165.

5) Некоторые аспекты восприятия китайской культуры на Западе // Религия

и гражданское общество: кризис идентичности и новые вызовы постсекулярного общества (материалы VII международного семинара). Севастополь, 2008, с. 106 -107.

6) К русской транскрипции верховного титула сюнну: *шаньюй* или *чаньюй* // „Востоковедение и африканистика в диалоге цивилизаций”, материалы XXV международной конференции Источниковедение и историография стран Азии и Африки, Санкт-Петербург, 2009, с. 224 – 225.

7) Бином *циншоу* в китайских источниках (в контексте проблемы «Китай-варвары») // „Азиатско-тихоокеанский регион: история и современность - III”. Материалы международной научно-практической конференции студентов и аспирантов. – Улан-Удэ, 2009, с. 17 – 18.

8) Влияние конфуцианских концепций на восприятие образа „варвара” в Древнем Китае // „Пятое Торчиновские чтения. Философия, религия и культура стран Востока”. Материалы научной конференции. – Санкт-Петербург, 2009, с. 364 – 369.

9) Ислам в Китае: взаимодействие культур (на примере перевода исламских терминов) // Мир ислама. История. Общество. Культура. Материалы международной научной конференции. – Москва, 2009, с. 85 – 89.

10) К понятию „варвар” в античности и в древнем Китае // Материалы международной научно-практической конференции „Язык и межкультурная коммуникация”. – Великий Новгород, 2009, с. 107-109.

Ķīnas avotu un zinātniskās literatūras pārskats

Ķīnas avoti. Šī darba galvenais avots ir senās Ķīnas literatūras piemineklis „Ši dzji” (史记 – tulkojumā „Vēstures pieraksti” jeb „Vēsturnieka piezīmes”⁷), kuru autors ir vēsturnieks Sima Cjaņš (145.-87. g. p.m.ē.). Sima Cjaņš bija Rietumu *Haņ* dinastijas (206. g. p.m.ē. – 8. g. m.ē.) galma vēsturnieks. Pēc tradīcijas, kas izveidojās vēl seno ķīniešu mazvalstiņu laikos, bet vēlāk saglabājās arī visās turpmākajās ķīniešu dinastijās, bija vēsturnieki, kuru pienākumos ietilpa valsts pārvaldes dokumentu un materiālu vākšana, to apstrāde un esošās dinastijas imperatora valdības vēstures savdabīga maketa sagatavošana.

Viena no „Ši dzji” īpatnībām ir materiālu tematiskais sadalījums. Sima Cjaņš bija pirmais, kas Ķīnas vēsturē savu darbu veidoja saskaņā ar šo principu, izklāstot materiālus piecās sadaļās. No tām pirmā ir *Beņ dzji* (本纪 – tulkojumā „Pamatraksti”, „Annāles”, „Hronikas”), un šīs sadaļas galvenā īpatnība ir tā, ka Ķīnas vēsturiskie notikumi ir sakārtoti hronoloģiskā secībā, aptverot periodu, kas sākās ar pieciem mitoloģiskajiem imperatoriem, līdz notikumiem, kuriem Sima Cjaņš bijis aculiecinieks. Senās Ķīnas attīstības aina šajā darbā atveidota veiksmīgā stāstījumā, lai gan lapidārā stilā.

Šī sadaļa ir izmantota galvenokārt darba pirmajā daļā, jo tajā tiek atspoguļotas arī ķīniešu un „barbaru” savstarpējās attiecības. „Ši dzji” otrā sadaļa – *Bjao* (表 jeb „Hronoloģiskās tabulas”) darbā nav izmatonta.

Šā darba veidošanā lielu interesi izraisīja „Ši dzji” trešā sadaļa – *Šu* (书 – tulkojumā „Traktāti”). Tā ļauj gūt priekšstatu, kā ķīnieši no kultūras viedokļa uztvēra rituālus, mūziku, telpu. „Barbaru” kontekstā šajā sadaļā tas ir saistīts ar jautājuma kultūrantropoloģisko aspektu. Ceturtā sadaļa, kas saucas „Ši dzja” (世家 jeb

⁷ Ar hieroglifu 史 (*ši*) *Džou* periodā tika apzīmēts amats, kuru ieņēmušās personas pienākums bija vēsturisku un astroloģisku notikumu fiksācija un ko varētu traktēt kā „hronistu”. *Ši* pildīja arī rakstveža pienākumus, kas vistīcamāk arī bija viņa galvenā funkcija.

„Mantojamo namu vēsture”), veltīta valstīnām, kurās bija sadalīta senās Ķīnas teritorija. Zināms, ka daudzas tieši robežojās ar „barbarisko perifēriju”, turklāt daudzas valstiņas savās ārpolitiskajās intrigās izmantoja „barbaru” ciltis militāriem mērķiem. Tas ir atspoguļots šajā avota sadaļā.

„Ši dzji” piektā un pēdējā sadaļa saucas *Lie džuan* (列传 – tulkojumā „Dzīves stāsti”). Tā atveido pagātnes vispārējo ainu pēc vēsturisko personu privātajiem dzīves aprakstiem. Taču rietumvalstu literatūrā pieņemtais šī termina tulkojums – „biogrāfija” ne visai precīzi un ne pilnībā atklāj tā saturu. Bez tā sadaļā *Lie džuan* Sima Cjaņš ir iekļāvis vairāku kaimiņu cilšu un valstu aprakstus, piemēram, Čaosjaņ, Dienvidjue (jeb *Nanjue*), *Sjunnu*, kas šim darbam ir ļoti svarīgi.

Darbā galvenokārt ir izmantots „Ši dzji” avota seno ķīniešu reprintēts teksts, kas izdots Čanša pilsētā 2005. gadā.⁸ Atšķirībā no oriģināla šajā izdevumā ir salikta numerācija, ko izdarījuši ķīniešu zinātnieki. Papildus tam tika izmantots autoritatīvais apgāda „Džunhua šudzju” sagatavotais „Ši dzji” teksta izdevums desmit sējumos, kas iespiests, izmantojot hieroglifu pilnās formas (*fan̄tidzi*), un kuru papildina apjomīgi komentāri.⁹

No izmantotajiem avotiem ne mazāk svarīgs ir „Šaņ hai dzjin”¹⁰ (山海经 - tulkojumā „Kalnu un jūru kanons”) - viens no pretrunīgākajiem darbiem seno ķīniešu literatūrā. Parasti ķīniešu literatūras pētnieki to raksturo kā avotu, kurš sniedz ziņas par ķīniešu mitoloģiskajiem priekšstatiem, taču tajā gūstam arī informāciju par zemēm, kas robežojas ar seno Ķīnu, kā arī par Ķīnas iekšējiem apgabaliem. Avotam nav konkrēta autora, nav arī precīzi identificējami tā tapšanas gadi. Pēc pētnieku vairākuma domām, tas tika sastādīts ilgākā laika posmā un dažādās vietās. Iespējams, ka tas daļēji bija sarakstīts „Karojošo valstiņu” periodā (jeb *Džanġuo*, 475.-221. g.

⁸ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001.)

⁹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982. (司马迁. 史记 (全十册).- 北京, 中华书局, 1982.)

¹⁰ Shan hai jing yi zhu (quan er ce)/ Chen Cheng yi zhu. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2008. (山海经译注 (全二册) / 陈成译注. -上海, 上海古籍出版社, 2008.)

p.m.ē.) un daļēji Rietumu *Haņ* periodā. Līdz mūsdienām ir nonākušas astoņpadsmit darba nodaļas, kas ir saglabājušās dzejnieka un komentētāja Guo Pu (276.-324. g. m.ē.) redakcijā. Avotā līdzās kalnu, upju un mitoloģisko dzīvnieku aprakstiem ir arī informācija par ciltīm, kas no 3. gs. p.m.ē. sākuma līdz mūsu ēras sākumam dzīvoja pie Ķīnas robežām.

Literatūras pieminēklis „Jaņ tie luņ” (盐铁论 - tulkojumā „Strīds par sāli un dzelzi”) ir izmantots komentētais ķīniešu teksta izdevums. Šo tekstu divos sējumos ir publicējusi Pekinas izdevniecība „Džunhua šudzju”.¹¹ Tika izmantots arī J.L. Kroļa tulkojums, kas laists klajā 2001. gadā divos sējumos.¹² Krievijas zinātnieka darbā arī tiek sniegti plaši komentāri un priekšvārdi. Ziņas par Rietumu *Haņ* laikmeta Ķīnas politiku, sabiedrisko dzīvi un kultūru šajā darbā ir sniegtas diskusijas (strīda) veidā starp augstāko ierēdņu un izglītotās elites pārstāvjiem. Strīda dalībnieku viedokļi saistībā ar „barbaru” problēmu galvenokārt izpaužas kā ārpolitiski izteicieni par klejotāju tautu *sjunnu*, kas tolaik ir bijusi *Haņ* politikas galvenā sāncense. Par *sjunnu* tautu, tāpat kā par pārējiem „barbariem” tiek pieminēts gandrīz visās traktāta „Jaņ tie luņ” daļās.

Tāpat no senās Ķīnas avotiem darbā tiek izmantots „Džu šu dzji njaņ” (竹书纪年, tulkojumā „Bambusu annāles” jeb „Bambusa grāmatas”). Zinātniskajā un kultūras tradīcijās teksts pastāv divos variantos, no tiem pirmo pieņemts saukt par seno tekstu (古本, *gubeņ*), bet otro par mūsdienu tekstu (今本, *dzjiņbeņ*). Katrs no tiem ir sākotnējā veidā nesaglabātā literatūras pieminēkļa rekonstrukcija. Mums šis avots ir svarīgs pirmkārt tāpēc, ka tajā ir minēti sakari ar „barbariem”, kas nav iekļauti citos vēsturiskajos rakstos. Avots aptver notikumus Ķīnas vēsturē no mitoloģiskajiem imperatoriem un gandrīz līdz pat „Karojošo valstiņu” perioda beigām.

¹¹ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992.)

¹² Хуань Куань. Спор о соли и железе. Т. I-II/ Пер. и коммент. Ю.Л.Кроля. – Москва, „Восточная литература”, 2001.

Savā darbā izmantoju bilingvālo tekstu, kas laists klajā Krievijā 2005. gadā.¹³ Tā ka grāmatā ir dots ne tikai tulkojums krievu valodā, ko veicis M.J.Uļjanovs, bet arī rekonstruēts senās ķīniešu valodas teksts, pētniekam ir dota iespēja veikt savu oriģinālā teksta tulkojumu.

Mūsu ēras 3. gs. beigās *Henaņ* provinces (mūsdienu *Dzjisjaņ* apriņķis) laupītāji izraka kāda austrumos no *Džou* domēna esošas *Vei* valstiņas valdītāja kapeni, kurā atradās diezgan daudz seno grāmatu, rakstītu uz bambusa plāksnītēm. Vietējie varasvīri, savlaicīgi par to uzzinot, visu atrasto nodevuši imperatora pilī.

Bez citiem bilingvāli veidotajiem avotiem nozīmīgs arī „Dzuo džuaņ” (左传) jeb „Dzuo Komentārs”. Šajā gadījumā tika izmantots gan angļu valodā tulkotais traktāta teksts, gan paralēli teksts ķīniešu valodā. Tekstu angļu valodā tulkojis Dž. Leggs, kurš pārtulkoja konfūciāņu kanonu. Viņa tulkotais „Dzuo džuaņ”, tāpat kā citu seno ķīniešu tekstu tulkojumi, tika izdoti astoņos sējumos 19. gs. otrajā pusē, konkrēti 1861.-1872. gados, Londonā un Honkongā. „Dzuo džuaņ” ir iekļauts tulkoto darbu kopas piektajā sējumā. Kopš tā laika tas bija vairākas reizes izdots atkārtoti, bet šajā darbā ir izmantots 1960. gadā Honkongā izdots atkārtojums.¹⁴ Avotā tiek aprakstīti notikumi laikā no 722. g. līdz 646. g. pirms mūsu ēras. Šo periodu Ķīnas vēsturē dēvē par „Pavasara un Rudens” periodu. Tradicionāli pieņemts, ka „Dzuo džuaņ” ir „Čuņ cju” („Pavasara un Rudens annāļu”) komentārs, par kuru autoru tika uzskatīts Konfūcijs. Tā ka ķīniešu valstiņas tajos laikos aktīvi naidījās ar ziemeļu un rietumu ciltīm, avotā tiek daudzkārt pieminēti tā saucamie „barbari”.

„Guo jui”¹⁵ (国语 - tulkojumā „Valstiņu runas”) ir veltītas tam pašam periodam, un līdzīgi „Dzuo džuaņ” tur aprakstītas daudzas ķīniešu vēstures epizodes. „Guo jui” ir dažādu un lielākoties savstarpēji nesaistītu vēsturisku naratīvu salikums, no kuriem daži ir anekdotiska rakstura. Diemžēl darba autors vai autori mūsdienu pētniekiem

¹³ Бамбуковые анналы: древний текст/ Издание текста, пер. и коммент. М.Ю.Ульянова. – Москва, „Восточная литература”, 2005.

¹⁴ Tso-chuen /J.Legge. The Chinese classics. Vol. 5. - Hong Kong, 1960.

¹⁵ Guo yu/ Wang Su, Ding Fusheng yizhu.– Shanxi, Shanxi guji cbs., 2007. (国语/ 王苏, 丁富生 译注. – 山西, 山西古籍出版社, 2007.)

nav zināmi. „Guo jui”, tāpat kā „Dzuo džuaņ” avotā, ir aprakstītas seno ķīniešu attiecības ar kaimiņu ciltīm.

Nozīmīgs ir izcilais senās ķīniešu poēzijas literārais daiļdarbs „Ši dzjin” (诗经 - tulkojumā „Dziesmu kanons”), kurā ir apkopotas tautas dziesmas un rituālu himnas. „Ši dzjin” dziesmas, odas un himnas ir veidotas pareizā četrvārdu vai četrzilbju pantmērā. Kas attiecas uz „barbaru” tēmu šajā kanonā, tad atzīmējams, ka no trīssimts piecām dzejām, iekļautajām „Ši dzjin” kanonā, „barbari” tiek pieminēti četrpadsmit no tām, bet savukārt vienpadsmit dzejās runa ir par karagājieniem pret „barbariem”. Vienā no trim atlikušajām dzejām izteikta nepieciešamība vienmēr būt kaujas gatavībā ar viņiem, otrajā – par „barbaru” uzraudzīšanu, un pēdējā dzejā „barbari” tiek minēti kā piemērs nepastāvībai. Savā darbā darba autors ir izmantojis gan kanona tekstu ķīniešu valodā (ar komentāriem), kas izdots *Šanhai* pilsētā 2004.gadā,¹⁶ gan arī šī avota tulkojumu krievu valodā, ko veicis A.Štukins 20.gs. vidū.¹⁷

No citiem izmantotajiem avotiem ir jāpiemin „Šan šu” (尚書), kuru nosaukumu daudzi pētnieki ne visai precīzi tulko kā „Dokumentu grāmata”. Kopā ar „Ši dzjin” kanonu šis avots tiek pieskaitīts pie vissenākajiem ķīniešu literārajiem darbiem. Avotā apkopotās 28 nodaļas (tieši šo nodaļu skaitu Rietumu pētnieki uzskata par autentiskiem) sniedz informāciju par ķīniešu vēsturi, sākot no mītiskā imperatora Jao līdz Rietumu *Džou* laikmetam. *Džou* laikmetā šis literārais pieminēklis avotos tiek saukts vienkārši par „Šu”, un tikai Rietumu *Haņ* periodā paradās tā pilns nosaukums - „Šan šu”. Vārdu *šan* (尚), pēc S. Kučeras, ir jāsaprot kā „senais”, „vecākais”,¹⁸ šajā gadījumā tas tiek pielīdzināts citam hieroglifam *šan* (上), kas nozīmē „pagājušais”, „vecākais”, „augstākais”. Kas attiecas uz vārdu *šu* (書), tad ir zināms, ka mūsdienu

¹⁶ Shi jing yi zhu/ Cheng Junying zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004. (诗经译注/ 程俊英撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004.)

¹⁷ Книга Песен / Пер. и коммент. А. Штукина // Конфуций. Уроки мудрости. - Москва, „Эксмо”, 2004.

¹⁸ Кучера С. Древнекитайские тексты цзягувэнь и шан шу- зеркало истории и культов Китая эпохи Шан-инь// „Восток”. № 6. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 22.

ķīniešu valodā šim hieroglifam ir nozīme „grāmata”. Domājams, ka tieši šis fakts psiholoģiski ietekmējis tulkotājus, kuri avota nosaukumu traktē kā „Vēstures grāmata” jeb „Dokumentu grāmata”. Lai noliegtu šo tulkošanas variantu, der atcerēties, ka laikmetā, kad veidojies šis avots (ap 6. gs. p.m.ē.), nekādu grāmatu šī vārda tiešajā nozīmē vēl nebija. Vārdnīcā „Šuo veņ dzje dzi” (skat. nodaļu „Uzziņu literatūra”) ir rakstīts: „Šu ir [tas pats kā] džu” (书, 箸也).¹⁹ Vārdu džu var tulkot kā „rakstīt”, „sacerēt”, „sastādīt”. Tāpēc šī darba autors piekrīt S. Kučeras viedoklim, kurš avota nosaukumu traktē kā „Pieraksti par pagātni”.²⁰ Disertācijā tiek izmantots Šanhai izdevniecības „Šan šu” teksts ar Li Miņa un Vana Dzjaņa komentāriem un tulkojumu mūsdienu ķīniešu valodā.²¹

Informāciju saistībā ar seno ķīniešu priekšstatu par „barbariem” sniedz ne tikai vēsturiska rakstura avoti. Šajā darbā ir izmantoti arī ķīniešu filozofiskie darbi, piemēram, „Apkopotas runas”²² (论语, „Luņ jui”) vai cits izplatīts tulkojums „Sarunas un spriedumi”, ko sastādījuši Konfūcija sekotāji pēc prātnieka nāves. Darba autors ir izmantojis traktāta tekstu, kas izdots Pekinā 2006. gadā,²³ oriģinālais teksts tiek komentēts, turklāt tam paralēli ir sniegts teksts mūsdienu ķīniešu valodā. „Barbaru” tēma traktātā „Apkopotas runas” tiek minēta tikai četras reizes (3: 5, 9: 14, 13: 19, 15: 6). Līdz ar traktāta sarežģīto lakonisko valodu savā darbā autors ir izmantojis arī „Apkopotas runas” tulkojumus krievu valodā, ko veidojuši tik

¹⁹ Shuo wen jie zi (xiandai ban). – Beijing, Shehuikexue wenxian cbh., 2005, 160 lpp. (说文解字 (现代版). – 北京, 社会科学文献出版社, 2005, 第 160 页.)

²⁰ Кучера С. Древнекитайские тексты цзягувэнь и шан шу- зеркало истории и культов Китая эпохи Шан-инь// „Восток”. № 6. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 22.

²¹ Shang shu yi zhu / Li Min Wang Jian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004. (尚书译注/ 李民王健撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004.)

²² Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006.

²³ Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 157 页.)

ievērojami ķīniešu valodas pratēji, kā, piemēram, L.S.Perelomovs,²⁴ kas sniedz savam tulkojumam komentārus, un arī I.I. Semeņenko veikto tulkojumu.²⁵

Pētījumā tiek izmantots arī senās ķīniešu sabiedriskās domas traktāts „Men dzi” (孟子, nosaukts 372.-289. g. p.m.ē. dzīvojušā ķīniešu filozofa vārdā). Traktāts konfūciānisma skolas ietvaros tiek uzskatīts par otru svarīgāko kanonu (svarīgākais, protams, ir „Luņ jui”). Savus politiskos un sabiedriskos uzskatus „Men dzi” ir izteicis polemikas formā, sarunājoties ar saviem skolēniem, kā arī ar vietējiem valdniekiem „Karojošo valstiņu” periodā. Darbs sastāv no četrpadsmit nodaļām, piecās no tām ir pieminēti svešzemnieku cilšu nosaukumi (proti, 2., 5., 6., 8. un 12. nodaļā). Traktāts „Men dzi” plaši izmantots promocijas darba otrajā nodaļā. Izmantots apgāda „Shanghai guji cbs.” 2004. gada izdevums ar komentāriem un tulkojumu mūsdienu ķīniešu valodā.²⁶ Paralēli ķīniešu tekstam darbā izmantots arī tulkots „Men dzi” traktāta teksts, kas izdots Sanktpēterburgā 1999. gadā.²⁷ Tekstu tulkojis pazīstamais krievu sinologs V.S. Kolokolovs.

Eiropas valstu valodās tulkotie ķīniešu literatūras avoti. N.J. Bičurina (1777.-1853. gg.) darbus, kurš tulkoja ķīniešu tekstus saistībā ar tautu vēsturi, kas dažādos laikmetos dzīvojušas Iekšējās Āzijas teritorijās un Maņdžūrijā, patiesi var uzskatīt par pirmajiem. Līdz mūsu dienām viņa darbus izmanto zinātnieki, kas pēta senās tautas, kuras mitinājās augstākminētajos Āzijas reģionos. Šajā darbā tika izmantots N. Bičurina darbu atkārtots izdevums, kas laists klajā 1950. gadā,²⁸ un konkrēti, viņa grāmata „Копотās ziņas par tautām, kas mitinājās Vidusāzijā senos laikos”. Šis darbs ir izdots trijos sējumos, un šajā darbā galvenokārt tiek izmantots

²⁴ Конфуций. Луньюй / Исследование, пер. и коммент. Л.С.Переломова. – Москва, „Восточная литература”, 2000.

²⁵ Конфуций. Луньюй / пер. И.И.Семенов // Конфуций. Уроки мудрости. - Москва, „Эксмо”, 2004.

²⁶ Meng zi yi zhu / Jin Liangnian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004. (孟子译注/ 金良年撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004.)

²⁷ Мэн-цзы/ Пер. и указатели В.С.Колоколова. – Санкт-Петербург, „Петербургское востоковедение”, 1999.

²⁸ Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. Т. I-III –Москва, Ленинград, Изд-во РАН СССР,1950.

pirmais sējums, kas satur ziņas par ķīniešu ziemeļu kaimiņiem, kas dzīvojuši mūsdienu Mongolijas teritorijā.

Tomēr jāatzīmē, ka kopš tiem laikiem, kad N.J. Bičurins ir tulkojis ķīniešu tekstus, pagājuši vairāk par 150 gadiem. Mūsdienu zinātne ir uzkrājusi daudz jaunu ziņu par etnogrāfiju, vēsturi, lingvistiku, un jaunie pētījumi liek kritiskāk vērtēt N.J. Bičurina darbus.

Būtiskākie trūkumi N.J. Bičurina tulkojumos ir šādi:

1. Tulkotājs nav veltījis pietiekami daudz uzmanības iepriekšējam darbam tekstoloģijas ziņā. Vecajos ksilogrāfos, ko viņš izmantoja, teksts ir vienlaidus, nav neviena pieturzīme. Teksta pareizai lasīšanai vispirms tas jāsadala rindkopās un jāsaliek pieturzīmes, tas ir, jālasa paleogrāfiski, ko N.J. Bičurins nebija izdarījis. Šo darbu vēlāk veica ķīniešu zinātnieki, kuru zināšanām un pieredzei šai jomā droši var uzticēties.

2. Vairāki mūsdienu zinātnieki apgalvo, ka N.J. Bičurins tulkojumā ir pielaidis nopietnas kļūdas, kas maldinājušas daudzus etnogrāfus, arheologus un vēsturniekus, kuri izmantojuši izcilā sinologa darbus

3. N.J. Bičurina darbā trūkst komentāru, bez kuriem daudzus gadījumos tulkojuma tekstu var saprast tikai kvalificēts sinologs, kam labi zināma senās Ķīnas vēsture.

4. Tulkojumā daudzviet izlaisti atsevišķi vārdi, teicieni un rindkopas.

5. Izlaista vai arī nav nemaz pārtulkota ķīniešu ierēdņu nomenklatūra.

20. gadsimtā tapa milzīgs skaits darbu, kas veltīti ķīniešu saitēm ar Iekšējās Āzijas klejotāju ciltīm. Piemēram, darbā „Materiāli *sjunnu* vēsturē” (1968. g.)²⁹ V.S. Taskins pārtulkoja un izlaboja N.J. Bičurina tulkojuma neprecizitātes „Ši dzji” 110. nodaļā saistībā ar ķīniešu vēsturnieku sniegtajiem klejotāju tautas *sjunnu* aprakstiem. V.S. Taskins ne tikai no jauna pārtulkoja „Ši dzji” saturā iekļautos „Vēstījumu par *sjunnu*”, „Haņ šu” un „Hou Haņ šu”, bet arī citas šo dinastiju hroniku sastāvā iekļautās daļas. Viņa darbi tika publicēti 1968. un 1973. gadā. V.S. Taskins pārtulkoja

²⁹ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1968.

fragmentus no „Ši dzji” 81., 93., 99., 109., 111. un 112. nodaļas (*dzjuan*³⁰), kā arī fragmentus no „Haņ šu”³¹ 52., 54., 70. un 90. nodaļas, kas satur svarīgas ziņas par klejotāju tautas *sjunnu* vēsturi.

Interesants ir filozofiskais traktāts „Lui ši čuņ cju” (吕氏春秋) jeb tulkojumā „Lūja kunga Pavasari un Rudeņi”. Traktāta autorība ir saistīta ar *Cjiņ* valstiņas galminieku Lūju Buveju (吕不韦, ? - 235. g. p.m.ē.), kaut gan mūsdienu pētnieki uzskata, ka šis traktāts bija kolektīvās daiļrades produkts. Pēc iekšējā filozofiskā satura traktāts tiek pieskaitīts pie sinkrētisma laikmeta darbiem, jo tur harmoniski ir savītas kopā dažādu seno ķīniešu domātāju idejas un koncepcijas. Lai gan avotam ir filozofiska ievirze, traktātā ir atrodami daudzu neķīniešu cilšu nosaukumi (tiek minēti *di, maņ, cjan, žun, mo, hu* un citi etnonīmi, par kuriem šajā darbā būs atsevišķa runa). Viss traktāts sastāv no divdesmit sešām nodaļām, kuras savukārt ir sadalītas daudzās apakšnodaļās (kopā sanāk simtu sešdesmit apakšnodaļās). Disertācijā tiek izmantots „Lui ši čuņ cju” tulkojums krievu valodā, ko veica sinologs G.A.Tkačenko (1947.-2000. gg.). Tulkojums tika izdots 2001.g. Maskavā izdotais tulkojums bija publicēts pēc slavenā sinologa atstātā rokraksta.³² Paralēli tam tika izmantots arī traktāta elektroniskais variants ķīniešu valodā.

Zinātniskā literatūra krievu valodā. Darba autors savā pētnieciskajā darbā ir izmantojis zinātnisko literatūru četrās valodās, proti, angļu, krievu, ķīniešu un latviešu valodā izdotas grāmatas.

Zinātniskā interese par Iekšējās Āzijas „barbariskās pasaules” izpēti Krievijā 20. gadsimta otrajā pusē izraisījās lielā mērā pateicoties vēsturnieka L.N. Gumiļova 1960. gadā publicētai grāmatai „Huņņi. Vidusāzija senajos laikos”. Šī grāmata vairākas reizes tika publicēta atkārtoti 90. gados ar nosaukumu „Huņņu tautas vēsture”. Šajā

³⁰ *Dzjuan* (卷) – burtiski „tīstoklis” vai „nodaļa”.

³¹ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 2./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1973.

³² Люйши Чунью (Весны и осени господина Люя)/ Пер. Г.А. Ткаченко. – Москва, „Мысль”, 2001.

darbā tika izmantots 1998. gadā³³ atkārtotais izdevums kopā ar citiem zinātnieka darbiem, kas tika laisti klajā kā kopoti raksti. L.N.Gumiļovs savā darbā interesanti, dažreiz literāra daiļdarba stilā, bet vienlaikus pilnīgi zinātniski ir izklāstījis *sjunnu* tautas vēsturi no senatnes līdz mūsu ēras 3. gadsimta sākumam. Sākot tieši ar pagājušā gadsimta 60. gadiem tika publicēti vairāki darbi, veltīti senatnē un viduslaikos Ķīnas un Mongolijas teritorijā dzīvojošām ciltīm. Var minēt S.I.Rudenko darbus (1961. g.), kuros viņš aprakstīja klejotāju tautas *sjunnu* vēsturi, sociālo iekārtojumu un saimniecisko darbību.³⁴ Tika veikti arī arheoloģiskie izrakumi, kuros tika atklātas *sjunnu* apmetnes Aizbaikāla teritorijā, ar aizsargvaļņiem nostiprinātās apdzīvotās vietas, kur tauta nodarbojās ar amatniecību un zemkopību.

Starp vēsturiskā rakstura darbiem jāpiemin L.A. Borovkovas monogrāfiju „Rietumu malas valstis” (2001. g.),³⁵ kurā ir izpētīti *Haņ* dinastijas perioda ķīniešu avoti saistībā ar Iekšējās Āzijas tautībām un valstīm. Aprakstīta sarežģītā cīņa par hegemoniju pār tām starp Rietumu *Haņ* impēriju un ziemeļu klejotāju *sjunnu* lielvalsti. Virspusēji aplūkoti strīdīgie jautājumi par reģionu kopumā un tā atsevišķu tautu - *sjunnu*, *juedži*, *usuņ* - vēsturi un vēsturisko ģeogrāfiju, tiek noteikts un precizēts vairāku vēsturisko notikumu norises laiks. Līdz ar to, ka L.A. Borovkovas (tāpat kā augstākminēto autoru) darbam piemīt tīri vēsturiskais raksturs, tas ir mums palīdzējis tikai pie disertācijas pirmās daļas izstrādes.

Pie mūsdienu zinātniekiem, kas pēta ķīniešu un klejotāju perifērijas attiecības vēsturiskajā perspektīvā, var minēt N.N. Kradinu, kas ir izpētījis *sjunnu* vēsturi. Viņa monogrāfija „Huņņu impērija” nāca klajā 1996. gadā,³⁶ taču šajā darbā tika izmantots pārstrādāts un papildināts minētās grāmatas izdevums, kas tika izdots 2002. gadā. Pētnieks pieturas pie civilizētas pieejas šai problēmai. Klejotāji un zemkopji tiek aplūkoti ne tikai divu atšķirīgu ražošanas veidu kontekstā, bet arī kā sociuma sabiedriski politiskās organizācijas antipodi. Pēc N.N. Kradina, viena no klejotāju impēriju atšķirīgām īpatnībām ir zemkopju sabiedrības „distancētas ekspluatācijas”

³³ Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1-2./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998.

³⁴ Руденко С.И. Культура хуннов и ноинулинские курганы. - Москва, Ленинград, 1962.

³⁵ Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001.

³⁶ Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002.

politika. Klejotāju augstākais valdnieks savas autoritātes uzturēšanai ir spiests nodrošināt vienkāršajiem klejotājiem civilizācijas labumus, kā dēļ rīko karagājienus pret nometniekiem un pilsētniekiem.

Tomēr darbu, kas būtu veltīti Ķīnas kultūras un ideoloģiskajiem priekšstatiem par „barbaru dabu”, šobrīd nav pietiekoši daudz. Līdz ar to ir vērts minēt J.L. Kroļa darbus, jo vairāki no tiem ir veltīti šai problemātikai. Viņa raksts „Par koncepciju – „Ķīna-barbari”, kas tapa 1973. gadā,³⁷ ir kalpojis par savdabīgu atbalsta punktu šīs daļas izstrādei. J.L. Kroļš atklājis, darba autoraprāt, jaunu un perspektīvu virzienu Centrālās un Austrumu Āzijas tautību kultūras un vēstures izpētē. Zinātnieks ir sācis pētīt virkni galveno terminu, ar kuriem senajos ķīniešu avotos tika aprakstītas Ķīnas attiecības ar kaimiņiem. J.L. Kroļa darbi palīdz atklāt ķīniešu autoru subjektivitāti, aprakstot Iekšējās Āzijas klejotāju tautu paražas.

Jāpiemin S.A. Martinova darbus (1972., 1979., 1981. gg.),³⁸ kas šo problēmu izvēlējies par izpētes priekšmetu, pētot imperatoru Ķīnas tradīcijas diplomātijā un ārpolitikā. A.S. Martinovs sniedzis svarīgu ieguldījumu pētījumos saistībā ar Ķīnas imperatora lomu ķīniešu priekšstatu veidošanā par pasauli un problēmas „Ķīna-barbari” kulturoloģisko aspektu. Pēc zinātnieka viedokļa, ķīniešu priekšstatos monarhs ir bijis „pasauli veidojošā” spēka *de* nesējs, no kā bija atkarīgs ne tikai ķīniešu tautas, bet arī Padebešu valsts tuvumā mītošo „barbaru” liktenis. Šī koncepcija tieši ietekmēja sinocentrisma tendenci, kas radās Ķīnā jau dziļā senatnē. M.V. Martinova pētījumi par ārzemju sūtņu diplomātiskajām vizītēm Padebešu valstī ļāvuši no cita skatu punkta uzlūkot priekšstatus par diplomātiju klasiskajā ķīniešu civilizācijā. Pasaule, kā secina pētnieks, nevarēja harmoniski pastāvēt, ja svešzemju tautas neieradīsies pie ķīniešu monarha ar veltēm (ko ķīnieši vērtēja kā cieņas apliecinājumu un Debesu Dēla virsvadības atzīšanu). Turklāt pastāvēja arī zināmi imperatora pienākumi pret sūtņiem.

³⁷ Крoль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары” // Китай: общество и государство. – Москва, 1973, Крoль Ю.Л. Китайцы и „варвары” в системе конфуцианских представлений о вселенной (II в. до н.э. - II в. н.э.) // „Народы Азии и Африки”. № 6. – Москва, 1978.

³⁸ Мартынов А.С. Представление о природе и мироустроительных функциях власти китайских императоров в официальной традиции // „Восток”. № 5. – Москва, 1972, Мартынов А.С. Значения приезда послов в императорском Китае // „Народы Азии и Африки”. № 1. – Москва, 1979, Мартынов А.С. О различных подходах к проблеме взаимоотношений императорского Китая с внешним миром // 11-я науч. конф. „Общест. и гос-во в Китае”. Ч. I. – Москва, 1981.

1970., 1972. un 1976. gadā publicēto L.I. Dumana darbu skaitā ir vērts minēt viņa rakstus, kas veltīti tradīcijām Ķīnas ārpolitikā.³⁹ Savos rakstos zinātnieks pieturas pie idejas par absolūtu sinocentrismu tradicionālās Ķīnas ārpolitikā. Pēc L.I. Dumana domām, kaimiņu tautas un valstis, kam pastāvēja vēsturiskas saites ar ķīniešu impēriju kopš senatnes un līdz mūsdienām, tika uzskatītas par ķīniešu imperatora vasaļiem un meslu maksātājiem.

Tikpat svarīgi ir M.V. Krjukova raksti, jo to autors ir viens no 20. gadsimta vadošajiem sinologiem. Šajā darbā tiek izmantoti vairāki viņa darbi, kuru vidū jāpiemin „Senie ķīnieši: etnoģenēzes problēmas” (1978. g.)⁴⁰ un „Senie ķīnieši centralizēto impēriju laikmetā” (1983. g.)⁴¹ Abas grāmatas M.V. Krjukovs ir uzrakstījis līdzautorībā ar citiem vadošajiem speciālistiem sinologiem. Bez seno ķīniešu garīgās un materiālās darbības vēstures šajos darbos liela uzmanība ir veltīta ciltīm, kuras ir seno ķīniešu kaimiņi. Blakus vēsturiskajam aspektam tiek analizēti senās Ķīnas telpas uztveres kulturoloģiskie aspekti. Ar senās Ķīnas pašizraudzīto nosaukumu analīzi autors atklāj viņu egocentrisko telpas uztveri. Tiek arī analizēti senās Ķīnas domātāju viedokļi saistībā ar problēmu „Ķīna-barbari”.

Tā saucamo „animālistisko etnonīmu” semantikas izpētei, par kuriem ir runa otrajā daļā, bija nepieciešams izmantot G.G. Stratanoviča rakstu (1963. g.),⁴² kas veltīts ķīniešu primitīvajiem ticējumiem senatnē. Austrumu Āzijas ticējumu pētītājs saskata totēmisku ticējumu pēdas neķīniešu cilšu etnonīmos. Pie līdzīgiem uzskatiem turas arī M.V. Krjukovs, ko viņš ir izklāstījis vienā no saviem 1970. gadā publicētajiem rakstiem. Alternatīvu viedokli par šo problemātiku pauž viens no

³⁹ Думан Л.И. Внешнеполитические связи древнего Китая и истоки даннической системы // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, 1970, Думан Л.И. Учение о Сыне Неба и его роль во внешней политике Китая// Китай: традиции и современность. - Москва, 1976.

⁴⁰ Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978.

⁴¹ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983.

⁴² Стратанович Г.Г. О ранних верованиях китайцев (тотемизм)// „Краткие сообщения Института народов Азии”. № 63. – Москва, 1963.

vadošajiem Krievijas sinologiem S. Kučera, ko viņš daļēji izklāsta rakstā „Šan-Jiņ zīlēšanas kauliņu ģenēzes problēmas” (2003. g.).⁴³

Zinātniskā literatūra Rietumeiropas valstu valodās. Zinātniskā interese par Iekšējās Āzijas tautām Rietumeiropā radās 18.gadsimta vidū. 1756.-1758. gg. Parīzē nāca klajā piecu sējumu „Huņņu, turku, mongoļu un citu rietumu tatāru Vispārējā vēsture” – (J.Deguignes). Tas bija tulkojums un reizē atstāstījums autora interpretācijā par Iekšējās Āzijas tautu seno un viduslaiku vēsturi. Zinātniskā darba turpinātājs bija A.Remusā (A.Remusat), kas galvenokārt nodarbojās ar problēmu par Ķīnas valdījumā bijušajiem īpašumiem Iekšējā Āzijā no senatnes līdz *Cjin* (1644.-1911. gg.) laikmetam. Viņš tulkoja arī ķīniešu pirmavotus, kas bija veltīti viņu ceļojumiem Iekšējā Āzijā senatnē un viduslaikos. Dž.Klārpots (J. Klarpoth) ir uzrakstījis monogrāfijas, kas veltītas Iekšējās Āzijas tautu valodām. Taču visaugstāko atzinumu tolaik ieguva viņa veiktā šī reģiona vēsturiski ģeogrāfiskā izpēte.

20. gadsimtā šai problēmai pārsvarā tika veltīta literatūra angļu valodā. O. Latimora (O.Lattimore) darbs „Inner Asia Frontiers of China” nāca klajā 1940. gadā un kopš tā laika daudzkārt tika publicēts atkārtoti. Šajā darbā ir izmantots atkārtotais 1962. gada izdevums.⁴⁴ Atšķirībā no saviem priekšgājējiem O. Latimors atteicās no ķīniešu un „barbaru” savstarpējo attiecību atkārtotas aprakstīšanas. Zinātnieks savā darbā ir centies atklāt tos iemeslus, kuru dēļ Ķīnas vēsturē notika „Kultūras segregācija”, kas šī reģiona pasauli sadalīja ķīniešos un „barbaros”. Autors uzskata, ka šīs sadalīšanas saknes meklējamas ģeogrāfijā. Iekšējās Āzijas stepes un pustuksneši veicināja šim reģionam izdevīgāko saimniecisko darbību, proti, nomadismu, pretstatā ķīniešu zemkopju civilizācijai.

Taču kulturoloģiskā pieeja šīs problēmas izpētei sākās tikai kopš 20. gadsimta otrās puses. Pētītāji sāka aplūkot Ķīnas un Iekšējās Āzijas tautu savstarpējās attiecības no ķīniešu civilizācijas īpatnību pozīcijas. Pirmā kārtā šai saistībā ir jāmin amerikāņu pētnieka Dž.K. Ferbenka (John K. Fairbank) (1927.-1991. gg.) darbu „Ķīniešu

⁴³ Кучера С. Проблемы генезиса шан-иньских гадательных костей // 33-я науч. конф. „Общество и государство в Китае”. – Москва, „Восточная литература”, 2003.

⁴⁴ Lattimore O. Inner Asia Frontiers of China. – Boston, Beacon Press, 1962.

pasaules iekārtojums”, kas nāca klajā 1968. gadā.⁴⁵ Šajā darbā autors pauž savas idejas par sinocentrisma koncepciju, kas piemita ķīniešu ārpolitikai senatnē un viduslaikos. Viņa idejas ļāvušas šī darba autoram rekonstruēt seno ķīniešu priekšstatus par telpu. Dž.K.Ferbenks savā darbā iekļāvis arī citu sinologu rakstus, kas veltīti attiecībām starp ķīniešiem un kaimiņu tautām. Savos pētījumos autori balstās uz sinocentrisma ideju un raugās uz šīm attiecībām pēc idejas par ķīniešu virsvaldību pār citām tautām, ko senatnē pauda ķīniešu domātāji.

Bez tam no angļu valodā rakstītajiem zinātniskās literatūras darbiem šajā darbā ir izmantoti pazīstamā amerikāņu sinologa Herlija Glesnera Krīla (H.G. Creel, 1905.-1994. gg.) darbi. Sevišķi jāatzīmē viņa fundamentālais darbs, kas veltīts Ķīnas Rietumu *Džou* (11. gs. vidus – 722. g. p.m.ē.) pētījumiem, tika izdots 1970. gadā Čikāgā. Darba autora interesi piesaistīja šīs grāmatas 9. daļa, kas ietver „barbaru” lomu augstākminētajā Ķīnas vēsturiskajā posmā. „Barbariem” veltītajā daļā tiek aplūkoti ne tikai jautājumi par ķīniešu vēsturiskajām saitēm ar cittautiešiem *Džou* periodā, bet autors vērtē arī „barbaru” uztveres kulturoloģiskos aspektus senajā Ķīnā un pievēršas Ķīnā pieņemtā jēdziena „barbari” apzināšanai. Saistībā ar šajā darbā nosprausto uzdevumu pēdējais aspekts ir ļoti svarīgs šim pētījumam.

Amerikāņu sinologs V. Eberharda (Wolfram Eberhard, 1909.-1989. gg.) savā monogrāfijā „China’s Minorities: Yesterday and Today”⁴⁶ īsumā izklāsta Ķīnas attiecību vēsturi ar kaimiņu ciltīm un tautām no senatnes līdz pat 20. gadsimtam. Autors ne tikai apraksta vēsturisko notikumu gaitu, bet, kas ir svarīgāk, cenšas izanalizēt tradicionālās Ķīnas attieksmi pret visu svešo un citzemniekiem.

Darbā ir izmantota „Kembridžas Senās Ķīnas vēsture”, kas publicēta 1999. gada jūlijā zinātnieku M. Lūve (M. Loewe) un Edvarda L. Šonesi (Edward L. Shaughnessy) redakcijā.⁴⁷ Tas aptver senās Ķīnas vēsturi no tās tapšanas brīža līdz 221. g. p.m.ē. Grāmata satur pietiekoši apjomīgu daļu, kas veltīta ciltīm, kuras dzīvojušas senās

⁴⁵ Fairbank John K. *The Chinese World Order: Traditional China’s Foreign Relation.* – Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1968.

⁴⁶ Eberhard W. *China’s Minorities: Yesterday and Today.* – Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1982.

⁴⁷ *Cambridge History of Ancient China/ ed. by M.Loewe and Edward L. Shaughnessy.* – Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

Ķīnas ziemeļos. Šīs daļas autors ir mūsdienās vadošais attiecīgās jomas speciālists Nikolo di Kosmo (Nicola Di Cosmo). Šai sakarā jāpiemin arī Nikolo di Kosmo grāmatu „Senā Ķīna un tās ienaidnieki”. Darbs pirmo reizi nāca klajā 2002. gadā, taču šajā darbā ir izmantots grāmatas atkārtotais 2005. gada izdevums.⁴⁸

Svarīgs arī Austrumu reliģiju pētnieces Dž. Čingas (Julia Ching, 1934. g.-2001. g.) darbs „Misticisms un vara Ķīnā”, kas publicēts 1997. gadā. Šis darbs, tāpat kā pārējie šīs ķīniešu pētnieces darbi, ir rakstīts angļu valodā. Darbā autore aplūko attiecības starp varu un misticismu tradicionālajā Ķīnā. Konkrēti ir izpētīts ideāla valdnieka mīts un ideāls, un tiek apgalvots, ka varas institūcija bija saistīta ar transa stāvokļa kultivāciju un valdnieka komunicēšanos ar gariem. Turklāt grāmatā necila uzmanība ir veltīta jautājumam par cittautiešu uztveri senatnē. Tā, piemēram, autore idejas kalpoja par sākumpunktu šis darba otras daļas izstrādei, kas veltīta svešzemju cilšu etnonīmiem.

Zinātniskā literatūra ķīniešu valodā. Vispirms jāsaka, ka zinātniskajai literatūrai ķīniešu valodā, kas veltīta ķīniešu attiecībām ar Iekšējās Āzijas tautām, piemīt vienīgi vēsturisks raksturs. Līdz ar to saistībā ar šo pētījumu tai ir tikai palīgraksturs. Viena no pazīstamajām 20. gs. pētniecēm Ma Čanšou (1906.-1971. gg.) ir uzrakstījusi pietiekoši daudz monogrāfijas, kas veltītas šai tēmai, piemēram, „Ziemeļu *di* un *sjunnu*” (1962. g.), taču šajā darbā ir izmantots grāmatas atkārtotais 2006. gada izdevums.⁴⁹ „Kultūras revolūcijas” laikā tapušais darbs drīzumā krasi aktivizējās. 1980. gadā Pekinā tika publicēta „Centrālās Āzijas vēsture” kopš senajiem laikiem līdz 8. gadsimtam, kuras autors Vans Džilajs sniedzis plašu šī reģiona senās vēstures izklāstu. Diemžēl darbi bija veidoti galvenokārt ķīniešu vēstures izklāsta tradicionālā manierē: piemēram, ziņu avotu par noteikto tēmu piemeklēšana, brīvs izklāsts un interpretācija, turklāt ar mērķi pamatot vienu vai otru mūsdienu politisko vadlīniju, piemēram, lai pierādītu to, ka kopš *Haņ* dinastijas laikiem Ķīna ir kļuvusi par vienotu daudznāciju valsti, kuras valdījumā ir bijušas tikpat kā visas Iekšējās Āzijas zemes.

⁴⁸ Di Cosmo N. Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History. - Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

⁴⁹ Ma Changshou. Beidi yu xiongnu. – Guilin, Guangxi shifan daxue cbs., 2006. (马长寿. 北狄与匈奴. – 桂林, 广西师范大学出版社, 2006.)

Uzziņu literatūra. Dažus vārdus ir jāsaka arī par darba gaitā izmantotajām vārdnīcām. Zināms, ka mūsdienu ķīniešu valoda (*sjaņdai haņjui*) gramatiski atšķiras no senās ķīniešu valodas (*gudai haņjui*) un no literārās ķīniešu valodas (*veņjaņ*) tāpat kā mūsdienu hieroglifi daudzkreiz ir zaudējuši to nozīmi, kāda tiem ir bijusi senatnē. Ķīniešu avotu lasīšanai tiek izmantota „Senās ķīniešu valodas vārdnīca”, kas izdota Pekinā 2005. gadā.⁵⁰ Vārdnīca sniedz daudz senatnē lietojamo hieroglifu vai vārdkopu jēdzienu izsmeļošu skaidrojumu. Turklāt, kā mēdz būt līdzīga veida vārdnīcās, tiek sniegts atsevišķu vārdu pielietojums pēc klasiskās ķīniešu literatūras parauga. Šajā darbā ir izmantota 2.gs. sākumā sastādītā pirmā ķīniešu valodas etimoloģiskā vārdnīca „Šuo veņ dzje dzi”,⁵¹ kas tika sastādīta mūsu ēras 2.gs. sākumā un ietver vairāk nekā 10000 hieroglifu. No citām vārdnīcām jāmin „Kansji dzidiaņ” (jeb „Kansji vārdnīca”).⁵² No citām vārdnīcām jāmin „Kansji dzidiaņ” (jeb „Kansji vārdnīca”), kura tiek sastādīta imperatora Kansji (1662.-1723. gg.) valdīšanas laikā.

Starp vārdnīcām, ko darba autors ir izmantojis savā darbā un kas izlaistas ārpus Ķīnas, jāpiemin „Lielā ķīniešu–krievu valodas vārdnīca” četros sējumos, kas izdota Maskavā 1983. gadā.⁵³ Vārdnīcu veidoja liels zinātnieku kolektīvs I.M. Ošaņina redakcijā. Vārdnīcas pamatā likta gan mūsdienu leksika, gan senās ķīniešu valodas leksika, kas padara šo vārdnīcu par universālu, piemērojot to šīs darba mērķiem. Vārdnīcā ir iekļauti 16 tūkstoši tā saucamo ligzdas hieroglifu un vairāk par 250 tūkstošiem atvasinātu vārdu un teicienu, kas ļauj šo vārdnīcu uzskatīt par vienu no izcilākajām Eiropā. Izmantotas arī Ķīnā izdotas svešvalodu vārdnīcas. Piemēram, 2002. gadā Pekinā divos sējumos izdotā ķīniešu - angļu valodas vārdnīca (jeb burtiski „Ķīniešu – angļu lielais vārdu okeāns”).⁵⁴

⁵⁰ Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005. (古代汉语词典/陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005.)

⁵¹ Shuo wen jie zi (xiandai ban). – Beijing, Shehuikexue wenxian cbs., 2005. (说文解字 (现代版). – 北京, 社会科学文献出版社, 2005.)

⁵² Kangxi zidian. – Shanghai, Shanghai cishu cbs., 2008. (康熙字典. – 上海, 上海辞书出版社, 2008.)

⁵³ Большой китайско-русский словарь. Т.1-4/ Ред. И.М.Ошанин . – Москва, 1983.

⁵⁴ Hanying da cihai (quan er ce) / Cao Yamin zhubian. – Beijing, Zhongguo zhongyiyao cbs., 2002. (汉英大词海 (全二册) / 曹亚民主编. – 北京, 中国中医药出版社, 2002.)

Pētnieciskajos darbos, kas ir saistīti ar seno ķīniešu vēsturi un kultūru, pētnieks sastopas ar grūtībām, kas saistītas ar ģeogrāfiskiem nosaukumiem. Vēstures gaitā mainījušies gan pilsētu nosaukumi un administratīvi teritoriālie dalījumi, gan arī dabas objektu nosaukumi. Tādējādi pētniekam neiztikt bez enciklopēdiskām vārdnīcām, kas skaidro senās Ķīnas toponīmi. Šajā darbā tiek izmantota vēstures toponīmijas vārdnīca divos sējumos Ši Veile redakcijā, kas izdota Pekinā 2005. gadā.⁵⁵ Bez senās Ķīnas ģeogrāfiskajiem nosaukumiem, tā skaidro arī senos cilšu nosaukumus, kam šajā disertācijā ir ļoti svarīga loma. Vārdnīcā ir gandrīz 30 tūkstoši ģeogrāfisku nosaukumu.

⁵⁵ Zhongguo lishi diming da cidian (quan er ce)/ Shi Weile zhubian. – Beijing, Zhongguo shehui kexue cbs., 2005. (中国历史地名大辞典 (全二册)/ 史为乐主编. – 北京, 中国社会科学出版社, 2005.)

I. „Barbara” tēla veidošanās vēsturiskie aspekti senajā Ķīnā

1.1. Priekšvārds

Lai gan senā Ķīna⁵⁶ bija ģeogrāfiski izolēta no pārējiem pasaules civilizāciju centriem, ķīniešu etnoss attīstījās nehomogēnā vidē. Ķīnas civilizācija ar tās vēsturiski kulturālo centru Dzeltenās upes vidustecē robežojās ar tautām, kas atradās dažādās vēsturiskās attīstības pakāpēs un kurām bija atšķirīgs saimnieciskās darbības tips (piemēram, nomadisms), kā arī piederēja citām valodu saimēm. Avoti liecina, ka senie ķīnieši sevi pretnostatīja „barbariem”. Jau kopš seniem laikiem, līdz pat 20. gs., ķīniešu attieksme pret citu kultūru pārstāvjiem – „barbariem” – robežojās ar nicinājumu, kurā jūtama piesardzība un pat bailes. Kaut gan ķīnieši pret „barbariem” attiecās ar nicinājumu, viņi bija diezgan iecietīgi pret tiem atsevišķiem indivīdiem un pat veselām tautām, kuras pieņēma ķīniešu kultūru.

Ķīniešu apdzīvotā teritorija senajos laikos nebija tik plaša, kāda tā ir mūsdienu ĶTR. Par kodolu senās ķīniešu civilizācijas teritorijai var uzskatīt Dzeltenās upes vidusteci ar tās centru mūsdienu *Henaņ* provincē. Seno ķīniešu etnosa apdzīvotās teritorijas sauca par *Džunjuan* (中原) jeb „Viduslīdzenumu”. Tajās ietilpa tādas mūsdienu provinces kā *Henaņ*, *Šaņdun*, *Hebei* dienviddaļa, *Šaņsji*, *Dzjansu* ziemeļdaļa, *Aņhui*, *Šaņsji*. Zemes, kas neietilpa *Džunjuan* teritorijā kā stepes, ziemeļos pārgāja tuksnešos un rietumos - kalnos. Šīm zemēm bija ne tikai cita ainava, tā bija arī citas kultūras pasaule, kas jo tālāk atradās no ķīniešu pasaules centra, jo šķita vairāk „barbariska” ķīniešu acīs. Spriežot pēc pirmā ķīniešu folkloras krājuma „Ši dzjin” kanons, kas attiecas uz 11.- 7. gs., tautā neķīniešu zemes sauca par *gui fan*

⁵⁶ Sinologi nesniedz viennozīmīgu atbildi uz jautājumu, kad sākas un kad beidzas senās Ķīnas laikmets. Šī darba autors jēdzienu „Senā Ķīna” attiecina uz periodu no *Šan-Jiņ* (17.-11. gs. p.m.ē.) dinastijas laika līdz Austrumu *Haņ* dinastijas krišanai (220. g.).

(鬼方)⁵⁷ jeb „velna pusi” (nejaukt ar *gui fan* ciltīm) vai, A. Štukina tulkojumā, „dēmoniskajām valstīm”.⁵⁸

Senajā laikmetā ir iespējams izšķirt divus Ķīnas centriskuma iemeslus. Pirmkārt, tā bija ilglaicīga izolācija no citu seno civilizāciju centriem, tās rezultātā izveidojās ķīniešu pārkuma sajūta, kas kļuva par ķīniešu nacionālās identitātes komponentu. Otrkārt, Viduslīdzenuma iedzīvotāji objektīvi atradās augstākā vēsturiskās attīstības stadijā nekā stepju perifērijas iemītnieki.

1.2. Termins „barbars” antīkajā izpratnē un senajā Ķīnā

Pirms pāriet pie tālāka materiāla izklāsta, būtu jāpievēršas jēdzienam „barbars”, kurš tiks vairākkārt izmantots šajā darbā, izpratnei. Neskatoties uz to, ka šāds uzdevums sākumā var šķist vienkāršs, detalizētāka izpēte var radīt zināmas grūtības. Apzīmēsim dažus mērķus. Sākumā atcerēsimies šī vārda nozīmi antīkajā periodā, kad šo vārdu sāka lietot visās Eiropas valodās. Pēc tam mēģināsim izprast termina „barbars” jēgu, kāda tam bija senajā Ķīnā. Tas palīdzēs saprast, vai termina „barbars” izpratne ir vienlīdz adekvāta Ķīnā un antīkajā periodā. Atbildot izvirzītajiem mērķiem, jānoskaidro, vai vispār ir iespējams lietot terminu „barbars” saistībā ar Tālo Austrumu civilizāciju vēsturi. Izanalizējot šo jēdzienu, kļūs skaidrāka tā izpratne, kuru turpmāk izmantos šī darba autors, lietojot terminu „barbars”.

Sākumā par barbariem senie grieķi dēvēja visas tās ciltis un tautas, kuru valoda bija tiem nesaprotama un nešķīta labskanīga (*barbaros* – nesaprotami runājošs).⁵⁹ No tā arī radusies nicīga attieksme pret rupju un nekulturālu cilvēku. Hellēņu periodā par barbariem tika dēvētas tautas, kam nebija grieķu – romiešu kultūras ietekmes, vai arī tās bija uz zemāka kultūras attīstības līmeņa.⁶⁰

⁵⁷ Shi jing yi zhu/ Cheng Junying zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 466 lpp. (诗经译注/ 程俊英撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 466 页.)

⁵⁸ Книга Песен / Пер. и коммент. А. Штукина // Конфуций. Уроки мудрости. Москва, „Эксмо”, 2004, ст. 344.

⁵⁹ Lexicon der Antike.- Leipzig, VEB Bibliographisches institut, 1987, ст. 84.

⁶⁰ Ibid.

Ir vērts uzreiz atzīmēt, ka saskaņā ar H.G.Krīla viedokli, senajā Ķīnā nebija neviena ķīniešu hieroglifa, kuru varētu pilnīgi adekvāti pārtulkot kā „barbars”.⁶¹ Lai gan, kā redzēsīm tālāk, ķīnieši sevi ir skaidri pretnostatījuši cittautiešiem, kuru, spriežot pēc etnonīmiem, ir bijis liels daudzums.

Vai patiešām H.G. Krīla hipotēze sevi attaisno? Mūsdienu ķīniešu valodas vārdnīcās tomēr ir atrodams kāds vārds, kas atbilst jēdzienam *barbars*. Ķīniešu vārds *jemaṅ* (野蠻) nozīmē „necivilizēts” (不文明, *bu wenmin*), „mežonīgs”, „barbarisks”.⁶² Šajā vārdā ir vērts pievērst uzmanību hieroglifam *maṅ*, lai gan par to sīkāk būs aprakstīts šī darba otrajā nodaļā, turklāt citā kontekstā. Kāpēc tieši šis hieroglifs ķīniešu leksikonā tiek lietots kā „barbariskuma” apzīmējums? Šis hieroglifs *Džou* laikmetā kalpoja kā kopējais jēdziens, apzīmējot dienvidu cilšu grupas. Rietumu *Haṅ* laikmeta tekstos ir atrodams binoms *beimaṅ* (北蛮),⁶³ ko var tulkot kā „ziemeļu *maṅ*” jeb V.S. Taskina tulkojumā „ziemeļu barbari”.⁶⁴ Pēc vēsturiskiem datiem, ar absolūtu pārliecību var teikt, ka *beimaṅ* nav kādas tautas vai cilts nosaukums. Sākumā pētniekam varētu likties neloģiski, ka etnonīms *maṅ*, kurš apzīmēja dienvidu tautas, ar laiku Ķīnā varētu būt saistīts ar ziemeļu svešiniekiem. Tomēr šai parādībai iespējams rast racionālu atbildi. Rezumējot visu iepriekš teikto, var secināt, ka etnonīms *maṅ*, kurš sākumā apzīmēja dienvidu tautu grupas, jau *Haṅ* laikmetā kļuvis par sugas vārdu, no konkrētas tautu grupas apzīmējuma pārejot par abstraktu jēdzienu ar negatīvu nozīmi, runājot par visām svešinieku tautām. Arī mūsdienu valodā savienojumā ar hieroglifu *je* (野, „savvaļas”, „mežonīgs”) senais etnonīms *maṅ*

⁶¹ Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p.197.

⁶² Hanying da cihai (quan er ce) / Cao Yamin zhubian. – Beijing, Zhongguo zhongyiyao cbs., 2002, 2501 lpp. (汉英大词海 (全二册)/ 曹亚民主编. – 北京, 中国中医药出版社, 2002, 第 2501 页.)

⁶³ (Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2879 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2879 页.)

⁶⁴ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1968, с. 34.

apzīmē ko necivilizētu, barbarisku. Tāpēc šajā darbā autors tomēr nolēmis lietot vārdu „barbars”, nevis „svešzemnieks”, kā to ieteica Latvijas pazīstamākie sinologi.⁶⁵

Ir arī citi pierādījumi, kas pamato vārda „barbars” lietošanu saistībā ar senās Ķīnas civilizāciju. Senos tekstos, parasti tiek pieminētas konkrētas ciltis vai cilšu grupas, bet tekstos atrodam daudz piemēru, kad tiek apvienotas divu vai vairāku etnonīmu grupas (piem. *žundi* (戎狄), *maņji* (蛮夷)), kas apdzīvo ļoti atšķirīgas teritorijas. Pat H.G. Krīls pieļauj, ka šāda veida apvienojumi jeb binomi visdrīzāk arī radīja jēdzienus „svešinieks”, „barbars”.⁶⁶ Turpmāk šajā pētījumā līdzīgi gadījumi tiks attēloti ar daudziem piemēriem.

Aplūkosim praktisku piemēru. „Ši dzji” grāmatas 99. nodaļā kāds ķīniešu ierēdnis piedāvāja imperatoram Gao (高帝, valdīja no 206. līdz 194. g. p.m.ē.) nosūtīt dāvanas *sjunnu* cilšu valdniekam. Runājot par „barbaru” alkatīgo raksturu, ķīniešu ierēdnis attiecība uz *sjunnu* izmantoja jēdzienu *maņji*.⁶⁷ Etnonīms *maņ* jau tiek skaidrots šajā darbā, bet etnonīmu *ji* ķīnieši lietojuši apzīmējot austrumu svešiniekus jeb „barbarus”. Tādējādi, ja šajā gadījumā binoms *maņji* tiks tulkots burtiski, t.i., „dienvidaustrumu [cilts]”, tad iznāk absurds izteikums, jo zināms, ka *sjunnu* lielvalsts atrodas ziemeļos no *Haņ* impērijas. Tādēļ šādos gadījumos ar lielu pārliecību var apgalvot, ka runa ir vienkārši par „barbariem”.

Eksistēja arī citi jēdzieni. Piemēram „Ši dzji” un „Lui ši čuņ cju” parādās jēdziens „*si ji*” (四夷), kuru sinologi tulko kā „četrus debespušu barbarus”.⁶⁸ Atšķirībā no jau iepriekš minētajiem piemēriem, jēdzienu „*si ji*” var tulkot arī kā „četrus debespušu svešzemniekus”, nevis viennozīmīgi „četrus debespušu barbarus”. Ir zināms,

⁶⁵ (A. Baltgalve. A. Baltgalves (Dr. Phil.) recenzija Karena Petrosjana promocijas darbam ar nosaukumu „Barbara” tēls *Haņ* laikmeta (III gs. p.m.ē. beigas – III gs. m.ē. sākums) ķīniešu avotos. - Rīga, 2009. g. 2. lpp.)

⁶⁶ Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p.198.

⁶⁷ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 8. sēj., 2719 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第八册, 第2719页.)

⁶⁸ Люйши Чунью (Весны и осени господина Люя)/ Пер. Г.А. Ткаченко. – Москва, „Мысль”, 2001, с. 276.

ka hieroglifu 夷 (*ji*) ķīnieši lietojuši ne tikai apzīmējot austrumu „barbarus”. Daudz vēlākā laikā šis hieroglifs kļuvis savā ziņā par sinonīmu mūsdienu vārdam - *vaiguožerņ*, t.i., „ārzemnieks”. Piemēram, 20. gs. pirmajā pusē parādās jēdziens *jigui* (夷鬼) jeb, saskaņā ar ķīniešu vārdnīcām, „svešzemnieku dēmoni”.⁶⁹ Šo jēdzienu ķīnieši lietojuši apzīmējot ārvalstu iebrucējus un pretiniekus. Tomēr, runājot par seniem laikiem, jēdziena *ji* tulkojums kā „svešzemnieks” ir stipri apšaubāms.

Veicot nelielu ieskatu terminoloģijā, kas ir saistīta ar jēdzieniem „barbars”, „svešzemnieks” un „cittautietis” senatnē, tagad var pievērst uzmanību arī kritērijiem, pēc kuriem cilvēks tika iekļauts „barbara” kategorijā. V.P.Budanova ir mēģinājusi noskaidrot, pēc kāda principa tika izstrādāts pretnostatījums „mēs – viņi” antīkajā un ķīniešu civilizācijās. Autore izceļ trīs kritērijus (vai, kā raksta autore, – „trīs asociāciju apļus”), pēc kuriem barbari grieķu un romiešu sabiedrībā tika uzskatīti par necivilizētiem. Pirmais ir etniskais kritērijs. Barbari - tas ir cittautietis, svešzemnieks, cilvēks, kurš ir dzīvojis ārpus konkrētās valsts. Otrais aplis – ētiskais. Tas apzīmē noteikti – barbari – tas nav romietis. Grieķiem par barbaru tika uzskatīts tas, kurš nebija ieguvis *paīdēju* – grieķu audzināšanu un izglītību. Un, visbeidzot, trešais aplis – filoloģiskais. Grieķu un latīņu valodas nezināšana – tā ir barbarisma pazīme.⁷⁰

Kurš no šiem trim kritērijiem bija galvenais, lai apzīmētu „barbaru” senajā Ķīnā? Tādi pazīstami 20. gs. sinologi kā H.G. Krīls un zināmā mērā arī M.V. Krjukovs uzskatīja, ka tas bija kultūrētiskais kritērijs. „Etnosu dalīšana uz „mēs” un „viņi” notika ne tikai pēc bioloģiskām pazīmēm, bet arī pēc kultūrvēsturiskām” – raksta M.V.Krjukovs.⁷¹ H.G.Krīls uzskatīja, ka galvenais kritērijs, pēc kura cilvēku var dēvēt par ķīnietī visas Ķīnas vēstures gājumā, bija kultūras faktors.⁷² Ķīniešu dzīves veids bija īpašs, ar veselu virkni specifisku paražu, kuras dažreiz dēvē par *li*

⁶⁹ Hanying da cihai (quan er ce) / Cao Yamin zhubian. – Beijing, Zhongguo zhongyiyao cbs., 2002, 4062 lpp. (汉英大词海 (全二册) / 曹亚民主编. – 北京, 中国中医药出版社, 2002, 第 4062 页.)

⁷⁰ Буданова. В.П. Великое переселение народов как универсальная модель взаимодействия цивилизации и варварства // „Цивилизации”. №5. - Москва, 2002, с. 169.

⁷¹ Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978, с. 365.

⁷² Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p. 197.

(礼, rituāls). Tie, kuri sludinājuši šo dzīves veidu (izpildījuši rituālus), tika uzskatīti par „ķīniešiem”, tos, kuri kādu iemeslu dēļ ignorējuši, pie „ķīniešiem” nepieskaitīja.⁷³ Zināmā mērā šo apgalvojumu papildina cits amerikāņu pētnieks V. Eberhards (W. Eberhard). Pētnieks atzīmē sekojošo: „Ja neķīnietis, dzīvojot Ķīnā, uzvedās „civilizēti”, tas nozīmēja, ka viņš tāpat kā pārējie ieguva ķīniešu izglītību un ķīniešu vārdu, lai gan, apzīmējums „barbars” varēja tikt lietots attiecībā pret viņa pēctečiem vairākās paaudzēs”.⁷⁴

Tādā veidā, ja antīkajā periodā „barbars” bija galvenokārt cilvēks, kurš nepiederēja grieķu etnosam un nerunāja grieķu valodā, tad senajā Ķīnā „barbars” pirmkārt bija cilvēks, kurš neiekļāvās ķīniešu uzvedības kultūrā un izglītības sistēmā.

1.3. Ķīniešu kaimiņi Šan-Jiņ un Džou dinastijas periodā (17. – 3. gs. p.m.ē.)

Otrā gadu tūkstoša p.m.ē. vidū Dzeltenās upes ielejas vidusdaļā izveidojās stabils zemes apstrādātāju centrs, par kura ekonomisko pamatu kļuva aramzemes izmantošana. Vēsturiski šeit parādās Šan-Jiņ (商殷) kultūra. Šan-Jiņ dinastiju Rietumu vēsturnieki uzskata par pirmo reāli eksistējošo Ķīnas dinastiju. Sākot ar Paņa Gena laiku (盘庚 -14. gs. p.m.ē. beigās), ķīnieši pilnībā sāka apdzīvot līdzenumu, šodien tā saucamo Hebei līdzenumu, uz austrumiem no kalnu virsotnes Taihanšan un ziemeļu virzienā no Dzeltenās upes. Šeit atrodas galvaspilsēta jeb tā saucamā „Varenā Šan pilsēta”.⁷⁵ Apkārt šim centram mitinājās daudzskaitlīgas ciltis, ar kurām, spriežot pēc saglabātiem datiem, ķīnieši izcīnīja nežēlīgas kaujas. Ar īpašu neatlaidību un nežēlību izcēlās cīņas ar ziemeļu ciltīm, kuras dzīvoja mūsdienu Mongolijas teritorijā.

Pirmie pārbaudītie fakti par Ķīnas ziemeļu kaimiņiem ir atrodami uz tā saucamajiem uzrakstiem, kas bija uz Šan-Jiņ zīlēšanas kauliņiem. Tie radušies apmēram piecpadsmit gadsimtus p.m.ē. Šo uzrakstu tekstos var atrast apmēram divdesmit ziemeļu cilšu nosaukumus. Grūti noteikt visu cilšu apmešanās vietu

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Eberhard W. China's Minorities: Yesterday and Today. – Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1982, p. 4.

⁷⁵ Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978, с. 267.

rajonus, bet ir zināms, ka dažas no viņām, īpaši lielākās, ir apdzīvojušas sekojošas teritorijas: *tu fan* – mūsdienu *Baotou* pilsētas rajons, *lui fan* – Ordosa rajons, *ku fan* – *Šaansji* teritorijas rajons.⁷⁶ Pašas daudzskaitlīgākās no šīm ciltīm, acīm redzot, bijušas *gui fan*. Saskaņā ar „*Ji dzjin*” (易经 jeb tulkojumā „Pārmaiņu grāmata”) *Šan-Jiņ* valdniekam U Dinam (武丁 – valdīšanas sākums 13. gs. p.m.ē. vidus) bija nepieciešami trīs gadi, lai tās pakļautu.

Daudz nozīmīgākas un asiņainākas kaujas *Šan-Jiņ* valdnieki izcīnīja pār rietumu kaimiņiem - *cjan* ciltīm. Ir zināms, ka valdnieka U Dina periodā vienai kaujai ar šīm ciltīm tika mobilizēti 13 tūkstoši cilvēku. Kariem ar *cjan* ciltīm bija dažādi rezultāti, sākot ar U Dina valdīšanas laiku līdz pat *Šan-Jiņ* valsts pastāvēšanas beigām, t.i., līdz Di Sjiņa (帝辛) valdīšanai.⁷⁷ Neskatoties uz to, ka *Šan-Jiņ* dažkārt izdevās uzvarēt *cjan*, pēdējiem tomēr izdevās saglabāt savu neatkarību, lai gan uz zināmu periodu tie tomēr kļuva par *Šan-Jiņ* padotajiem. Daudzi *cjan*, kuri nonāca *Šan-Jiņ* gūstā, kļuva par vergiem vai tika upurēti valdnieku senčiem. Protams, ka 14. – 11. gs. p.m.ē. dažas kaimiņu ciltis nonāca *Šan-Jiņ* valsts pakļautībā. Pie tam šī pakļautība, galvenokārt, izpaudās kā ziedojumu vešana braucienos uz valdnieka pili ar dāvanām un karaspēka, kurš piedalījās kopējās kaujās ar *Šan-Jiņ* pret citām ciltīm, parādē.⁷⁸

1027. g. p.m.ē. rietumu cilšu koalīcija, kuras priekšgalā atradās valdnieks U⁷⁹ (武王, *Džou* cilšu vadonis) kaujā pie *Muje* (牧野) sagrāva *Šan-Jiņ* armiju. Secinot no „Šan šu” grāmatas, *Džou* ciltis bija galvenais kara virzītājspēks. Tekstā var atrast ciltis, kuras ar viņiem sadarbojās un kuras bija seni *Šan-Jiņ* ienaidnieki, tādas piemēram bija rietumu *cjan* ciltis.⁸⁰ Ir vērts atzīmēt, ka pēc uzvaras valdnieks U izrādīja pienākošos

⁷⁶ Таскин. В.С. Отношения Китая с северными соседями в древности // „Проблемы Дальнего Востока”. №3. – Москва, 1975, с. 148.

⁷⁷ Думан Л.И. Внешнеполитические связи древнего Китая и истоки даннической системы // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, 1970, с. 15.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ 武王 (U vans jeb valdnieks U). 王 (*van*) augstākais tituls *Džou* laikmetā, šajā gadījumā arī personvārds.

⁸⁰ Shang shu yi zhu / Li Min Wang Jian zhuan. – Shaghai, Shanghai guji cbs., 2004, 204 lpp. (尚书译注/ 李民 王健撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 204 页.)

cieņu pret pakļauto, bet augstāk attīstīto kultūru. Pārņemot *Šan-Jiņ* kultūru un pēc tam to attīstot, *Džou*, lai cik dīvaini nebūtu, sāka pārstāvēt pašu ķīniešu kultūru.

Džou perioda avotos (11. gs. vidus p.m.ē. – 221. g. p.m.ē.) galvenie ienaidnieki uz rietumu robežām bija *žun* ciltis, uz ziemeļiem *di* ciltis. *Žun* un *di* – tie, protams, ir kopējie apzīmējumi visām rietumu un ziemeļu ciltīm senatnē. Bet jau no centralizētās *Cjiņ* impērijas perioda (221.–206. g. p.m.ē.) galvenais drauds ķīniešiem no ziemeļiem kļuva *sjunnu* tauta. Kas bija šie „barbari”, kuri apdzīvoja ķīniešu teritorijas robežu perifērijas? Paši ķīnieši par *sjunnu* saimniecisko darbību raksta šādi: „Pārceļas [no vienas vietas uz citu], sekojot līdzī [saviem] lopiem. No lopiem viņiem lielā daudzumā ir zirgi, aitas, ragulopi, arī dīvaini lopi - kamieļi, ēzeļi, mūļi, zirgēzeļi, labākas šķiras kumēļi, savvaļas zirgi. Meklējot ūdeni un zāli, pārceļas [no vienas vietas uz citu]”.⁸¹ Pēc citāta, *sjunnu* ir klejotāji – lopkopji, tādi bija arī *žun* un *di* cilti. Klejotāju veida saimniecība nespēj apmierināt visas klejotāju vajadzības, viņi bija ieinteresēti maiņas tirdzniecībā ar Ķīnas zemkopjiem, iegūstot sev tādus nepieciešamus priekšmetus kā audumu, zīdu, graudus un dažādus metāla izstrādājumus.⁸² No šāda aspekta bagātā, auglīgā un viegli pieejamā Ķīna vilināja nomadus. Gadījumā, ja viņi nerasniedza mērķus mierīgā ceļā, tad veica uzbrukumus un laupīšanas reidus Viduslīdzienumā.

Klejotāju dzīvesveids rodas pateicoties atbilstošiem ģeogrāfiskajiem apstākļiem. Tās ir milzīgas platības, kuras sastāv no neauglīgas, sausas zemes, kur klejotāji audzēja noteiktu sugu pieradinātus bara dzīvniekus – zirgus, aitas, liellopus un kamieļus. Šādi apstākļi bija raksturīgi zemēm, kuras atradās ziemeļos un rietumos no Ķīnas. Pēc zemkopju cilšu viedokļa, šādas teritorijas ir nelietderīgas. Cietās un neauglīgās augsnes mitruma un nelabvēlīgā klimata dēļ nevar izmantot zemkopībā. Tāpēc ķīnieši runāja par tām, ka tās nespēj radīt „piecu veidu graudus” (五谷, *ugu* –

⁸¹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2879 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第2879页.)

⁸² Таскин. В.С. Отношения Китая с северными соседями в древности // „Проблемы Дальнего Востока”. №3. – Москва, 1975, с. 149.

tas ir rīss, prosa, mieži, zirņi, pupas). Pēc tā laika ķīniešu uzskatiem, zemkopība bija „pamatnodarbe”.⁸³

Džou laikmetā tālaika Ķīnas teritorija bija sadalīta provincēs, par kuru pārvaldītājiem bija iecelti *Džou* dinastijas aizsācēja valdnieka U radnieki. Ar laiku pārvaldītāji kļuva praktiski neatkarīgi no valdnieka. Tā Ķīnā sākās savstarpējo karu periods. Atsevišķas valstiņas kļuva par vieglu laupījumu tām ciltīm, kuras dzīvoja uz to robežām.

Simt gadus pēc valdnieka U valdīšanas perioda *Džou* dinastijas valdnieka Mu laikā (穆王, 965.-928. g. p.m.ē.) ir atrastas ziņas par karagājieniem uz ziemeļu cilšu zemēm. Tieši ar šo valdīšanas periodu var iezīmēt aktīvus ziemeļu cilšu konfrontācijas mēģinājumus, datējamus ar pirmo gadu tūkstoti p.m.ē.

Valdnieka Mu uzsāktais karagājiens pret *cjuanžun* cilti vēsturiskajos avotos tiek skaidrots ar valdnieka Mu centieniem piespiest „barbarus” maksāt galma nodevas - tā saucamos „sezonas upuru” (jeb *sjan* – 享)⁸⁴ maksājumus. Savukārt galminieki atrunāja valdnieku no karu uzsākšanas, skaidrojot, ka viņi izpilda savus pienākumus savās teritorijās un maksā uzlikto nodevu daļu jeb „nenoteiktās nodevas”. R.V. Vjatkins ir atsaucies uz *Džou* traktātu un uzskata, ka *cjuanžun* dzīvojuši *huan fu* teritorijā (vienā no visattālākajām valdnieka pārvaldītajām zonām, kurai bija jāveic „nenoteiktas nodevas”), un tiem tikai periodiski bijis nepieciešams nogādāt valdniekam atbilstošus dāvinājumus.⁸⁵ Tāpēc apvainojumus šo cilšu vadoņiem par dāvinājumu atteikumu „sezonas ziedojumiem” citā zonā valdnieka padomnieks uzskatīja par noteiktā likuma pārkāpumu. Atsaucoties uz padomnieku, „sezonas ziedojumu” piegāde ir iekļauta *biņ fu* zonā (t.i., valdniekam tuvu esoša) dzīvojošo cilšu pienākumos.

⁸³ Хуань Куань. Спор о соли и железе. Т. I / Пер. и коммент. Ю.Л.Кроля. – Москва, „Восточная литература”, 2001, с. 135.

⁸⁴ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 22 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 22 页.)

⁸⁵ Сыма Цянь. Исторические записки. Т. I / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1972, с. 324.

Tomēr, neskatoties uz atrunām, valdnieks Mu pielietoja militāru pieeju. Karagājienā iegūtās nodevas divu baltu vilku un četru baltu vilku veidā⁸⁶ lika *Džou* valdniekam atgriezties galvaspilsētā. „Džu šu dzji njaņ” annālēs par augstākminētajām nodevām netiek minēts, lai gan tiek runāts par austrumu zemju iekarošanu, pakļaujot vietējos valdniekus.⁸⁷ Valdnieks Mu tādējādi sasniedza savu mērķi - pārvērst „barbaru” nominālo atkarību par reālu, bet rezultātā tas noveda pie attiecību pārtraukšanas. Kas attiecas uz sekojošiem trim valdošajiem valdniekiem: valdnieku Gunu (共王, 927.-908.), valdnieku Ji (懿王, 907.-898.) un valdnieku Sjao (孝王, 897.-888.), tad ne „Ši dzji”, ne „Džu šu dzji njaņ” annālēs, ne uzrakstos uz bronzas netiek runāts par karadarbību kā tādu, ne arī par „barbariem”.

Avotos, kuri ir attiecināmi uz valdnieka Ji valdīšanas periodu (夷王, 887.-858. g. p.m.ē.), gandrīz nav atrodamas liecības par karadarbību ar „barbariem”, bet tajos avotos, kur tā tomēr tiek pieminēta, iniciatīva tiek piedēvēta pašiem ķīniešiem. „Džu šu dzji njaņ” annālēs tiek runāts par vienu no ekspedīcijām pie ziemeļu *žun* (jeb *beižun*), kuru, pēc valdnieku pavēlēm, vadīja kāds Guo guns. Karagājieni tika vadīti uz *Taijuaņ* rajonu (太原), kurā atrodas plašs zemes līdzenums (zemiene, kur mūsdienās atrodas *Taijuaņ* pilsēta). Karagājiena rezultātā uz *Taijuaņ* reģionu tika iegūti tūkstoš zirgu.⁸⁸ H.G. Krīls ir apzinājis kādu saglabājušos uzrakstu, kura autors iespējams ir pats Guo guns. Uzraksts vēsta par karagājieni pret „barbaru” cilti *sjanjuņ*, kura, iespējams, apdzīvojusi Ordosas teritoriju. Guo guns ziņoja valdniekam, ka karagājiena laikā viņš ir nocirtis piecsimt galvu un saņēmis gūstā piecdesmit cilvēku, lai tos nopratinātu.⁸⁹ Abi vēsturiskie notikumi netiek minēti „Ši dzji” grāmatā.

⁸⁶ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 22 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 22 页.)

⁸⁷ Бамбуковые анналы: древний текст/ Издание текста, пер. и коммент. М.Ю.Ульянова. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 115.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Creel H.G. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p. 235.

Ķīniešu sadursmes ar „barbariem” turpinājās līdz pat valdnieka Li valdīšanas periodam (厉王, 857.-828. g. p.m.ē.). Saskaņā ar „Džu šu dzji njaņ” annāļu seno tekstu, 842.gadā Ķīnas teritorijā ielauzās „barbari” *žun* un *di*, kuri iekļuva *Cjuaņcjui* pilsētā (iespējams, mūsdienu *Sjinpin* apriņķis *Šaņsji* provincē) un nogalināja ievērojamu klanu piederīgos.⁹⁰ *Džou* valdnieks nolēma uzbrukt pāridarītājiem un atriebt nodarīto zaudējumu, bet karagājiens nebija veiksmīgs. Ir vērts atzīmēt, ka „Ši dzji” augstākminētie notikumi nav atspoguļoti. Sima Cjaņš nepiemin sadursmes ar „barbariem” valdnieka Li valdīšanas periodā.

Valdnieka Sjuāņa valdīšanas laikā (宣王, 827.-782. g. p.m.ē.) tika aktivizēta *Džou* ārpolitika, turklāt, saskaņā ar „Džu šu dzji njaņ” annālēm, kara iniciatori bijuši ķīnieši. Jau savā ceturtajā valdīšanas gadā valdnieks Sjuāņš pats nedevās karagājienā pret *žun* cilti, bet sūtīja savā vietā *Cjiņ* valstiņas valdnieku *Cjiņu* *Džunu*, kurš neattaisnoja sevi šajā misijā un gāja bojā. *Cjiņa* *Džuna* misiju pēc valdnieka pavēles turpināja viņa dēls *Džuans guns*⁹¹ un, vadot septiņus tūkstošus karavīrus, sakāva *žun*.⁹² 797. g. p.m.ē. valdnieks Sjuāņš personīgi atlasījis karaspēku, uzbruka *žun* ciltīm *Taijuaņ* apkaimē, bet piedzīvoja sakāvi un bija spiests atgriezties. Sešus gadus vēlāk pēc šiem notikumiem *Džou* valdnieks veica karagājienus pret *tiaožun* un *beņžun* (tie apdzīvoja *Saņmeņsja* iekšieni *Šaņsji* provincē), bet tāpat piedzīvoja sakāvi. Par ķīniešiem veiksmīgu var uzskatīt to intervenci *šeņžun* zemēs 789. gadā, kad savā pēdējā karagājienā valdnieks Sjuāņš uzvarēja *žun*.

Valdnieka *Jou* valdīšanas laikā (幽王, 782.-771.g. p.m.ē.) situācija mainījās. Šis periods tika iezīmēts ar spēcīgiem klejotāju uzbrukumiem, kuri atklāti iejaucās valdnieka pārvaldē. Klejotāji atsaucās uz tās likumiem, nevis parādīja sevi kā alkatīgi laupītāji. Valdnieks *Jou*, aizraujoties ar mīļāko *Bao Si*, atņēma troņa mantošanas tiesības savam dēlam *Ji Dzjujam*, kurš bija dzimis no galvenās sievas. Galvenā sieva bija ģimenes *Šeņ* valdnieka meita, un tas, protams, izraisīja *Šeņ* valdnieka protestus.

⁹⁰ Бамбуковые анналы: древний текст/ Издание текста, пер. и коммент. М.Ю.Ульянова. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 115.

⁹¹ 公, *gun* - *Džou* perioda feodālās hierarhijas augstākais tituls, atbilst eiropiešu „hercogam”, krievu „князем”. (skat. A Dictionary of Official Titles in Imperial China, By Charles O. Hucker. – Beijing, Beijing daxue cbs., 2008, p. 290.)

⁹² Ibid., с. 116.

Lai atjaunotu taisnīgumu, viņš lūdza *cjuanžun* cilts palīdzību un kopā ar tiem uzbruka *Džou* valdniekam Jou pie *Lišan* kalna, kur nogalināja to, un atjaunoja savas meitas dēla tiesības uz troni, kurš vēsturē ieies ar valdnieka Pina vārdu (平王).

Tajā pašā laikā *cjuanžun*, izmantojot labvēlīgo situāciju, ieņēma ap *Dzjaohu* ezeru esošo teritoriju un apmetās uz dzīvi starp *Dzjin* un *Vei* upēm (teritorija uz ziemeļrietumiem no *Sjian* pilsētas), un no turienes sāka uzbrukumus Vidusvalstiņām⁹³ (中国, *Džunguo*, šis termins *Džou* laikmetā nozīmēja senas ķīniešu valstiņas, kuras atrodas Viduslīdzenumā, vēlāk šis termins tiks pielietots apzīmējot visu Ķīnas teritoriju). Cīņā pret *cjuanžun* cilti, kuri vēl pavisam nesen bija sabiedrotie, valdniekam Pinam palīgā nāca *Cjiņ* valstiņas valdnieks Sjans guns. Neskatoties uz palīdzību, 700. g. p.m.ē. valdniekam Pinam nācās pārceļt galvaspilsētu uz austrumiem *Loji*, bet agrākās *Džou* zemes, uz rietumiem no *Cji* kalna, viņš atdeva Sjanam gunam, kuram, lai iegūtu šīs tiesības, bija jāizdzen no šīm zemēm „barbari”.

706. g. aktivizējās kalnu *žun* (jeb *šanžun*), kad viņi pilnībā uzvarēja *Jaņ* valstiņu (燕, ziemeļaustrumu valstiņa) un *Cji* valstiņu (austrumos no *Džou* domēna), uzvarot valdnieku pie galvaspilsētas mūriem. Tikai pēc 44 gadiem Huaņs guns, *Cji* valstiņas valdnieks, izdzina tos no Ķīnas teritorijas. 660. g. *Vei* valstiņa tika pakļauta laupīšanai no ziemeļu *di* puses, turklāt atbildību par šo notikumu, atsaucoties uz „Dzuo džuaņ”, bija jāuzņemas nevainīgam valdniekam, kurš interesējās tikai par savām iemīļotajām dzērvēm.⁹⁴ Tekstā nav īsti skaidrs, cik liela vaina būtu jāuzņemas putnu mīļotājam, bet viņš kopā ar saviem kareivjiem tika nogalināts kaujā.

648. g. *žun* cilti uzbruka valdnieka īpašumam, iekarojot *Loji* pilsētu. 644. g. *žun* cilti izputināja *Dzjiņ* valstiņu (晋 – ziemeļrietumu *Džou* Ķīnas daļu), kuras valdnieks bija impērijas savienības vadītājs. Bet jau 642. g. *žun* nāca palīgā savam bijušajam ienaidniekam – dumpiniekam, *Cji* valstiņas valdniekam, un veica postošu uzbrukumu

⁹³ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам)/ Пер. и коммент. В.С. Таскина. - Москва, 1968, „Наука”, с.14.

⁹⁴ Васильев Л.С. Древний Китай. Т. II. – Москва, 2002, с. 539.

Wei valstiņai (centrālajai valstij).⁹⁵ Bet vislielākos panākumus guva *di* ciltis 636. g. p.m.ē., kad viņi uzbruka *Džou* galvaspilsētai un izdzina valdnieku Sjanu (襄王, 651-619), un par valdnieku pasludināja viņa jaunāko brāli Dzi Daju. Atgūt varu valdniekam Sjanam 635. g. palīdzēja viens no vēlākajiem hegemoniem, *Cjiņ* valstiņas valdnieks – Veņš guns.⁹⁶ Tādējādi 8. un 7.gs. p.m.ē. var uzskatīt par visaugstāko *žun* un *di* cilšu izaugsmes posmu.

Lai gan 5. gs. pirmo reizi spēku samērs bija labvēlīgs ķīniešiem, valdnieks *Džao*, *Cjiņ* valdnieks, iekaroja *jicju* *žun* valsti *Šaņsji* provincē un austrumu *Gaņsu*. U Lins, *Džao* valstiņas (赵, atrodas ziemeļos) valdnieks, Ordosā iekaroja *loufaņ* un meža *hu*, bet *Jaņ* valstiņa izcīnīja veiksmīgu kauju ar klejotāju cilti austrumu *hu* (东胡). Austrumu *hu*, pēc mūsdienu pētījumiem, ir piederīgi protomongoļiem. *Jaņ* valstiņa, kura aizņēma Ķīnas ziemeļaustrumu daļu (mūsdienu *Liaonin* province un *Hubei* provinces austrumu daļa), cieta no austrumu *hu* uzbrukumiem. Tas turpinājās līdz pat laikam, kamēr *Jaņ* valstiņā neparādījās talantīgs karavadonis Cjiņš Kajs. Viņa biogrāfija ir ievērojama ar to, ka viņš kādu laiku ir atradies klejotāju gūstā un ir labi tos iepazinis. Atgriežoties *Jaņ* valstiņā, viņš pēkšņi uzbruka austrumu *hu*, sakāva tos un piespieda tos atkāpties vairāk nekā tūkstoš *li* (里- garuma mērvienība līdzvērtīga 0,5 km).⁹⁷ Zaudējot *Cjiņam* *Kajam*, austrumu *hu* aizgāja tālu pāri Ķīnas robežām, bet viņu vietu ieņēma *sjunnu* (匈奴). Pastāvīgie klejotāju iebrukumi piespieda *Jaņ* valstiņu uzcelt aizsargvalni, tāpat kā iepriekš līdzīgas sienas tika uzceltas *Cjiņ* un *Džao* valstiņās.

Un tā, *Džou* perioda valdīšanas beigās ķīnieši bija pakļāvuši ziemeļu *di* un rietumu *žun*. Šī uzvara radīja lielus zaudējumus ziemeļu Ķīnas valstiņām, atstājot tās tiešā saskarē ar stepju *sjunnu*, kuri izrādījās daudz spēcīgāki un bīstamāki ienaidnieki. Sākot ar 3.gs. p.m.ē., *Džou* valsts kļuva par galveno uzbrukuma mērķi ziemeļu

⁹⁵ Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1./ Сочинения Т. 9 , сост. А.И. Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 57.

⁹⁶ Степугина Т.В. Древний Китай // Межгосударственные отношения и дипломатия на Древнем Востоке. – Москва, 1987, с. 221.

⁹⁷ История народов Восточной и Центральной Азии. – Москва, „Наука”, 1986, с. 86.

kaimiņiem. Galvenokārt cieta *Dai* (代) un *Jaņmeņ* (雁门) apkārtnes, kuras atradās *Šaņsji* (山西) provincē. 3. gs. p.m.ē. otrajā pusē, saskaņā ar avotiem, šajos rajonos pret *sjunnu* veiksmīgi aizstāvējās karavadonis Li Mu (李牧).⁹⁸ Viņa kaujas taktiku varētu dēvēt par aizsardzību. Pēc pirmajām ziņām par uzbrukumu (par to liecināja signāltorņi) karaspēks atgriezās nometnē un ieņēma aizsargpozīcijas. Tādā veidā ķīniešu karaspēks izvairījās no negaidītām kaujām ar *sjunnu*, kurās tiem būtu izdevīgākas manevru pozīcijas. Šāda taktika neradīja ķīniešiem lielus zaudējumus.

Bet ne karaspēks, ne pats valdnieks *Džou* nebija mierā ar šādu kaujas taktiku un Li Mu tika atstādināts, pie tam viņš tika apvainots glēvulībā.⁹⁹ Jaunais karavadonis (rakstu avotos netiek minēts viņa vārds), kurš tika iecelts Li Mu vietā, pielietoja daudz agresīvāku taktiku. Pieņemot *sjunnu* izaicinājumu, ķīniešu armija piedzīvoja tādu zaudējumu, ka jaunais karavadonis zaudēja pat tiesības apsargāt robežu. Valdniekam nekas cits neatlika kā atgriezt Li Mu viņa posteni. Tomēr Li Mu ne uzreiz pieņēma tādu piedāvājumu, bet izteica nosacījumu, ka rīkosies saskaņā ar iepriekšējo taktiku. Viņa noteikumi tika pieņemti, *Džou* valdnieks piešķīra viņam lielas pilnvaras.

Saskaņā ar avotiem, karavīri, kuri dienēja uz robežām, nepiedalījās kaujās, tāpēc tie vēlējās cīnīties, un Li Mu nolēma doties kaujā pret ienaidnieku. Armija sastāvēja no 1300 kaujas ratiem, 13000 tūkstošiem jātniekiem, tāpat liela skaita kājniekiem un loku šāvējiem.¹⁰⁰ Kad *sjunnu* sāka uzbrukumu, Li Mu nostādīja daļu sava karaspēka un veica atkāpšanās manevru. *Sjunnu*, sekojot viņiem, nokļuva dziļi valstiņas vidienē, kur viņus sagaidīja īpaši kaujinieki. Li Mu, veicot manevrus ar flangiem, ielenca *sjunnu*, kuru karaspēks bija ielenkts no visām pusēm un, zaudējot iespēju manevrēt, bija spiests kauju zaudēt.¹⁰¹ Ir vērts atzīmēt, ka šāda veida kaujas taktika zināmā mērā atgādina pašu *sjunnu* kaujas veidu, kuru tie izmantoja aizsargājoties no ķīniešu intervences stepēs. Tas ļauj pieņemt, ka Li Mu zināmā veidā labi bija iepazinis klejotāju kaujas veidu. Kas attiecas uz *Džou* valdnieks un *sjunnu* attiecībām, tad

⁹⁸ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 486 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 486 页.)

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

turpmāk, pamatojoties uz rakstu avotiem, *sjunnu* vairs nav uzbrukuši *Džou* valstij līdz pat 226. g., kad *Cjiņ* pakļāva *Džou* valsti, kura pēc pieciem gadiem apvienoja visu Ķīnas teritoriju.¹⁰²

Attiecības ar korejiešiem senatnē bija mazāk saasinātas, nekā ar ķīniešu austrumu un ziemeļu kaimiņiem. Ir vērts atzīmēt, ka korejiešu valsts centrs atradās tās pussalas ziemeļu daļā, kā arī *Liaonin* provinces austrumos. Ķīniešu rakstu avotos tiek runāts par diviem valstiskiem veidojumiem šajā teritorijā – *Fa* un *Čaosjaņ* (korejieša valodā Paļ un Čoson). Par to liecina raksti no traktāta „Guaņ dzi”, kurā pirmajā ir pieminēta saskarsme starp senajiem korejiešiem un ķīniešiem. Seno korejiešu statusa liecību analīzi augstākminētajā ķīniešu traktātā ir veikusi P. Džarilgasimova: „Izvilkumos *Fa* un *Čaosjaņ* tiek minētas līdz ar citām Ķīnas pierobežas teritorijām. Visi šie rajoni atradās *Džou* Ķīnas tālākajās perifērijās. To atkarībai no Ķīnas zināmā mērā bija simbolisks raksturs. Interesanti, ka dažreiz *Fa* un *Čaosjaņ* rajoni tika uzskatīti par Ķīnai piederīgiem rajoniem, bet citos gadījumos – šīs teritorijas figurē kā „visu barbaru” apmešanās vietas”.¹⁰³

Ir liecības, ka *Fa* un *Čaosjaņ* ir bijušas ievērojamas ar plankumaino dzīvnieku ādas apstrādi un piegādi. Dažreiz, iespējams, tās bijušas tīģeru, bet visbiežāk leopardu ādas. *Fa* un *Čaosjaņ* iedzīvotāji izgatavoja un sūtīja uz Ķīnu no ādas izgatavotus apģērbus. *Džou* Ķīnā tas tika ļoti augstu vērtēts. Eksistējusī apmaiņa diez vai ir bijusi ilglaicīga un pastāvīga. Ķīnas valstiņu valdnieki ir žēlojušies, ka *Fa* un *Čaosjaņ*, tāpat kā citi „barbari”, pastāvīgi neierodas galmā.

No visām senās Ķīnas *Džou* perioda valstiņām *Jaņ* valstiņa atradās vistuvāk senajiem korejiešiem. *Jaņ* valstiņas nostiprināšanās ir datējama ar 4. gs. p.m.ē. beigām, kad, izmantojot saasināto situāciju Ķīnā, *Jaņ* valstiņas valdnieki pasludināja sevi par vaniem (332. g. p.m.ē.) valdnieka Džao valdīšanas laikā (昭王, 311.-278. g. p.m.ē.). *Jaņ* valstiņa iestājās pret *Cji* un uz robežas ar šo valstiņu uzcēla aizsargvalni. *Jaņ* nostiprināšanās un tās kara aktivitāšu pastiprināšanās blakus teritorijās izraisīja seno korejiešu satraukumu. *Čaosjaņ* jau gatavojās nodrošināties ar *Džou* valdnieka

¹⁰² Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 66.

¹⁰³ Джарылгасимова Р. Китай и Корея в V в. до н.э. – III в. н.э.// Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, 1970, с. 88.

palīdzību un uzsākt karu pret *Jaņ*. Lai gan drīz korejieši ar *Jaņ* valstiņu noslēdza neuzbrukšanas vienošanos, kura pastiprināja *Čaosjaņ* neatkarīgo stāvokli. Neskatoties uz to, drīzumā valdnieks Džao pārkāpa vienošanos un pasludināja karu pret korejiešiem. *Jaņ* valstiņas karavadonis Cjiņs Kajs uzbruka *Čaosjaņ* ziemeļu robežām un iekaroja vairāk nekā tūkstoš kilometru lielu platību. Pēc Cjiņa Kaja karagājiena par robežu starp seno *Čaosjaņ* un *Jaņ* kļūst *Maņfaņhan* upe.¹⁰⁴ Atgūties no šī zaudējuma *Čaosjaņ* spēja tikai pēc *Jaņ* valstiņas krišanas 222. g. p.m.ē.

Džou austrumu puses kaimiņi bija ciltis, kuras apdzīvoja *Šaņdun* provinci un tās apkārtnē piejūras teritorijas. Seno ķīniešu rakstu avotos tās tiek dēvētas kā „austrumu *ji*”. Daļa viņu materiālās kultūras paraugu, kurus atspoguļo arheoloģisko izrakumu pazīmes, ļauj saistīt šīs ciltis ar plašo salu kultūru, sākot ar Indonēziju dienvidos un beidzot ar Japānas arhipelāgu ziemeļos.¹⁰⁵ Drīzumā pēc *Džou* iekarojumiem šīs ciltis sacēlās pret to. *Džou* gunam (周公 - 11. gs. p.m.ē.) bija nepieciešami vairāki gadi, lai atkal tās pakļautu. 10.-8. gs. *Džou* valsts teritorija pakāpeniski paplašinājās austrumu virzienā. Dienvidaustrumu teritorijās *Džou* valstī pirmajā gadu tūkstošā p.m.ē. dzīvoja ciltis, kuras, iespējams, bijušas ciešā saistībā ar austrumu *ji*. Ķīniešu rakstu avoti tās dēvē par dienvidu *ji* jeb *huai ji* (tam pamatā ir *Huaihe* upes hidronīms (淮河), ar kuras baseinu bija saistīta to apdzīvotā teritorija). 9. gs. p.m.ē. rakstos atrodam apgalvojumu, ka „agrāk *huai ji* bijuši nodevu maksātāji” *Džou* valdniekam.¹⁰⁶

Ji cilšu etniskās teritoriju tiešā tuvumā pirmajā gadu tūkstošā p.m.ē. eksistēja *Ču* (楚 –mūsdienu provinču *Hubei* un *Hunaņ* teritorijas) apvienības pirmsvalstiski grupējumi, kurus, spriežot pēc visa, izveidoja mūsdienu *mjao-jao* etnosa priekšteči. Politiski *Ču* vienmēr ir sacēlusies pret *Džou*, kuras valdnieki nekad nav atzinuši Debesu Dēla varu un dēvēja sevi par vaniem. 10.gs. sākumā *Džou* dinastijas valdnieks Džao (昭王, 984.-966. g. p.m.ē.) mēģināja pakļaut *Ču* ar karaspēka palīdzību un devās vairākos karagājiēnos uz dienvidiem. Vienā no tiem 969. g. p.m.ē. valdnieks Džao pārcēlās pār *Haņ* upi (*Jandzi* upes kreisā pieteka) un uzbruka *Ču* valstiņai;

¹⁰⁴ Ibid., c. 90.

¹⁰⁵ История народов Восточной и Центральной Азии. – Москва, „Наука”, 1986, с. 18.

¹⁰⁶ Ibid.

dienvidnieki ziedoja vienu degunradzi, kas lika valdniekam atgriezties galvaspilsētā.¹⁰⁷ Pēdējais no tiem (966. g. p.m.ē) valdniekam izvērtās diezgan neveiksmīgs, un valdnieks Džao kaujā krita.

Jau 656. g. p.m.ē. cīņā ar Ču valstiņu hegmons Cji apvienoja Sun, Vei, Čaņ, Sui, Cao un Džeņ valstiņu spēkus. Par formālu iemeslu karadarbības sākšanai cīņu dalībnieks Guaņs Džuns Ču vēstniekam teica: „Jūs neesat nesuši nodokļus un aromātiskās zāles. Tāpēc ziedošanai, kuru veica valdnieks, nebija rezultātu, tā kā nebija ar ko nostādīnāt vīnu. Par to mēs uzliekam atbildību jums”.¹⁰⁸ Koalīcija Ču valstiņai nodarīja lielus zaudējumus, pēc kuriem starp karojošām pusēm tika noslēgts miers.¹⁰⁹ Kā patstāvīga valstiņa Ču eksistēja līdz pat 3. gs. p.m.ē. vidum, kad to iekaroja varenību iegūstošie Cjiņ. Jau Cjiņ impērijas un, īpaši, Haņ periodā, šis reģions pakāpeniski nonāca ķīniešu valdījumā.

Tomēr Ču nebija vienīgā „barbaru” valsts, kura izveidojās dienvidos. Jandzi upes lejteci kontrolēja U (吳) valstiņas valdnieki, kuri atradās zināmā atkarībā no Ču. U valstiņas teritorija atradās mūsdienu Dzjansu, Aņhui un Džedzjan provincēs. Kāds aizvainots Ču pulkvedis, kurš atradās Dzjiņ valstiņas aizsardzībā un tajā ieguva arī posteni, izteica ideju iemācīt U valstiņas „barbaru” karotājiem tādu kara taktiku, lai viņi spētu sacelties pret Ču un tāda veidā neitralizēt ar to saistītās briesmas ziemeļu valstiņām.¹¹⁰ Ap 587. g. p.m.ē. viņš kopā ar karotāju grupu devās uz U un īstenoja savu plānu. U karotāji tik labi apguva kara taktiku, ka drīz ne tikai nepiekāpās savam kaimiņam, bet arī gadsimta garumā kļuva par nopietnāku pretinieku ziemeļu valstiņām nekā Ču.

Bez šaubām, sākumā U valstiņa nebija tik civilizēta kā Ču, tomēr tā tika uzņemta ķīniešu konfederācijā. Drīzumā U valdniekiem tika noteikti raduraksti, kuru rašanos nevar izsekot. Saskaņā ar radurakstiem U valstiņas valdnieki savu izcelšanos

¹⁰⁷ Бамбуковые анналы: древний текст/ Издание текста, пер. и коммент. М.Ю.Ульянова. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 113.

¹⁰⁸ Думан Л.И. Внешнеполитические связи древнего Китая и истоки даннической системы // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, 1970, с. 30-31.

¹⁰⁹ Степугина Т.В. Древний Китай // Межгосударственные отношения и дипломатия на Древнем Востоке. – Москва, 1987, с. 221.

¹¹⁰ Creel H.G. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p. 224.

it kā sāk no *Džou* Tai bo nama sena priekšteča, valdnieka Daņa Fu dēla.¹¹¹ Jautājums, vai tiešām *U* valstiņas valdnieki ir cēlušies no kāda no *Džou* nama, paliek atklāts. Ja nē, tad viņiem nebija tiesību lietot Dzji (姬) mājas valdnieka uzvārdu, uz ko viņi pretendēja. Ir liecības, ka Dzji uzvārdu lietoja ne tikai daži ziemeļrietumu *žun* ciltšu un *U* valstiņas iedzīvotāji, kas atrodas tālu dienvidaustrumos, bet arī ciltis, kuras apdzīvoja Ķīnas dienvidrietumus.¹¹²

Mūsdienu *Sičuan* provinces teritoriju, saskaņā ar antropoloģijas datiem, apdzīvoja tautas, kuras nepiederēja pie ķīniešu etnosa un *Džou* Ķīnas kultūras. Tekstos tiek pieminētas divas proto valstis – *Šu* (蜀 mūsdienu *Čendu* pilsētas teritorija) un *Ba* (巴 – *Sičuan* provinces austrumu daļa). Pētnieki apgalvo, ka šī reģiona attīstība noritēja patstāvīgi līdz 3. gs. p.m.ē. un daļēji patstāvīgi līdz pat mūsu ēras sākumam.¹¹³ Spriežot pēc avotiem, šis rajons (īpaši *Šu*) „Karojošo valstiņu” periodā bija saskarē ar *Cjiņ* valstiņu, ar kuru *Šu* 475. gadā mēģināja nodibināt draudzīgas attiecības, nosūtot turp vēstnieku ar dāvinājumiem.¹¹⁴ 387. gadā *Cjiņ*, kura vienmēr piekopa divkosīgu politiku, uzbruka *Šu* un ieņēma *Naņdžen* pilsētu. Par visa kulmināciju kļuva 316. gads, kad *Cjiņ* iekaroja *Šu* un *Ba*, un līdz pat Ķīnas centralizācijai abas valstiņas tiek izmantotas kara vajadzībām pret jau pieminēto dienvidu *Ču* valstiņu. No šī laika *Sičuan* provinces teritorijas tiek pakļautas kopīgiem vēsturiskiem procesiem Ķīnas teritorijā.

1.4. Ķīna un „barbari” *Cjiņ* (221.-206. g. p.m.ē.) impērijas periodā

Ap 221. g. Ķīna tika apvienota *Cjiņ* kopējā impērijā¹¹⁵. Tajā laikā Cjiņš Šihuans iekaroja sešas valstiņas un pielika punktu Ķīnas politiskajai nestabilitātei. Izstrādāt aktīvu politiku *Cjiņ* impērija varēja tikai pēc iekšējās situācijas nostabilizēšanas, t.i., kā mēs tālāk redzēsim, sešus gadus pēc valsts apvienošanas. *Cjiņ* impērijas

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Познер. П.В. Царства Ба и Шу по материалам „Шуцзина”, хроники „Чуньцю” и „Шицзи” Сыма Цяня // Этническая история народов Восточной и Юго-Восточной Азии в древности и средние века. – Москва, 1981, с. 208.

¹¹⁴ Ibid. с. 214.

¹¹⁵ *Cjiņ* dinastijas laikmeta galvenais vēstures avots ir „Ši dzji” grāmatas 5.nodaļa „Galvenie *Cjiņ* pieraksti (par darbībām)”.

karadarbības galvenokārt izvērtās divos virzienos – uz ziemeļiem un dienvidiem. Kari ziemeļos pret kareivīgajiem *sjunnu* izpaudās kā aizsardzība, un to mērķis bija atgūt zaudētās teritorijas un nostiprināt impērijas ziemeļu robežas.¹¹⁶ Karadarbībai dienvidos bija pavisam cits mērķis – iekarošana.

215. g. Cjiņš Šihuans uz ziemeļiem nosūtīja milzīgu karaspēku, kuru vadīja pulkvedis Mens Tiaņs (蒙恬), lai cīnītos ar klejotāju *sjunnu* ciltīm. Talantīgais pulkvedis iekaroja Ordosu galvenokārt ar skaitlisku pārspēku un tehnisko nodrošinājumu. Nostiprinājies Dzeltenās upes dienvidu krastā Mena Tiaņa karaspēks 214. g. p.m.ē. pārcēlās pār Dzelteno upi un ieņēma *Gaodzjue* (mūsdienu Iekšējās Mongolijas *Liņhe* rajons), *Jiņšaņ* (阴山) un *Beidzja* (atrodas uz austrumiem no *Gaodzjue*).¹¹⁷ Tādējādi 214. g. beigās Cjiņš Šihuanam izdevās nostiprināt Ķīnas ziemeļu robežas, kādas tās bija „Karojošo valstiņu” periodā, tā kā *Gaodzjue*, *Jiņšaņ* kalni un *Beidzja* atradās tieši pie *Džao* valstiņas sargsienām. Divu gadu ilgā kara ar *sjunnu* rezultātā *Cjiņ* impērijas karaspēks atkaroja no tiem milzīgu 400 kv.km teritoriju, kura stiepās no ziemeļiem uz dienvidiem.

Ķīniešu armijas panākumi ziemeļos ir izskaidrojami ar tehniskiem jaunievedumiem. Šajā periodā lielu popularitāti bija ieguvis arbalets un alebarda.¹¹⁸ *Sjunnu* ādas bruņas un koka vairogī nespēja atvairīt no arbaletiem izšautās bultas. Lai nostiprinātu un apgūtu no *sjunnu* iegūtās teritorijas, imperators izveidoja tur 44 ciemus, uz kuriem tika nosūtīti garnizoni, kuri sastāvēja no noziedzniekiem.¹¹⁹ Beidzot Mena Tiaņa karaspēks pārkļuva Dzeltenajai upei un ieņēma *Jiņšaņ* kalna piekāji. *Sjunnu* zaudēja savas labākās zemes, no kurām bija viegli uzbrukt Ķīnai. (skat. pielikumu nr. 1. Kartes un shēmas: karte nr.1).

Ziemeļu „barbaru” problēmas nozīmīgumu senajai Ķīnai pierāda milzīgās aizsardzības būves. Cjiņam Šihuanam bija pieejami milzīgi līdzekļi, un tika nolemts aizsargāt ziemeļu robežu, tāpēc sāka celt aizsargvalni gar visas impērijas ziemeļu

¹¹⁶ Переломов. Л.С. Империя Цинь – первое централизованное государство в Китае (221-202). – Москва, 1962, с. 167.

¹¹⁷ Ibid., с. 169.

¹¹⁸ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983, с. 107.

¹¹⁹ Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 59.

robežu, kura nodalīja Ķīnu no Eirāzijas stepēm. Siena netika celta no jauna, tika apvienoti jau eksistējoši (*Džao, Cjiņ un Jaņ* valstiņas) aizsargvaļņi vienā lielā aizsargsienu sistēmā.¹²⁰ Veidojuma garums bija vairāk nekā 10 tūkstoši *li* (mazliet mazāk kā 5 tūkstoš km), no tā arī radies nosaukums „*Vaņli čančen*” (万里长城) – „Mūris desmit tūkstoš *li* garumā”. Kopā ar kareivjiem pie sienas būvniecības strādāja ieslodzītie, vergi un nabadzīgie, kuri tika mobilizēti valsts soda darbiem no visas valsts teritorijas. Siena tika veidota no lielām plāksnēm, kuras tika noblietētas ar dzeltenzemi, ārējā daļa tika aplikta ar lielām taisnstūra plāksnēm. Sienas augstuma vidēji bija 7,5 m, platums 5,4 m, bet reālais augstums bija lielāks, tā kā siena veda līdz pat kalnu un pakalnu virsotnēm.¹²¹ 2-3 m attālumā viens no otra atradās sargu torņi, kuri atradās vidēji piecu metru augstumā virs sienas. Siena sākās *Liņtao*, kas ir mūsdienu *Gaņsu* provinces (甘肅) *Miņsjaņ* ciemata teritorijā, un stiepās līdz pat mūsdienu ĶTR robežām.¹²²

Bez *sjunnu* Iekšējās Āzijas teritoriju ziemeļrietumu virzienā aizņēma *juedži* (月氏) klejotāju ciltis, kas bija varena centralizēta klejotāju cilšu savienība. Ar šo nosaukumu tā ir pazīstama tikai ķīniešu rakstu avotos, kuros aprakstīti notikumi, kas risinājās stepēs ziemeļu Ķīnas valstiņu perimetrā 3.-2. gs. p.m.ē. Šajā laikā *juedži* jau sen apdzīvoja Iekšējo Āziju – „dati par *juedži, usuņ* un *se* (saki) liecina par to, ka šīs ciltis ir virzījušās tālu uz austrumiem (*juedži* līdz pat *Gaņsu* provincei) sen pirms 3.gs. p.m.ē., bet ne vēlāk kā 7.-6. gs. p.m.ē.”¹²³ Kaut gan pēc Sima Cjaņa *juedži* pamat teritorija 3. gs. p.m.ē. beigās aizņēma teritoriju starp *Duņhuan* un *Cjiliaņšaņ*, t.i., ziemeļos no *Naņšaņ* kalniem, *Gaņsu* provinces dienvidrietumu daļā, plašāka avotu analīze pētniekam Kadzuo Enoki ļāva apgalvot, ka šeit atradušies vienīgi *juedži* galvenie centri, kuri bijuši saistīti ar seno transaziātisko tirdzniecības trasi. Reālā *juedži* vadoņu vara un viņu cilšu atrašanās vietas bija meklējamas lielā Mongolijas

¹²⁰ Ibid., c. 67.

¹²¹ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983, с. 109.

¹²² Ibid., c. 110.

¹²³ Кляшторный С.Г. Памятники древнетюркской письменности и этнокультурная история Центральной Азии. - Санкт-Петербург, „Наука”, 2002, с. 374.

teritorijas daļā, Džungarijā un arī *Tianšan* kalnos, kur viņu kaimiņi bija *usun* cilts, kā arī Tarimas baseina Dzeltenās upes augštecē.¹²⁴

Neskaidras ziņas par *juedži* un viņu valsti *Ķīnā* bija jau pirms 3. gs. p.m.ē. Mazliet citā hieroglifu transkripcijā (*juiši*, *juidži*) etnonīms tiek lietots jau „*Guan dzi*” (5.-4. gs. p.m.ē.) traktātā kā tautas un valsts nosaukums, kuras kalnos meklējams nefrīts. Vēlāk ķīniešu teksta komentētāji skaidro, ka „*juiši* ir ziemeļrietumu „barbaru” apzīmējums”. *Juedži* valsts tiek pieminēta citā seno ķīniešu tekstā - „Vēstījumā par Debesu Dēlu Mu”. Traktāts ir pierakstīts uz bambusa dēlīšiem un atrasts 279. g. p.m.ē. izlaupītā valdnieka kapavietā. *Juedži* valsts, saskaņā ar to reālo „Debesu Dēla Mu” ceļojuma maršruta daļu, kura pilnībā atbilst *Džao* valstiņas valdnieka Ulina (325.-299.g. p.m.ē.) ceļojuma maršrutam, atradās piecu dienu ceļojuma attālumā uz rietumiem no mūsdienu *Jaņmeņguan* kalnu pārejas *Šaņsji* provinces ziemeļos.¹²⁵ Tā ir pieminēta saistībā ar „Nefrīta kalnu”. Jautājums par *juedži* etnisko piederību paliek atklāts. L.G. Gumiļovs uzskatīja, ka viņi bija sogolieši, S.G. Kljaštornijs un citi mūsdienu zinātnieki viņus definē kā toharus.

Bez iekarojumiem ziemeļos *Cjiņ* dinastijas laikā notika karagājieni arī dienvidu virzienā, kur atradās protovjetnamiešu zemes. No varenākajiem valstiskajiem grupējumiem mūsdienu *Guandun* un *Guansji* provinču teritorijās, būtu jāizceļ Namvjeta un Aulaka. Mierīgo attiecību periodā ar šīm valstīm notika aktīva tirdzniecība. Ķīniešu tirgotāji tur nogādāja ieročus: bronzas un dzelzs zobenus, šķēpus un dunčus. Lielu popularitāti starp Aulakas augstdzimušajiem iemantoja ķīniešu bronzas un keramiskās vāzes. Savukārt ķīnieši augstu vērtēja pērles, degunradža ragus, dārgakmeņus, krāsainas putnu spalvas un dienvidu valstu juvelierizstrādājumus.¹²⁶

Drīz pēc valsts apvienošanās *Cjiņ* Šihuans šiem rajoniem uzsūtīja 500 tūkstoš regulārās armijas karavīru armiju (ja var ticēt avotos minētajam skaitam). Uzbrukumi notika ziemeļniekiem grūtos un nepierastos klimatiskajos apstākļos. Turklāt, šajos rajonos nebija maģistrālu ceļu, kas aprūtināja karaspēkam nepieciešamā provianta un ieroču piegādi. Karaspēks virzījās ļoti lēni, jo ķīniešiem bija nepārtraukti jācīnās ar

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid., c. 376.

¹²⁶ Переломов Л.С. Китай и Вьетнам в III в. до н.э. – III в. н.э. // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, 1970, с. 52.

lakvjetu vienībām, kuras negaidīti uzbruka gan dienā, gan nakts laikā. Partizāņu karš kļuva neizdevīgs *Cjiņ* impērijai. Lakvjeti nepārtraukti turēja ķīniešu karaspēku saspringumā. 214.g. p.m.ē. Aulakas valsts karaspēki kopīgi ar *jue* cilšu spēkiem, uzbrūkot naktī, sagrāva ķīniešu armiju un nogalināja pulkvedi Tu Dzjuja.¹²⁷

Apdraudēta bija visa dienvidu apvienība. Tad Cjiņs Šihuans savā valstī steidzīgi izsludināja mobilizāciju. Tajā pašā gadā izveidotā armija, kuru vadīja Džao To, tika nosūtīta palīgā ķīniešu karaspēkam, kuram nācās atkāpties. Ieguvis papildspēkus, ķīniešu karaspēks ieņēma Namvjet un Aulakas ziemeļaustrumu daļu. Pievienotajā teritorijā tika iekļauti *Naņhai* (mūsdienu *Guandun* province), *Guiliņ* (mūsdienu *Guansji Džuan* autonomais rajons) un *Sjan* (象) apgabali. Tādā veidā pirmā Ķīnas imperatora karagājieni paplašināja valsts teritoriju. Lai gan lielie nodokļi, pastāvīgie, nogurdinošie kari novājināja Ķīnu, un daudzskaitlīgās sacelšanās Ķīnas iekšienē kļuva par impērijas sabrukuma katalizatoriem, 207. - 206. g. pie varas nonāk *Haņ* dinastija (汉), par kuras pirmo imperatoru kļuva viens no galvenajiem pret *Cjiņ* dinastijas vērstas sacelšanās vadītājiem – Liu Bans (jeb imperators Gao).

1.5. *Haņ* (206.g. p.m.ē. – 220.g. m.ē.) dinastija un ziemeļu „barbari”

Cita situācija izveidojās 3. gs. p.m.ē. beigās. Ķīnas centralizācija *Cjiņ* dinastijas ietekmē izsauca negaidītu centrālās apvienošanās procesu uz Ķīnas ziemeļu robežām. Tā 209. g. *sjunnu* ciltis apvienojās vienotā konfederācijā. Aprakstāmajā laikmetā notika kvalitatīvs lūzums gan seno ķīniešu, gan uz ziemeļiem no viņiem dzīvojošo klejotāju sabiedriski politiskajā attīstībā. Teritorijās, kur dzīvojušas iepriekš minētās tautas, izveidojās divas lielvalstis – *Haņ* un *Sjunnu*, kuru savstarpējās attiecības galvenokārt arī sāka noteikt politiskās situācijas attīstību Centrālajā Āzijā.¹²⁸

Rietumu *Haņ* dinastijas vēstures pamatavots ir „Ši dzji” 8.nodaļa (par imperatora Gao valdīšanas laiku 206.-194. g. p.m.ē.), 10. nodaļa (par imperatora

¹²⁷ Ibid., c. 53.

¹²⁸ Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001, с. 35.

Veņa¹²⁹ valdīšanu 179.-157. g. p.m.ē.) un 12.nodaļa (vēsta par slavenā imperatora U darbību 140.- 86. g. p.m.ē.). Pirmā *Haņ* imperatora Gao (高帝) valdīšanas laikā, *sjunnu* iekļuva jaunizveidotās impērijas teritorijā līdz pat pilsētai *Taijuigaņ* (mūsdienu *Dzjinjan*). *Šaņsi* provincē no *sjunnu* bija cietušas galvenokārt pilsētas *Maji* (马邑) un *Pinčen* (平城), kur *sjunnu* 200. g. p.m.ē. bija aplenkuši imperatora Gao vadīto karaspēku, bet viņš, par laimi, izbēdzis no gūsta. Turklāt, *sjunnu* šīs kara operācijas laikā, izlaupīja apdzīvotās vietas un aizveda lielu lopu un vergu skaitu.¹³⁰ *Haņ* administrācijai radās problēma – līguma attiecību nodibināšana ar *sjunnu*. Tomēr lai „nezaudētu seju”, izeja tika atrasta; to atrada viens no imperatora padomdevējiem Liu Dzjins.¹³¹ Ķīniešiem šī problēma bija sarežģīta, tāpēc ka Ķīnas politiskā kultūra neļāva *Džunguo* valstij stāties līgumattiecībās ar „barbariem”. Viņa smalki izdomātais plāns bija šāds – „Modu nogalināja tēvu, apprecējās ar pamāti, un varmācīgi veicina bailes; pārliecināt viņu ar cilvēkmīlestību un taisnīgumu nav iespējams: var tikai izlīdzēties šai lietā ar viltību, un pat viņa pēctečus padarīt par vasaļiem. Jūsu majestāte, ja viņu apprecinātu ar vecāko valdnieci, [tad viņš] noteikti viņu godinātu, un iecels par *jaņdzi*: viņas dēls noteikti mantos troni”.¹³²

Ķīnieši cerēja, ka nākamais *čaņjui* (单于 - N.J. Bičurina un V.S. Taskina transkripcijā - *šaņjui*) būs pa pusei ķīnietis, līdz ar ko uz viņu viegli varēs izdarīt zināmu politisko spiedienu. Ir vērts atzīmēt, ka neviens neesot piedāvājis nostiprināt Garo Mūri (*Čančen* jeb t.s. „Lielais Ķīnas mūris”) visdrīzāk tādēļ, ka iepriekšējās dinastijas bēdīgā pieredze pierādīja, ka tāda taktika pret ziemeļu kaimiņiem nav izdevīga. Savstarpējo attiecību jaunais modelis, bez šaubām, bija daudz izdevīgāks jaunajai dinastijai. Tālāk Liu Dzjins esot piedāvājis nogādāt *sjunnu* valdniekam

¹²⁹ 文帝 (Veņš di vai imperators Veņš). 帝 (*di*) - augstākais tituls sākot monarhiskajā Ķīnā, šajā gadījumā arī personvārds.

¹³⁰ Ma Changshou. Beidi yu xiongnu. – Guilin, Guangxi shifan daxue cbs., 2006, 24 lpp. (马长寿. 北狄与匈奴. – 桂林, 广西师范大学出版社, 2006, 第 24 页.)

¹³¹ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983, с. 111.

¹³² Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 8. sēj., 2719 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第八册, 第 2719 页.)

„dāvanas” kuras galvenokārt sastāvēja no materiāliem labumiem, kādus nevar sastapt *sjunnu* zemē. *Čaņjui* bija *sjunnu* impērijas augstākais valdnieks, viņš 1) pārstāvēja savu valsti politiskajās un ekonomiskajās attiecībās ar citām valstīm un tautām, 2) *čaņjui* bija augstākais virspavēlnieks impērijā un noteica militāro stratēģiju, 3) turklāt viņš bija arī augstākā tiesas instance, 4) *čaņjui* pildīja augstākā priestera funkcijas¹³³. „Dāvanu” daudzums ar laiku mainījās, bet vispārējos aspektos tas izskatījās sekojoši: 1) ķīniešiem bija obligāti katru gadu jānogādā uz *čaņjui* galveno mītni tādas mantas, kā zīds, vīns, rīsi un graudi; 2) *čaņjui* saņēma līgavu no imperatora galma (tomēr šajā ziņā *čaņjui* esot apkrāpuši, Liu Bans esot ņēmis meiteni no parastas ģimenes, uzdodot viņu par savu vecāko meitu); 3) *Haņ* un *Sjunnu* impērijas bija pasludinātas par līdzvērtīgām; 4) kā oficiāla robeža starp *Haņ* un *Sjunnu* bija Lielais Ķīnas mūris.¹³⁴

Savukārt Modu (冒顿 jeb Maoduņš bija pirmais *sjunnu* impērijas *čaņjui*) no savas puses uzņēmās neuzbrukt *Haņ*, nelaupīt zemes, kas atrodas pie robežas. Vadoties no tā, ka viņš ievēroja līgumu un netraucēja *Haņ* (pirmajos desmit gados), „dāvanu” lielums, kuras viņš esot saņēmis, un to ienākšanas regularitāte viņu apmierināja.¹³⁵ Meslu lielums (tieši tā to uztvēra ķīnieši) no *sjunnu* puses bija pavisam niecīgs (dažreiz lieta nonāca līdz tam, ka *Haņ* imperators saņēmis dažus kažokādu izstrādājumus un pāris kamieļus). Bet ķīniešiem tas būtībā nebija svarīgi, galvenais bija nomaskēt dāvanas no *sjunnu* zem meslu izskata (ja atnesta „dāvana”, tas nozīmē, ka ir atzīta *Tiaņsja* jeb Padebešu valsts par pasaules centru un meslu maksātāji ir gatavi pieņemt vasaļu lomus un Debesu dēla (*Tiaņdzi* – papildus oficiālajam titulam Ķīnas valdnieks tika dēvēts arī par Debesu (t.i., ķīniešu augstākās dievības) dēlu) aizstāvības „dāvanas” (reāli tie bija mesli) tika pasniegtas kā „imperatora atalgojums”.

Tomēr, līguma noteikumu sistematizācija ir mūsdienu pētnieku darba rezultāts, kas ir rekonstruēti pēc dažiem fragmentiem no „Ši dzji” grāmatas. L.A. Borovkova akcentēja, ka šis ķīniešiem pazemojošais līgums visticamāk arī kļuva par iemeslu tam, ka ne „Ši dzji” grāmatā, ne „Haņ šu” „Imperatora Gao hronikā” līgums vispār nav pieminēts un tā detaļas nekur nav aprakstītas.¹³⁶ Tomēr var novērtēt ķīniešu

¹³³ Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002, с.

¹³⁴ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам)/ Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1968, с.25.

¹³⁵ Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001, с. 52.

¹³⁶ Ibid.

tradicionālo politisko kultūru, kas spēja atrast izeju no situācijas un, lai gan formāli, bet neatzina savas valsts – meslu maksātājas - statusu, atšķirībā no Romas impērijas, kas pēc huņņu postošiem karagājieniem 5. gs. katru gadu izmaksāja lielus neslēptus meslus klejotājiem.

Nākamais bija *hecjiņ* (和亲 – „līgums, kas pamatojas ģimeniskumā un mierā” jeb „miers un radniecība”), - tieši tā tas tiek dēvēts literatūras avotos; tas ir slēgts imperatora Veņa valdīšanas laikā. *Sjunnu* uzbrukumi postoši ietekmēja Ķīnu. Līdz 177.g. abas puses bija ievērojušas *hecjiņ* līgumu. Tomēr tajā pašā gadā *sjaņ van* (otrais augstākais tituls *sjunnu* aristokrātijā), kas bija *sjunnu* rietumu daļas valdnieks, pārgāja nocietinājumu līniju un, pārkāpjot līgumu, ielauzās *Haņ* zemēs no ziemeļiem. Imperators Veņš izsūtījis pret viņu 85 tūkstošus (ķīniešu rakstu avotos karojošo skaits ir nereti pārspīlēts) lielu kavalēriju, bet *sjunnu* uzreiz atkāpušies aiz nocietinājumu līnijas un atgriezušies savā zemē.¹³⁷ *Sjaņ van* uzbrukums *Haņ* zemēm, *sjunnu* nozīmēja līguma attiecību pārtraukšanu un līdz ar to arī „dāvanu” zaudēšanu no *Haņ*. Iespējams, tāpēc Modu aizsūtīja savu karaspēku uz Austrumu Turkestānu (ķīnieši apzīmējuši šo zemi 西域 *Sji jui* jeb „Rietumu mala”) ar mērķi iekarot oāžu teritorijas, lai nepārtraukti saņemtu zemkopības produktus un amatniecības izstrādājumus. Bet, sagrābjot šīs teritorijas, *sjunnu* uzreiz sapratuši, ka nepieciešamo produktu ienākšana no tām nekompensē ne pēc kvantitātes, ne kvalitātes meslus no *Haņ*. Jau 176. g. vasarā Modu aizsūtīja imperatoram „dāvanas” un vēstuli ar piedāvājumu atjaunot iepriekšējo līgumu.¹³⁸

Un, kaut gan imperators Veņš saņemot vēstuli, jautājumu ceļ priekšā apspriešanai saviem ierēdņiem, kas ir labāk - uzsākt karu ar *sjunnu*, vai no jauna noslēgt miera līgumu – *sjunnu* militārās varenības demonstrējums rietumu robežā izšķīra gan ierēdņu atbildi, gan imperatora lēmumu. Pēc *čaņjui* Modu nāves 174. g. imperators Veņš uzreiz aizsūtīja jaunajam *čaņjui* Laošanam meiteni no imperatora dzimtas ar nolūku, lai tā kļūtu par princesi. Pavadīt viņu bija uzticēts einuham

¹³⁷ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2879 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2879 页.)

¹³⁸ Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001, с. 56.

Džunhanam Jue (中行说). Ierodoties *čaņjui* galvenajā mītnē, Džunhans Jue uzreiz pārgāja kalpošanā pie viņa un kļuva par vienu no vistuvākajiem padomdevējiem. Aizsūtot dižciltīgu personu kā potenciālu *čaņjui* sievu, imperators Veņš līdz ar to esot apstiprinājis savu uzticību *hecjiņ* līgumam.

Pirmajos savas valdīšanas gados jaunais *čaņjui* Laošans attiecībā pret *Haņ* turpināja sava tēva (Modu) politiku, saglabājot ar to miera attiecības. Bet pēkšņi ziemā 166. g. p.m.ē. (jeb imperatora Veņa 14. valdīšanas gadā), *čaņjui* Laošans ar savu 140 tūkstošu kavalēriju iebruka ziemeļrietumu Ķīnā, „paņēma gūstā lielu iedzīvotāju skaitu, lopus un īpašumu”,¹³⁹ kā arī sadedzināja imperatora vasaras pili. *Sjunnu* kavalērija siroja četrdesmit verstis no *Čanaņ* (长安 no 14. gs. līdz pat mūsdienām šo pilsētu sauc *Sjiaņ* (Šaņsji province). *Čanaņ* par *Haņ* impērijas galvaspilsētu kļuva 202. g. p.m.ē.). *Haņ* imperators pasludināja mobilizāciju un savāca vienu tūkstoti kaujas ratu, un 100 tūkstošus lielu kavalēriju, bet, kamēr armija gatavojās uzbrukumam, *sjunnu* aizgāja ar savu laupījumu, nezaudējot nevienu cilvēku. Pēc šī notikuma, *sjunnu* četru gadu laikā uzbruka un postīja apgabalus, kuri atradās pie robežas.

Sjunnu uzbruka Rietumu *Haņ* galvaspilsētai no ziemeļrietumiem – caur *Aņdin dzjuņ* un no rietumiem - caur *Luņsji dzjuņ*, kur viņi nokļuva, neapšaubāmi, no *Gaņsu* koridora. Tajā laikā *Gaņsu* koridorā dzīvoja *juedži*, kurus *čaņjui* Modu pakļāva 177. g. p.m.ē., izdzenot *juedži* no *Gaņsu* koridora un sakoncentrējot tur savu kavalēriju. Viss beidzās ar to, ka imperators Veņš 162. g. bija spiests griezties pie *čaņjui* ar lūgumu noslēgt miera līgumu. *Čaņjui* atbildi atsūtīja ar *danhu* (ne pārāk augsta dienesta pakāpe), kurš atveda imperatoram divus zirgus kā dāvanu. Starp divām valstīm tika noslēgts miers. Ķīna un *Sjunnu* valsts tika pasludinātas par „līdzvērtīgām valstīm”. Ķīna katru gadu sūtīja uz ziemeļiem pie *čaņjui* „zināmu daudzumu prosas, balto rīsu, brokāta, zīda, kokvilnas un citu lietu”.¹⁴⁰

Gan pašu līgumu, gan attiecības ar *sjunnu* vēlākā konfūciānisma tradīcija novērtēja par pazemojošiem (piemēram, Faņs Je 118., 119. nodaļa). Citi seno ķīniešu

¹³⁹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2901 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第2901页.)

¹⁴⁰ Ibid., c.60.

vēsturnieki, piemēram, Baņs Gu (32.-92. g.) akcentēja, ka līgumattiecības bija labvēlīgas jaunajai *Haņ* dinastijai, jo šis līgums veicināja *Haņ* attiecību normalizāciju ar viņu stipro un bargo kaimiņu, stabilizēja situāciju pie ziemeļu robežas.¹⁴¹ Pēc Baņs Gu vārdiem, noslēdzot šo līgumu, Liu Bans cerēja nodrošināt mieru zemēm pie robežas [Baņ Gu, 94 nod.]. Tādā veidā no pašu ķīniešu puses, kā arī pēc mūsdienu pētnieku domām, šis līgums netika saņēmis viennozīmīgu vērtējumu.

Drīz pēc imperatora Džjina (Džjins di) kāpšanas tronī, situācija strauji izmainījās. 152. gadā imperators Džjins no jauna apstiprināja mieru un radniecību ar *sjunnu*, atvēra pierobežu tirdzniecību, nosūtīja dāvanas *sjunnu* valdniekam,¹⁴² tādējādi klejotājiem pirmo reizi radās iespēja saņemt vajadzīgās preces miermīlīgā veidā. Gribētos piebilst, ka ar tirdzniecību tika domāta preču apmaiņa (jeb barters). Lai varētu labāk saprast, kā izskatījās šāda apmaiņa, ir jāieskatās vēlākā laika periodā. L.L.Viktorova, saskaņā ar vēsturiskiem datiem par preču apmaiņu starp klejotājiem un Ķīnu viduslaikos, raksta: „Klejotāju saimniecība sūtīja apmaiņai ar kaimiņu tautām tikai lopus un nelielā daudzumā lopkopības produktus (vilnas drēbes, tūbu, zvērādas).¹⁴³ Apmaiņā klejotāji saņēma dzelzs katlus, zīdu un graudus”.¹⁴⁴

Tirdzniecības attiecību nodibināšana starp *Sjunnu* un *Haņ* lielvalstīm kā abām pusēm izdevīgs problēmas risināšanas veids, veidojās pēc šādiem priekšstatiem: zemniekam bija ekonomiski izdevīgi saņemt no klejotājiem, kuri speciāli nodarbojas ar liellopu audzēšanu, dzīvus mājlopus, ādas.¹⁴⁵ Savukārt klejotājs arī izjuta vajadzību pēc produktiem, ko ražo zemnieks, piemēram, graudiem, audumiem, amatnieku izstrādājumiem,¹⁴⁶ bet, vai tirdzniecība varēja atrisināt Ķīnas „*sjunnu* problēmu”? V.S. Taskins ignorē to, ka ķīnieši *Haņ* dinastijas laikmetā ne sliktāk par viņu novērtēja tirdzniecības ekonomisko nozīmi. Nevēlēšanās atvērt tirgu bija vairāk

¹⁴¹ Степугина Т.В. Древний Китай // Межгосударственные отношения и дипломатия на Древнем Востоке. – Москва, 1987, с. 241.

¹⁴² Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2904 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第2904页.)

¹⁴³ Викторова Л.Л. Кочевой Уклад в Киданьской империи // „Материалы по этнографии”. Вып. I.- Ленинград, 1961, с. 34.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Таскин. В.С. Отношения Китая с северными соседями в древности // „Проблемы Дальнего Востока”. №3. – Москва, 1975, с. 150.

¹⁴⁶ Ibid.

saistīta ar politiku. Ķīniešu galms, sūtot klejotājiem nepieciešamās preces, deva priekšroku tam, lai apgādātu ar tām tikai *čaņjui*, un turētu *sjunnu* zināmā ekonomiskā atkarībā.

Tā kā lielākā produktu daļa, kas tā patika *sjunnu* sabiedrībai, nāca tieši no Ķīnas, protams radās vēlēsānās palielināt to daudzumu.¹⁴⁷ Modu un Laošana *čaņjui* valdīšanas laikā tie nonāk *sjunnu* zemē nelielā daudzumā „dāvanu” veidā, turklāt *čaņjui* bija spiests dalīties ar saviem pavalstniekiem. L. Gumiļovs uzskata, ka *čaņjui*, cenšoties likvidēt šo obligāto dalīšanu, nolēma sākt maiņas tirdzniecību ar Ķīnu, bet sastapa krasu pretdarbību no *Haņ*.¹⁴⁸ Rakstā „Huņņi Āzijā un Eiropā” L. Gumiļovs raksta, ka „regulāro uzbrukumu sistēma sevi neattaisnoja, daudz vieglāk būtu bijis organizēt pierobežas tirdzniecību, kas būtu izdevīgāka gan ķīniešiem, gan *sjunnu*”.¹⁴⁹ Tā būtu abpusēji izdevīga, jo klejotāji varētu piegādāt tirgū preces, kas viņiem bija pārpilnībā un kas savukārt bija nepieciešama ķīniešiem: piemēram, viņiem pārpilnībā bija gaļa, ādas un zvērādas, bet, kā visiem klejotājiem, pietrūka maizes un audumu - raksta L. Gumiļovs.¹⁵⁰ Pie nedaudz citas pozīcijas pieturējās O. Lattimors (O. Lattimore), kurš uzskatīja, ka *sjunnu* stepju saimniecība bijusi daudz pašpietiekamāka nekā kaimiņu Ķīnā.¹⁵¹ Tomēr klejotājiem pietrūka greznuma lietu, kuras varēja sagādāt Ķīna.¹⁵² Tādi greznuma priekšmeti kā zīda audumi tika piegādāti *čaņjui* ietekmē, lai gan parastie klejotāji tāpat vēlējās iegūt civilizācijas labumus. Tādējādi, stepju vadonim vajadzēja panākt atklātu tirdzniecību uz Ķīnas robežām.

Gandrīz visi mūsdienu pētnieki apgalvo, ka *sjunnu* uzbrukumi lielākā vai mazākā mērā saistās ar to, ka *Haņ* galms nevēlējās atvērt pierobežas tirgus (to apgalvoja L.Gumiļovs, O.V. Zotovs un daļēji N. Kradins). *Haņ*, apgādājot ar bagātām dāvanām tikai *čaņjui*, izraisīja nemierus starp vienkāršiem klejotājiem.¹⁵³ O.V. Zotovs raksta, ka „tirdzniecības pretrunas ar klejotājiem gandrīz vienmēr automātiski pārauga

¹⁴⁷ Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 99.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Гумилёв Л.Н. Хунны в Азии и Европе// „Вопросы истории”. №6. - Москва,1989, с. 68.

¹⁵⁰ Гумилёв Л.Н. Поиски вымышленного царства.- Москва, „Айрис пресс”, 2002, с. 35.

¹⁵¹ Lattimore O. Inner Asia Frontiers of China. – Boston, Beacon Press, 1962, p. 69.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002, с. 109.

karos, jo vienkāršo klejotāju salaupīto mantu ātri izlietoja vai tā kļuva nederīga, bet saņemt sev nepieciešamās preces citā veidā nebija iespējas”.¹⁵⁴

Situācija Ķīnas iekšpolitikā mainījās līdz ar imperatora U (武帝, U di – „Kareivīgais imperators”) nākšanu pie varas. Imperatoram U, kurš valdīja vairākus gadu desmitus, galmā izdevās ar dažām administratīvām reformām un izmaiņām ekonomiskajā sfērā panākt centralizētas varas nostiprināšanos valstī. Un atkal, kā agrāk, radās jautājums par savstarpējām attiecībām ar *sjunnu*. Galma augstākstāvošie birokrāti bija sašķēlušies divās nometnēs. Haņa Aņguo (韩安国) grupējums uzstāja uz mierīgu attiecību saglabāšanu, tajā pašā laikā Vans Huejs un viņam līdzīgi domājošie pieprasīja kara sākšanu ar *sjunnu*.¹⁵⁵ Uzvarēja karu atbalstošais grupējums un imperators U sāka karagājienu. Ķīnieši gatavojās pielietot viltību, iemānīt *sjunnu Maji* pilsētā, un tur ierīkotajā slēpnī viņus sagaidīt un sakaut. Tomēr *čaņju* pa ceļam uz pilsētu no sagūstīta ķīnieša uzzināja par šo plānu un aizveda savu karaspēku atpakaļ.¹⁵⁶ Līdz ar to, miera līgums tika laužts, kaut arī *sjunnu* daudzkārt iebruka *Haņ* impērijas pierobežas zemēs.

Piektajā gadā pēc notikumiem *Maji* pilsētā, t.i., 129. g. p.m.ē., *Haņ* nosūtīja četras 10 tūkstošu jātnieku nodaļas pret pierobežā mītošiem *sjunnu* tur, kur līdz šim atradās tirdzniecības vietas. Karavadoņi Gunsuņš Ao un Li Guans, kuri nāca ar saviem karapulkiem attiecīgi no *Dai* un *Jaņmeņ* (uz rietumiem no mūsdienu Pekinas), kauju zaudēja. *Sjunnu* pat saņēma gūstā Li Guanu, bet viņš tomēr izbēga un nonāca *Haņ*, kur abiem tika piespriests nāvessods, bet viņi atpirkās un kļuva par vienkāršiem zemniekiem. Gunsuņš He, kurš nāca no *Juņdžun* (Huh-Hoto), tāpat neguva nekādus rezultātus. Un tikai Vejs Cjins (卫青), kurš nāca no *Šangu* apgabala (uz ziemeļiem no mūsdienu Pekinas¹⁵⁷), nonāca līdz *Lunčen* (precīza lokalizācija ir apgrūtināta, iespējams, Iekšējās Mongolijas ziemeļu daļa) un, negaidīti pārsteidzot ienaidnieku, saņēma gūstā 700 *sjunnu*.

¹⁵⁴ Зотов О.В. Китай как „универсальная” монархия и „псевдоданничество” варваров // „Восток”. №2. – Москва, 1994, с. 19.

¹⁵⁵ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983, с. 120.

¹⁵⁶ Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001, с. 68.

¹⁵⁷ Ibid., с. 69.

127. g. p.m.ē. ķīnieši atkal devās uz ziemeļiem, šoreiz karagājiens bija veiksmīgāks. Nodarot *sjunnu* karaspēkam zaudējumus, ķīnieši atkal (pēc *Cjiņ* dinastijas krišanas) ieņēma visus *sjunnu* rietumu valdījumus un tieši Ordosas zemi, vai, kā tiek minēts ķīniešu vēsturiskajos avotos, „zemes dienvidu virzienā no upes (t.i., Dzeltenās upes)”.¹⁵⁸ Avotos Veja Cjina karaspēka skaits netiek minēts, bet, neapšaubāmi, tas bija ļoti liels. Spriežot pēc neesošajiem kauju aprakstiem, *sjunnu* negaidīja tādu uzbrukumu savām likumīgajām zemēm Ordosā no *Haņ* puses, tāpēc nebija spējīgi pienācīgi aizstāvēties. *Haņ* tā bija pirmā uzvara pār *sjunnu*, kopš attiecību uzsākšanas ar klejotājiem. Imperators U neskopojās ar uzslavām un bagātīgām dāvanām Vejam Cjinam un viņam pakļautiem karavadoņiem.¹⁵⁹ Ordosas teritorijā tika izveidots *Šuofan* apgabals (朔方).¹⁶⁰ Un sekojot Cjiņa Šihuana piemēram, imperators U nosūtīja uz turieni 100 tūkstošus zemnieku, kurus nodrošināja ar visu nepieciešamo. Pierobežu teritoriju apdzīvošana radīja stabilu bāzi ziemeļu karaspēka grupējumam, jo valstij vairs nevajadzēja tik bieži sūtīt milzīgas karavānas ar pārtiku uz ziemeļu robežām.

Par karagājienu kulmināciju kļūva 121.g. p.m.ē., kad imperators U nolēma turpināt uzbrukumus *sjunnu* zemēm rietumu virzienā. Tomēr īsu laiku pirms tam imperators U reorganizēja armiju un sāka veidot viegli apbruņotu jātnieku nodaļas, kuras bija apgādātas ar proviantu. Šīm nodaļām vajadzēja izcīnīt karu ar stepes *sjunnu*. Pulkvedis Huo Cjuibins (霍去病) ar desmit tūkstošiem jātnieku uzbruka rietumu *sjunnu* mājvietām. Karaspēks devās reidā līdz pat *Cjilianņšaņ* (祁连山 – *Gaņsu* province) virsotnēm un izspieda *sjunnu* no šī reģiona un ziemeļiem.¹⁶¹ Bez iekarotās teritorijas ķīnieši atgriezās *Haņ* ar milzīgu daudzumu karagūstekņu. *Gaņsu* koridora iekarošanai jeb t.s. *Hesji* („Teritorija uz rietumiem no [Dzeltenās] upes”) bija svarīga vēsturiska nozīme. No šī brīža ķīniešiem tika atvērts ceļš uz Austrumu Turkestānas

¹⁵⁸ Lin Jianming. Qin han shi. – Shanghai, Shanghai renmin cbs., 2003, 380 lpp. (林剑鸣. 秦汉史. – 上海, 上海人民出版社, 2003, 第 380 页.)

¹⁵⁹ Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001, с. 70.

¹⁶⁰ Lin Jianming. Qin han shi. – Shanghai, Shanghai renmin cbs., 2003, 380 lpp. (林剑鸣. 秦汉史. – 上海, 上海人民出版社, 2003, 第 380 页.)

¹⁶¹ История народов Восточной и Центральной Азии. – Москва, „Наука”, 1986, с. 31.

oāzēm, un tie pārvaldīja pāreju uz piekuņļu ceļu, kurš veda uz Centrālo Āziju. (skat. pielikumu nr. 1. Kartes un shēmas: karte nr.2).

Par veiksmīgu var uzskatīt kampaņu 119. g. p.m.ē., kad imperators U nolēma pāriet Gobi tuksnesi un iekarot *čaņjui* valdījumus. Priekš tam tika izveidota liela jātnieku armija (100 tūkstoši!) un pārtikas krājumi. Šo uzdevumu nevarēja uzskatīt par neizpildāmu, jo galvenā *sjunnu* bagātība bija aitas, liellopi, bet nosargāt tos no ienaidnieka jātniekiem nav iespējams.¹⁶² Parādījušies Halha stepēs, ķīnieši cerēja izaicināt *sjunnu* karaspēku uz izšķirošo kauju un iznīcināt tos vienā kaujā. 119. g. p.m.ē. ķīniešu armija devās kaujā ar divām nodaļām, kuras vadīja Vejs Cjins un Huo Cjuibins, bet saglabāt noslēpumu ķīniešiem neizdevās. Kamēr ķīniešu karaspēks (to vadīja Vejs Cjins) pārgāja Gobi tuksnesi, *čaņjui* pārcēla savu klejotāju galvaspilsētu aizmugurē, bet pats ar speciālu karaspēku gaidīja ienaidnieku pie tuksneša robežām. Kaujā pārsvars bija ķīniešu pusē, bet *čaņjui* bēga no kaujas lauka pie pirmās izdevības. Savukārt Huo Cjuibins sakāva austrumu *sjaņ van* valdnieku un ieņēma viņa valdījumus, jo ķīnieši pārgāja *Jiņšaņ* kalnus, kas ir uz ziemeļiem no Ordosas. *Sjunnu* no *Jiņšaņ* kalniem atkāpās aiz tuksneša uz Halhu.¹⁶³ Tā beidzās piecpadsmit gadu karš, kurā notika vislielākā kauja senās Ķīnas vēsturē pret klejotājiem.

99.-89. g. p.m.ē. periodā imperators U atsāka karadarbību pret *sjunnu*, turklāt šoreiz bija gatavs pilnībā iznīcināt klejotājus. 99. g. p.m.ē. karavadonis Li Guanli (李广利) devās kaujā ar 30 tūkstošu jātnieku armiju. Pie *Tiaņšaņ* austrumu piekalnēm, apmēram pie Barkula ezera, viņš uzbruka *sjaņ van* rietumu pulkam un saņēma gūstā daudz cilvēku. Bet atpakaļceļā *sjunnu* ielenca viņa karaspēku. Pametot trofejas, karavadonis bēga, gandrīz zaudēdams savu dzīvību, turklāt zaudējot septiņus tūkstošus cilvēku, kuri gāja bojā.¹⁶⁴ Cits pulkvedis, kurš devās stepē, vispār neatrada klejotājus *sjunnu*, un atgriezās tukšā. Trešais – Li Lins (李陵) – ar piecu tūkstošu kājnieku lielu karapulku aizgāja līdz *Dzjuņzji* kalniem un nokļuva aplenkumā, lai gan ķīniešu karaspēks izcīnīja uzvaru. Savukārt *čaņjui* papildināja spēkus, un Li Lins bija spiests atkāpties uz dienvidiem. Klejotāji panāca ķīniešu karaspēku pie atkāpšanās, un

¹⁶² Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 117.

¹⁶³ Ibid., с. 118.

¹⁶⁴ Ibid., с. 143.

nodarīja tiem lielus zaudējumus. Ķīniešu karavadonis padevās, bet viņš netika nogalināts un sāka kalpot jaunajam valdniekam. Tādējādi karagājienu 99. g. p.m.ē. ķīnieši nevarēja uzskatīt par izdevušos. Saniknotais imperators U, nezinot, kurš vainīgs sakāvē, sodīja pulkveža-nodevēja Li Lina māti.

97. g. p.m.ē. Li Guanli izgāja no Ordosas un devās tieši uz ziemeļiem, lai sagrautu klejotāju *sjunnu* centru. Tomēr *sjunnu* pirmo reizi pielietoja jaunu kara taktiku pret ķīniešiem. Uzzinot par ķīniešu uzbrukumu, *sjunnu* ar visiem lopiem atkāpās uz ziemeļiem aiz *Juiušui* upes (iespējams, Selengas upe), liekot *Haņ* impērijas karaspēkam viņus vajāt pa viņu izpostītajām zemēm. Tādēļ ķīniešu karaspēks zaudēja ekonomisko stimulu, lai turpinātu ceļu – iespējas iegūt gūstekņus un lopus, kā arī nomainīt kritušos zirgus, lopus un pārtikas krājumus.¹⁶⁵ Kad viņi bija noguruši no tālā ceļa pa tukšajām zemēm, viņiem no ziemeļiem uzbruka jauna *sjunnu* jātnieku nodaļa.¹⁶⁶ Aizejot līdz Selengas krastiem, ķīnieši tika apturēti, tur notikusī kauja nenesa uzvaru nevienai pusei, un ķīnieši sāka atkāpšanos.

Veiksmīgi atvairot divus ķīniešu uzbrukumus, *sjunnu* atkal uzbruka pierobežas zonai. 91. g. p.m.ē. viņi ielauzās *Šangu*, *Ujuaņ* un *Dzjuicjuaņ* apgabalos, nogalinot divus karavadoņus un saņemot gūstā ierēdņus un tautu.¹⁶⁷ Saistībā ar to 90. g. p.m.ē. trīs ķīniešu armijas atkal devās ārpus valsts robežām. Galveno armiju, kurā bija 70 tūkstoši cilvēku, komandēja Li Guanli, un tās darbības sākotnēji bija veiksmīgas. Tā sakāva piectūkstoš lielu *sjunnu* pulku, kurš atradās tās ceļā uz vienas no klinšu aizām, un enerģiski sekoja bēgošajam ienaidniekam. Tajā laikā Li Guanli uzzināja, ka viņa ģimene ir apcietinājumā, jo tikusi apvainota šamanisku lāstu uzlikšanā. Karavadonis izprata viņam draudošās briesmas, un tāpēc nolēma tās novērst ar uzvarām kaujas laukā.

Viņš pārgalvīgi devās uz ziemeļiem un nonāca pie *Džidzjui* upes, kur uzvarēja 20 tūkstošu karavīru *sjunnu* ordu.¹⁶⁸ Tomēr Li Guanli vieglprātīgās darbības izraisīja vecāko komandieru protestus, kuri apvienojās pret viņu un nodeva viņu apcietinājumā. Li Guanli sodīja visus šīs sazvērestības dalībniekus, bet tomēr sāka atkāpšanos.

¹⁶⁵ Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001, с. 193.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Таскин. В.С. Введение// Материалы по истории сюнну (по китайским источникам)/ Пер. и коммент. В.С.Таскина. Москва, „Наука”, 1968, с. 32.

¹⁶⁸ Ibid.

Izmantojot ķīniešu karaspēka nogurumu, *čaņjui* personīgi ar 50 tūkstošiem jātnieku aizšķērsoja ķīniešiem ceļu un *Jaņžan* kalniem. Kaujā, kas tur sākās, abas puses cieta lielus zaudējumus, bija daudz ievainoto un kritušo. Naktī *sjunnu* izraka dziļu grāvi, lai aizšķērsotu ceļu *Haņ* impērijas karaspēkam, bet no rīta strauji uzbruka tiem no aizmugures. Ķīniešiem sākās panika. Li Guanli padevās, bet visa viņa armija gāja bojā.¹⁶⁹ Tā beidzās desmit gadu ilgušais karš starp Rietumu *Haņ* un *sjunnu*, kurā Ķīna cieta fiasko. Tomēr teritorijas, kuras tika iekarotas periodā no 127.g. līdz 119.g. p.m.ē., palika *Haņ* impērijas pakļautībā.

Ar 9. g. m.ē. darba autors ir beidzis ķīniešu un ziemeļu „barbaru” attiecību vēsturisko apskatu. Trešo *sjunnu* un ķīniešu attiecību posmu varētu sākt skatīt no 53. g. p.m.ē., kad *čaņjui* Huhaņje (呼韩邪) kļuva oficiāls *Haņ* impērijas vasaļis. Īsumā vasaļa vietas pieņemšanas vēsture ir šāda. Pēc tam, kad Huhaņje zaudēja kauju savam brālim Džidži, viņš bija spiests glābties bēgot. Tā *sjunnu* valsts uz kādu laiku bija sadalījusies divās daļās. Viens no tuvākajiem Huhaņje līdzgaitniekiem, kuram bija piešķirts augsts tituls – „kreisais *jidžicu van*” - piedāvāja visai viltīgu plānu. Saskaņā ar to *čaņjui* bija jāpieņem juridiska vasaļa vieta no *Haņ* impērijas, kuru tik neatlaidīgi ķīnieši centās panākt no klejotājiem. Tas dotu iespēju atjaunot bagātīgo dāvināšanas ķēdi, jo dāvinājumi netika sūtīti uz stepi jau pusgadsimtu, un tāpat, nepieciešamības gadījumā, ļautu prasīt ķīniešiem palīdzību karā.¹⁷⁰ Protams, ka ķīnieši akceptēja šo *sjunnu* piedāvājumu.

Kas attiecas uz Džidži, tad viņš bija ieguvis ienaidniekus, gan ķīniešus, gan savu brāli Huhaņje. Baidoties no viņiem, viņš pārcēla savus valdījumus uz Rietumu Džungariju. 49.g. p.m.ē. viņš aktīvi sāka piedalīties kara un politiskajos procesos, kuri risinājās t.s. „Rietumu malā”. Tajā pašā gadā viņš uzbruka *usun* klejotāju tautām. 48. g. p.m.ē. viņš pieņēma *Kandzjui* valsts valdnieka piedāvājumu pievienoties viņam, lai kopīgi dotos kaujās pret *usun*. Uzvaras gadījumā Džidži saņemtu *usun* tautas zemes (Septiņupju teritorija), lai tās apdzīvotu. Tomēr ejot uz rietumiem, pārejot Tarbagata kalnus, viņus pārsteidza stiprs sals. Daudzi nomira no apsaldēšanās, un tikai trīs

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002, с. 125.

tūkstoši kareivju ar Džidži priekšgalā nonāca *Kandzjui*.¹⁷¹ Ar tādiem spēkiem nebija iespējams pakļaut *usun* tautu. Tā rezultātā visas *sjunnu* teritorijas atguva bijušo vienotību.

No šī brīža *hecjiņ* politika oficiāli tika aizstāta ar „nodevu” attiecībām. *Sjunnu* apņēmās atzīt *Haņ* suverenitāti un maksāt nodevas. Par to imperators nodrošināja tiem savu aizsardzību un dāvināja *sjunnu* valdniekam kā vasalim atbildes dāvanas. *Čaņjui* nodevām bija tikai nomināla nozīme. 52. g. p.m.ē. Huhaņje bija uzņemts ar pagodinājumu, kāds nebija izrādīts nevienam no kaimiņos esošajiem valdniekiem.¹⁷² Viss viņa pazemojums bija izpaudās apstākļi, ka laikā, kad Debesu Dēls viņu (Huhaņje) nosauca par vasali, nenosaucot viņa vārdu un titulu. Tomēr atbildes dāvanas bija pat nedaudz lielākas nekā *hecjiņ* sistēmas laikā. Huhaņje saņēma galvassegu, jostu, zelta zīmogu, dunci, ratus, 8000 zīda baķu, 6000 *dzjiņ*¹⁷³ (apmēram 1500 kg) zīda vati, 20 *dzjiņ* (apmēram 5 kg) zelta, 200 000 monētu.¹⁷⁴ Nākamo klejotāju vizīšu laikā dāvanas no ķīniešu puses bija vēl dāsnākas.

1.6. *Haņ* ekspansija uz ziemeļaustrumiem un dienvidu iekarošana 2. gs. p.m.ē. beigās

Šajā situācijā ir jāņem vērā *Haņ* impērijas mēģinājums pakļaut pirmo *Čaosjaņ* (朝鮮 vai korejiešu valodā - Čoson) valstisko veidojumu Korejas pussalas teritorijā. Jau „Karojošo valstiņu” periodā seno ķīniešu rakstu avotos tiek runāts par kariem starp *Čaosjaņ* un *Cjiņ*, *Haņ* un *Jaņ* valstiņām (kuras robežojās ar Dienvidkorejas valstīm). 109. g. p.m.ē. imperators U nosūtīja uz *Čaosjaņ* vēstnieku Še He, kuram vajadzēja piespiest pakļauties valdnieku Uguo. Tomēr pārrunas ne pie kā nenoveda. Še He atpakaļceļā nogalināja viņu pavadošo apsardzi.¹⁷⁵ Imperators U novērtēja Še

¹⁷¹ Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 175.

¹⁷² Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002, с. 126.

¹⁷³ 斤 (*dzjiņ*) – senais un mūsdienu ķīniešu svara mērs, kura masa vēstures gaitā dažkārt ir mainījusies. Piemēram, mūsdienās viens *dzjiņ* tiek pielīdzināts 0.5 kg, bet senajā Ķīnā tas tika pielīdzināts apmēram 0.25 kg. (skat. История и культура Древнего Востока: Энциклопедический словарь/ Отв. ред. А.А.Вигасин, Москва, РОССПЭН, 2008, с. 429.)

¹⁷⁴ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 2./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1973, с. 35.

¹⁷⁵ Джарылгасимова Р. Китай и Корея в V в. до н.э. – III в. н.э.// Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, 1970, с. 97.

He nopelnus, un nozīmēja viņu par *Liaodun* apgabala pārvaldnieku. Šāda veida rīcība bija tiešs izaicinājums *Čaosjaņ*, un tas tika pieņemts. Viņi uzbruka *Liaodun* apgabalam un nogalināja Še He.

Pēc tam imperators U nosūtīja pa zemes ceļiem karapulku no *Liaodun* pussalas Sjuņa Dži vadībā, bet no *Cji* teritorijas virzījās flote Jana Pu vadībā. Pirmajās kaujās abi karavadoņi zaudēja.¹⁷⁶ Imperators U atkal nosūtīja vēstnesi pie Uguo, lai nomierinātu viņu. Tomēr pamiers tika pārtraukts un tika atjaunota karadarbība. Uguo armija bija daudzskaitlīga (10 tūkstoši bruņotu karavīru). Nozīmīgs bija arī jātnieku skaits. Uguo, izmantojot savstarpējās ķīniešu sauszemes armijas un flotes vadoņu intrigas, radīja ķīniešu armijai lielus zaudējumus. Īpaši nežēlīga bija kauja par *Čaosjaņ* galvaspilsētu – *Vansjaņ* (korejiešu valodā - Vangon), kuras aplenkums ilga vairākus mēnešus. Ķīniešiem pirmie panākumi bija tikai pēc tam, kad nodevēji no valdošajām aprindām nogalināja Uguo. Tomēr arī pēc tam kauja turpinājās. Aplentās pilsētas vadību pārņēma ierēdnis Čeņji. Kara rezultāts tika izlemts pateicoties jaunai galma ierēdņu nodevībai, kuri nogalināja Čeņji un atvēra ķīniešu karaspēkam *Vansjaņ* pilsētas vārtus. Pakļautās valsts teritorijā tika izveidotas četras prefektūras: *Lolan* (kor. Aknan), *Sjuanču* (kor. Henthō), *Džeņfan* (kor. Činbon) un *Lintun* (kor. Imdun).¹⁷⁷

Līdzīgi tam, kā imperators Cjiņš Šihuans, izvērta darbību, lai pakļautu dienvidu teritorijas, tai skaitā Dienvidjue valsti (南越, rakstos to dēvē Namvjēt). Pēc *Cjiņ* impērijas krišanas, pievienotās valstis dienvidos atdalījās no ķīniešu impērijas. Šo faktu nevarēja neizmanot imperators U, tāpēc pirmie mēģinājumi pakļaut Dienvidjue bija izdarīti diplomātiskā ceļā. Mazgadīgais Dienvidjue valdnieks Džao Sjiņš, ņemot vērā viņa vecumu, vēl nevarēja vadīt valsti, tāpēc reālā vara piederēja viņa mātei, kurai bija piešķirts *taihou* tituls (imperatore atraitne).¹⁷⁸ Baidoties no apvērsuma, *taihou*, būdama ķīniete, vērsās pie *Haņ* impērijas galma pēc palīdzības. Sadarbības rezultātā imperators U piešķīra *taihou* pilnvaras pielīdzināt vietējo aristokrātu ķīniešu tituliem, vienlaicīgi iesaistoties *Haņ* impērijas likumdošanā. Skaidri redzama iejaukšanās valsts iekšējās lietās izsauca Dienvidjue augstāko ierēdņu neapmierinātību. Lujs Dzja un viņa domubiedri nogalināja *taihou* un viņas dēlu Džao Sjiņu.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983, с. 138.

Cietis neveiksmi diplomātiskajā sfērā, imperators U 112. g. p.m.ē. pārgāja pie atklātas karadarbības. 100 tūkstoš kaujinieku karaspēks tika izkārtots vairākās kolonnās, lai dotos uzbrukumā. 111. g. p.m.ē. divas ķīniešu armijas, kuras komandēja Lu Bode un Jans Pu, uzbruka Dienvidjue galvaspilsētai *Paņjui* (mūsdienu *Guandžou* pilsēta) un ieņēma to. Ļujs Dzja un viņa domubiedri ar kuģiem aizbēga jūrā. Pēc Dienvidjue pakļaušanas *Haņ* impērijai šajā teritorijā izveidoja deviņus reģionus: *Naņhai* (南海 – mūsdienu *Guandžou* pilsēta *Guandun* provincē), *Juiļiņ* (郁林 – mūsdienu *Guipin* pilsēta *Guansji Džuan* a.r.), *Hepu* (合浦 – mūsdienu *Guandun* provincē), *Džuja* (珠崖 – tāpat *Guandun* province), *Daņer* (澹耳 – *Hainaņ* salas ziemeļu daļa), *Caņjui* (苍梧 – *Guansji Džuan* a.r.), *Dzjaodzi* (Vjetnamas ziemeļos), *Dzjudžer* (九真 – mūsdienu *Thaņhua* pilsēta Vjetnamā), *Žinaņ* (日南 – mūsdienu Vjetnamā).¹⁷⁹

1.7. Senās vēstures notikumu ietekme uz „barbara” tēla uztveri

Detalizēts ķīniešu un „barbaru” cilšu vai valstu attiecību vēstures izklāsts, kas aptver laika posmu no *Šan-Jiņ* perioda līdz *Haņ* impērijai, šajā darbā nav nejaušs. Turpmāk centīsimies to saistīt ar darba uzdevumu, parādot vēstures notikumu ietekmi uz „barbara” tēla veidošanos senajā Ķīnā. Rakstu avoti liecina, ka ķīniešu galvenie pretinieki *Džou* dinastijas laikā bija *žun* un *di* klejotājcilts, kas dzīvoja ziemeļrietumu perifērijā. Vienu no smagākajiem triecieniem šajā laikā ķīnieši piedzīvo 771.g. p.m.ē., kad *cjuanžun* ciltis ielauzās valdnieka rezidencē, nogalinot arī viņu pašu. Kopš tā laika tieši ziemeļrietumu klejotāja „barbara” tēls ķīniešu skatījumā kļūst par nežēlības un necivilizētas uzvedības iemiesojumu. Bez šo notikumu apraksta nebūtu īsti skaidrs, kādēļ avotos tieši ziemeļrietumu klejotāja tēls visbiežāk tiek izmantots, salīdzinot ķīniešu un necivilizētu „barbaru” uzvedību, par ko tiek runāts darba 2. un 3.nodaļā.

Atšķirīgi ir veidojušās ķīniešu un viņu dienvidu un dienvidrietumu kaimiņu attiecības. Tādas dienvidu valstiņas kā *Ču* un *U* un dienvidrietumos esošās *Šu* un *Ba*,

¹⁷⁹ Lin Jianming. Qin han shi. – Shanghai, Shanghai renmin cbs., 2003, 422 lpp. (林剑鸣. 秦汉史. – 上海, 上海人民出版社, 2003, 第 422 页.)

kaut arī tika uzskatītas par „pusbarbariskām” (dažkārt tās sauca par „barbariskajām” *maņ* ciltīm), tomēr iekļāvās ķīniešu kultūras areālā. Turklāt minētājām valstiņām (*Ču* jo īpaši) bija raksturīga intensīva ķīniešu kultūras pārņemšana, kas izpaudās, piemēram, ieviešot pēc ķīniešu hieroglifiem balstītu rakstību. Savukārt ziemeļaustrumu virzienā ķīniešu ekspansija bija orientēta uz mūsdienu Ziemeļkorejas teritoriju, kur atradās senā korejiešu *Čaosjaņ* valsts. Nedz dienvidu valstiņas, nedz *Čaosjaņ* ķīniešus neapdraudēja – abos gadījumos apdraudējuma avots drīzāk bija paši ķīnieši. Iespējams, šāda situācija ir pamatā tam, ka ne dienvidu, ne arī austrumu „barbaru” tēli ķīniešu avotos netiek pasniegti kā nežēlības iemiesojums. Šī iemesla dēļ šī pētījuma fokusā nonāk tieši ziemeļrietumu klejotāju ciltis.

Senajiem ķīniešiem nomadi bija pastāvīga, sāpīga problēma, ar kuru viņi nespēja tikt galā vairāku gadsimtu gaitā. Stepju cilšu periodiskie uzbrukumi neļāva viņiem mierīgi nodarboties ar zemkopību, apgūt jaunas teritorijas un celt pilsētas. Lai aizsargātos no ziemeļu „barbariem”, ķīniešiem nācās celt garus aizsargvaļņus, uzturēt uz robežām sargposteņus un turēt pastāvīgā gatavībā karaspēku.¹⁸⁰ Zemāk atrodamais dzejolis ir ņemts no „Ši dzjin” kanona, kas ilustrē saasināto situāciju uz ķīniešu ziemeļu robežas:

Vairs nav ne ģimenes, ne māju....Bēda –

Sjunnu [ordas] dēļ.

Uz ceļiem, un pat tā es nespēju atpūsties –

Sjunnu [ordas] dēļ.¹⁸¹

Jāakcentē, ka šajā gadījumā ķīniešu tekstā etnonīms *sjunnu* nav atrodams, bet ir nofiksēts etnonīms *sjaņjuņ* (猃狁).¹⁸² „Barbari” apzīmēja galveno ienaidnieku, kuram pretoties varēja vienīgi turot gatavībā visu valsts karaspēku: kad avoti vēsta par

¹⁸⁰ Крадин. Н.Н. Кочевники и земледельческий мир: хуннская модель в исторической перспективе // „Восток”. №3. – Москва, 2000, с. 6.

¹⁸¹ Shi jing yi zhu/ Cheng Junying zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 259 lpp. (诗经译注/程俊英撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 259 页.)

¹⁸² Ibid.

kariem, tad parasti tiek domāts par cīņu pret „barbariem”. *Džou* dinastijas periodā daudzi no viņiem tika uzskatīti par *Džou* padotajiem vai viņu vasaļiem – bet viņi bija diezgan nepakļāvīgi padotie un pastāvīgi organizēja sacelšanās un nemierus. „Barbari”, kuri atradās *Džou* pakļautībā, maksāja nodokļus vai nodevas valsts kasē.¹⁸³

Pēc notikumu tālākās attīstības redzams, ka centralizēto *Cjiņ* un *Haņ* impēriju laikā ķīniešu un „barbaru” attiecībās iestājas jauns pavērsiens. Ķīniešu nostiprināšanās rosināja centrīes tendences impērijas ziemeļu nomalēs. Jaunu zemju iekarošana (te īpaši jāizceļ Ordosas teritorijas pakļaušana 214.g. p.m.ē. imperatora Cjiņa Šihuana valdīšanas laikā) tikai pastiprināja apvienošanās tendences *sjunnu* nomadu vidū – 209.g. p.m.ē. tie izveido pirmo centralizēto valsti mūsdienu Mongolijas teritorijā. Šie notikumi saasināja ne tikai seno konfliktu ķīniešu un viņu kaimiņu starpā, bet arī pastiprināja Vidusvalsts iedzīvotāju naidu pret ziemeļu „barbariem”.

„Ziemeļu un dienvidu” konfrontācija turpinājās arī *Haņ* dinastijas laikā. Rietumu *Haņ* impērijai smagākie un postošākie bija 200., 177. un 166.g. p.m.ē. notikušie *sjunnu* sirojumi. Refleksija par šiem pazemojumiem (kurus Rietumu *Haņ* impērija piedzīvoja pirmajos 50 savas pastāvēšanas gados) veidojas imperatora U valdīšanas laikā (140.-86.g. p.m.ē.), un to iezīmē sīvas cīņas ar ziemeļu nomadiem. Šo cīņu rezultātā ķīnieši iekaroja mūsdienu *Gaņsu* provinces un Iekšējās Mongolijas a.r. (Ordosu un *Jiņšāņ* kalnus) teritorijas.

Šī konfrontācija tika atspoguļota literatūrā gan imperatora U, gan viņa pēcteču laikā. *Haņ* perioda literatūrā (te, pirmām kārtām, jāmin tādi teksti kā traktāts „Jaņ tie luņ” un „Ši dzji” grāmata) ir atrodams izteikti negatīvs ziemeļu „barbaru” vērtējums. Šie izteikumi un metaforas tiks detalizēti aplūkotas nākamajās darba nodaļās.

Apgalvot, ka nomadu un ķīniešu attiecībām bija tikai negatīvi aspekti, būtu kļūdaini. Lai gan ķīnieši izteikti sevi nošķīra no viņiem, ķīniešu valdnieki, ieskaitot arī pašu Debesu Dēlu, diplomātisko un citu mērķu labad nereti precējās ar „barbaru” cilšu sievietēm. Viena no viņām bija Bao Si, kuras dēļ, kā tiek uzskatīts, *Džou* dinastijas valdnieks Jou zaudēja troni un dzīvību. Šīs sievietes bieži kļuva par to vai citu teritoriju un valstu valdnieku likumīgajām sievietēm. Piemēram, *di* cilts sievietes dēls

¹⁸³ Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p. 194.

kļuva par ievērojamu *Dzjiņ* valstiņas valdnieku Veņu gunu (jeb Džuns Ers).¹⁸⁴ Bieži ķīniešu valstiņas centās noslēgt savienību ar „barbariem”, lai gūtu viņu atbalstu kara gadījumos (īpaši izcēlās *Cjiņ* valstiņa, kas noslēdza savienību ar *žun*).

Risinājās arī dažādu kultūrvērtību mijiedarbība starp tautām. No 4. gs. p.m.ē. ziemeļu valstiņa *Džao* pārņēma apģērba formu no saviem klejotājcilšu kaimiņiem (piem., kareivju bikses), un sekojot viņu piemēram, sāka izmantot zirgu sedlus (lai gan tajā laikā sedlu vietā izmantoja kaut ko līdzīgu spilvenam, kurš piepildīts ar zāli) un pavadas. Savukārt klejotājiem Ķīna kalpoja kā skola, kur viņi pirmo reizi iepazinās ar valsts likumiem.¹⁸⁵ Saimnieciskajā ziņā tika pārņemti zemkopības pamati, kurus kultivēja nomadi tam atbilstošās vietās (ir zināma *sjunnu* apmešanās vieta Baikāla teritorijā, kur tika atrasti darbarīki zemes apstrādāšanai).

Pateicoties ķīniešu kontaktiem ar stepes tautām, ķīnieši iepazinās ar klejotāju ēdieniem. Tā, piemēram, dzīvnieku piens un piena produkti pirms tam vispār nebija iekļauti senās Ķīnas zemkopju ēdienkartē un nav arī tagad. Tomēr ķīniešiem tie kļuva pazīstami, kad tie nonāca saskarē ar stepju klejotāju tautām, un bija aktuāli zināmā laika posmā, īpaši periodā starp *Haņ* un *Tan* dinastijām.¹⁸⁶ Tāpat „Ši dzji” grāmatā parādās termins *dunlao* (澗酪)¹⁸⁷, kurš apzīmē piena produktus, ko pētnieki tulko kā „piens”.¹⁸⁸

¹⁸⁴ История Китая / Под ред. А.В.Меликсетова. - Москва, „Высшая школа”, 2002, с. 49.

¹⁸⁵ Шурц Г. Средняя Азия и Сибирь. Санкт-Петербург, „Полигон”, 2004, с. 31.

¹⁸⁶ Пуллибэнк Э.Дж. Язык сюнну // „Зарубежная тюркология”. Вып. 1. – Москва, „Наука”, 1986, с. 41.

¹⁸⁷ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 623 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 623 页.)

¹⁸⁸ Пуллибэнк Э.Дж. Язык сюнну // „Зарубежная тюркология”. Вып. 1. – Москва, „Наука”, 1986, с. 43.

II. Dzīvnieku iezīmes „barbara” tēlā senajā Ķīnā

2.1. Etnonīmu semantika un rakstības specifika

Autora mērķis nav izgaismot etniski ģeogrāfiskās zināšanas senajā Ķīnā. Darba autors izklāstīs to cilšu ģenēzi, kas apdzīvoja Ķīnas teritoriju senajos laikos. Darba autora uzdevums ir ar hieroglifiem pausto domāšanas veidu rekonstruēt priekšstatus par tām zemēm un tautām, kas atrodas Vidusvalsts (šajā gadījumā – Ķīna) teritorijā. Darba autors centās atainot ķīniešu attieksmi pret kaimiņtautām pēc cilšu nosaukumiem. Tas kļūst iespējams, pateicoties ķīniešu hieroglifiskās rakstu valodas īpatnībām, kur vārdi ir apzīmēti nevis ar burtiem, bet ar ideogrammām. Šim pētījumam ir starpdisciplinārs raksturs, un tas atrodas filoloģijas un etnogrāfijas krustpunktā. Tomēr šāda rakstura darbā nevar nepieminēt tās zemes, kur senlaikos dzīvoja neķīniešu ciltis. Tādējādi mums ir darīšana ar vēsturisko ģeogrāfiju.

Lai saktu šī raksta praktisko daļu, ir nepieciešamas vēl dažas piezīmes. Tulkojot svešvalodu terminus ķīniešu valodā, tiek lietoti divi vārda tulkošanas principi, proti, vārda nozīmes princips un transliterācijas princips. Tulkojot nozīmi tiek uzsvērta vārda jēga, taču vienlaicīgi tiek ignorēta vārda fonētiskā struktūra. Otrajā, transliterācijas jeb transkripcijas metodē iepretim pirmajam principam tiek uzsvērta tulkojamā vārda fonētika. Šī raksta autors pieturas pie uzskata, ka senajā Ķīnā īpaši etnonīmu tulkošanas gadījumā dominēja pirmais princips. Un otrādi, jo tuvāk mūsdienām, jo vairāk ir pamanāma tendence atdarināt vārda skanējumu, piemēram, mūsdienu valstu nosaukumos, izņemot, 美国 (*Meiguo*) jeb brīnišķīgā valsts, ASV.

Turpinot tēmu par ķīniešu valodas specifiku, jāatzīmē, ka „barbara” tēla izpratnei Ķīnā, etnonīmu analīze ir viens no pētījuma pamatmateriāliem, un tas nav nejaušs. Kā jau iepriekš tika minēts, ķīniešu rakstībā atšķirībā no alfabētiskām rakstības sistēmām, hieroglifs bieži nedod svešvārda fonētiku. Ķīniešu hieroglifu rakstība - tā ir loģiski uzbūvēta sistēma, kur visi hieroglifi ir sadalīti pa grupām atkarībā no to nozīmes sastāvdaļām. Piemēram, visi hieroglifi, kas ir saistīti ar ūdens tematu, satur komponentu (jeb atslēgu) „ūdens”, kas parasti atrodas hieroglifa kreisajā daļā. Apskatīsim kā piemērus dažus hieroglifus - 池 (*či*, ūdenstilpne, dīķis), 河 (*he*,

upe), 湖 (*hu*, ezers), 海 (*hai*, jūra), 洋 (*jan*, okeāns). Mēs redzam, ka visos gadījumos kreisā hieroglifa daļā ir komponents „ūdens” (氵, *šui*).

Tamlīdzīgu parādību var novērot arī ar citām hieroglifu grupām: komponents „uguns” (火, *huo*), veido kreiso daļu hieroglifos - 炬 (*dzjui*, lāpa), 炉 (*lu*, krāsniņa), 烤 (*kao*, krāsns), 炒 (*čao*, cept). Arī šis piemērs: komponents ir „kalns” (山, *šan*), atslēgu komponenta gadījumā izveido tādus vārdus kā - 峡 (*sja*, aiza), 峰 (*fen*, kalnu virsotne), 岭 (*lin*, kalnu pāreja), 峭 (*cjao*, krauja). Apskatot šos piemērus, rodas jautājums, kādus komponentus ķīnieši izmantoja hieroglifos, ar kuriem apzīmēja kaimiņu ciltis un tautas, kuras bija naidīgi noskaņotas pret viņiem? Kā mēs redzēsim pētījuma gaitā, milzīgais etnonīmu daudzums senajā Ķīnā bija ietekmējis hieroglifu (kas bija saistīti ar dzīvniekiem vai kukaiņiem, kā arī ar putniem) nozīmes kvalitāti.

Lai būtu skaidrāks priekšstats par ķīniešu tautas „barbariem” vai tiem, kas nepieder *huasja* (华夏) kategorijai, ir jāaplūko attiecībā uz doto tautu nosaukumiem lietoto simbolu semantiku. D.Činga (J.Ching), manā skatījumā, pareizi atzīmēja, ka hieroglifiem vai to komponentiem, kas tiek lietoti „četrus debespušu barbaru” nosaukumos, nereti ir pazemojošs raksturs.¹⁸⁹ Tādā veidā par izpētes objektu kļūst literatūrā atrodamie *nehaņ* (jeb neķīniešu) cilšu etnonīmi. Mūs interesē hieroglifi vai to komponenti, kurus veido apzīmējošās „atslēgas” dzīvnieku un kukaiņu apzīmēšanai. Tādā veidā, etnonīmus iespējams sistematizēt ne tikai pēc vēsturiskās izcelsmes vai pēc cilšu piederības pie valodu saimēm un etniskām grupām, bet arī pēc dažādu dzīvnieku sugas apzīmējošiem komponentiem. Vairākums etnonīmu ir ņemts no senās Ķīnas perioda, tomēr kopējai ķīniešu attiecību ilustrācijai ar svešzemnieku cilšu nosaukumiem, darba autors atainos cilšu nosaukumus arī no krietni vēlākiem ķīniešu vēstures periodiem. Pie tam, zemāk uzskaitītajam etnonīmu sistematizētajam sarakstam ir praktiska nozīme. Vairākums no zemāk atvasinātajiem cilšu nosaukumiem ne reizi vien vēl būs pieminēti šajā darbā, tādējādi, turpmāk darba

¹⁸⁹ Ching J., *Mysticism and Kingship in China: The Heart of Chinese Wisdom*. - Cambridge, 1997, p. 4.

autors izvairīsies no liekiem apzīmējumiem, kas būtu kā pamatinformācija par nepazīstamām ciltīm.

2.2. Etnonīmu animālisma simbolisms

Cilšu nosaukumi, kuros ķīnieši izmantoja komponentus, kas saistīti ar dzīvnieku pasauli, dod vislielāko materiālu. Vēl V. Eberhards ievēroja, ka viens no skatu punktiem, no kuriem ķīnieši skatījās uz savējiem kaimiņiem, „bija cilšu nosaukumu apzīmēšana, izmantojot komponentu „suns”, ar to parādot, ka „barbari” ir nevis ļaudis, bet gan salīdzināmi ar suņiem”.¹⁹⁰ Darba autors mēģina parādīt, ka komponents „suns” nav vienīgais pazemojošais elements „barbaru” cilšu nosaukumos. Nosacīti eksistē vesela cilšu grupa, kuriem vārdu komponenti ir saistīti ar plēsīgiem dzīvniekiem vai mājdzīvniekiem. Nosacīti etnonīmus var iedalīt piecas grupās: 1) etnonīmi, kur grafisko pamatu sastāda hieroglifs 犬 (ǃ , *cjuan*) – „suns”, šie ir visbiežāk pielietotie komponenti vārdu attēlošanai, kas saistīti ar dzīvnieku pasauli; 2) neliela etnonīmu daļa satur komponentu 豕 (*dži*), kurš ir pamatā vārdiem, kas saistīti ar plēsīgiem dzīvniekiem; 3) dažu etnonīmu grafisko pamatu veido komponents 牛 (*niu*) – „bullis”, kurš savukārt tiek pielietots vārdos, kas ir saistīti ar mājlopiem; 4) hieroglifa 羊 (*jan*) – „aita” vai „auns” loma ķīniešu hieroglifikā ir tāda pati kā minētā iepriekšējā punktā; 5) etnonīmi ar komponentu 马 (*ma*) – „zirgs”, kas sastopami avotos, prasa piesardzīgāku pieeju to semantikai.

Sakarā ar tamlīdzīgu „dzīvniecisko” etnonīmu (tieši tā var nosacīti saukt doto fenomenu) lielo daudzumu, darba autors var droši apgalvot, ka šī nav vienkārša sagādīšanās, vēl jo vairāk, var novērot dažādas likumsakarības. Senie ķīnieši apzināti piemeklēja hieroglifus ar pazemojošu nozīmi, lai apzīmētu kaimiņu ciltis.

Vairākums etnonīmu pētījumā izvēlēti no ķīniešu vēstures senākā perioda, tomēr nozīmīga daļa etnonīmu ir izmantota no vēlāka perioda. Pazemojošie etnonīmi, ar kuriem apzīmēja tautas ar kurām Ķīna sadūrās Jaunajos laikos, šajā pētījumā nav, un par imesliem, kāpēc tie netiek aprakstīti, ir rakstīts citā darba nodaļā. Situāciju

¹⁹⁰ Eberhard W. *China's Minorities: Yesterday and Today*. – Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1982, p. 103.

sarežģī tas, ka Iekšējās Āzijas, Dienvidsibīrijas un Maņdžūrijas tautām senajos laikos nepastāvēja rakstības. Tādējādi, ķīniešu etnonīmi ir vienīgais pētījuma materiāls. Tas nozīmē, ka vairākuma tautu pamatnosaukumi joprojām ir nezināmi.

Viens no izplatītākajiem etnonīmiem, ko sastopam seno ķīniešu literatūrā, ir 狄 (*di*). *Di* ir ciltis, kas ir pat pieminēta filozofiskajā traktātā „Men dzi”,¹⁹¹ kā arī daudzos citos avotos. Vēsturnieki *di* cilšu parādīšanos uz senas ķīniešu vēstures horizonta datē ar 7.gs. p.m.ē. Hieroglifs, kas apzīmē senas Ķīnas ziemeļrietumos dzīvojušās *di* ciltis, sastāv no diviem komponentiem, viens no kuriem ir „suns”. Ķīniešu valodas hieroglifa atslēga „suns” (𤝵 - *cjuan*), kas atrodas hieroglifa kreisajā pusē, parasti tiek izmantota vārdos, kas apzīmē plēsīgu zvēru un mājdzīvnieku nosaukumus. Piemēram, 狼 (*lan*) „vilks”, 狐 (*hu*) „lapsa”, 獾 (*vei*) „ezis”, 猪 (*zhu*) „cūka”. Redzam, ka tieši kreisais komponents parasti veido hieroglifa nozīmi.

Pazemojošo hieroglifu *di* senie ķīnieši plaši izmantoja attiecībā uz daudzām ciltīm, kas mitinājās ziemeļos. Piemēram, eksistēja tā saucamais 白狄 (*baidi*) vai tulkojumā „baltie *di*”. Ma Čanšou uzskata, ka baltie *di* sākotnēji mitinājušies Šaanšji provinces ziemeļdaļas teritorijā.¹⁹² „Karojošo valstiņu” periodā „baltie *di*” atspoguļoti vēsturē sakarā ar savas valsts radīšanu - Džunšāņ (中山) - Hebei provinces ziemeļrietumu teritorijā. Vēl jo vairāk, Džunšāņ valdnieks nēsāja augstāko *van* (王) titulu, kuru sākotnēji lietoja tikai Džou dinastijas valdnieki.

Cilts 长狄 (*čandi*) jeb „garie *di*” pieminēta „Ši dzji” grāmatas 32., 33., 38. nodaļā. Notikumi ir saistīti ar ķīniešu militārajām darbībām *Cji*, *Lu* un *Sun* valstiņās pret garo *di* cilti. Hronoloģiski, notikumi attiecas uz 7. gs. p.m.ē. beigām. Acīm redzot garie *di* cilts bija nopietns sāncensis ķīniešu valstiņām, piemēram, 607. g. pēc gūtās

¹⁹¹ Мэн-цзы/ Пер. и указатели В.С.Колоколова. – Санкт-Петербург, „Петербургское востоковедение”, 1999, с. 39.

¹⁹² Ma Changshou. Beidi yu xiongnu. – Guilin, Guangxi shifan daxue cbs., 2006, 6 lpp. (马长寿. 北狄与匈奴. – 桂林, 广西师范大学出版社, 2006, 第 6 页.)

uzvaras valdnieka dēls Čens Fu (城父) apraka garo *di* virsaiša galvu pie galvaspilsētas ziemeļu vārtiem.¹⁹³

Vēl jo vairāk, tekstos ir sastopami etnonīmi 赤狄 (*čidi*) jeb „rudie *di*”¹⁹⁴. Sima Cjaņš „Ši dzji” 39. nodaļā tiek stāstīts par valdnieka Džjina guna valdīšanas periodu (景公 – 599-581 p.m.ē.): „Septītajā valdīšanā (593. g.) *Dzjiņ* valstiņas valdnieks (tekstā vienkārši minēts *Dzjiņ* valstiņas hieroglifs) nosūtīja Suju Hueju (随会 – karavadonis) iznīcināt rudās *di* [ciltis]”.¹⁹⁵ Pēc veiksmīgas kara operācijas pabeigšanas, *fenšu* cilts vadonis tika saņemts gūstā un pēc tam sodīts ar nāvi. Tā kā minētā cilts robežojas ar *Dzjiņ* valstiņu, darba autors var spriest par to lokalizāciju. Ma Čanšou uzskata, ka to mītnes teritorija bija *Taihanšaņ* kalnu (太行山) grēda,¹⁹⁶ kura stiepās no ziemeļiem uz dienvidiem un atradās starp *Šaņsji* un *Hebei* provincēm.

Par vienu no senākajām ciltīm, kas tika pieminētas avotos, bija 豷豷 (*sjaņjuņ*), kas dažreiz apzīmēta arī kā 豷粥 (*sjuņjuji*). *Sjaņjuji* tika minēta „Ši dzjin” kanona „mazajās odās”.¹⁹⁷ Ķīnas tradicionālā historiogrāfija identificē tās kā *sjunnu* tautas senčus (protams, ir acīm redzama vārdu fonētiskā saistība), kas parādījās vēstures

¹⁹³ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 197 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 197 页.)

¹⁹⁴ Šīs ciltis, saskaņā ar mūsdienu ķīniešu toponīmijas vārdnīcām, *Džou* laikmetā apdzīvoja mūsdienu *Šaņsji* provinces dienvidu daļu netālu no *Lučen* (潞城) pilsētas. (skat. 中国历史地名大辞典 (全二册)/ 史为乐主编. – 北京, 中国社会科学出版社, 2005, 第 1192 页. (Zhongguo lishi diming da cidian (quan er ce)/ Shi Weile zhubian. – Beijing, Zhongguo shehui kexue cbs., 2005, 1. sēj. 1192 lpp.) Vēlākajos laikos ziņas par rudo *di* cilti avotos neparādās.

¹⁹⁵ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 249 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 249 页.)

¹⁹⁶ Ma Changshou. Beidi yu xiongnu. – Guilin, Guangxi shifan daxue cbs., 2006, 6 lpp. (马长寿. 北狄与匈奴. – 桂林, 广西师范大学出版社, 2006, 第 6 页.)

¹⁹⁷ Shi jing yi zhu/ Cheng Junying zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 259 lpp. (诗经译注/ 程俊英撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 259 页.)

arēnā 3. gs. p.m.ē. Kā redzam abu hieroglifu gadījumā, kreisā puse norāda uz saistību ar kādu dzīvnieku. Interesanti, ka hieroglifs 𤝵 (*sjan*) apzīmē suņu kategoriju ar garu purnu.

Spilgti paustu dzīvnieku simbolismu nes etnonīms 黑狼 (*heilan*) jeb tulkojumā no ķīniešu valodas „melns vilks”. Etnonīms *heilan* ir pieminēts hronikā „Dzjiņ šu” un skaitās viena no *sjunnu* tautas ciltīm, kas pārgāja ķīniešu dinastijas Ziemeļu *Dzjiņ* pusē (265.-317.) imperatora Sima Jana valdīšanas laikā. Par notikumu, kas datēts ar 284. g., ir rakstīts sekojošais: „Ienākošo iedzīvotāju starpā uz iekšēji nostiprinātās līnijas (ar to ir domāts Lielais Ķīnas mūris) skaitījās 19 ciltis, *heilan* [un citi]”.¹⁹⁸

獠 (*liao* jeb *lao*) ciltis *Tan* dinastijas laikā tika lokalizētas Ķīnas dienvidos (mūsdienu *Guansji Džuan* a.r.). Saskaņā ar veiktajiem pētījumiem, tas ir kopīgs nosaukums daudzām dienvidu etniskajām grupām. To pierāda arī 7. gs. m.ē. avoti, kuros tas tiek minēts sakarā ar sodīšanas karagājieniem pret *lao* ciltīm.¹⁹⁹ Kā redzam, hieroglifa kreisais komponents ir radikālis „suns” (犭), un vārds tiek tulkots kā „medības nakts laikā”. Interesanti, ka mūsdienu ķīniešu vēsturiskajā literatūrā šis etnonīms ir rakstāms kā 僚, tādējādi komponenta vietā „suns” kreisajā hieroglifa daļā parādījās komponents „cilvēks” (亻 , *žer*).

Viena no *žun* cilšu apakšgrupām bija 犬戎 (*cjuanžun*), kas iegāja Ķīnas vēsturē, noslēdzot Rietumu *Džou* periodu (11. gs. vidus - 721. g. p.m.ē.). Par to lasām šādus vārdus: „Uzbruka *Džou* (周 - valsts, kur atradās valdnieka galvenā mītne) un nogalināja valdnieku Jou (pēdējais Rietumu *Džou* perioda valdnieks)”.²⁰⁰ Viņu teritorija bija tās zemes, kas atradās ziemeļos no senās valstiņas *Cji* (齐), kas savukārt

¹⁹⁸ Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сюнну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989, с. 152.

¹⁹⁹ Крюков М.В., Малявин В.В., Софронов М.В. Китайский этнос в средние века (VII-XIII вв.). – Москва, „Наука”, 1984, с. 80.

²⁰⁰ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 30 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 30 页.)

atradās mūsdienu Šaņdun provinces teritorijā. Tās nosaukumā pirmais vārds ir „suns” 犬 (*cjuan*), un tam nav citas nozīmes. Parasti avotos *cjuanžun* cilts tika minēta saistībā ar karadarbību, taču „Šaņ hai dzjin” kanona autori mēģinājuši veidot saikni starp cilts nosaukumu un tās pārstāvju izskatu. 12. nodaļā var atrast šādus vārdus: „*Cjuanfen* valsts ir [tas pats] *cjuanžun* valsts, [tas iemītnieki] pēc izskata līdzīgi suņiem”.²⁰¹ Neraugoties uz to, ka šajā fragmentā mitoloģiskai motīvs ir acīm redzams, šī frāze tomēr skaidri ilustrē ķīniešu priekšstatus par „barbariem” kā par dzīvniekiem.

Hieroglifs „suns” parādās etnonīmā 犬夷 (*cjuanji*), kas minēts „Ši dzji” grāmatas 32. nodaļā sakarā ar *Džou* cilšu vadoni – valdnieku Veņu (11. gs. p.m.ē.). „Valdnieks Veņš uzbruka Čun (密) un *Misju* (密須 – neliela valsts mūsdienu *Gaņsu* provinces teritorijā, - K. P.) valstīm, uz *cjuanji* (犬夷) ciltīm”.²⁰² R.Vjatkins uzskata, ka *cjuanji* ir viens no rietumu *žun* atzariem, kurus sauca arī par jau minētajiem 犬戎 (*cjuanžun*).²⁰³

Ir jāpievērš uzmanība etnonīmam 突厥 (*tudzjue*). Tieši tā ķīniešu transkripcijā skan seno tjurku klejotāju cilšu apvienības valsts Tjurku Kaganāts (552.-742.) nosaukums, kas tolaik bija galvenā sāncense Ķīnas impērijām - *Sui* (隋, 581.-618.) un *Tan* (唐, 618.-907.). Hieroglifs 突 (*tu*) tiek lietots, galvenokārt mūsdienu valodā, ar nozīmi „pēkšņi” (突然, *tužan*). „Suns” 犬 (*cjuan*), kas atrodas zem „alas” 穴 (*sjue*), saskaņā ar „Seno ķīniešu hieroglifu vārdnīcu”, nozīmē „suns, kas pēkšņi izskrēja no

²⁰¹ Shan hai jing yi zhu (quan er ce)/ Chen Cheng yi zhu. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2008, 2. sēj., 299 lpp. (山海经译注 (全二册) / 陈成译注. -上海, 上海古籍出版社, 2008, 第 299 页.)

²⁰² Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 5. sēj., 1479 lpp. (司馬遷. 史记, (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第 5 册, 第 1479 页.)

²⁰³ Сыма Цянь. Исторические записки. Т. V / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Наука”, 1987, с. 228.

savas alas”.²⁰⁴ Iespējams, šāds hieroglifa traktējums ir skaidrojams ar klejotāju pēkšņiem uzbrukumiem, kas bija viņu raksturīga kaujas taktika.

Viena no rietumu ciltīm *huanžun* (獯戎), etnonīms ir pieminēts „Ši dzji” grāmatas 110. nodaļā sakarā ar Mu guna valdnieka un *Cjiņ* valstiņas sekmīgu politiku 7. gs. p.m.ē. Darbā tiek akcentēts, ka nākamās „astoņas valstiņas atzina *Cjiņ* varu pār sevi, tāpēc no *Lun* [kalniem] un tālāk uz rietumiem dzīvoja *miaņdžu*, *guņžun*, *di* un *huanžun* (獯之戎 – *huanžizhun*)”.²⁰⁵ Hieroglifs 之 (*dži*) kalpo kā piedēklis, kas norāda par *huan* cilts piederību vienai no *žun* ciltīm. Interesanti, ka „Ši dzji” 5. nodaļā, kur *Cjiņ* valstiņas stāsts ir izklāstīts diezgan detalizēti, *huanžun* cilts nav pieminēta. Grafisko hieroglifa pamatu 獯 (*huan*) veido atslēga 豸 (*dži*), un tas ir tulkojams kā kuilis²⁰⁶ vai kā „dzīvnieks ar izstieptu mugurkaulu”. Fonētiskā izcelsme ir aizgūta no 原 (*juan*), bet ar izmainītu piedēkli.

Cits gadījums ir viena no ziemeļu ciltīm 貉 (*mo*), kas reti ir sastopama „Ši dzji” grāmatā, piemēram, „Ši dzji” 27. nodaļā. Informācija par *mo* cilti ir ļoti trūcīga, atrodami tikai daži īsi citāti, piemēram, ķīniešu vēsturnieks ir noskaidrojis tikai to, ka viņi „ģērbjas tūbā un kažokādās, un šauj no lokiem (引弓, *jiņgun* burtiski nozīmē – uzvilkt loku). Hieroglifam 貉 (*mo* dažreiz rakstīts kā 貉), kas tiek lietots šīs tautas apzīmēšanai, ir divi lasījumi. Pirmais ir *he*, ar nozīmi „jenots”, savukārt otrs apzīmējuma variants ir augšminētās *mo* cilts nosaukums. Šī darba autors, saskaņā ar

²⁰⁴ Gudai hanyu zidian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 797 lpp. (古代汉语字典. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 797 页.)

²⁰⁵ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2883 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2883 页.)

²⁰⁶ Gudai hanyu zidian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 311 lpp. (古代汉语字典. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 311 页.)

„Kansji dzidian”, uzskata, ka abos gadījumos (貊 un 貉) šis etnonīms ir lasāms kā *mo*.²⁰⁷

Senajā hieroglifikā kreisais elements 豸 (*dži*) dažreiz nozīmēja „kukaini bez kājām”.²⁰⁸ Kā jau iepriekš minēts, savienojumā atslēga 豸 (*dži*) atrodas kā kreisais komponents vārdos, kas ir saistīti ar plēsīgo zvēru nosaukumiem. Piemēram, 豹 (*bao*) „leopards”, 貂 (*diao*) „sabulis”, 豺 (*čaj*) „šakālis”. Ir grūti nepamanīt to, ka šīs tautas lokalizācija Ķīnas ziemeļu reģionā sakrīt ar jenota apdzīvoto teritoriju ziemeļaustrumu reģionā.

Viena no ziemeļaustrumu ciltīm savā nosaukumā arī saturēja pazemojošo hieroglifu 貉 (*he*). Saskaņā ar „Ši dzji” cilts 穉貉 (*huihe*) atradās blakus senajai Korejas valstij Čaosjaņ,²⁰⁹ kas atradās ziemeļos no Korejas pussalas. Līdz minētās cilts teritorijai uz austrumiem stiepās Sjunnu lielvalsts robeža. Tādējādi *huihe* cilts drīzāk mājaja mūsdienu Liaonin provinces teritorijā.

Tekstos tiek minēta 大特 (*date*) cilts. Acīm redzot tas bija viens no rietumu žun cilšu atzariem. Avotos tā ir minēta sakarā ar Cjiņ valstiņas valdnieka Veņa guna karagājienam (8. gs. p.m.ē.).²¹⁰ Mūsdienu ķīniešu valodā hieroglifs 特 (*te*) tiek lietots galvenokārt ar nozīmi „īpašs” (特别, *tebie*). Tomēr senajos laikos šis hieroglifs apzīmēja vērši, kas ir ne jaunāks par diviem gadiem. Uz saistību ar mājdzīvniekiem

²⁰⁷ Kangxi zidian. – Shanghai, Shanghai cishu cbs., 2008, 1177 lpp. (康熙字典. – 上海, 上海辞书出版社, 2008, 第 1177 页.)

²⁰⁸ Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 2026 lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 2026 页.)

²⁰⁹ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 621 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 621 页.)

²¹⁰ Сыма Цянь. Исторические записки. Т. II / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1975, с. 20.

norāda hieroglifa kreisais komponents 牛 (*niu*) „vērsis”. Šis komponents hieroglifu kreisajā pusē ir saistīts ar mājdzīvniekiem un lopiem, piemēram , 犍 (*dzjaņ*) „vērsis”, 牯 (*gu*) „bullis”, kā arī 牝 (*mao*) „jaks”.

Sima Cjaņs uzskaitot ziemeļnieciskās ciltis, kas tika iekarotas ar Modu priekšgalā (*sjunnu* cilšu karavadonis 3. gs.- 2. gs. sāk. p.m.ē.), pirmoreiz pieminēja cilti 薪犁 (*sjinli*). Acīm redzot, tā bija kāda no ciltīm, kas mitinājās Dienvidsibīrijā, kas robežojās ar *sjunnu* teritoriju. Precīzāku datu par šo cilti mūsdienā zinātnē ziņu nav. Grafisko pamatu hieroglifam 犁 (*li*) sastāda komponents „bullis” (牛), fonētisku izcelsmi satur komponents 利 (*li*). Hieroglifa nozīme – „arkls”, „spīļarkls” vai „art zemi”. Ņemot vērā zemkopības neesamību pie lielas daļas Dienvidsibīrijas tautu, šā hieroglifa lietošana skan diezgan dīvaini.

Daudzsējumu grāmatā „Ķīnas vispārējā vēsture” autori, izgaismo etnonīmu evolūciju. *Tiele* ciltis (铁勒) Austrumu *Vei* dinastijas periodā (386.-534.) dēvēja – *gaodzju* (高车 jeb augstdzimušie, jo viņi pārvietojās uz ratiem ar lieliem riteņiem, - K.P.), tāpat tos sauca par *čile* (敕勒), vēlāk tos nepareizi apzīmēja kā 特勒 (*tele*).²¹¹ Šajā pētījumā svarīgi atzīmēt etnonīmu 特勒 (*tele*).

Hieroglifs „bullis” 牛 (*niu*) tiek izmantots etnonīmā 牛蹄突厥 (*niuti tudzjue*). Etonīms ir sastopams „Piecu dinastiju stāstu ierakstos”, hronikas autorība pieder Oujanu Sju (11. gs.). Minētās cilts pieminēšana ir saistīta ar ķīnieti Hu Cjao, kurš bija spiests dzīvot Kidanu valstī septiņus gadus (kur valdīja *Liao* dinastija, kura mitinājās Ķīnas ziemeļaustrumos no 10.-12. gadsimtam), un viņa aprakstu savā darbā izmantoja ķīniešu vēsturnieks. Pētījumā aprakstīta arī pierobežā dzīvojošā cilts. Aprakstot tālākajos ziemeļos dzīvojošos kidanu kaimiņus, Oujans Sju raksta, ka „tālāk uz

²¹¹ Bai Shouyi, Zong Wangbian. Zhongguo tongshi. 9 – sēj. – Shanghai, 1999, 291 lpp. (白寿彝, 总王编. 中国通史. 第九册. - 上海, 1999, 第 291 页.)

ziemeļiem dzīvo *niuti tudzjue*, kuriem ir cilvēka rumpis, bet buļļa kājas”.²¹² Interesanti, ka binoms 牛蹄 (*niuti*) tulkojams kā buļļa nagi, tomēr šajā gadījumā mums ir darīšana ar izplatīto parādību pie ceļotājiem, aprakstīt fantastiskus ļaužu tēlus tālās valstīs, kurās paši nav bijuši. Grūti kaut ko runāt par dotās cilts etnisko piederību, var tikai secināt, ka tā bija viena no piejūras ciltīm, kas valodas ziņā piederēja tungusu maņdžūru valodas grupai.

Rietumu ciltīm 羌 (*cjan*), kas apdzīvoja mūsdienu *Sičuāņ* un *Cjinhai* provinces, par hieroglifa pamatu ir atslēga 羊 (*jan*) – auns, aita vai jērs. Dažreiz literatūrā tās arī sauc par 西羌 (*sjicjan*) jeb „rietumu *cjan*”, savukārt *Šan-Jiņ* dinastijas periodā (17.-11. gs. p.m.ē) tās sauca par 羌方 (*cjan fan* jeb *cjan* cilti, *cjan* pusi). Sākotnēji varbūt šai ciltij tādā veidā tiek piedēvēts zoomorfiskais raksturs. Neapšaubāmi, bez pazemojošā rakstura nosaukumā tiek izcelta šo cilšu pamatnodarbošanās, proti, lopkopība. *Cjan* ciltis tiek minētas jau pirmajos Ķīnas civilizācijas rakstu avotos, proti, uzrakstos uz zīlēšanas kauliņiem (甲骨文, *dzjaguven*), kas atbilst *Šan* dinastijas periodam. Spriežot pēc šiem uzrakstiem, senajiem ķīniešiem *cjan* ciltis bija diezgan nopietns ienaidnieks. Zināms, ka pēc veiksmīgas kaujas ķīnieši viņus upurēja dieviem.²¹³ Hieroglifs 羌 (*cjan*) sastopams citos cilšu nosaukumos, kuri nodarbojās ar lopkopību. Piemēram, viena no *sjunnu* ciltīm – 羌渠 (*cjanču*) pārgāja ar astoņpadsmit citām ciltīm uz Rietumu *Dzjiņ* ķīniešu dinastiju 3.gs. m.ē. beigās.²¹⁴

Blakus etnonīmam *cjan* uzrakstos uz zīlēšanas kauliņiem sastopami arī citi cilšu nosaukumi, kuros figurē vārds „aita”. T.V. Stepugina rakstā, kas veltīts *Šan-Jiņ* periodam, uzskaitīti seno ķīniešu cilšu un dzimtu nosaukumi, kuri ir sastopami sakarā

²¹² Материалы по истории древних кочевых народов группы дунху / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1984, с. 215.

²¹³ Кучера С. Древнекитайские тексты цзягувэнь и шан шу- зеркало истории и культов Китая эпохи Шан-инь// „Восток”. № 2. – Москва, 2004, с. 29.

²¹⁴ Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сюнну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989, с. 152.

ar karagājieniem. Vienā no uzskaitītajiem etnonīmiem ir 羊方 (*jan fan*) vārds,²¹⁵ kuru var tulkot kā „aunu puse” jeb „aunu cilts”. Diemžēl autors nepasaka, kur tieši dzīvoja dotā cilts, tomēr kā zināms visi gājieni kas pieminēti pirmajos Ķīnas civilizācijas rakstu avotos, ir saistīti ar ziemeļrietumu virzienu. Turklāt, etnonīms akcentē cilts pamatnodarbošanos – lopkopību, ar kuru nodarbojās ciltis, kas dzīvoja stepju zonās Ķīnas ziemeļrietumu teritorijās.

„Ši dzji” 110. nodaļā ir pieminēta cilts 白羊 (*baijan*), ko var tulkot kā „baltais auns” vai „baltā aita”. Šīs cilts pieminēšana ir saistīta ar *čaņjui* karavadoņa Modu karagājieniem. Aptuveni 203. g. p.m.ē. Modu savas lielvalsts dienvidiem „pievienoja zemes, kas atradās dienvidos [no Dzeltenās upes un piederēja] *loufan* un *baijan* ciltīm”.²¹⁶ Tādējādi tekstā ir domātas ciltis, kuras dzīvoja Ordosa teritorijā. Nepietiekamas informācijas dēļ spriest par to etnisko piederību ir visai sarežģīti.

Hieroglifs „aita” (羊, *jan*) veido kreiso elementu etnonīmā 羯 (*dzje*). *Dzje* bija viena no piecām ciltīm, kas parādījās Ķīnas vēsturiskajā arēnā 4. gs. m.ē., bet to vadonis Ši Le kļuva par dibinātāju „barbaru” Vēlīnās *Džao* dinastijas Ķīnas teritorijā. *Dzje* kā neatkarīga cilts sāka veidoties, atdaloties no *sjunnu* klejotājiem. Spriežot pēc avotiem, etnonīms *dzje* tika atvasināts no vietas nosaukuma, kur uzturējās *sjunnu* cilts.²¹⁷ M.Krjukovs pieskaita tās ciltīm, kas nāca no Centrālās Āzijas. Patiešām, to paražas krasi atšķiras no kaimiņtautām, piemēram, eksistēja mirušo sadedzināšanas jeb kremācijas rituāls.²¹⁸ Hieroglifam *dzje* bez cilts apzīmējuma ir arī cita nozīme - senajā Ķīnā tas tika lietots kastrēta auna apzīmēšanai. Hieroglifs *dzje* tiek lietots vienā no *sjunnu* tautas cilts nosaukumiem. „Dzjiņ šu” hronikas autors uzskaita deviņpadsmit *sjunnu* ciltis, vienai ir nosaukums 力羯 (*lidzje*).²¹⁹

²¹⁵ Степугина Т.В. К вопросу о социально-экономических отношениях в Китае в XIV-XII вв. до н.э. // „Вестник древней истории”. №2. – Москва, 1950, с. 68.

²¹⁶ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2890 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2890 页.)

²¹⁷ Материалы по истории кочевых народов в Китае III-V вв. Вып. 2: Цзе / Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1990, с. 28.

²¹⁸ Крюков М.В. Китайский этнос на пороге средних веков. - Москва, „Наука”, 1979, с. 76.

²¹⁹ Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сунну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989, с. 152.

Hieroglifs „zirgs” bija sastopams etnonīmos jau senajos laikos. *Ma* jeb „zirgu cilts” (马方, *ma fan*) ir lasāma uz zīlēšanas kauliņiem.²²⁰ 骠戎 (*ližun*) cilts tiek minēta „Ši dzji” grāmatas *Beņ dzji* sadaļā, kur tiek runāts, ka šai ciltij ir „dažādas krāsas zirgi”.²²¹ R. Vjatkins uzskata, ka tā senlaikos dzīvoja blakus *Džou* (seno ķīniešu valsts) *Šaņsji* provincē.²²² Pirmā hieroglifa grafisko pamatu veido 𠂇 (*ma*) „zirgs”, kas ir saistīts ar cilts nodarbošanos, proti, zirgu audzēšanu. Fonētisku pamatu veido hieroglifa labās puses daļa, tas ir 𠂇 (*li*). Ar 𠂇 (*li*) apzīmē tikai melnas krāsas zirgu. Bet vistīcāmāk šo cilšu nosaukums ir saistīts ar Lišaņ kalnu (Šaņsji province), blakus kuram tās dzīvoja.

Rietumu *Haņ* laika avotos ir pieminēta *man* (𠂇), cilts, kuras hieroglifs praktiski nav sastopams mūsdienu ķīniešu valodas vārdnīcās. Labā hieroglifa puse, t.i., 𠂇 (*man*) veido fonētisko pamatu, komponents „zirgs”, kas atrodas kreisajā daļā, norāda uz vārda jēgu. Viena no vārda *man* nozīmēm agrāk bija „melns zirgs”. Lūk, piemēram, etnonīma *man* pieminēšana traktātā „Jaņ tie luņ”: „Tādas [ciltis], kā *di* un *bo*, *žaņ* un *man* (𠂇), tādi [valsti, kā] *suitan* un *kuņmin*, [ar uzbrukumiem] izraisīja nekārtības *Lunsji*, *Ba* un *Šu* [apgabalu robežās]”.²²³ Tādu teritoriju pieminēšana kā *Ba* un *Šu*, kas atradās mūsdienu *Sičuāņ* provinces teritorijā, apliecina, ka *man* cilts atradās tuvu tām. J.L. Kroļš uzskata, ka to lokalizācija varēja nākt no *Miņdzjan* upes augšteces (岷江– *Jandzi* upes kreisās pietekas), t.i., no *Sičuāņ* provinces ziemeļdaļas.

²²⁴ Zinātnieki etniski to ierindo pie vienas no senajām *cjan* tautas ciltīm.²²⁵

²²⁰ Степугина Т.В. К вопросу о социально-экономических отношениях в Китае в XIV-XII вв. до н.э. // „Вестник древней истории”. №2. – Москва, 1950, с. 68.

²²¹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 1. sēj., 116 lpp. (司馬遷. 史記, (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第一册, 第116页.)

²²² Сыма Цянь. Исторические записки. Т. I / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1972, с. 307 lpp.

²²³ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2. sēj., 445 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第445页.)

²²⁴ Хуань Куань. Спор о соли и железе. Т. II/ Пер. и коммент. Ю.Л.Кроля. – Москва, „Восточная литература”, 2001, с. 451.

Atslēga „zirgs” ir sastopama vienā no dienvidu cilšu nosaukumiem 骆越 (*luojue*), kas tiek minēts „Ši dzji” 113. nodaļā. Šajā etnonīmā var novērot alogismu, jo senās Ķīnas dienvidos tolaik nepārzināja zirgu audzēšanas tehniku. Saskaņā ar „Seno ķīniešu valodas vārdnīcu”, hieroglifs 骆 (*luo*) apzīmēja baltas nokrāsas zirgu ar melnu asti.²²⁶ Ķīniešu vēsturnieks Liņs Dzjaņmiņs min vēl vienu dienvidu cilti 雒越 (*luojue*) no 越 (*jue*) cilšu saimes, kas, pēc viņa domām, dzīvoja mūsdienu Vjetnamas teritorijā.²²⁷ Tomēr, iespējams, divi augšminētie etnonīmi bija ekvivalenti. Hieroglifs 雒 (*luo*) arī ir saistīts ar zirgu audzēšanas tēmu un nozīmē melnu zirgu ar baltām krēpēm. Tomēr etnonīmiem ar „zirga” komponentu acīm redzot, nebija pazemojošā rakstura tā iemesla dēļ, ka senajā Ķīnā zirgs vienmēr tika cienīts. Turklāt hieroglifs „zirgs” ir vairāku mūsdienu valstu nosaukumu komponents, piemēram, Malaizija (马来西亚), Maķedonija (马其顿), Malta (马耳).

2.3. Entomoloģiskais simbolisms

Sekojošo apakšgrupu sastāda etnonīmi, kas kādā mērā ir saistīti ar vārdu komponentiem, kas apzīmē kukaiņus. Kopības vārds, kas apzīmē dienvidu cilti 蛮 (*man*), ir minēts visagrākajos ķīniešu avotos, piemēram, „Šan šu” grāmatas „Jao Kanonā”.²²⁸ Dažreiz literatūrā lieto terminu 南蛮 (*nanman*), kas nozīmē dienvidu *man*, norādot uz tās ģeogrāfisko atrašanās vietu. Vēsturiski *man* cilšu koncentrācija nāk no senās Ču valstiņas teritorijas, kas atradās mūsdienu *Hubei* provinces teritorijā

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 1026 lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 1026 页.)

²²⁷ Lin Jianming. Qin han shi. – Shanghai, Shanghai renmin cbs., 2003, 60 lpp. (林剑鸣. 秦汉史. – 上海, 上海人民出版社, 2003, 第 60 页.)

²²⁸ Shang shu yi zhu / Li Min Wang Jian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 18 lpp. (尚书译注 / 李民 王健撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 18 页.)

un *Hunaņ* provinces ziemeļdaļā. Sima Cjaņs, aprakstot zemju politisko dalīšanu Ču valstiņā, raksta: „Visas no tām atrodas uz [Čandzjan] upes, Ču maņ zemē (楚蛮)”.²²⁹ Jāatzīmē, ka dotajā etnonīmā tieši apakšējais komponents sastāda hieroglifa grafisko pamatu. Apakšējais hieroglifa elements tiek lietots ķīniešu valodā dažādu kukaiņu 虫 (*čun*) apzīmēšanai, piemēram, 蚊 (*veņ*) „ods”, 蚁 (*ji*) „skudra”.

Pazemojošais hieroglifs 蛮 (*maņ*) tika lietots arī vēlākajā periodā. Piemēram, Ķīnas dienvidu cilts 茫蛮 (*manmaņ*), kas dzīvoja mūsdienu *Juņnaņ* provincē, pēc ķīniešu pētnieku domām, ir mūsdienu 傣族 (*daidzu*) vai 布朗族 (*bulandzu*) priekštece.²³⁰ 茫蛮 (*manmaņ*) tautas rašanās Ķīnas vēsturiskajā arēnā ir attiecināma uz *Tan* dinastijas valdīšanas laiku.

Līdzīgi etnonīmam *di*, etnonīms *maņ* tāpat veido veselu pazemojošu etnonīmu plejādi. 7. gs. pulkvedis Lians Dzjaņfans, kas nonāca līdz *Juņnaņ* provinces teritorijai, sastapās ar apmetnēm *Erhai* ezera tuvumā (provinces rietumos). Neskatoties uz to, ka atklātās cilts valoda bija dažos aspektos līdzīga ķīniešu, tā tika „fonētiski sagrozīta”, tomēr ķīnieši, saucot tos vārdā, lietoja hieroglifu 蛮 (*maņ*). Vēsturē šī tauta iegājusi kā baltie *maņ* jeb *baimaņ* (白蛮). Tomēr hieroglifs 蛮 (*maņ*) ne vienmēr tika lietots saistībā ar dienvidu ciltīm. Vienai no ciltīm, kas dzīvoja Rietumu Mongolijas teritorijā pirms Čingizhana impērijas rašanās, nosaukums bija 乃蛮 (*naimaņ*) jeb *naimani*.

²²⁹ Sima Qian. *Shi ji*. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 254 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 254 页.)

²³⁰ Hu Shaohua. *Daizu xianmin jinchi he mangman// Zhongguo gudai minzuzhi*. – Beijing, Zhonghua shuju, 2004, 187 lpp. (胡绍华. 傣族先民金齿和茫蛮// 中国古代民族志. - 北京, 中华书局, 2004, 第 187 页.)

Etnonīms 蜀 (*šu*) ir sastopams „Šan šu” grāmatā,²³¹ kā arī „Ši dzji” grāmatas 4. nodaļā, kas satur analogisku fragmentu. Tas attiecas uz 11. gs. p. m.ē., kad *Džou* cilšu vadonis valdnieks U uzstājās ar runu pirms kaujas pie *Muje* (牧野- kaujas vieta, kur tika nogalināts pēdējais *Šan* dinastijas valdnieks). 蜀 (*šu*) - šeit ir vienā no *Džou* sabiedroto cilšu lomā. „*Jun, šu* (蜀), *cjan, mou, vei, lu, pen* un *pu* [cilšu] ļaudis, paceliet savus šķēpus”, tā skan šis teksta fragments.²³² Jans Jaokuņš citējot šo fragmentu, lieto vārdu *dzu* (族 - tautība) attiecībā uz astoņiem uzskaitītajiem etnonīmiem.²³³ Turpmāk etnonīms *šu* nozīmē attiecīgu valstiņu mūsdienu *Sičuāņ* provincē, kuru apdzīvoja dažādas neķīniešu tautas. Hieroglifs 蜀 (*šu*) sastopams senajā literatūrā (piemēram, traktātā „Haņ Fei dzi” 3. gs. p.m.ē.) un nozīmē taureņa kāpuru.²³⁴

Entomoloģiskā simbolika ir arī 闽 (*miņ*) ciltij, kuras hieroglifa centrā atrodas kukaiņa zīme 虫 (*čun*), kas iespiests vārtos. Par to ir runāts „Ši dzji” grāmatas 113. nodaļā.²³⁵ Par *miņ* cilts lokalizāciju uzskata mūsdienu *Fudzjaņ* provinci. 2. gs. p.m.ē., vienā laikā ar Dienvidjue, dibināja *Minjue* (闽越) valsti Ķīnas dienvidos. Jāatzīmē, ka šim hieroglifam ir arī otrs lasījums, proti, *veņ*. Hieroglifa otrajā lasījumā 闽 tas kalpo kā sinonīms vārdam „ods” (蚊). Kā jau var saprast no iepriekšējā, blakus divām

²³¹ Shang shu yi zhu / Li Min Wang Jian zhuan. – Shaghai, Shanghai guji cbs., 2004, 204 lpp. (尚书译注/ 李民 王健撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 204 页.)

²³² Ibid.

²³³ Yang Yaokun. Dizu de yanbian// Zhongguo gudai minzuzhi. – Beijing, Zhonghua shuju, 2004, 89 lpp. (杨耀坤. 氏族的演变// 中国古代民族志. - 北京, 中华书局, 2004, 第 89 页.)

²³⁴ Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 1459. lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 1459 页.)

²³⁵ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 646 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 646 页.)

iepriekš minētajām tautām, Ķīnas dienvidos dzīvoja daudz dažādu cilšu 越 (*jue*) saimes.

No ciltīm, kas vēsturē radušās vēlāk, var minēt klejotāju cilti 蠕蠕 (*žuāņžuāņ* jeb mūsdienu izrunā *žužu*). Eiropas literatūrā to parasti dēvē par žužāņiem. Tās varas apogejs iekrīt 5. gs., kad „stepēs no Hingana līdz Altajam valdīja *žuāņžuāņ* hans Šeluņš”.²³⁶ Līdzīgi iepriekš minētajām ciltīm, hieroglifa formas pamatā ir kukaiņa zīme 虫 (*čun*). 蠕 (*žuāņ*) nozīmē tārpu, kas rāpo un lokās. Fonētisko pamatu veido hieroglifa labā puse, t.i., 需 (*žu*). Ķīniešu pētnieks Cju Dzjužuns savā rakstā minēja šis cilts nosaukuma sinonīmu - 蠕蠕 (*žoužuāņ*).²³⁷ Hieroglifs 蠕 (*žou*) arī ir saistīts ar kukaiņiem, proti, zemesvēžu dzimtu. Mūsdienās ķīniešu vēsturnieki šīs tautas apzīmēšanai lieto neitrālākus hieroglifus, proti, 柔然 (*žoužāņ*).

2.4. Etnonīmu ornitoloģiskā tematika

Mūs interesējošo etnonīmu vidū ir iespējams izšķirt cilšu apakšgrupu, kuru nosaukumi ir saistīti ar putnu apzīmējumiem vai putnu tematiku. Sāksim ar puslēgendāro cilti 鸟夷 (*niaoji*). Tās pirmais hieroglifs nozīmē putnu, otrs ir vispārīgs termins visu austrumu „barbaru” apzīmēšanai. Citos avotos tos sauc par 岛夷 (*daoji*). Cilts 鸟夷 (*niaoji*) ir minēta „Ši dzji” grāmatas 2. nodaļā: „Valdnieks Jujs (禹), (mitoloģiskās dinastijas *Sja* (夏) dibinātājs) veica savu īpašumu apskati, kuras laikā 鸟夷 (*niaoji* jeb *daoji*) cilšu cilvēki nesa viņam apģērbus no dzīvnieku ādām”.²³⁸ Tomēr jautājums par šīs cilts izplatības vietu nav īsti noskaidrots.

²³⁶ Гумилёв Л.Н. Древние Тюрки. - Санкт-Петербург, СЗКЭО „Кристалл”, 2002, с. 15.

²³⁷ Qiu Jiurong. Rouran// Zhongguo gudai minzuzhi. – Beijing, Zhonghua shuju, 2004, 34 lpp. (邱久荣. 柔然// 中国古代民族志. - 北京, 中华书局, 2004, 第 34 页.)

²³⁸ Ibid., 152 lpp.

Eksistēja ekvivalents etnonīms pirmās iepriekš minētās tautas apzīmēšanai *di*. Ma Čanšou uzskata, ka hieroglifs 翟 (*di*), kas arī ir sastopams avotos, „kalpoja vienas un tās pašas tautas apzīmēšanai”.²³⁹ Tādējādi, ja ņemt faktu, ka vēsturnieks Sima Cjaņš savā grāmatā izmanto abus hieroglifus *di* cilšu apzīmējumam, tad var teikt, ka to lietošana ir patvaļīga. Hieroglifs 翟 (*di*) apzīmēja konkrētu fazānu paveidu ar garu asti.

Senajos avotos ir pieminēts etnonīms *suitan* (壽唐)²⁴⁰, kas ir teritorijas nosaukums dienvidrietumu „barbaru” *Džou* periodā, bet pēc tam *sjunnu* teritorijās (*Haņ* dinastija - 3.gs. beigas p.m.ē. līdz 3. gs. m.ē.). Vēsturnieki šo teritoriju piedēvē mūsdienu *Sičuāņ* provinces (ar administratīvo centru *Sjičān*) vai *Juņnaņ* provinces (netālu no *Dali* pilsētas) teritorijai.²⁴¹ Acīm redzot teritoriju apdzīvoja *sui* cilts (tieši tādu hieroglifa izrunu dod J.L. Kroļš hieroglifam - 壽; mūsdienu ķīniešu valodā šo hieroglifu izrunā kā *si*, tātad, senajos laikos tam bija cita izruna). Šo cilti vieni zinātnieki uzskata par tibetiešu, citi par *cjan*, trešie saista to ar tautu, kas dzīvoja *Ba* un *Šu* teritorijā (巴 和 蜀 – „barbaru” teritorijas *Džou* dinastijas periodā).²⁴² Jāpievērš uzmanība hieroglifa nozīmei - viena no tām ir „bezdelīga” (t.i., sinonīms vārdam *jan* – 燕).²⁴³ Par saikni ar ornitoloģiju norāda komponents 隹 (*džui*), kas atrodas grafēmas vidū un ķīniešu valodā apzīmē īsastes putnu. Uiguru tautai, kas mūsdienās dzīvo *Sjiņdzjan* - Uiguru autonomajā rajonā Ķīnas rietumos, ir nosaukums 维吾尔 (*veivuer*). Tomēr sākotnēji šis etnonīms skanēja citādi. Ir grūti apgalvot, kad tieši uiguri pirmoreiz pieminēti ķīniešu avotos, bet Uiguru kaganāta izveidošanās laikā (745. g.

²³⁹ Ma Changshou. Beidi yu xiongnu. – Guilin, Guangxi shifan daxue cbs., 2006, 1 lpp. (马长寿. 北狄与匈奴. – 桂林, 广西师范大学出版社, 2006, 第1页.)

²⁴⁰ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2. sēj., 445 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第445页.)

²⁴¹ Хуань Куань. Спор о соли и железе. Т. II/ Пер. и коммент. Ю.Л.Кроля. – Москва, „Восточная литература”, 2001, с.451.

²⁴² Ibid., 452 lpp.

²⁴³ Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 1672 lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第1672页.)

m.ē.) tos dēvēja par 回鶻 (*huihu* jeb *huigu*). 鶻 (*hu*) nozīmē plēsīgu putnu no piekūnu dzimtas. Par sakaru ar putniem norāda komponents (鸟), kas atrodas hieroglifa labajā pusē.

Pieciem nākamajiem etnonīmiem kopīgais elements ir hieroglifs 乌 (*u*) „krauklis” jeb „vārna”. Viena no *žun* cilšu grupas teritorijas, lietoja nosaukumu 乌氏 (*udži*). „Ši dzji” grāmatas 110. nodaļā tās ir pieminētas kā vienas no „barbaru” teritorijām, kuras savā valdīšanā pārņēma *Cjiņ* valstiņa. Spriest par šīs teritorijas atrašanās vietu palīdz seno vēsturnieku piezīmes, ka to zemes atradās „ziemeļos no *Cji* un *Lianšāņ* kalniem”.²⁴⁴ Zināms, ka *Cji* kalns (岐山) atradās mūsdienu aprīņa teritorijā, kas atrodas *Šaņsji* provinces dienvidrietumos.

Klejotāju ciltis 乌孙 (*usun*), kas apdzīvoja Septiņupi un *Tiaņšāņ* kalnus, „Ši dzji” tās tika minētas sakarā ar šīs cilts sagūstīšanu un paverdzināšanu 176. g. p.m.ē., ko īstenoja *sjunnu* karaspēks.²⁴⁵ Otrs etnonīms 乌桓 (*uhuaņ*) ir nosaukums ciltij, kas dzīvoja Ķīnas ziemeļaustrumu reģionā (Iekšējās Mongolijas austrumos) *Haņ* impērijas laikā. *Uhuaņ* ir pieskaitāmas senām mongoļu ciltīm, kas atdalījās no klejotāju savienības austrumu *hu* pēc sakāves no *sjunnu* 3. gs. p.m.ē. Daļa bēgļu no austrumu *hu* apmetās pie *Uhuaņ* kalna, no kurienes arī radās cilts nosaukums.²⁴⁶ Šo sarakstu turpina cilts no *sjunnu* etnosa – 乌谭 (*utaņ*).

乌啼 (*uti*) cilts ir pieminēta „Dzjiņ šu” hronikā. Šajā nosaukumā abi hieroglifi ir saistīti ar putnu tematiku. Pirmais ir 乌 (*u*) - krauklis, otrs hieroglifs 啼 (*ti*) var tikt lietots kā putnu radītas skaņas, proti, dziedāšana, vidžināšana, čivināšana. Šī cilts tiek pieminēta 5. gs. sākumā sakarā ar Mensuna (Ziemeļu *Lian* dinastijas valdnieks, kas valdīja Ķīnas rietumos) karagājienu. Avotos rakstīts sekojošais: „Izbraucot uz

²⁴⁴ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1968, с. 36.

²⁴⁵ Ibid., 43 lpp.

²⁴⁶ История народов Восточной и Центральной Азии. – Москва, „Наука”, 1986, с. 86.

rietumiem, uz *Tiaotiao*, Mensuns sūtīja Fuena, kam bija karavadoņa tituls un kura karaspēks bija pārāks par visiem citiem, lai pēkšņi uzbruktu „barbaru” klejotājiem *biha* un *uti* ar 30 tūkstošiem jātnieku priekšgalā”.²⁴⁷ Spriest par šīs cilts lokalizāciju palīdz jau iepriekš minētā teritorija, proti, *Tiaotiao*. V. Taskins raksta, ka *Tiaotiao* ir *Haņ* (dinast.) apgabala Paņhe vidiene un šī apgabala galvenā pilsēta atrodas rietumos no mūsdienu pilsētas *Junčan* (永昌, *Gaņsu* provincē).²⁴⁸ Pilsēta *Junčan* atrodas šīs provinces centrālajā daļā. Tomēr centieni meklēt negatīvu nozīmi trijos iepriekš minētajos nosaukumos var būt bezjēdzīgi. Skaņu *u* mūsdienu valstu ģeogrāfiskajos nosaukumos, piemēram, Urugvaja (乌拉圭), Ukraina (乌克兰), Uganda (乌干达), kā arī daudzus citus valsts nosaukumus ķīnieši transkribē ar hieroglifu „krauklis” (乌, *u*).

2.5. Šan-Jiņ un Džou perioda etnonīmu semantika sinologu pētījumos

Par to cilšu etnonīmu semantiku, kas dzīvoja senās Ķīnas teritorijā, ir veikti ļoti maz pētījumu, varētu pat teikt, ka tādu darbu skaits, kuros tā ir apskatīta, ir niecīgs. Šajā sakarā, darba autors var tikai izmantot dažus fragmentus no esošajiem darbiem. Padomju pētnieks G.G.Stratanovičs vienā no saviem rakstiem 1963. g. par Austrumu Āziju aizsāka tematu par dzīvnieku simbolikas klātbūtni *Šan-Jiņ* dinastijas perioda etnonīmos, kurus šā darba autors praktiski nav apskatījis. Sinoloģijā ir maz pētīta dzīvnieku simbolika vēlākā perioda etnonīmos. Padomju pētnieka secinājumi par ķīniešu ticējumiem un mitoloģiju, veda viņu pie domas par to, ka ķīnieši ar šo cilšu nosaukumiem nodeva informāciju par cilšu totēmiem. Citēju: „Uzrakstos uz zīlēšanas kauliņiem (aptuveni 14. gs. p.m.ē.) bieži bija minētas ciltis, kuru nosaukumi saturēja dzīvnieku vārdus - Zirgu cilts (*Ma fan*), Aitu (*Cjan fan*) cilts, Suņu cilts (*Cjuan fan*)”.²⁴⁹ Turpmāk, lielai daļai sinologu, kas aizskāra šo tēmu, G.G. Stratanoviča ideja kļuva par sava veida stūrakmeni.

²⁴⁷ Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сюнну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989, с. 129.

²⁴⁸ Ibid., 214 lpp.

²⁴⁹ Стратанович Г.Г. О ранних верованиях китайцев (тотемизм)// „Краткие сообщения Института народов Азии”. №63. – Москва, 1963, с. 61.

Iekams pāriet pie nākamajiem autoriem, ir vērts atgādināt, ka totēmisms parasti ir traktējams kā radniecības sistēma, kas kopīga noteiktai ļaužu grupai (cilts vai dzimta) ar kādu kopēju lietu (parasti ar plēsīgu dzīvnieku vai retāk - augu), eksistējošu dabiskā vidē.²⁵⁰ Totēmistisko ticējumu sistēma tiek veidota ap totēmu, kas kalpo par galveno radniecības simbolu, kurš atrodas starp sabiedrību un apkārtējo pasauli.²⁵¹ Interesanti, ka tajā pašā 1963. g.(turklāt tajā pašā rakstu krājumā) A.A. Serkina, kas veltīja savu rakstu medību izpētei *Šan-Jiņ* dinastijas periodā, atzīmēja sekojošo: „Kā rāda cilšu nosaukumi, zīlēšanas kauliņu laikmetā, tās ciltis, kas vēl atradās mednieku attīstības stadijā, nosaukumos bija cieši saistītas ar lokālu mātišķu totēmu. Ciltis, kas pastāvēja totēmisma stadijā, nenorobežoja sevi no dzīvnieka, kuru tie skaitīja par savu totēmu”.²⁵² Tomēr, atšķirībā no G.G. Stratanoviča, autors ir izsecinājis savus pierādījumus dotās tēzes apstiprināšanai. A.A. Serkina atsaucas uz ķīniešu leģendu, saskaņā ar kuru: „Suņu cilts dienvidrietumu atzars pat apgērbā centās atdarināt šo dzīvnieku ārējo izskatu, piestiprinot pie saviem tērpiem kaut ko līdzīgu astēm”.²⁵³

Jāatzīmē, ka pa diviem gadiem (t.i., 1961. g.) līdz pieminētā G.G. Stratanoviča raksta iznākšanai, tika nopublicēts tobrīd vēl jaunā sinologa M.V. Krjukova raksts, kurš izteica sava vecākā kolēģa ideju. Par to G.G. Stratanovičs savā rakstā izteica pāris vārdu atspēkojošās prioritātes M.V. Krjukova „atklājumam”.²⁵⁴ Kas attiecas uz pašu M.V.Krjukova rakstu, tad daļu, kura interesē mūs, īsumā var izklāstīt sekojoši. Etnonīmi ar dzīvnieku simboliku ir uzskatāmi par totēmiem (pēc autora vārdiem, tās ir „totēmiskas emblēmas”) ar atšķirīgiem dzimumiem (vai ciltīm) *Šan-Jiņ* dinastijas laikā Ķīnā.²⁵⁵ Vairākumā gadījumu uzrakstos uz zīlēšanas kauliņiem daudziem etnonīmiem nav norādes uz līdzību „ciltij” vai „dzimtai”. Jāatzīmē, ka *Džou* periodā, starp etnonīmiem ierindojami ar ķīniešiem radnieciskām ciltīm, papildināja hieroglifs *ši* (氏) t.i., kas pētniekam atvieglo sadalīšanu pēc ciltīm un dzimtām.

²⁵⁰ Encyclopedia of Anthropology/ed. by James H. Birx. Vol. 5. – London, New Dehli, „SAGE publication”, 2006, p. 2217.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Серкина А.А. Значение охоты в Китае в эпоху гадательных костей// „Краткие сообщения Института народов Азии”. № 61. - Москва, 1963, с. 92.

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Стратанович Г.Г. О ранних верованиях китайцев (тотемизм)// „Краткие сообщения Института народов Азии”. №63. – Москва, 1963,с. 56.

²⁵⁵ Крюков М.В. Род и государство в иньском Китае/ „Вестник древней истории”. № 2 -Москва, „Изд-во академии наук СССР”, 1961, с. 8.

1970. g. M.V. Krjukovs veltīja speciālu rakstu cilšu nosaukumiem senajā Ķīnā, kur vēlreiz apstiprināja savus uzskatus par esošo problēmu. Pēc mums jau zināmajiem etnonīmiem, kas ir saistīti ar dzīvnieku simboliku, autors pievēršas etnonīmam *cjan*. „*Cjan* savienojumā *cjan fan*, atainoti ar auna galvu un cilvēka locekļiem. Tāda tipa nosaukumi viennozīmīgi saistās ar visiem pētījumiem par vaislas totēmiem”.²⁵⁶ Diemžēl autori monogrāfijā „Senie ķīnieši kā etnoģenēzes problēma”, kas ir publicēta 1978. g., skarot mūs interesējošo problēmu, tikai atsaucās uz G.G. Stratanoviča secinājumiem, bet nedeva savu viedokļu par doto fenomenu. Grāmatā M.V. Krjukovs pieskaita etnonīmu *cjan* pie tādas dzīvnieku etnonīmu grupas kā *hu fan* („tīģera cilts”), *cai fan* („šakāļa cilts”), ignorējot grafēmas īpatnības. Citēju autora secinājumus: „Vairākums pētnieku vienbalsīgi saista šā tipa nosaukumus ar totēmiem”.²⁵⁷

1970. g. L.S. Vasiļjevs savā monogrāfijā, kas veltīta Ķīnas kultiem un reliģijām, skāra totēmisma tematu senajā Ķīnā, konkrētāk, dzīvnieku etnonīmus *Šan* dinastijas periodā. Padomju sinologs atzīmēja sekojošo: „Skaidri totēmistiska nokrāsa bija sastopama uzrakstos uz *Šan-Jiņ* zīlēšanas kauliņiem un blakus esošajās *Šan-Jiņ* ciltīs: Suņu, Auna, Zirga, Drakona, Zemes cilts”.²⁵⁸ Tomēr, L.S. Vasiļjevs nenoliedz totēmistisko ticējumu eksistenci *Šan-Jiņ* laikmetā, viņš kritizēja G.G. Stratanoviča secinājumus: „Diez vai ir taisnība, piemēram, padomju etnogrāfam G.G. Stratanovičam, ka viņš gandrīz jebkādu augu vai dzīvnieka pieminēšanu seno ķīniešu mitoloģijā uztver tieši kā totēmisma liecību”.²⁵⁹

Kopš 20. gs. 60. gadiem var novērot alternatīvu pieeju *Šan-Jiņ* etnonīmu semantikai. L.I. Dumans savā rakstā, kas publicēts 1961. gadā, un veltīts sagūstītajiem vergiem un verdzībai pirmās vēsturiskās dinastijas periodā, aizskāra etnonīmu semantikas problēmu 马羴 (*macjan*, t.i., zirgu *cjan*). L.I. Dumans neizvirzīja savu hipotēzi atbilstoši nozīmei vārdam „zirgs” dotajā etnonīmā, bet atsaucās uz zinātniekiem no ĶTR, speciālistiem šajā laikā. Citēju fragmentu no L.I. Dumana

²⁵⁶ Крюков М.В. Об этнической картине в древнекитайских письменных памятниках II-I тысячелетия до н.э.// Этнонимы. - Москва, „Наука”, 1970, с. 37.

²⁵⁷ Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978, с. 268.

²⁵⁸ Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. - Москва, „Восточная литература”, 2001, с. 37.

²⁵⁹ Ibid.

raksta: „Čeņs Mendzja skaidro to kā *cjan*, pakļautiem *ma fan* ciltīm, bet pieļauj, ka šeit ir runa par divām ciltīm: *ma fan* un *cjan*. Iespējams arī cits tulkojums (autors atsaucas uz Li Sjuecjiņu): *macjan* nosaukums norāda uz to, ka *cjan* mācēja labi apieties ar zirgiem, jo bija lopkopji”.²⁶⁰ „Kembridžas Senās Ķīnas vēsture”, hieroglifa „zirgs” (马, *ma*) klātbūtni etnonīmā *cjan*, tāpat skaidro to, ka „ātrāk par visu tie bija ne pārāk slikti zirgu audzētāji”. Pie tam vēl dažos uzrakstos ietverts etnonīms „*domacjan* (多马羌- *cjan* ar lielu zirgu skaitu)”.²⁶¹

Kas attiecas uz mūsdienās rakstītajiem darbiem, tad ir jāpiemin kāds S. Kučeras raksts „Šan-Jiņ zīlēšanas kauliņu ģenēzes problēmas”, kas publicēts 2003.gadā. S.Kučera ar viņam piemītošo fundamentālo pieeju savam uzdevumam, mēģināja noskaidrot etnonīma *cjan* semantiku (羌, šo etnonīmu darba autors jau ir pieminējis). Balstoties uz datiem no ķīniešu avotiem, zinātnieks iesniedzis svarīgu informāciju. Jāatzīmē, ka S.Kučera savos secinājumos atspēko doto etnonīmu G.G. Stratanoviča traktējumā, jo jauni dati nesatur etnonīmu par reliģiozo simbolu *cjan*. Vārdnīca „Šuo veņ dzje dzi” skaidro, ka vārds *cjan* ir rietumu tautas *žun* nosaukums, kas gana auns. Tālāk, redzam, ka hieroglifs sastāv no „auns” (羊, *jan*) un „cilvēku kājām” (儿, *er*), tādā veidā apzīmējot „aunu (aitu) ganus”.²⁶² Citiem vārdiem sakot, ar minētā etnonīma palīdzību ķīnieši norādīja uz cilts saimniecisko darbību. Jāatzīmē, ka tāds etnonīma tulkojums tiek ietverts arī Rietumeiropas zinātniskajā literatūrā. Par etnonīma semantiku autori raksta grāmatā „Kembridžas Senās Ķīnas vēsture”. „Sakarā ar elementu „aita” un „cilvēks” klātbūtni dotajā hieroglifā, vēlākajos avotos tos dēvēja par ganiem”.²⁶³

Tomēr, neapmierinoties ar tādu vienveidīgu traktējumu S. Kučera atsaucoties, uz ķīniešu datiem par grafēmas *cjan* uzrakstiem uz zīlēšanas kauliņiem, atrada, ka

²⁶⁰ Думан Л.И. О роли рабства в эпоху Инь (XIV – XI вв. до н.э.) // Китай. Япония: История и филология. - Москва, 1961, с. 13.

²⁶¹ Cambridge History of Ancient China/ ed. by M.Loewe and Edward L. Shaughnessy. – Cambridge, Cambridge University Press, 1999, c. 908.

²⁶² Shuo wen jie zi (xiandai ban). – Beijing, Shehuikexue wenxian cbs., 2005, 198 lpp. (说文解字 (现代版). – 北京, 社会科学文献出版社, 2005, 第 198 页.)

²⁶³ Cambridge History of Ancient China/ ed. by M.Loewe and Edward L. Shaughnessy. – Cambridge, Cambridge University Press, 1999, c. 908.

grafēma vizuāli var atgādināt gan „auklu mezglus”, gan „uguns” zīmi.²⁶⁴ Ja ņemt vērā, ka karagūstekņi *cjan* visbiežāk tiek pieminēti kā upuri, tad mūsdienu zinātnieki apgalvo, ka elementi „auklu mezgli” un „uguns”, bija to stāvokļa konkrēts atspoguļojums, kurš pilns ar nežēlību un, tieši, dzīvniecisku nežēlību.²⁶⁵ Tādējādi, tiek piedāvāts jauns un alternatīvs (iepriekš minētie varianti) traktējums šī etnonīma semantikai. Tāds etnonīma *cjan* traktējums kārtējo reizi apstiprina etnonīmu pazemojošo raksturu, kas aplūkoti šajā pētījumā.

Tādējādi, analizējot pētnieku datus tēmai, kura interesē mūs, ir divas pretējas pieejas dzīvnieku etnonīmu problēmām. Vieni, kā, piemēram, G.G. Stratanovičs, M.V. Krjukovs, L.S. Vasiļjevs, kā arī A.A. Serkina paredz, ka visi etnonīmi, kas satur savā nosaukumā dzīvnieku vārdus, ietver arī attiecīgus savu totēmu vārdus. Otrie, kā piemēram, L.I. Dumans, S. Kučera, kā arī daži Rietumu pētnieki, kas šim jautājumam pieiet piesardzīgāk un analizē etnonīmu semantiku individuāli, turklāt atsaucas arī uz pašu ķīniešu avotiem, kas nešaubīgi palīdz izvairīties no liekiem maldiem un fantāzijām. Etnonīma *cjan* semantikā, pēc seno ķīniešu avotu datiem, šī otrā grupa uzstāja, ka etnonīms ir uztverams kā saimnieciska cilts darbība, t.i., aitkopība.

Šī darba autors uzskata par nepieciešamu kritiski pieiet pie augstāk izklāstītajām G.G. Stratanoviča tēzēm. Pirmkārt, cilti *cjan fan* nevar tulkot kā „aitu cilts”, jo, *cjan* hieroglifs, kā darba autors jau ir minējis, sastāv no diviem komponentiem - „aita” un „kājas”. Otrkārt, pragmatiskie ķīnieši, visbiežāk bija vienaldzīgi pret kaimiņu cilšu ticējumiem. Piemēram, gandrīz nekas nav zināms par cilšu *žun* un *di* ticējumiem, pat par *sjunnu* tautas reliģiju, kurai ir veltīta vesela nodaļa „Ši dzji” grāmatā, atrodamas tikai pāris rindiņas.²⁶⁶ Tādēļ varbūtība, ka tā senie ķīnieši izmantojot etnonīmus, nodeva informāciju par *cjan fan* un *ma fan* saimniecisko cilšu, liekas pat ticama. Treškārt, cilšu nosaukumi, kas parādījās *Džou* periodā, kā piemēram *di* ciltis, par spīti elementa „suns” klātbūtnei hieroglifa kreisajā daļā, kādu konkrētu dzīvnieku hieroglifs *di* neapzīmē. Ceturtkārt, un darba autors jau ir noskaidrojis, ir ne mazums etnonīmu no *Džou* perioda dinastijas, kuru jēga sastāv no elementa „kukainis”

²⁶⁴ Кучера С. Проблемы генезиса шан-иньских гадательных костей // 33-я науч. конф. „Общество и государство в Китае”. – Москва, „Восточная литература”, 2003, с. 18.

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2892 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2892 页.)

(piemēram, dienvidu *maņ* cilts – 蛮). Paredzēt, ka kukainis var būt kādas cilts totēms, var tikai ar milzīgu varbūtību. Piektkārt, spriežot pēc etnogrāfiskajiem datiem, Iekšējā Āzijā mājdzīvnieki (šajā gadījumā aitas un zirgi) praktiski nekad nekļuva par totēmiem; visbiežāk plēsīgs dzīvnieks bija cilts totēms. Bet tāpat kā jau esam minējuši, dažos gadījumos ir sastopami etnonīmi, kuros ir divu mājdzīvnieku nosaukumi (*macjan*). Pēc antropoloģijas datiem zināms, ka cilts totēms var būt tikai viens dzīvnieks. Sestkārt, G.G. Stratanoviča izteikto tēzi neapstiprina ķīniešu avoti, jo tie ir veidoti uz pieņēmumu pamata. Tādējādi, ja pieņem, ka M.V. Krjukova un G.G. Stratanoviča secinājumi var palīdzēt izprast *Šan-Jiņ* perioda etnonīmus, tad vēlākā periodā (*Džou*), mēs sastopamies ar pavisam citu gadījumu.

Kā jau minēts, nav rakstisku liecību par to cilšu totēmiem, kas apdzīvojušas Iekšējo Āziju, jo nav ķīniešu etnogrāfisko datu. Tomēr var atrast liecības par komponenta „suns” lomu arī senāko Iekšējās Āzijas cilšu ticējumos. Kā jau tika atzīmēts, komponents „suns” ietilpst daudzos etnonīmos, tai skaitā - G.G. Stratanoviča minētajā ciltī *cjuan fan* (suņu cilts) kā etnonīms, kurā ķīnieši uzsvēruši cilts totēmu. Suns daudzu cilšu mitoloģijā bija mirušo sentēvu dvēseļu pavadonis, tamlīdzīgus mītus var atrast tungusu un maņdzūru ciltīs.²⁶⁷ Ticējums par suni kā par mirušo dvēseļu pavadoni, radās pie mongoļiem, kur suns bija kara dieva sabiedrotais (dajičīn tengri), kā arī tibetiešu beg-tce.²⁶⁸

Kas attiecas uz vārda „zirgs” lietošanu etnonīmos (kā mēs atceramies G.G.Stratanovičs pieminēja savā cilšu sarakstā - *ma fan* jeb zirgu cilts), tad apgalvojums, ka zirgs varēja kļūt ar seno cilšu totēmu, tāpat nav apstiprināts ar etnogrāfiskiem datiem. No etnogrāfiskiem materiāliem var konstatēt, ka zirgs spēlēja lielu lomu Iekšējās Āzijas un Ķīnas šamanismā. Galvenajos vilcienos to var aprakstīt sekojoši. Izredzētais jā uz balta zirga un pēkšņi tas kļūst nekontrolējams, pārejot dievu un dvēseļu valstībā, kur it kā arī notiek viņa iesvētīšana.²⁶⁹ Tādējādi zirgs ievēd cilvēku no ikdienišķās, mežonīgās pasaules maģiskajā un pārdabiskajā dievu

²⁶⁷ The Encyclopedia of Religion. Vol. 4 / editor in chief Mircea Eliade. – New York, Macmillan publishing company, 1987, p. 397.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ The Encyclopedia of Religion. Vol. 6/ editor in chief Mircea Eliade. – New York, Macmillan publishing company, 1987, p. 467.

pasaulē.²⁷⁰ Dienvidsibīrijas šamanismā „zirgs” ir kārts ar zirga galvu un to izmanto ekstātiskās dejās burjatu šamaņi.²⁷¹ Tādējādi darba autors neatrod nekādus totēmisma elementus pieminētajā etnonīmā. G.G. Stratanoviča secinājumi ir pamatoti ar nepietiekamu materiāla bāzi, no kā nevar spriest par lietu patieso stāvokli.

Nebūdams speciālists par *Šan-Jiņ* periodu, darba autors, gribētu izteikt savu viedokli par etnonīma *cjan* semantiku. Fakts, ka elementos „auns” (vai aita) un „cilvēka kājas” ir ietverti gari, var norādīt uz kādu zoomorfisma paveidu, ko ķīnieši piedēvē rietumu svešzemniekiem. Jāatzīmē, ka mēģinājums sākotnēji traktēt *cjan* hieroglifu kā sinonīmu hieroglifam „aita” (𦍋, *jan*), tika izteikts jau sen, bet šis viedoklis tika noraidīts.²⁷² Tomēr ir daži iemesli, kas liek domāt, ka noraidītajam secinājumam ir zināms pamats. Jāatceras, ka *Šan* laikmetā zīlēšanas rituālu laikā upurēja mājdzīvniekus, dažkārt pat vairākus desmitus galvaskausu, un citu dzīvnieku kauli²⁷³ tika izmantoti kā materiāls zīlēšanas kauliņu izgatavošanai²⁷⁴, bet pats galvenais, ka sagūstītos *cjan* cilts cilvēkus upurēja tāpat kā dzīvniekus.

Šajā sakarā nevar neredzēt, ka senajiem ķīniešiem *cjan* svešzemnieki bija līdzvērtīgi mājlopiem. Citiem vārdiem sakot, hieroglifikā tas atspoguļojas kā sava veida upura analogs ar mājlopiem, tikai esošs ar divām kājām, kā cilvēks (t.i., hieroglifa elements „cilvēka kājas” kas atrodas hieroglifa apakšdaļā), bet ne stāvošs uz četrām kājām kā auns.

Kā jau minēts, dati par etnonīmu semantiku *Džou* un Rietumu *Haņ* periodā ir diezgan minimālā daudzumā. Šīs nodaļas sākumā, darba autors ir pieminējis Dž.Dzjin uzskatu, saskaņā ar kuru etnonīmiem bija pazemojošs raksturs. Autors raksta: „Interesanti, ka termini, kas apzīmē „barbarus”, ļoti bieži satur komponentu, kas norāda uz dzīvnieku. *Di* vārds satur komponentu „suns”, vārds *maņ* - komponentu „rāpulis”, un tie norāda uz pazemojošo attieksmi pret ziemeļu un dienvidu iedzīvotājiem”.²⁷⁵ To apstiprina arī „Šuo veņ dzje dzi” etimoloģiskā vārdnīca:

²⁷⁰ Ibid., c.

²⁷¹ Элиаде М. Шаманизм экстатические техники экстаза. - Москва, „София”, 2000, с. 433.

²⁷² Creel H.G. The Birth of China. – New York, 1937, p. 213.

²⁷³ Степугина Т.В. К вопросу о социально-экономических отношениях в Китае в XIV-XII вв. до н.э. // „Вестник древней истории”. №2. – Москва, 1950, с. 60.

²⁷⁴ Кучера С. Проблемы генезиса шан-иньских гадательных костей // 33-я науч. конф.

„Общество и государство в Китае”. – Москва, „Восточная литература”, 2003, с. 22.

²⁷⁵ Ching J. Mysticism And Kingship In China: The heart of Chinese wisdom. - Camdridge, 1997, p.4.

„Ziemeļu ciltis *di* pamatojas uz hieroglifu „suns”, dienvidu ciltis *maņ* – pamatojas uz hieroglifu „kukainis”, austrumu ciltis *mo* – pamatojas uz hieroglifu „dzīvnieks ar izstieptu mugurkaulu”.²⁷⁶

Amerikāņu sinologs H.G. Krīls pēc *di*, *maņ* un *žun* cilšu nosaukumu uzskaitījuma, virspusēji pieskaroties nosaukuma semantikas tēmai, raksta: „Iespējams, daži no šiem ķīniešu nosaukumiem saturēja nicinošu nokrāsu, bet nebūt ne visi. Tā, *žun* vārds iesākumā, acīm redzot, bija ar nozīmi „karš” (elementa „šķēps” klātbūtne grafēmas pamatā. – K.P.), un tikai pēc tam tos sāka izmantot kā nosaukumus ciltīm”.²⁷⁷ Krievu sinologs J.L. Kroļs, *Haņ* dinastijas hronikā „Haņ šu”, atrod interesantu mēģinājumu piedēvēt etnonīmu svešām ciltīm sakarā ar „barbariem” piedēvētajām īpatnībām: „*Žun* nozīmē būt „nežēlīgam un sliktam”. *Di* nozīmē „vieglprātīgs”, [šie „barbari”] ir izvirtuši un vieglprātīgi, neievērojot dažādas [vīriešus un sievietes aizskarošas]” atšķirības.²⁷⁸ Tādējādi pētnieki kopumā atzīst „barbarisko” cilšu nosaukumu pazemojošo raksturu.

2.6. Etnonīmu semantikas datu sistematizācija

Sistematizējot datus, var sacīt ka iesāktais dzīvnieku etnonīmu raksturs ir polimorfisks. Var pamanīt sekojošas tendences. Pirmkārt, sakarā ar tādu cilšu nosaukumiem kā *di* (狄), *maņ* (蛮), *sjaņjuņ* (獫狁), *dzje* (羯) var ar lielu pārliecību runāt par etnonīmiem, kas tikuši lietoti ķīniešiem naidīgu cilšu apzīmēšanai. Otrkārt, etnonīmos *cjan* (羌), *ližun* (骠戎), iespējams, ir ietverta informācija par stepju zonās dzīvojošo cilšu saimniecisko darbību (aitkopība, zirgkopība). Treškārt, visos uzskaitītajos etnonīmos, kuros tiek izmantots vārds un skaņa „krauklis”, var saskatīt kopēju tendenci ārvalstu ģeogrāfisko un etnisko nosaukumu transkribēšanā; hieroglifs „krauklis” (乌), tāpat tiek izmantots ķīniešu toponīmikā. Ceturtkārt, dažos etnonīmos,

²⁷⁶ Shuo wen jie zi (xiandai ban). – Beijing, Shehuikexue wenxian cbs., 2005, 198 lpp. (说文解字 (现代版). – 北京, 社会科学文献出版社, 2005, 第 198 页.)

²⁷⁷ Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p. 197.

²⁷⁸ Крoль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, p. 18.

kā piemēram, *niuti tudzjue* (牛蹄突厥), var pamanīt kopēju tendenci piešķirt zoomorfoloģiskas līnijas tautām, kas atradās ģeogrāfiski tuvu. Šajā gadījumā ir interesanta tieši pirmā etnonīmu grupa, kas satur pazemojoša rakstura komponentus. Ķīnieši ir saglabājuši vairākus savas valsts nosaukumus. Viens no tiem ir radies senajos laikos – *hua* (华). Bez Ķīnas nosaukuma, doto vārdu lietoja ar nozīmi „grezns” („greznība”), „lielisks” („krāšņums”), „kupls” („kuplums”), „bagāts” („bagātība”). Mūsdienu izrunā visi šie vārdi skan kā *huali* (华丽) vai *huamei* (华美). Pekinas „seno hieroglifu vārdnīca” tulko šo hieroglifu kā „viss vērtīgākais” (精华, *dzjinhua*), arī „daiļš”, „lielisks”, „smalks” (精美, *dzjinmei*). No senajiem svešo cilšu nosaukumiem ķīnieši nevienu neaplaimoja ar tamlīdzīgiem pozitīviem nosaukumiem.²⁷⁹

Pamatojoties uz izklāstīto materiālu, var izdarīt sekojošus secinājumus. Izpētīto etnonīmu semantikā ir pazemojošs raksturs. Etnonīmu hieroglifi vairākos gadījumos netiešā veidā ir saistīti ar zooloģisku tematiku, un atsevišķos gadījumos tiešā veidā norāda uz konkrētu dzīvnieku vai putnu. Senie ķīnieši identificēja kaimiņu ciltis ar dzīvniekiem, kuri dzīvoja Ķīnas impērijas perifērijā. Zīmīgs ir seno ķīniešu vēsturnieka Baņs Gu uzskats, ka „barbariem” ir „cilvēku sejas un plēsīgu zvēru sirdis”, kā arī „gudrs valdnieks izturas pret „barbariem” kā pret plēsīgiem zvēriem”.²⁸⁰ Bet „Šaņ hai dzjin” kanonā, ir skaidri pateikts, ka „*žun* ir ļaudis ar cilvēka galvu, uz kuras ir trīs ragi”.²⁸¹

Tādā veidā, var apgalvot, ka animālistiskos elementus etnonīmos nevar uzskatīt par sakritību. Kas attiecas uz pašiem ķīniešiem, tad, kā raksta D.Dzjina, senās Ķīnas centrālās daļas iedzīvotāji līdzīgi senajiem grieķiem, uzskatīja sevi par vienīgiem

²⁷⁹ Gudai hanyu zidian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 306 lpp. (古代汉语字典. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 306 页.)

²⁸⁰ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983, с. 347.

²⁸¹ Shan hai jing yi zhu (quan er ce)/ Chen Cheng yi zhu. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2008, 2.sēj., 303 lpp. (山海经译注(全二册)/ 陈成译注. -上海, 上海古籍出版社, 2008, 第下册, 第 303 页.)

civilizētajiem ļaudīm pasaulē, kurus ielenc barbari.²⁸² Tomēr dažreiz, kā var redzēt no šī pētījuma, ir vērojama tendence uz etnonīmu sākotnējās negatīvās nozīmes transformāciju, vēstures gaitā mainot hieroglifu komponentus.

2.7. „Barbari” un „zoomorfās alegorijas” seno ķīniešu literatūrā

Ķīnieši neaprobežojās ar nievājošu hieroglifu izmantošanu, apzīmējot kaimiņu ciltis, - tekstos ir atrodami fragmenti, kuros sveštautieši paši tiek pielīdzināti dzīvniekiem. Zīmīgi, ka sveštautiešu salīdzināšana ar dzīvnieku pasauli nav vienreizēja parādība. Plašs „zoomorfo alegoriju” pielietojums liecina par kādu jau noformējušos priekšstatu, saskaņā ar kuru „barbars” zināmu iemeslu dēļ tiek pielīdzināts dzīvniekam. Šo faktu jau sen ir pamanījuši sinologi, kas pēta ķīniešu un „barbariskās” perifērijas attiecību problemātiku. Piemēram, ievērojamais krievu sinologs L. Dumans atzīmē: „Ķīnas oficiālā vara izsenis ir nicinoši atsaukusies par kaimiņos mītošajām neķīniešu tautām, salīdzinot tās ar zvēriem, lopiem utt. un liedzot tiem cilvēciskus vaibstus un tiesības mierīgi eksistēt. Negatīvo attieksmi pret neķīniešu tautām diplomātiskajos sakaros noteica fakts, ka ķīniešu priekšstatos tie bija pa pusei cilvēki, pa pusei – dzīvnieki, kas nepakļaujas civilizācijai, ir nodevīgi un nevieš uzticību”.²⁸³ J. Kroļs, aprakstot ķīniešiem pazīstamajā ģeogrāfiskajā telpā mītošo tautu hierarhiju, norāda, ka ķīnieši sevi novietoja uz augstākā šīs hierarhijas pakāpiena. Runājot, par vērtību zemāko skalu, krievu sinologs norāda sekojošo: „Vērtību skalas lejasdaļā atradās necilvēki (dzīvnieki), kuriem pielīdzināja un ar kuriem identificēja puscilvēkus – neauglīgajās nomaļu zemēs dzimušos „barbarus””.²⁸⁴

Tomēr minētā darba autors nebūt necenšas, līdzīgi L. Dumanam, apgalvot, ka senie ķīnieši ar „zoomorfo metaforu” palīdzību patiesi būtu iztēlojušies „barbaru” kā kādu vizuāli zvēram līdzīgu būtni. Turklāt, ņemot vērā, ka šim pētījumam par „zoomorfajām alegorijām” ir filoloģisks raksturs, un šī darba autora mērķis ir dotā fenomena atklāšana, analizējot „zoomorfo metaforu” lietojumu ķīniešu valodas kultūrā. Fakts, ka kāda objekta salīdzinājums ar dzīvnieku literatūrā tika izmantots ne

²⁸² Ching J. *Mysticism And Kingship In China: The heart of Chinese wisdom*. - Cambridge, 1997, p.4.

²⁸³ Думан Л.И. Учение о Сыне Неба и его роль во внешней политике Китая// Китай: традиции и современность. - Москва, 1976, с. 39.

²⁸⁴ Кроль Ю.Л. Китайцы и „варвары” в системе конфуцианских представлений о вселенной (II в. до н.э. - II в. н.э.) // „Народы Азии и Африки”. №6. – Москва, 1978, с.51.

tikai attiecībā uz „barbariem”, bet arī pašas ķīniešu kultūras iekšienē, liecina par šīs parādības tīri metaforisko raksturu. Der atzīmēt, ka vairums šādu fragmentu attiecas uz ciltīm, kas mita pie Vidusvalsts ziemeļu robežām. Te uzreiz būtu jāatrunā, ka vēsturiskās attīstības ziņā ziemeļu tautas neatšķīrās no tā dēvētajiem dienvidu „barbariem”. Nemitīgi sirojumi un postoši kari nevarēja neveicināt ķīniešu apziņā negatīvu attieksmi pret ziemeļu kaimiņiem. Tagad pāriesim pie konkrētiem „zoomorfo alegoriju” piemēriem.

„Barbaru” salīdzinājums ar tādiem plēsīgiem dzīvniekiem kā vilks, tīģeris un šakālis ir atrodams daudzos senos ķīniešu avotos. Var sākt ar vienu no agrīnākajiem šāda veida citātiem, kas lasāms traktātā „Dzuo džuaņ”. Tas, saskaņā ar tradīciju, tiek uzskatīts par komentāru konfūciešu hronikai „Čuņ cju” - darbam, kas apraksta Ķīnas vēstures notikumus laika posmā no 722. līdz 479. g. p.m.ē. 662.g. ziemeļu cilts *di* iebruka nelielajā *Sjiņ* (邢) valstiņā, kas atradās mūsdienu *Hebei* provinces dienvidu daļā. Šajā sakarā šķiet interesanta kaimiņos esošās *Cji* valstiņas refleksija. Guaņš Džuns (管仲 8.-7. gs. p.m.ē.), pazīstamais *Cji* valstiņas valstsvīrs, apsprieždams ar valdnieku ārpolitiskās norises, teica interesantu runu: „Žun un *di* (ņemot vērā kontekstu, dotajā gadījumā binoms 戎狄 ir tulkojams burtiski) – tie ir šakāļi (豺, *čai*) un vilki (狼, *lan*), tie nav paciešami (Dž. Leggs piedāvā hieroglifu 厌 tulkot kā *indulgence*), *džusja* (诸夏 – termins, kas apzīmēja visus ķīniešus, t.i., „visi *Sja*”) - tie ir tuvākie radi, tos nedrīkst pamest”.²⁸⁵ M. Krjukova tulkojumā fragments skan nedaudz atšķirīgi: „Barbari – tie ir šakāļi un vilki, tiem nedrīkst izdabāt. *Sja* – tie ir radi, un viņus nedrīkst atstāt nelaimē”.²⁸⁶ Kā redzam, salīdzinot abus tulkojumus, jēga kopumā ir līdzīga, bet zoonīmija - identiska.

Jāatzīmē, ka „barbaru” salīdzinājums ar vilkiem, cik zināms, senajā literatūrā bija viens no izplatītākajiem. Tā „Guo jui” (jeb „Valstiņu runas”) traktāta 2. nodaļā

²⁸⁵ Tso-chuen /J.Legge. The Chinese classics. Vol. 5. - Hong Kong, 1960, p. 123.

²⁸⁶ Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978, с. 274.

var atrast sekojošu piemēru: „*Di* [ciltīm] ir vilku un šakāļu morāle”.²⁸⁷ Tas, ko darba autors ir tulkojis kā „morāle”, ķīniešu tekstā tiek apzīmēts ar jēdzienu *de* (德, par šo terminu darbā detalizētāk skat. 3.4.).

Rietumu *Haņ* laikmeta traktāta „Jaņ tie luņ” (tiek attiecināts uz 1.gs. p.m.ē.) 47.nodaļā kāds galminieks – imperatora sekretārs (御史大夫, *jui ši da fu*; tekstā sastopams arī vienkārši kā *jui ši vai da fu*), atspoguļodams kareivīgo noskaņojumu attiecībā uz *sjunnu* problēmu, vairākkārt velta *sjunnu* negatīvus vārdus. Vienā no izteikumiem galminieks salīdzina klejotāju raksturu ar vilka mežonīgo dabu: „*Sjunnu* ir alkatīgi kā vilki”.²⁸⁸ Tālāk minētais galminieks brīdina par briesmām, kas draud, uzturot attiecības ar klejotājiem: „Noticēt viltum, [kas nāk no „barbariem”, kam] nav taisnīguma [izjūtas], ir tas pats, kas izturēties pret [laupītājiem] *Dži* un *Cjao* kā pret tuviniekiem un palīdzēt plēsīgam tīģerim”.²⁸⁹ Tā paša traktāta 38. nodaļā *sjunnu* arī tiek salīdzināti ar tīģeri: „Kad tiem uzspīd veiksmē, tie velk [laupījumu] kā tīģeri; kad šiem klājas plāni, tie laižas [prom] kā putni”.²⁹⁰

Nākamais piemērs attiecas uz 3.gs. p.m.ē., kad U *Dzji* (无忌) sniedz padomu *Vei* (魏) valstiņas valdniekam nedibināt politisku savienību ar spēcīgo *Cjiņ* (秦) valstiņu. Dotais fragments ietilpst „Ši dzji” grāmatas 44. nodaļā. Šajā gadījumā priekšstats par „barbariem” ir atrodams to salīdzinājumā ar *Cjiņ* valstiņu, kas senos laikos neietilpa „Vidusvalstiņu” kategorijā. „*Cjiņ* [ļaudīm] ir kopīgi tikumi (同俗 – *tunsu* var tulkot arī kā „kopējas paražas”, jo tieši tāds ir šī vārda burtiskais tulkojums) ar *žun* un *di* (戎翟 – binomam *žundi* šajā gadījumā nepiemīt vienkārša nozīme „barbars”, jo *žun* cilti apdzīvoja *Cjiņ* valstiņas pierobežu un, ņemot vērā to centrālo valstiņu, ķīnieši piedēvē kaimiņiem kopējas kultūras saknes): viņiem ir tīģeru un vilku

²⁸⁷ Guo yu/ Wang Su, Ding Fusheng yizhu.– Shanxi, Shanxi guji cbs., 2007, 17 lpp. (国语/ 王苏, 丁富生译注. – 山西, 山西古籍出版社, 2007, 第 17 页.)

²⁸⁸ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2. sēj., 508 lpp. (盐铁论校注 (全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第 2 册, 第 508 页.)

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Ibid., 446 lpp.

sirdis (心, *sjiŋ*)”.²⁹¹ Šajā gadījumā jāpievērš uzmanību hieroglifam 心 (*sjiŋ*), kura nozīme joprojām ir strīdīga. Hieroglifa etimoloģija ir saistīta ar tādu orgānu kā sirds, arī vizuāli šī grafēma ir samērā līdzīga sirdij. Jāpiebilst, ka seno ķīniešu literatūrā hieroglifs visai drīz tika identificēts ar emocijām, vēlmēm²⁹², kā arī ar to, kas Eiropā tiek dēvēts par „mentalitāti”. Šī iemesla dēļ angļiski rakstītajā literatūrā tas sastopams kā „mind-heart”²⁹³, tādējādi izcelot termina duālo nozīmi. Balstoties uz augstāk minēto, var sacīt, ka dotajā izteikumā tiek raksturota nevis fiziska „barbaru” līdzināšanās dzīvniekiem, bet gan līdzība uzvedības un tieksmju sfērā.

Kādā interesantā fragmentā no traktāta „Jaņ tie luņ” 38. nodaļas, atšķirībā no iepriekš minētajiem gadījumiem, „barbari” tiek salīdzināti ar dzīvniekiem - zālēdājiem, nevis plēsoņām. Kāds no strīda dalībniekiem, kas tekstā nosaukts par „cienīgu un labu vīru”, saka: „[*Sjunnū*] tērpjas ādās un tinas kažokos, ēd gaļu un dzer [dzīvnieku] asinis; viņi ir kā aļņi un brieži (麋鹿, *milu*) Vidusvalstī”.²⁹⁴ Lai pareizi interpretētu šo fragmentu, ir jāpievēršas binoma *milu* nozīmei ķīniešu valodā. I. Ošaņinas četru sējumu „Lielajā ķīniešu – krievu vārdnīcā”, neskaitot burtisko tulkojumu „briedis” un „alnis”, minēts, ka tas „tiek lietots pārnestā nozīmē: neaptēsts, laukis”.²⁹⁵

Ir atrodami piemēri metaforām, kurās „barbari” tiek salīdzināti ar kāda mājdzīvnieka tēlu. Šajā sakarā interesantas ir jau minētā imperatora U (武帝) galma astronoma un pareģotāja Vana Šuo (王朔) pārdomas. Viņa pienākumos ietilpa debesu parādību novērošana, lai savlaicīgi brīdinātu par draudošajām briesmām. Vana Šuo novērojumi un pārdomas pieminētas „Ši dzji” grāmatas 27. nodaļā „traktātu” (*Šu*) sadaļā. „Ar ziemeļu „barbariem” (北夷 – *beiji*, šajā gadījumā hieroglifam *ji* ir nozīme

²⁹¹ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 303 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 303 页.)

²⁹² Encyclopedia of Chinese Philosophy/ ed. by Antonio S. Cua. - New York, 2003, p. 795.

²⁹³ Ibid., 796 lpp.

²⁹⁴ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. –Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 444 - 445 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第 444-445 页.)

²⁹⁵ Большой китайско-русский словарь. Т.3. – Москва, 1983, с. 751.

„barbars”) saistītie tvaiki (*cji*) un emanācijas līdzinās ganāmpulkiem (群畜, *cjiņču*)²⁹⁶. Šajā citātā ir runa par t.s. tvaiku (气, *cji*) vērošanu.

Ķīniešu termins *cji* ir vairāk pazīstams kā apzīmējums cilvēka dzīvības enerģijai, taču tam ir arī šādas nozīmes – „gaiss”, „tvaiki”, „izgarojumi” un „emanācijas” (mākoņu, miglas un dūmu formā). Analizējot šo fragmentu, pievērsīsimies krievu sinologa J. Kroļa pētījumiem. *Haņ* laikā, Ķīnā bija izplatīts priekšstats, ka katram apvidus tipam (ņemot vērā dažādas pazīmes - sākot ar reljefu un beidzot ar augsnes segumu) ir raksturīgas īpašas „elpas”, „ēteri” (*cji*).²⁹⁷ Turklāt tika uzskatīts, ka katrs apvidus ģenerē cilvēkus atbilstoši savām īpašībām, pēc kā var secināt, ka cilvēki, atspoguļojot apvidus raksturu, akumulē arī tā iezīmes. Šādā veidā, saskaņā ar Vanu Šuo, ziemeļu puses zemes un „barbaru” perifērijā mītošie ļaudis asociējās ar lopiem, t.i., ar dzīvniekiem, kas veidoja ziemeļu klejotāju saimniecības pamatu.

Bieži vien svešo cilšu nosaukumos ķīnieši ir izmantojuši ar kukaiņiem saistītas zīmes (piemēram, 蚕, *maņ*). Jau minētajā traktāta „Jaņ tie luņ” 47. nodaļā ierēdnis – imperatora sekretārs izmanto interesantas metaforas, kurās *sjunnu* tiek salīdzināti ar tārpiem: „*Haņ* [dinastijai] *sjunnu* [ir] kā tārpi kokam, kā slimības cilvēkam: ja no tiem neglābties, šie pamazām tā arī iekļūs dziļumā”.²⁹⁸ Protams, šajā gadījumā galminieks domā klejotāju sirojumus un iebrukumus Ķīnas teritorijā, kā arī brīdina par to, ka ķīniešu zemēm draud iekarošana no klejotāju puses. Līdzīgu domu galminieks izsaka 44. nodaļā: „Tagad *sjunnu* ieграužas [mūsu zemēs kā] zīdtārps [zīdkoka lapās], ielaužas iekšējā [pasaules daļā]”.²⁹⁹ „Iekšējā pasaules daļa” (内, *nei*) ir Ķīna, kas tiek pretstatīta „ārējai” (外, *vai*), kur mīt „barbari”. Par šo pozīciju darba autors vēl rakstīs detalizētāk.

²⁹⁶ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 157. lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 157 页.), Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IV / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Наука”, 1986, с. 144.

²⁹⁷ Крoль Ю.Л. Китайцы и „варвары” в системе конфуцианских представлений о вселенной (II в. до н.э. - II в. н.э.) // „Народы Азии и Африки”. №6. – Москва, 1978, с. 46.

²⁹⁸ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 507 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第 507 页.)

²⁹⁹ Ibid., 488 lpp.

Būtu svarīgi atrast ķīniešu hieroglifos tieksmi salīdzināt „barbaru” ar savvaļas dzīvnieku. Nevar nepamanīt „barbaru” salīdzinājumu ar vilku, ko savās runās izmanto Guaņs Džuns un U Dzji. Grafēma 狼 (*lan*) ārēji atgādina hieroglifu 狼 (*heņ*). Redzam, ka otrā hieroglifa augšējā daļā trūkst viena punkta. Savukārt hieroglifs 狼 (*heņ*) tulkojams kā „nešpetns”, „zvērīgs”, „draudīgs”. Vispār ķīniešu populārajās priekšstatos vilks simbolizē alkātību un rijību³⁰⁰, taču mūs vairāk interesē, kāda loma ķīniešu valodā ir salīdzinājumiem un alegorijām, kas saistītas ar vārda „vilks” lietojumu. Lai saprastu tā nozīmi, nepieciešams pievērsties ķīniešu valodas idiomām (jeb t.s. *čenjui* – 成语) un palūkoties, kāda loma tajās ir atvēlēta vilkam. Lūk, tikai dažas idiomās, kas varētu palīdzēt šim pētījumam:

- 1) 狼子野心 (*lan dzi e sjiņ*). Citā versijā dotā metafora skan nedaudz atšķirīgi – 豺狼野心, (*čai lan e sjiņ*). Nozīme – „būt niknam un ar mežonīgām vēlmēm”. Burtiski ir lasāms kā „vilka mežonīgais sirds”.³⁰¹
- 2) 狼心狗肺 (*lan sjiņ gou fei*). Nozīme – „būt zvēriskam un aukstasinīgam”.³⁰² Lasot burtiski, iznāk „vilka sirds un suņa plaušas”.
- 3) 狼心狗行 (*lan sjiņ gou sjiņ*). Tulkojams kā „alkatīgs kā vilks un nepateicīgs kā plušķis”.

Tāpat der atcerēties, ka Guaņs Džuns izmantoja binomu 豺狼 (*čailan*), t.i., „šakālis un vilks” attiecībā uz ziemeļrietumu „barbariem”. Ķīniešu valodā ir atrodamas idiomās, kurās ir klātesošs iepriekš minētais binoms. Ir uzskaitāmas šādas idiomās:

³⁰⁰ The Encyclopedia of Religion. Vol. 4, 6, 15 / editor in chief Mircea Eliade. – New York, Macmillan publishing company, 1987, p. 42.

³⁰¹ Hanying chengyu cidian. – Beijing, Zhongguo chubanjituan, 2006, 166 lpp. (汉英成语词典. - 北京, 中国出版集团, 2006, 第 166 页.)

³⁰² Ibid.

4) 豺狼成性 (*čaj lan čen šjin*). Saskaņā ar ķīniešu idiomu vārdnīcu, šī izteikuma nozīme ir „plēsīgs un nežēlīgs”.³⁰³ Burtiski to var tulkot kā „pēc dabas šakālis un vilks”.

5) 豺狼当道 (*čaj lan dan dao*). Ir sastopama arī kā 豺狼当路 (*čaj lan dan lu*).³⁰⁴ Šīs idiommas nozīme – „vara nežēlīga un ļauna cilvēka rokās” vai „pie varas ir vien ļauni un alkatīgi ļaudis”. Ja ņem vērā, ka minētā idioma sastopama *Haņ* laikmeta („Haņ šu”) traktātos, var secināt, ka binoma *čailan* sākotnējā nozīme bija saistīta ar nežēlības izpausmēm.

6) 豺狼之吻 (*čaj lan džī veņ*). Šī metafora norāda uz alkatīgu un nežēlīgu ierēdņiem. Der atgādināt, ka „barbaru” nežēlību un alkatību nereti uzsvēra ķīniešu hronisti. „*Sjunku* ir nodevīga sirds, viņi prātā perina negaidītu viltu; lien pa priekšu, pamanījuši izdevību, pošas [karagājienam]” - stāsta galminieks traktātā „Jaņ tie luņ”.³⁰⁵

Var arī atcerēties, ka „barbaru” *žun* un *di* iedaba tika salīdzināta ar vilku un tīģeri, par ko liecina noturīgi izteikumi.

1) 如狼似虎 (*žu lan si hu*) tulkojums – „būt cietsirdīgam un nežēlīgam”,³⁰⁶ burtiski – „kā vilks un kā tīģeris”.

Interesi saista kāds *čenju*, kurā hieroglifs „vilks” lietots, norādot uz svešzemju ienaidnieku.

2) 狼烟四起 (*lan jaņ si cji*). Nozīme – „pretinieka uzbrukums valsts robežām”.

Izklāstītais materiāls balstās galvenokārt uz valodas analīzi, darba autora uzdevumos neietilpst tādu dzīvnieku kā vilks, šakālis un tīģeris lomas aplūkošana ķīniešu mitoloģijā.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhujian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 152 lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 152 页.)

³⁰⁵ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 508 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第 508 页.)

³⁰⁶ Hanying chengyu cidian. –Beijing, Zhongguo chubanjituan, 2006, 166 lpp. (汉英成语词典. - 北京, 中国出版集团, 2006, 第 166 页.)

Senie ķīnieši uzsvēra „barbaru” rakstura nežēlību un cietsirdību ne tikai ar metaforām, kas saistītas ar dzīvniekiem. Avotos ir atrodamaniecīga informācija par „barbara” raksturu pēc ķīniešu vērtējuma, kas sakristu ar aplūkotajām alegorijām, kurās „barbari” salīdzināti ar savvaļas dzīvniekiem. Traktātā „Apkopotas runas” atrodams fragments, kas varētu palīdzēt šīs problēmas izgaismošanā. Piemērs ir saistīts ar Konfūcija vēlmi pārcelties uz dzīvi pie austrumu „barbariem” (夷, *ji*), par ko viens no viņa skolniekiem iesaucās: „Nomale (陋, *lou*) ! Kāpēc līdzināties tiem ?”³⁰⁷ [19: 14] Pievērsīsimies ķīniešu hieroglīfam *lou* (陋). Mūsdienu ķīniešu komentāru autori šajā gadījumā vārdu *lou* interpretē kā „primitīvs” (简陋, *dzjanlou*).³⁰⁸ „Seno ķīniešu valodas vārdnīcā” šis vārds tie skaidrots kā „nomaļš” (偏僻, *pianpi* - arī par vietu), „nekulturāls”, „neizglītots” (鄙陋, *bilou*).³⁰⁹ L. Perelomova tulkojumā šis fragments skan nedaudz atšķirīgi: „Kā tā? Tur taču ir rupji tikumi!”³¹⁰ Jāatzīmē, ka hieroglīfs (风, *fen*), t.i., „tikumi” ķīniešu tekstā nav atrodams.

Var atrast arī citu piemēru. Rietumu *Haņ* laika traktātā „Jaņ tie luņ”, atrodami ierēdņu uzskati par Ķīnas impērijas problēmām, jo īpaši tām, kas saistītas ar „barbariem”. Galminieks (viena no strīdā iesaistītajām pusēm) apgalvo: „*Sjunnū* ir nežēlīgi un nodevīgi, rīkojoties patmīlīgi un neapvaldīti, pārkāpj pāri [robežas] nocietinājumu [līnijai], ielaužoties, veic varas darbus Vidusvalstī”.³¹¹ Negantums kā viens no agresijas izpausmju raksturojumiem arī tika uzskatīts par „barbaru” atribūtu.

³⁰⁷ Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 62 lpp., Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 104 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 104 页.)

³⁰⁸ Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 104 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 104 页.)

³⁰⁹ Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 1006 lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 1006 页.)

³¹⁰ Конфуций. Луньюй / Исследование, пер. и коммент. Л.С.Переломова. – Москва, „Восточная литература”, 2000, с. 366.

³¹¹ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 1.sēj., 2 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 第上册, 第 2 页, 1992.)

Viena no „Ši dzjin” kanona mazajām odām vēsta par ķīniešu pasākto karagājienu pret *šjanjuņ* [tiem pašiem *sjunnu*]:

Ar negantu sparū metas virsū *sjunnu* vienības,
Un mums jāsteidz pretim klejotājiem.³¹²

Nākamais piemērs ir ņemts no „Ši dzji” grāmatas 110. nodaļas, kurā, apcerot *sjunnu* valdnieku raksturus, Sima Cjaņs piedēvē tiem nežēlību un cietsirdību. Tādā veidā, aprakstot *čāņjui* Ers (𠄎 – šī hieroglifa nozīme ir „zēns”, jo tā nosaukts sakarā ar uzkāpšanu tronī, jaunam esot; *čāņjui* Er valdīja 105.-102. g. p.m.ē.), ķīniešu vēsturnieks vēsta sekojošo: „*Šāņjui* Ers bija jauns un ar noslieci uz slepkavošanu (杀, *ša*) un karu (伐, *fa*)”,³¹³ - tā minētā frāze skan N.Bičurina tulkojumā. Mazāk neprecīzi šo fragmentu tulko V. Taskins: „*Šāņjui* Ers jaunībā izcēlās ar kareivīgumu”.³¹⁴ Ja par fragmenta pirmo daļu domstarpību nav, tad otrās daļas tulkojumi atšķiras. Aplūkosim hieroglifus 杀 (*ša*) un 伐 (*fa*). Hieroglifs *ša* nozīmēja „nogalināt (slepkavība)”, „nomelnot” (kādu), „nomirt (nāve)”, „karot”. Savukārt hieroglifs *fa* senatnē tika izmantots ar nozīmi „cirst”, „doties soda ekspedīcijā”, „dižoties”. Tieši šīs trīs nozīmes kā galvenās piefiksēja D. Kuļikovs.³¹⁵ Tātad, var palikt pie N. Bičurina tulkojuma, t.i., *čāņjui* Ers bija „ar noslieci uz slepkavošanu un karu”.

„Ši dzji” grāmatas 10. nodaļā atrodami imperatora Veņa (文帝 – 179.-156. g. p.m.ē.) izteikumi par galma ārpolitiku. „*Sjunnu* uzvedas vīzdegunīgi un patvaļīgi”³¹⁶ – šāds citāts lasāms R. Vjatkina tulkojumā. Ķīniešu tekstā tas skan šādi - 甚敖无道 (*šeņ ao u dao*), ko varētu interpretēt kā „[uzvesties] visai bezkaunīgi (vai augstprātīgi) un

³¹² Shi jing yi zhu/ Cheng Junying zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 277 lpp. (诗经译注/程俊英撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 277 页.)

³¹³ Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. Т. I. – Москва, Ленинград, Изд-во РАН СССР, 1950, с. 71. Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 629 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 629 页.)

³¹⁴ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1968, с. 59.

³¹⁵ Куликов Д.Е. Иньский ритуал обезглавливания и миф о Син-тяне // 33-я науч. коф. „Общество и государство в Китае”. – Москва, „Восточная литература”, 2003, с. 42.

³¹⁶ Сыма Цянь. Исторические записки. Т. II / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1975, с. 231.

netikumīgi”.

No vēlākiem avotiem jāmin fragments no „Dzjiņ šu” (晋书) hronikas, kas atrodams 56. nodaļā ar nosaukumu „Dzjaņa Tuna pārspriedumi par „barbaru” pārceļošanu”. Tajā teikts sekojošais: „Pēc rakstura [„barbari”] ir alkatīgi un skopi, ļauni un bezkaunīgi”.³¹⁷ Kā redzam šajā citātā, „barbaru” negatīvais raksturojums sakrīt ar citēto idiomu nozīmi. Tas tikai lieku reizi pierāda „zoomorfo alegoriju” metaforisko raksturu.

Lai objektīvi izprastu „zoomorfo alegoriju” lietojumu, ir jāatrod citi, ar „barbariem” nesaistīti „zoomorfo alegoriju” lietojumi seno ķīniešu literatūrā, kuros figurētu tādi dzīvnieki kā vilks, šakālis, tīģeris. Kā redzēsim vēlāk, jau minētās „zoomorfās alegorijas” tika izmantotas ne tikai „barbaru” perifērijas kontekstā – tās var atrast arī izteikumos, kas nav saistīti ar darba tematiku. To nozīmes atklāšana var palīdzēt izprast, kādā veidā tās tika attiecinātas uz „barbariem”.

Jāsāk ar binomu *lanhu*, kuru, kā atceramies, U Dzji izmantoja, salīdzinot *Cjiņ* valstiņas iedzīvotājus un *žundi* ar tīģeri un vilku. Līdzīgs salīdzinājums, piemēram, atrodams „Ši dzji” grāmatas 7.nodaļā. Faņs Kuajs (樊哙) – nemiernieks, kas kopā ar Liu Banu cīnījās pret *Cjiņ* dinastiju, izteica šādu frāzi: „*Cjiņ* [dinastijas] valdniekam (秦王, citiem vārdiem, *Cjiņs Šihuans*), kā zināms, bija vilka un tīģera sirds (虎狼之心, *hu lan dži sjin*). Viņš nogalināja ļaudis, itin kā baidīdamies, ka nepaspēs visus sodīt. Lūk, kādēļ padebešu valstī visi sacēlās pret viņu”.³¹⁸ Šādā veidā nav grūti pamanīt, ka ķīniešu valodā salīdzinājumiem ar vilku un tīģeri ir negatīva nozīme, tā ir saistīta ar nežēlības izpausmēm pret cilvēkiem.

Nākamais piemērs arī ir ņemts no „Ši dzji” grāmatas 7. nodaļas. Suns Ji (宋义), talantīga stratēģa un Ču valstiņas karavadoņa, runā ir redzams, kādā veidā tika izmantotas ar dzīvnieku paradumiem un raksturu saistītās metaforas. Nododot pavēli

³¹⁷ Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сюнну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989, с.

³¹⁸ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 64 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 64 页.), Сыма Цянь. Исторические записки. Т. II / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1975, с. 134.

karaspēkam, Suns Ji sacīja sekojošo: „[Ikvienam], kas būs negants (猛, *men*) kā tīģeris, neatlaidīgs kā auns, alkatīgs (贪, *tan*) kā vilks, bet tādā mērā, ka viņu nevarēs pakļaut ar [pavēlēm], tiks nocirsta galva”.³¹⁹ Tagad, kad kļūst skaidrāka nozīme „barbaru” rakstura salīdzinājumam ar vilku un tīģeri, var minēt dažas ķīniešu pieminētās „barbaru” rakstura iezīmes. Alkatība (vai skopums – *tan*) - īpašība, kas ķīniešu redzējumā tika piedēvēta vilkam, ne reizi ir bijusi neatņemams ziemeļu „barbaru” atribūts. Fans Sjuanlina darba „Dzjiņ šu” 56. nodaļā atrodami „Dzjaņa Tuna pārspriedumi par „barbaru” pārceļošanu”, kuros lasām: „pēc rakstura barbari ir alkatīgi un skopi”.³²⁰

„Ši dzji” grāmatas 70. nodaļā atrodams piemērs binoma *čailan* izmantojumam saistībā ar ķīniešu valstiņu karagājieniem laupīšanas nolūkos. Piemēram, runā, ko teicis 4.-3. gs. p.m.ē. dzīvojušais ciņu valstsvīrs Sima Cuo (司马错) – karavadonis, kas mēģināja piedabūt *Cjiņ* valstiņas valdnieku iekarot *Šu* valstiņu - raksturīga kāda metafora. Gaidāmā *Cjiņ* militārā ekspansija Sima Cuo skatījumā ir tik vienkārša padarīšana, ka būtībā tā ir tas pats, kas „uzsūtīt vilkus un šakāļus aitu ganāmpulkam”.³²¹ R. Vjatkins tulko šo citātu nedaudz atšķirīgi: „Raidīt *Cjiņ* armiju uzbrukumā *Šu* – tas ir tas pats, kas uzsūtīt mežonīgu vilku un sniega leopardu baru aitu ganāmpulkam”.³²² Otrās teikuma daļas tulkojums nav uzskatāms par precīzu vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, vārdi „bars” un „mežonīgs” ķīniešu tekstā netiek izmantoti. Otrkārt, hieroglifa *čai* (豺) tulkojums „sniega leopard” nav pareizs – saskaņā „Pekinas seno ķīniešu hieroglifu” vārdnīcu *čai* (豺) ir „savvaļas zvērs, kas līdzīgs sunim, taču ir negants kā vilks”.³²³

³¹⁹ Ibid., 61 lpp.

³²⁰ Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сюнну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989, с. 154.

³²¹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 7. sēj., 2283 lpp. (司马迁. 史记 (全十册).- 北京, 中华书局, 1982, 第七册, 第 2283 页.)

³²² Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VII / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Восточная литература”, 1996, с. 123.

³²³ Gudai hanyu zidian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 67 lpp. (古代汉语字典. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 67 页.)

Dažos gadījumos ar plēsīgajiem dzīvniekiem saistītās metaforas (sevišķi – tīģeris un šakālis) tiek izmantotas, lai raksturotu kareivīgumu kaujas laukā. Piemēram, *Džou* cilšu vadonis valdnieks U savus vīrus pirms izšķirošās kaujas ar Di Sjiņu, mudināja: „Esiet kareivīgi (桓桓, *huanhuan*) kā tīģeri, kā lāči (šajā gadījumā izmantots hieroglifs *pi* - 黑, t.i., brūnais lācis), kā šakāļi, kā putni”.³²⁴ „Ši dzjin” kanona lielajās odās tiek daudzināts *Džou* dinastijas valdnieks Sjuvaņs (宣王, 827.-782. g. p.m.ē.) un viņa armija:

Valdnieks savu kaujniecisku kvēli ir paudis:

Viss sapurinājies – tik negantas dusmas bij’ viņam.

Uz priekšu tas raidīja kareivjus, drošus kā tīģerus,

Tīģerim līdzīgs, kas niknumā rēc!³²⁵

Paņemsim vēl vienu fragmentu no „Ši dzjin”. „*Lu* valdnieku himnās” tauta slavē valdnieka karaspēku:

„Barbarus” šos - no *Huaiji* – mēs viņam pakļausim.

Tīģeriem līdzīgi viņa drosmīgie ļaudis.³²⁶

„Šan nama himnās” par nopelniem kaujas laukā tiek slavēts aizvēsturiskās Šan-*Jiņ* dinastijas dibinātājs Čens Tans (成汤, 17. gs. p.m.ē.):

Kareivīgs valdnieks [savu] karogu slēja;

Tīģerim līdzīgs³²⁷, - viņš kaujas cirvi ņēma;

³²⁴ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 19 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 19 页.)

³²⁵ Shi jing yi zhu/ Cheng Junying zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 502 lpp. (诗经译注/ 程俊英撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 502 页.)

³²⁶ Ibid., 550 lpp.

³²⁷ Jāatzīmē, ka, atšķirībā no iepriekšējiem piemēriem, hieroglifs „tīģeris” šeit netiek izmantots. Tā vietā lietots hieroglifs 虔 (*cjan*), kas nozīmē „cienīt”. Tomēr, saskaņā ar seno vārdnīcu „Šuo veņ dzje

Tā kā uguns [viņā liesmoja cīņas] kvēle.-

Neviena nav, kas uzdrīkstētos cirtienam pretī stāties.³²⁸

No piemēriem redzam, ka trijos gadījumos ar tīģeri saistītas alegorijas lietojums liecina par drosmes, kareivīguma izpausmi kaujā. Minētajos piemēros salīdzinājumam ar tīģeri ir pozitīvs raksturs, ņemot vērā ķīniešu valdnieku cēlos nodomus, ar kuriem viņi dodas karagājienā tautas labā. No ķīniešu skatu punkta raugoties, klejotāji devās savos sirojumos tikai ar mērķi gūt laupījumu, kā arī savas mežonīgās dabas dēļ. Tāpēc, kad ķīniešu hronisti salīdzināja „barbarus” ar tīģeri, tam tika piešķirta cita nozīme.

Rezumējot ķīniešu idiomu un metaforu datus, var secināt, ka „barbaru” salīdzinājumi ar šakāļiem un tīģeri norādīja uz agresiju, nežēlību. Ar vilka alegoriju ķīniešu autori uzsvēra „barbaru” alkatību. Cilvēka salīdzinājumam ar tīģeri ķīniešu valodas kultūrā ir pozitīvs raksturs - tas pasvītro drosmi un vīrišķību kaujā. Tiesa, attiecināts uz „barbariem”, šāds salīdzinājums ieguva citu nozīmi.

2.8. „Līdzīgi savvaļas zvēriem un putniem” (binoma *cjiņšou* problēma)

Bez tā, ka ķīnieši salīdzināja „barbarus” ar šakāli, vilku un tīģeri, t.i., konkrētiem dzīvniekiem, senajos avotos bija izplatīta formula, saskaņā ar kuru „barbars līdzinās savvaļas zvēriem”. Imperatora historiogrāfs Baņs Gu izteica domu, ka „barbari pēc vaiga ir cilvēki, garā – zvēri”. Šo citātu plaši izmanto pētnieki.³²⁹

Atgriezīsimies pie jau minētā fragmenta no „Ši dzji” grāmatas 44. nodaļas, kurā *Vei* valstiņas princis U Dzji atrunā valdnieku no savienības slēgšanas ar *Cjiņ*. Salīdzinot *Cjiņ* valstiņas iedzīvotājus ar „barbariem”, U Dzji savā runā, ķīniešiem

dzi”, hieroglifs 虬 ir „虬行貌” (*hu šin mao*), kas var nozīmēt - pēc uzvedības un izskata līdzīgs tīģerim. (skat. Shuo wen jie zi (xiandai ban). – Beijing, Shehuikexue wenxian cbs., 2005, 263 lpp. (说文解字 (现代版). – 北京, 社会科学文献出版社, 2005, 第 263 页.) Krievu sinologs A. Štukins savā „Ši dzjin” kanona tulkojumā hieroglifu 虬 (*cjaņ*) arī tulko kā „līdzīgs tīģerim”. (skat. Книга Песен / Пер. и коммент. А. Штукина // Конфуций. Уроки мудрости. - Москва, „Эксмо”, 2004, с.394)

³²⁸ Ibid., 567 lpp.

³²⁹ Piem. Зотов О.В. Китай как „универсальная” монархия и „псевдоданничество” варваров // „Восток”. №2. – Москва, 1994, с. 16.

tradicionālā manierē paziņo, ka tie līdzinās „putniem un savvaļas zvēriem” (禽兽, *cjiņšou*)”.³³⁰ Antropomorfās alegorijas ir sastopamas Sima Cjaņa atstātajos *sjunnu* tautas kara stratēģijas aprakstos. „Ši dzji” grāmatas 110. nodaļā lasāmas šādas rindas: „Veikli (善, kas vairāk atbilst mūsdienu *šanju*, nozīme - „prast”, „prasme”) ievilina pretinieku (敌, hieroglifa nozīme ir „naidnieks”, „ienaidnieks”), lai to sagrābtu, tādēļ, ieraugot pretinieku, steidz pakaļ guvumam līdzīgi putnu baram (šajā gadījumā ķīniešu vēsturnieks izmanto hieroglifu 鸟, *niao*)”.³³¹

J. Kroļš kādā no saviem rakstiem, kas ir veltīts „barbara” uztverei no ķīniešu viedokļa, uzskaita virkni negatīvu „barbaru” raksturojumu. Līdzās tādiem kā *bei ni* – „iestāties pret”, „būt ietiepīgam”; *bu gui* – „nesekot likumiem”, autors izceļ tādu interesantu metaforu kā *cjiņšou sjin* – „putnu un zvēru uzvedība”.³³²

Sjunnu tautas salīdzinājumu ar dzīvnieku pasauli uzsver arī daudzi Rietumu sinologi. Piemēram, Nikolo di Kosmo raksta: „Saknes svešzemju ienaidnieku analogijai ar dzīvniekiem un putniem ir neapšaubāmi meklējamas pagātnē, taču Sima Cjaņa laikā tā jau bija vispārēja tendence *sjunnu* tautas aprakstos”.³³³ Kā piemēru autors min aplūkoto fragmentu no „Ši dzji” 110. nodaļas. Bez tam autors atsaucas arī uz 112. nodaļu, kurā Li Si (李斯 – viens no ievērojamākajiem *Cjiņ* dinastijas ministriem), atrunā imperatoru no karaspēka sūtīšanas uz Ordosu cīņai ar *sjunnu*. Lūk, viņa vārdi: “Nav iespējams, *sjunnu* nav pilsētas mūra (城, *čen* – apzīmē pilsētas mūri, ar ko senatnē parasti tika apjotas ķīniešu pilsētas. B. Watsons nepareizi tulko šo vārdu kā „pilsēta”³³⁴) un ārējo sienu (hieroglifs 郭 apzīmē piebūvētu ārsienu papildus

³³⁰ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 303 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 303 页.)

³³¹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2892 lpp. (司马迁. 史记 (全十册).- 北京, 中华书局, 1982, 第九册, 第 2892 页.)

³³² Кроль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 15.

³³³ Di Cosmo N. Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History. - Cambridge, Cambridge University Press, 2005, с. 277.

³³⁴ Ibid.

pilsētas mūrim), nav labības un pārtikas iekrājumu, tie pārļaižas un pārvācas, paceļoties kā putni (鸟, *niao*), tos grūti ir notvert un ieraudzīt”.³³⁵ J. Torčinovs vienā no rakstiem, kurā tiek pētīti ķīniešu galminieka Čao Cuo (晁错, 2 gs. p.m.ē.) uzskati par Ķīnas un *sjunnu* attiecībām, citē viņa vārdus: „[Tie ir] kā lidojoši putni un ložņājoši zvēri plašajā stepē (darba autors uzskata, ka E.A. Torčinova tulkojumam ir nepieciešams neliels komentārs, 豮, *je* – saskaņā ar ķīniešu vārdnīcām, šim hieroglifam ir tāda pati nozīme kā hieroglifam 野 (*je*), šajā gadījumā tas varētu būt līdzīgs mūsdienās lietotajam vārdam *tianje* jeb tulkojumā „lauks”. – K.P.). [Ja ir] lieliska zāle un gards ūdens, tad tie apstājas. [Ja] zāle izbeidzas, ūdens ir izsīcis, tad viņi pārceļo”.³³⁶ Šādi skan „Haņ šu” citāts J. Torčinova tulkojumā.

Nākamais piemērs ir lasāms „Lui ši čuņ cju” traktātā. Traktāta 20. nodaļā, kas saucas „Ši dzjuņ”, autori apraksta neķīniešu cilšu ģeogrāfisko izvietojumu. Šajā nelielajā aprakstā, tiek apgalvots, ka: „Četriem *fan* (*sifan* jeb, precīzāk, - „četrus debespūšus [„barbariem”]). – K.P.) nav valdnieka. Šie ļaudis ir kā jaki-brieži (G.A. Tkačenko visai neprecīzi tulko binomu *milu*, precīzāk, būtu „kā aļņi un brieži”. - K.P.), kā putni-zvēri (jeb, labāk, „kā savvaļas zvēri un putni”. – K.P.).³³⁷

Līdzīgs apgalvojums par *sjunnu* ciltīm ir atrodams „Ši dzji” grāmatas 112.nodaļā. „Gadsimtu dzīlēs [imperatora] Jujs (虞 – cits leģendārā imperatora Šuņa – 舜 vārds) [laikos] *Sja*, *Jiņ* (jeb *Šan-Jiņ*), *Džou* [dinastiju laikos] tām [neko] nelika darīt kā pienākumu un neuzraudzīja, uzlūkodami tos par putniem (hieroglifam 禽 – *cjiņ* šajā gadījumā ir iepriekšējā piemērā atrodamajam hieroglifam 鸟 – *niao* identiska

³³⁵ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 641 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 641 页.)

³³⁶ Торчинов Е.А. Доклады Чао Цо о сунну // „Страны и народы востока”. Вып. XXXII. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 402. Ban Gu. Han shu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2007, 502 lpp. (班固. 汉书. – 北京, 中华书局, 2007, 第 502 页.)

³³⁷ Люйши Чунью (Весны и осени господина Люя)/ Пер. Г.А. Ткаченко. – Москва, „Мысль”, 2001, с. 334.

nozīme – „putns”) un savvaļas zvēriem (兽, *šou*), kā arī mājlopiem (hieroglifs 畜 šajā gadījumā jālasa kā *ču*, lai iegūtu lietvārdu; nav skaidrs, kādēļ V.Taskins savā tulkojumā ignorē šo hieroglifu), neizturoties (hieroglifs 属 – *džu* izsaka to pašu, ko mūsdienu 关联 – *guanlian*, t.i., „attieksme”, „attiekties”) pret tiem kā pret cilvēkiem”.³³⁸ Tieši aprakstītā „barbariskās” perifērijas redzējuma aina vislabāk atspoguļo šī darba izpētīto etnonīmu komponentus.

Līdzīgs fragments ir lasāms „Ši dzji” grāmatas 60. nodaļā lasāmajā ķīniešu imperatora U (140.-86. p.m.ē.) izteikumā. Savā uzrunā *Jaņ* valstiņas (tās robežojās ar *sjunnu* nomadu lielvalstu) valdniekam adresētajā runā ķīniešu imperators brīdināja par briesmām, kas nāk no klejotājiem: „*Sjuņjui* (荤粥 – šajā gadījumā kalpo kā etnonīma *sjunnu* sinonīms) vidū nav vecāko godināšanas, tiem ir mežonīgas sirdis (禽兽心, *cjiņšou sjiņ* – var burtiski tulkot kā “putnu un savvaļas dzīvnieku sirdis”).³³⁹ Zināms, ka imperatora U valdīšanas laikā tika izvērsta viena no vērienīgākajām pret ziemeļu klejotāju ciltīm vērstajām militārajām kampaņām visā *Haņ* dinastijas laikā.

Ņemot vērā, ka karadarbības iznākums ne vienmēr bija Vidusvalstij labvēlīgs, bet „mēģinājumi sakaut klejotājus viņu pašu zemēs izgāzās pilnībā”³⁴⁰, šādi ziemeļu kaimiņiem veltīti nicinoši izteikumi nav nejauši. Traktāta „Jaņ tie luņ” 42.nodaļā imperatora sekretārs, slavējot veiksmīgo imperatora U militāro politiku attiecībā pret *sjunnu*, saka: „*Sjunnu* nonāca savās robežās kā zvēru krātiņā – vientuļi, vārgi, bezpalīdzīgi”.³⁴¹ Šajā gadījumā tiek domāta stratēģiski nozīmīgā *Gaņsu* koridora sagrābšana no ķīniešu puses, ar ko *sjunnu* tika nodalīti no to sabiedrotajām *cjan* ciltīm.

³³⁸ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 641 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 641 页.)

³³⁹ Ibid., 382 lpp.

³⁴⁰ Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002, с. 123.

³⁴¹ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 471 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第 471 页.)

Tāpat var atsaukties uz piemēru no vēsturiskās hronikas „Saņ guo džī” (三国志, jeb „Trīsvalstu hronika”). 3. gs. m.ē. Dens Ajs, *Vei* valstiņas (魏 – aizņēma sašķēlušās *Haņ* impērijas ziemeļu daļu, tās centrs atradās *Luojan* pilsētā) galminieks, vēršoties pie valdnieka, šādi raksturoja Ķīnas ziemeļrietumu tautiņas: „*Žundi*, ar zvēru sirdīm apveltīti, neseko taisnības un radniecības pienākumam. Kad stipri, tie ielaužas un dara varas darbus, kad novājinās – pievienojas Ķīnai”.³⁴²

Tālāk būtu jāpievēršas metaforām, kas saistītas ar „barbaru” salīdzināšanu ar „savvaļas zvēriem un putniem”. Atceramies, ka šādi salīdzinājumi ir atrodami „Ši dzji” grāmatas 44. un 60. nodaļā, kā arī traktātā „Lui ši čuņ cju”. Šī problēma sinoloģijā praktiski nav aplūkota, lai gan savā rakstā „*Hua-Ji*: tradicionālie ķīniešu priekšstati par pasauli” to ir skāris A. Martinovs. Minētais raksts pastāv tikai manuskriptā un priekšstatu par tā saturu var gūt no J. Kroļa raksta „Par koncepciju „Ķīna-barbari””.³⁴³ A. Martinovs sāk ar to, ka tendenci, attēlot „barbarus” kā apveltītus ar cilvēka veidolu un dzīvnieka sirdi un pēc dabas līdzīgus zvēriem un putniem, noteica tas, ka ķīnieši „barbarus” nemaz neuzskatīja par „ētiskiem” cilvēkiem. Kā piemēru autors min ķīniešu ziemeļu un rietumu kaimiņu vidū sastopamās levirāta laulības un paradumu precēt atraitņu statusā nonākušās pamātes. Tiešām, saskaņā ar Sima Cjaņa aprakstītajām *sjunnu* paražām: „Ja tēvs miris, [dēli] precas ar pamātēm; ja vecākais vai jaunākais brālis miris, visi [dzīvie brāli] precas ar viņa sievām”.³⁴⁴

A. Martinova izvirzīto tēzi atbalsta arī M. Krjukovs. Aprakstot austrumu *hu* grupas nomadu tautu (t.i., *uhuaņ* un *sjaņbi*) paražas, krievu sinologs atzīmē: „Senos ķīniešus pārsteidza *uhuaņ* un *sjaņbi* tikumi, kas bija saistīti ar laulāto attiecībām un ģimenes dzīvi. Līdzīgi kā *sjunnu* šajās ciltīs bija izplatīts levirāts. Turpretim no konfūciešu pozīcijām dzimumattiecības ar tēva vai brāļa sievu tika uzlūkotas kā „putnu un zvēru uzvedība”. Saskaņā ar ķīniešu likumdošanu par to pienācās sods kā

³⁴² Cit. по Думан Л.И. Учение о Сыне Неба и его роль во внешней политике Китая// Китай: традиции и современность. - Москва, 1976. с39.

³⁴³ Кроль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 15.

³⁴⁴ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2879 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2879 页.)

par vienu no smagākajiem noziegumiem”.³⁴⁵

Varētu šķist, ka ziemeļu klejotāju vidū izplatītais levirāts pilnā mērā nepaskaidro, kādēļ ķīnieši tos salīdzināja ar savvaļas zvēriem. Taču tam ir atrodami pierādījumi pašu ķīniešu avotos. „Haņ šu” ir atrodami kāda ķīniešu sūtņa teiktais par otrā *sjunnu* čaņjuja Modu rīcību, kas, kā zināms, nogalināja savu tēvu un apprecēja viņa sievas. Lūk, viņa vārdi: „Modu nogalināja tēvu un nonāca [viņa] vietā, apprecēja mātes, pastāvīgi ņēma pamātes par sievām; tā ir putnu un zvēru rīcība”.³⁴⁶ Tādāļ var secināt, ka ķīniešiem ieradums precēt atraitni pamāti bija „putnu un zvēru uzvedība” - kaut kas pretējs „cilvēkmīlestībai un taisnīgumam”. To apliecina ķīniešu traktāts „Pārspriedumi par likteni”, kura autors ir Ļujs Sjaobiao (5.-6. gs.). Izvilkums no šī traktāta atrodams V.Velgusa rakstā, kurā ir aplūkots levirāta jēdziena lietojums ķīniešu avotos. “Barbari *žun* un *di* uzskata, ka *džen bao* (蒸报 – divi termini, no kuriem pirmais – *džen* – senatnē nozīmēja izvīrtību un asinsgrēku ar vecākām, bet otrs termins – *bao* – ar jaunākām sievietēm radniecēm) ir „cilvēkmīlestība un taisnīgums”.³⁴⁷ Tālāk citāts no tā paša traktāta: „Tiem [„barbariem”] *žun* un *di* ir cilvēka vaigs un zvēra sirds”.³⁴⁸

Levirāts, pēc A. Martinova domām, bija iemesls, tam, kādēļ ķīnieši salīdzināja klejotājus ar savvaļas zvēriem un putniem. Cik zināms, metafora „līdzīgs savvaļas zvēram un putniem” (daži tulko binomu 禽兽 – mežonīgs – kā „savvaļas dzīvnieki”), tāpat kā salīdzinājumi ar vilku un šakāli, tika plaši izmantota ne tikai attiecībā uz „barbariem”. Analizējot šo metaforu lietojumu ķīniešu kultūrā, ir iespējams gūt jaunu skatījumu uz šī pētījuma priekšmetu.

Kādā no traktāta „Men dzi” fragmentiem, kurā domātājs kritiski izsakās par citām sava laika filozofiskajām skolām, atrodams kāds mūs interesējošs citāts. Pirms ķerties tam klāt, īsumā izklāstīsim tā kontekstu. Pirmkārt, „Men dzi” vērš savu kritiku

³⁴⁵ Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983, с. 62.

³⁴⁶ cit. рѣс Крoль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 15.

³⁴⁷ Вельгус В.С. Понятия левирата в китайских источниках// „Страны и народы востока”. Вып. 11. - Москва, 1971, с. 28.

³⁴⁸ Крoль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 15.

pret domātāja Jana Džu mācību, kuras autors, spriežot pēc dažu tekstu liecībām, izcēlās ar savu savrupību, galēju individuālismu un hedonismu, nicinājumu pret visu ārišķo.³⁴⁹ Otrkārt, domātājs kritizēja arī vienu no „Karojošo valstiņu” perioda pazīstamajiem filozofiem Mo Di (479. – 400. g. p.m.ē.), kurš mudināja tiekties pēc „vispārējas mīlestības un abpusēja izdevīguma” visu cilvēku starpā. Šī tēze radīja pārējos viņa mācības principus: „gudrības godināšana”, „vienotības godināšana”.³⁵⁰ Tālāk aplūkosim pašu „Men dzi” citātu, kas ir precizēts pēc V.S. Kolokolova tulkojuma.

„Men dzi” (6.9): „[Aicinājums] „Visu man!” Jana Džu kunga mācībā nozīmē, ka viņam nav valdnieka (hieroglifs -君 *dzjuņ*, viens no augstākajiem aristokrātijas tituliem „Karojošo valstiņu” periodā. – K.P.), bet aicinājums „Apvieno mīlestību pret visiem!” (兼爱, *dzjaņai* – „vispārējā mīlestība”, viens no Mo Di mācības pamatjēdzieniem) Mo Di kunga mācībā norāda, ka viņam nav miesīgā tēva. Būt bez miesīgā tēva, būt bez valdnieka – [nozīmē] būt par putnu vai savvaļas zvēru (禽兽, *cjiņšou*)!”³⁵¹

Vienā no pirmajiem „Men dzi” traktāta tulkojumiem eiropiešu valodās, ko 20. gadsimta sākumā veica P. Popovs (agrāk tikai Dž. Leggs (J.Legge) to bija tulkojis angļiski), šis fragments skan nedaudz citādi: „Viena (t.i., Jans Džu) egoisms izslēdza valdnieku, bet otra (t.i., Mo Di) mīlestības vispārinājums noliedza vecākus. Bet par vecāku noliegumu (父, *fu* – nozīmēja „tēvs”, nevis „vecāki”, t.i., *fucjiņ*, kā šo hieroglifu traktē „Seno ķīniešu valodas vārdnīca”,³⁵² P. Popovs šeit pieļāva rupju kļūdu. Zināms, ka V.S. Kolokolovs ir kritizējis visus iepriekšējos kanona tulkojumus

³⁴⁹ Васильев Л.С. Проблема генезиса китайской мысли. – Москва, 1989, с. 125.

³⁵⁰ Титаренко М.Л. Мо-цзы // БСЭ. Т. 17. – Москва, 1974, с. 70.

³⁵¹ Meng zi yi zhu / Jin Liangnian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 139 lpp. (孟子译注/ 金良年撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 139 页.), Мэн-цзы/ Пер. и указатели В.С.Колоколова. – Санкт-Петербург, „Петербургское востоковедение”, 1999, с. 99.

³⁵² Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 432 lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 432 页.)

par neprecizitāti³⁵³ – K.P.), arī valsts [noliegumu], kas ir lopiskums (redzam, ka tas ir binoms *cjinšou*, ko P. Popovs netulko burtiski, bet gan atrod šim izteikumam analogu krievu valodā; šī tulkojuma neprecizitāte slēpjas faktā, ka aplūkojamajam izteikumam tika piedēvēta atšķirīga nozīme no tās, kas piemīt vārdam „lopiskums” krievu kultūrā – K.P.)”.³⁵⁴

Tēva un ģimenes godināšanas trūkumu „Men dzi” salīdzina ar savvaļas zvēru uzvedību. Zināms, ka tēva un vecāku godāšana veidoja konfūciskās ētikas stūrakmeni – kategorija *sjao* (孝), t.i., „dēla godbijība” padarīja vecāku godāšanu par tādu kā Ķīnas tautas reliģiju. Tēvs bija saimnieks, ģimenes galva, kurš lika dēliem pēc viņa vēlēšanās veikt to vai citu darbu. Viņš pats varēja izvēlēties tiem arodu, noteikt, kāda izglītība tiem ir jāiegūst, lemt, vai sodīt bērnus vai ne: senatnē viņš pat varēja tos nogalināt.³⁵⁵ Ģimenes un vecāku kults, pēc daudzu ķīniešu sabiedrības pētnieku domām, bija īsta tautas reliģija un pamatā bija pat svarīgāks nekā vēlākā laikā ienākušais budisms.³⁵⁶ Interesanti, ka vecākās paaudzes godāšanas trūkumu *sjunnu* sabiedrībā ir atzīmējis Sima Cjaņs. Tajā pašā 110. nodaļā viņš raksta: „Vērtē nobriedušus (壮, *džuan*, t.i., vecums aptuveni līdz 30 gadiem) un stiprus (健, *dzjaņ*, t.i., fiziski veselus), neciena vecus (老, *lao*) un vājus”.³⁵⁷ Vēl kāds piemērs: „*Sjunjui* ciltī nav vecāko godāšanas (孝, *sjao*), tiem ir putnu un savvaļas dzīvnieku sirdis”.³⁵⁸ Šādā veidā binoms *cjinšou* varēja tikt lietots arī ar vecāku godāšanas, kā arī cieņas pret vecāka gadagājuma ļaudīm trūkumu.

Traktātā „Men dzi” var atrast arī citu fragmentu, kurā salīdzinājums ar savvaļas zvēriem tiek izmantots izglītības trūkuma kontekstā. Kā zināms, izglītību un

³⁵³ Меньшиков Л.Н. Предисловие// Мэн-цзы/ Пер. и указатели В.С.Колоколова. – Санкт-Петербург, 1999, „Петербургское востоковедение”, с. 9.

³⁵⁴ Китайский философ Мэн-цзы/ Пер. и коммент. П.С.Попова. – Москва, „Восточная литература”, 1998, с. 115.

³⁵⁵ Фицджералд Ч.П. История Китая. – Москва, „Центрполиграф”, 2005, с. 107.

³⁵⁶ Ibid., 110 lpp.

³⁵⁷ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 619 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 619 页.)

³⁵⁸ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 6. sēj., 2117 lpp. (司马迁. 史记 (全十册). – 北京, 中华书局, 1982, 第六册, 第 2117 页.)

tiekšanos pēc tās ir kultivējis Konfūcijs, kā arī viņa sekotāji, kā piemēram, „Men dzi”. Konfūcija skolas izglītotie vīri veidoja sava veida kastu, sauktu par *ši* (士). „Ceļš (道, *dao*) pateicoties kuram, cilvēki pastāv, ir tajā, lai viņi ēstu līdz sātām un silti ģērbtos. Bet, ja viņi dzīvos laiski, bez apmācības (tekstā ir hieroglifs 教 *dzjao*, kuram sendienās bija tādas nozīmes kā „pamācība”, „izglītība”, „audzināšana”; jebkurā gadījumā ir domāta cilvēka laicīgā, nevis garīgā izglītošana vai audzināšana – K.P.), tad pietuvosies savvaļas zvēriem un putniem”.³⁵⁹

Skaidrākai šī fragmenta izpratnei jābilst arī daži vārdi par izglītību senajā Ķīnā. „Men dzi” laikā jau bija sakrāts pietiekams klasiskās literatūras daudzums, daļa no kura tika iekļauta t.s. „konfūciāņu kanonā”. Konfūciskie sacerējumi tika uzskatīti par gadsimtos sakrātās vienīgās iespējamās gudrības koncentrātu. Tas, kurš apguva lasīt- un rakstītprasmi un spēja šos tekstus saprast, pētīt, kā arī varēja interpretēt to nozīmi, pelnīja dziļu cieņu un pat godbijību.³⁶⁰ Faktiski līdz prasmei lasīt un rakstīt bija jāiet garš un sarežģīts ceļš, kas pārvērtās par nepārvaramu sociālo distanci, nošķirot izglītoto eliti no analfabētiskajām masām.³⁶¹ Kā zināms, tautām, kas nepiederēja *huasja* kategorijai un apdzīvoja ķīniešu Vidusvalstiņu nomales, senatnē nebija savas rakstības (vismaz arheoloģiski tā pagaidām nav atklāta); tās neizmantoja arī ķīniešu rakstību. Šī iemesla dēļ ķīniešu hronistu skatījumā „barbari” bija neizglītota tauta, kas līdzinājās ķīniešu vienkāršajai tautai. „Barbaru” salīdzinājums ar savvaļas zvēriem un putniem, ņemot vērā izglītības un rakstības trūkumu viņu sabiedrībā, šķiet esam visai ticams.

³⁵⁹ Meng zi yi zhu / Jin Liangnian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004, 112 lpp. (孟子译注/ 金良年撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 112 页.), Китайский философ Мэн-цзы/ Пер. и коммент. П.С.Попова. – Москва, „Восточная литература”, 1998, с. 92.

³⁶⁰ Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. - Москва, „Восточная литература”, 2001, с. 190.

³⁶¹ Ibid., 191 lpp.

III. Ķīniešu domātāju ietekme uz „barbara” tēla un telpas uztveri senajā Ķīnā

3.1. Konfūciānisma *sjaožēn* elementi *sjunnu* ētiskajā attēlojumā

Šīs nodaļas uzdevums ir noskaidrot, kādā veidā tika veidots ziemeļu „barbaru” ētiskais portrets, citiem vārdiem, caur kādu prizmu tika veidoti šie priekšstati. H.G. Krīls savā fundamentālajā monogrāfijā, kas veltīta Rietumu *Džou* periodam (11.gs. vidus - 771.g. p.m.ē.), veltīja veselu nodaļu tā laika avotos atspoguļotajai tēmai par „barbariem”. Pamatojoties uz šiem ķīniešu rakstu avotiem, amerikāņu sinologs apgalvo, ka „liela daļa liecību par „barbariem” ir, maigi izsakoties, iznīcinošas”.³⁶² Tomēr atklāt iekšējo mehānismu, pēc kura veidojās „barbara” negatīvais tēls, amerikāņu sinologs diemžēl nespēja. Kā mēs redzēsim tālāk, šim tēlam nebija raksturīgas morālas iezīmes, un tas neradās nejauši. Šī darba autors apgalvo, ka jau senajā Ķīnā ir eksistējis zināms literārais veids, kādā ķīniešu hronisti atveidoja citzemju „barbaru” ētisko tēlu.

Ētiskie priekšstati par cittautiešiem Ķīnā veidojās, balstoties uz priekšstatu par „mazo cilvēku” (小人, *sjaožēn* – burtiski nozīmē „mazais cilvēks” jeb „sīkais cilvēks”) pašā ķīniešu kultūrā.³⁶³ Kā jau ir atzīmējis krievu sinologs J.L. Kroļs (daudzkārt pēc A.S.Martinova idejām), ka „barbari” atradās ārpus „cildena”³⁶⁴ (君子 – *dzjuņdzi*) ētiskajām robežām un iekļāvās ķīniešu „mazo cilvēku” kategorijā.³⁶⁵ Tāpēc ķīniešu „barbara” tēlam ir visai līdzīgas rakstura īpašības ar ķīniešu „mazā cilvēka” tēlu.³⁶⁶ Citiem vārdiem, ķīniešu hronisti, attēlojot svešzemnieka ētisko portretu, izmantoja tās cilvēka īpašības, kuras bija izcēlušī tādi domātāji kā Konfūcijs vai „Men dzi”. „Barbariem”, protams, tika piedēvētas rakstura iezīmes, kuras ir

³⁶² Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, 203.

³⁶³ Mēs uzskatām, ka būs pareizāk šo terminu tulkot burtiski, t.i., „mazais cilvēks”, kā piedāvā J.Staburova (skat. Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. E.Staburova.- Rīga, 2006, 130. lpp.). Ir zināms, ka *sjaožēn* nozīmē cilvēku, kurš ir zaudējis tikumīgas iezīmes.

³⁶⁴ Šajā gadījumā mēs atstājam J.Staburovas tulkojumu *dzjuņdzi* kā „cildenais”.

³⁶⁵ Кроль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 17.

³⁶⁶ Ibid.

atbilstošas „mazajam cilvēkam”, un tam trūka „cildenā” rakstura iezīmes. Aplūkosim konkrētus piemērus, lai pamatotu iepriekš minēto apgalvojumu.

Caur konfūciānisma ētikas prizmu seno ķīniešu vēsturnieks Sima Cjaņš „Ši dzji” grāmatas 110. nodaļā apraksta *sjunnu* tautas ieražas. *Sjunnu* 206. – 8. g. p.m.ē. bija Rietumu *Haņ* galvenie pretinieki. Savā klejotāju cilšu aprakstā, ķīniešu vēsturnieks ir atzīmējis sekojošo: „Tur, kur redz sev izdevīgumu, nezina ne pieklājību, ne uzvedības normas”.³⁶⁷ Pirmajā tulkojumā, kuru veicis N.J. Bičurins, šis fragments ir tulkots mazliet citādi: „Tur, kur [redz] savtīgumu, tur nezina ne labu uzvedību, ne taisnīgumu”.³⁶⁸ Par piemēru izmantosim arī no oriģināla tulkotu tekstu: „Ja [klāt] ir labums, tad viņi nezina nedz rituālus, nedz taisnīgumu”.³⁶⁹ Tāds ir darba autora piedāvātais tulkojums.

Iepriekš minētās ētiskās rakstura īpašības var atrast ķīniešu domātāju traktātos. Vārds „izdevīgums” vai „savtīgums”, kā ir tulkojis N.J. Bičurins, ķīniski skan kā *li* (利). Mūsdienu ķīniešu valodā tas ir analogisks vārdam *liji* (利益) - izdevīgums, labums, ieguvums, t.i., viss, kas dod zināmu materiālu labumu; tātad abi tulkojumi būtībā ir līdzīgi. Dzīšanās pēc peļņas un izdevīguma „Ši dzji” grāmatas rakstīšanas laikā radīja zināmu kultūras zemtekstu, kurš bija saistīts ar *žu* skolu (*žu dzja* 儒家 vai, kā pieņemts Rietumu literatūrā – „konfūciānismu”). Senā ķīniešu domas rakstu avotā „Apkopotas runas”, kuru sastādījuši Konfūcija skolnieki pēc dižā skolotāja nāves, ar tiekšanos pēc peļņas tiek raksturoti „mazie ļaudis”. „Mazais cilvēks (jēdzienu *sjaožēn* daži autori tulko kā „zemais cilvēks”. - K.P.) saprot izdevīgumu (*li*)” [4; 16]³⁷⁰. Saskaņā ar Konfūcija mācību „mazais cilvēks” ir „cēlsirdīgā vīra” antipods, kurš, ja turpina citēt „Apkopotas runas”: „Cildenais vīrs saprot ideju (jēdzienu *ji* labāk

³⁶⁷ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1968, с. 34.

³⁶⁸ Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. Т. I –Москва, Ленинград, Изд-во РАН СССР,1950, с.50.

³⁶⁹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2879 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2879 页.)

³⁷⁰ Конфүцијс. Апкопотас рунас/ Тулк. J. Стaбурова. – Рїга, Neputns, 2006, 31. лpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 42 лpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 42 页.)

tulkot kā „taisnīgums”. – K.P.)”.³⁷¹ L.S. Perelomova tulkojumā šis citāts skan līdzīgi: „Cēlsirdīgais vīrs domā tikai par taisnīgumu, zemais cilvēks domā tikai par izdevīgumu”.³⁷² Tādējādi var pieņemt, ka Sima Cjaņs, būdams sava laika izglītots cilvēks, ne bez zināma konteksta piedēvē klejojošām *sjunnu* ciltīm tieksmi pēc svešas mantas.

Tajā pašā „Ši dzji” grāmatas 110. nodaļā vairākkārt tiek uzsvērti *sjunnu* tautas vēlēšanās iedzīvoties, turklāt aprakstīta ar terminu *li* (利). „Ieraugot ienaidnieku, tiecas pēc savtīguma (N.J. Bičurins kārtējo reizi tulko vārdu *li* kā savtīgums) kā putnu bars”.³⁷³ V.S. Taskins šo fragmentu ir tulkojis mazliet citādi: „Kad viņi redz pretinieku, tad tiecas pēc laupījuma (šajā gadījumā, vārda *li* tulkojums „kara laupījums” nav īsti precīzs) kā putnu bars”.³⁷⁴

Traktātā „Jaņ tie luņ” šādu domu ir izteicis galminieks– imperatora sekretārs, kurš, kā darba autors jau ir minējis, atbalstīja karadarbību pret *sjunnu*. Lūk, piemērs no 47. nodaļas: „*Sjunnu* tiecas uz priekšu, redzot izdevīgumu, dodas [uzbrukumā]”³⁷⁵ Tāda *li* sistemātiska lietošana liecina par „barbaru” nenovīdību pēc ķīniešu tradīcijām. Turklāt var pieņemt, ka destrukcija un nežēlība „barbaru” raksturojumā var tikt skaidrota ar klejotāju cilšu dabisko tieksmi iedzīvoties. Traktāta „Apkopotas runas” 4. nodaļā lasāmas šādas rindas: „Kad rīkojas izdevīguma vārdā, ir daudz neapmierināto (怨, *juan*, kas vairāk atbilst mūsdienu *juanheņ*, t.i., „naids”, „naidīgums”. – K.P.)”³⁷⁶ [4: 12].

„Barbari” tikuši raksturoti kā alkatīgi arī daudz senākos rakstu avotos. Piemēram „Dzuo džuan” ir teikts sekojošais: „Barbari (dotajā gadījumā *žui* – K.P.)

³⁷¹ Ibid.

³⁷² Конфуций. Луньюй / Исследование, пер. и коммент. Л.С.Переломова. – Москва, „Восточная литература”, 2000, с. 322.

³⁷³ Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. Т. I –Москва, Ленинград, Изд-во РАН СССР,1950, с.50.

³⁷⁴ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1968, с. 41.

³⁷⁵ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 508 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第508页.)

³⁷⁶ Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 31. lpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 41 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. –北京, 中华书局, 2006, 第41页.)

neko nezina par draudzību (hieroglifs 亲, *cjiņ*, precīzāk - „radniecība”. – K.P.)”, ir pilni savtīguma (貪, *taņ*, precīzāk - „alkatība” – K.P.)³⁷⁷, tā šo fragmentu tulkojis Dž. Leggs. M.V. Krjukovs šo fragmentu tulko sekojoši: „Barbari nav saistīti ar mums (t.i., ar ķīniešiem) ar radnieciskām saitēm un atšķiras ar alkatību”.³⁷⁸ Uzskatīja, ka tieši dabiskā alkatība pastāvīgi virzīja tos uz laupīšanām.³⁷⁹ Viņi ir Ķīnas īstā nelaime (中国患, *Džunguo huaņ*).³⁸⁰ Tādējādi „barbaru” alkatīgais raksturs ķīniešiem asociējās ar ļaunumu.

Nākamais piemērs attiecas uz 3.gs p.m.ē., kad U Dzji (无忌) iesaka *Vei* valstiņas valdniekam neiesaistīties politiskā savienībā ar stipro *Cjiņ* valstiņu. Dotais fragments atrodams „Ši dzji” grāmatas 44. nodaļā. Šā fragmenta pirmo daļu darba autors jau ir minējis pirmajā nodaļā. Dotajā gadījumā priekšstatu par „barbariem” var atrast viņu salīdzinājumā ar *Cjiņ* valstiņu, kas senatnē nepiederēja pie „Vidusvalstiņas” kategorijas. „*Cjiņ* [laudīm] ir līdzīgi tikumi ar *žun* un *di*, viņiem ir tīģeru un vilku sirdis, viņi ir nežēlīgi un alkatīgi (tāpat kā „Dzuo džuaņ”, šajā gadījumā tiek lietots hieroglifs - 貪, *taņ*), domā tikai par izdevīgumu (利, *li*), viņi neuzticas cilvēkiem”.³⁸¹

Pāriesim pie šī fragmenta otrās daļas: „Nezina ne labu uzvedību, ne taisnīgumu”. Tas, ko N.J. Bičurins ir tulkojis kā „laba uzvedība”, ķīniešu tekstā tiek apzīmēts ar vārdu *li* (礼), t.i., ar vienu no „Apkopotas runas” terminiem, kuru pieņemts tulkot kā „rituāls”, „pareizība”, „noteikums”. Zināms, ka *li* ķīniešu sabiedrībā bija daudzšķautņaina nozīme, uz kura tika balstīts viss *haņ* (domāts ķīniešu) sociums. Ar rituālu tika izteikta jaunākā cieņa pret vecāko, padotā pret savu pavēlnieku, skolnieka pret skolotāju. Rituāla nozīmi ķīniešu sabiedrībā ir atzīmējis amerikāņu sinologs H.G.

³⁷⁷ Tso-chuen /J.Legge. The Chinese classics. Vol. 5. - Hong Kong, 1960, p. 422.

³⁷⁸ Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978, с.274.

³⁷⁹ Мартынов А.С. Представление о природе и мироустроительных функциях власти китайских императоров в официальной традиции // „Восток”. № 5. – Москва, 1972, с. 78.

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 6. sēj., 1857 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第六册, 第 1857 页.)

Krīls, citēju: „Ķīnieši dzīvoja īpašā dzīves ritmā, tiem bija dažādas specifiskas paražas, kuras dažreiz tika dēvētas par *li*”.³⁸² Tos, kuri dzīvoja šādu dzīvi, uzskatīja par „ķīniešiem”, tos, kuri kaut kādu iemeslu dēļ novērsās no šādas dzīves, pārstāja uzskatīt par „ķīniešiem”.³⁸³ Stingru *li* normu ievērošana bija viens no svarīgākajiem ķīniešu sociālās kārtības elementiem.³⁸⁴ Atsaucoties uz to, var apgalvot, ka *sjunnu* tika uzskatīti par „barbariem”, ņemot vērā to neķīnisko dzīvesveidu. Savukārt ziemeļu klejotāju sabiedrībai bija liegta vispārēja harmonija un sociālā kārtība, tā kā vienā zināmā „Apkopotas runas” fragmentā ir teikts: „Rituāla pielietošanā visdārgākais ir saskaņa (jeb harmonija - 和, *he*. – K.P.)”³⁸⁵ [1; 12]. Vai L.S.Perelomova tulkojumā termina – *he* traktējums skan citādi: „Pie Likumu izjūtas vērtīga ir vienotā sasniegšana pēc dažādiem uzskatiem”.³⁸⁶

Beidzot pāriesim pie pēdējā termina. N.J. Bičurins to tulko kā „taisnīgums”, ķīniešu tekstā atrodams hieroglifs 义 (*ji*). Dažkārt šis vārds tiek tulkots kā „pienākums” (ar obligātuma pieskaņu). Jēdzienam *ji* ir liela nozīme Konfūcija mācībā. Jau minēts, ka cilvēks, kurš tiecas pēc taisnīguma, bija diametrāli pretējs „mazajam cilvēkam”, kurš vienmēr centās iegūt sev labumu. (skat. pielikumu nr. 1. Kartes un shēmas: shēma nr. 1 un shēma nr. 2).

Sima Cjaņš speciāli minēja pienākuma (vai taisnīguma) neesamību runājot par *sjunnu*. Atcerēsimies vēsturisko fonu, uz kura risinājās savstarpējās attiecības starp *Haņ* impēriju un nomadiem 2. gs. p.m.ē. līdz 3 gs. m.ē. Divu lielvaru savstarpējo cīņu var raksturot sekojoši: *čaņjui* pēc iznīcinošiem uzbrukumiem parasti sūtīja uz Ķīnu sūtņus ar priekšlikumu noslēgt miera līgumu jeb tā saucamo *hecjiņ*, jeb „līgumu par mieru un radniecību”.³⁸⁷ Saskaņā ar šo līgumu, ķīnieši piegādāja *sjunnu* zemei

³⁸² Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, p. 197.

³⁸³ Ibid.

³⁸⁴ Васильев Л.С. Проблема генезиса китайской мысли. – Москва, 1989, с. 76.

³⁸⁵ Конфуцијс. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 15. lpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 8 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 8 页.)

³⁸⁶ Конфуций. Луньюй / Исследование, пер. и коммент. Л.С.Переломова. – Москва, „Восточная литература”, 2000, с. 304.

³⁸⁷ Крадин. Н.Н. Кочевники и земледельческий мир: хуннская модель в исторической перспективе // „Восток”. №3. – Москва, 2000, с. 9.

noteiktu daudzumu zīda, vīna un citas dāvanas, tāpat arī princesi no *Haņ* galma.³⁸⁸ Pēc dāvanu saņemšanas uzbrukumī uz kādu laiku tika pārtraukti, tomēr pēc zināma laika tie atkal sākās.

Pamatojoties uz šo faktu, var pieņemt, ka *hecjiņ* līguma neievērošanas gadījumā ķīniešu vēsturnieks piedēvē *sjunnu* pienākuma izjūtas trūkumu. Tāpat jāatzīmē, ka *sjunnu* sabiedrībai nepiemītošā taisnīguma izjūta tiek atzīmēta ne tikai „Ši dzji” grāmatā. Traktāta „Jaņ tie luņ” 51. nodaļā galminieks - imperatora sekretārs saka šādi: „Tagad, ja [mēs] tiešām iegūsim drosmīgus karavīrus, izmantosim biedējošo *Haņ* [valsts] varenību, uzbruksim taisnīgumu nezinošiem *sjunnu*”³⁸⁹ Taisnīguma neesamību klejotājiem galminieks uzsver arī traktāta 47. nodaļā.³⁹⁰

Nomadu sabiedrībai, saskaņā ar ķīniešu uzskatiem, trūkst iekšējās sakārtotības jeb *li*. Šis faktors negatīvi ietekmēja arī ķīniešu uzskatus par citām klejotāju dzīves sfērām. Šai gadījumā mūs interesē, kā *li* neesamība iespaidoja vecuma hierarhijas aprakstu *sjunnu* sabiedrībā. Sima Cjaņš tajā pašā 110. nodaļā raksta: „Ciena nobriedušus (壯 – *džuaņ* t.i., aptuvenais vecums līdz 30 gadiem) un stiprus (健 – *dzjaņ* t.i., fiziski veselus), neciena vecus (贱老, *dzjaņlao*) un vājus”.³⁹¹ Salikums „neciena vecus” (*dzjaņlao*, burtiski: „lēti novērtē vecos”), kā viens no *sjunnu* paradumiem, tiek pieminēts Sima Cjaņa rakstos. 110. nodaļā arī tiek aprakstīta polemika starp ķīniešu sūtni un Džunhanu Jue, kurš bija pārbēdzis pie *sjunnu* no Ķīnas. Rietumu *Haņ* sūtnis izsakās: „Pēc *sjunnu* paražām vecie (贱老, *dzjaņlao*) cilvēki netiek cienīti”.³⁹² Mazliet citādi šo fragmentu tulko V.S. Taskins „Pēc *sjunnu* paražām, pret vecajiem izturas ar

³⁸⁸ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2895 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2895 页.)

³⁸⁹ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 537 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第 537 页.)

³⁹⁰ Ibid., 508 lpp.

³⁹¹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 9. sēj., 2879 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第九册, 第 2879 页.)

³⁹² Ibid.

necieņu”.³⁹³ Pēc ķīniešu uzskatiem, sabiedrība, kurā necienīja vecākos, bija zaudējusi jebkādas morālās vērtības.

Līdzīgu fragmentu, kurš ieturēts konfūciānisma garā, izteicis Rietumu *Haņ* imperators U. Savā runā vēršoties pie tālās valstiņas *Jaņ* valdnieka, kura teritorijas robežojās ar klejotāju *sjunnu* teritoriju, ķīniešu valdnieks, brīdinot par briesmām, kuras draud no klejotājiem, teica sekojošo: „*Sjunņjui* (羣粥 dotajā gadījumā kalpo par sinonīmu etnonīmam *sjunnu*) ciltij nav raksturīga vecāko cienīšana (孝, *sjao*).³⁹⁴ Jāpievērš uzmanība hieroglifam *sjao*, kas parasti tiek tulkots kā „dēlam piemītoša godināšana”, „respekts pret vecākiem”, „vecāko cienīšana”. Kad viens no Konfūcija skolniekiem strīdējās par *sjao* būtību, skolotājs atbildēja: „Dzīvi – rīkojies saskaņā ar rituālu, nomirst – apglabā viņus saskaņā ar rituālu, piemini viņus saskaņā ar rituālu”³⁹⁵ [2; 5]. Konfūcija sociālā kārtība, pēc kuras vecākie vienmēr bija hierarhijas virsotnē, bet jaunākie - pakājē, saskaņā ar „Ši dzji” grāmatu ir absolūti neesoša *sjunnu* sabiedrībā.

Piemērus, ka „barbariem” (īpaši ziemeļniekiem) nebija cēlā vīra iezīmes, var atrast ne tikai Sima Cjaņa darbā. Citos avotos, ķīnieši nepiedēvēja „barbariem” arī citas konfūciānisma ētiskās iezīmes. Ir zināms, ka vēl viena „cildena” iezīme, saskaņā ar Konfūciju, bija *žeņ* (仁 – pagaidām iztulkosim kā „cilvēkmīlestība”). „Dzjiņ šu” hronikas 56. nodaļā ir ietvertas „Dzjaņa Tuna pārdomas par „barbaru” klejošanu”. Tekstā atrodam mūs interesējošu fragmentu: „Raksturā [„barbari”] ir alkātīgi un skaudīgi, ļauni un nekaunīgi, nezina cilvēkmīlestību (*žeņ*)”.³⁹⁶ „Apkopotās runās” darba autors ir atradis šādu izteikumu: „Ja tiecas pēc cilvēciskuma, nav ļaunuma” [4:

³⁹³ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1968, с. 45.

³⁹⁴ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 6. sēj., 2117 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第六册, 第 2117 页.)

³⁹⁵ Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 18. lpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 14 lpp. (论语译注/ 杨伯峻 译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 14 页.)

³⁹⁶ Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сюнну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989, с.154.

4].³⁹⁷ Daudz interesantāks ir Konfūcija izteikums par *žeņ* kā cēla cilvēka atribūtu: „Cēlo vīru pat maltītes laikā nepamet cilvēkmīlestība – tā pastāvīgi ir ar viņu”. Savukārt, „mazajam cilvēkam”, tāpat kā „barbaram”, saskaņā ar konfūciānismu, nepiemita cilvēkmīlestība.

Precizēsim termina *žeņ* tulkojumu. Ideogrāfiski hieroglifs sastāv no diviem komponentiem, „cilvēks” (亻, *žeņ*) hieroglifa kreisajā daļā un „divi” (二, *er*), labajā pusē. Traktātā „Apkopotas runas” termins *žeņ* ir viens no galvenajiem, piemēram, šāds citāts: „Skaisti ciemā, kur ir cilvēciskums. Izvēloties dzīvesvietu, kur nemīt cilvēciskums, - vai tad var iegūt zināšanas?”³⁹⁸ [4: 1]. I.I. Semeņenko savā tulkojumā šim traktātam piedāvā lasīt *žeņ* kā „cilvēciskums” (человечность).³⁹⁹ P.S. Popovs, kurš pirmais iztulkoja traktātu „Men dzi” krievu valodā, kas tika izdots 1904.g., tulko *žeņ* kā „humāns” (гуманный, гуманность).⁴⁰⁰ Rietumeiropas literatūrā šis termins bieži tiek tulkots kā „humanity”.⁴⁰¹ Šāds tulkojums var novest pie pārpratuma, humānisms ir tīri eiropaisks jēdziens - senajos un viduslaiku Austrumos ar šādām kategorijām netika operēts. „Humānisma gars”, kuru Eiropas zinātnieki saskatīja Konfūcija mācībā⁴⁰² neeksistēja, vismaz mūsdienu termina „humānisms” izpratnē. Vārda *žeņ* grafēmā divu komponentu - cilvēks un „divi” savienojumu var interpretēt, sakot, ka cilvēks var būt tikumīgs un labs tikai kontaktā ar kādu citu. Šajā sakarībā var piekrist L.S. Perelomovam, ka no visiem pieejamajiem tulkojumiem „cilvēkmīlestība” (человеколюбие) visprecīzāk izsaka *žeņ* pamatnozīmi. Turklāt traktātā „Apkopotas runas” ir frāze: „*Žeņ* - tas nozīmē mīlēt [cilvēkus]”.⁴⁰³ Precizējot ķīniešu termina *žeņ* tulkojumu, darba autors var konstatēt, ka, saskaņā ar „Dzjiņ – šu”, ziemeļu „barbariem” pietrūka šīs cilvēkmīlestības.

³⁹⁷ Конфуций. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 30. lpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 38 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 38 页.)

³⁹⁸ Конфуций. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 29. lpp.

³⁹⁹ Конфуций. Луньюй / пер. И.И.Семенов // Конфуций. Уроки мудрости. - Москва, „Эксмо”, 2004, с. 30.

⁴⁰⁰ Китайский философ Мэн-цзы/ Пер. и коммент. П.С.Попова. – Москва, „Восточная литература”, 1998, с. 58.

⁴⁰¹ Encyclopedia of Chinese Philosophy/ ed. by Antonio S. Cua. - New York, 2003, p. 463.

⁴⁰² piem. Гране М. Китайская мысль. - Москва, „Республика”, 2004, с. 318.

⁴⁰³ Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 146 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 146 页.)

Šajā ziņā daži piemēri, par kuriem būs runa, skar senās Ķīnas attiecības ar *sjunnu* lielvalsti. Par *žeņ* trūkumu „barbaru” sabiedrībā ir norādījis jau minētais Liu Džjins savā viltīgajā plānā, ko esam minējuši 1.5. apakšnodaļā. Ir vērts atzīmēt, ka „Ši dzji” grāmatas 99. nodaļā Liu Džjins saka: „Pārlicināt viņu (t.i. *čaņjui* Modu) ar cilvēkmīlestību (*žeņ*) un taisnīgumu nav iespējams”. Te var redzēt piemēru tam, kā *žu* skolas priekšstati par „barbaru” izpaužas ārpolitikā. Šis fragments skaidri parāda, ka ķīniešu „mazā cilvēka” tēls tika attiecināts ne vien uz parastajiem klejotājiem, bet arī uz „barbariskās” sabiedrības augstākajiem slāņiem.⁴⁰⁴

3.2. „Barbaru” alkatība *Haņ* diplomātijas veidošanā

Haņ dinastijas periodā izplatījās ideja par to, ka klejotāju tieksmi pēc izdevīguma vajag izmantot ķīniešu interesēs. Par idejas autoru var uzskatīt filozofu Dunu Džunšu (董仲舒 – 2.gs. p.m.ē.), kura idejas jau ir analizējis pieminētais J.L. Kroļs. Viņš uzskatīja, ka „taisnīgums piemīt cēlajam vīram, izdevīgums piemīt alkatīgajam cilvēkam, tādām kā *sjunnu* vadonis *čaņjui*. Tapēc viņam ir jādod liels izdevīgums, lai viņš mainītu savus mērķus. Lai tikai *sjunnu* valdnieks pavēršas pret mums; ko viņi darīs tad, ja zaudēs lielu izdevīgumu?”⁴⁰⁵ Pirmie šīs idejas īstenojumi praksē jau ir novērojami *Haņ* dinastijas pirmajā gadsimtā. Imperatora Veņa valdīšanas laikā, pēc līguma noslēgšanas ar *sjunnu*, ķīnieši nogādāja *čaņjui* īpašumos „gaoljans (秣 – *šu*), vīna ieraugu (蕏 – *ne*), zeltu (金- *dzjiņ*), zīda audumu, kokvilnu un citus izstrādājumus noteiktā daudzumā”.⁴⁰⁶ Izstrādājumu un preču uzskaitē V.S. Taskina tulkojumā ir mazliet citāda: „Ir pavēlēts katru gadu nosūtīt kā dāvinājumu *šaņjui* noteiktu daudzumu iesala, zeltu, zīda audumus, zīda vati un citas lietas”.⁴⁰⁷

Izteiktā alkatība, kura piemita stepju perifēriju iedzīvotājiem, noveda Rietumu *Haņ* galmu pie tā saucamo „piecu kārdinājumu” sistemātiskas izstrādes. Šāda politika

⁴⁰⁴ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 8. sēj., 2719 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第八册, 第 2719 页.)

⁴⁰⁵ Крoль Ю.Л. Отношение империи и сюнну глазами Бань Гу // „Страны и народы Востока”. Вып. XXXII. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 134.

⁴⁰⁶ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 625 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 625 页.)

⁴⁰⁷ Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1968, с. 48.

paredzēja augsti attīstītas civilizācijas ieviešanu pieticīgajā un bez ārišķībām esošajā klejotāju ikdienā. Uzskaitīsim visus tā saucamos „piecus kārdinājumus”, kuri bija izstrādāti *Haņ* galmā:

- 1) iedot klejotājiem dārgus audumus un ratus, lai sabojātu viņu acis;
- 2) iedot viņiem garšīgu ēdienu, lai aizvērtu viņu mutes;
- 3) sagādāt baudu viņiem ar mūzikas palīdzību, lai aizbāztu viņu ausis;
- 4) uzbūvēt viņiem dižus namus, graudu krātuves un uzdāvināt vergus, lai remdētu viņu kuņģus;
- 5) pasniegt bagātas dāvanas tām *sjunnu* ciltīm, kuras pieņems Ķīnas aizbildniecību.⁴⁰⁸

3.3. „Barbaru” raksturojums ķīniešu *jiņ-jan* sistēmas kontekstā

Parādot (3. nodaļas sākumā) ar avotu piemēriem atbilstību tēzei, kuru izvirzīja J.L.Kroļs, saskaņā ar kuru ziemeļu „barbara” ētiskais tēls ir līdzīgs ķīniešu „zemā cilvēka” ētiskajam portretam, būtu jāatgriežas pie krievu sinologa koncepcijas. Šoreiz izskatīsim viņa tēzi par ķīnieša un „barbara” dabu ķīniešu natūrfilozofiskās sistēmas ietvaros. Saskaņā ar J.L. Kroļa viedokli, *Haņ* dinastijas periodā tika izplatīta duālistiska mācība par cilvēka dabu, kura bija sintezēta ar seno ķīniešu natūrfilozofisko *jiņ-jan* (阴阳) koncepciju. *Džou* dinastijas periodā ķīniešu simbolikā, bet pēc tam arī mitoloģijā *jiņ* un *jan* tika attēloti kā savstarpēji savienoti duāli spēki, kas atspoguļoja vīrišķo un sievišķo pirmsākumu⁴⁰⁹, tāpat tumšo un gaišo, negatīvo un pozitīvo. Dotā duālistiskā koncepcija ir detalizēti izstrādāta filozofa Džou Jana (4. – 3. gs. p.m.ē.) darbos. (Šie darbi līdz mums ir nonākuši tikai fragmentāri no citiem sacerējumiem).⁴¹⁰

Krievu zinātnieks raksta sekojošo: „Toreizējos kosmoloģiskajos priekšstatos „mīlestība uz taisnīgumu” kā tikumiskais „instinkts” (性, *sjin*) cilvēka dabā bija saistīts ar *jan* sākumu, bet „mīlestība uz izdevīgumu” kā „jūtas”, vai „vēlmes” (情, *cjin* – šis hieroglifs raksturo dažādus jūtu sfēras aspektus, tādus kā „mīlestība”,

⁴⁰⁸ Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002, с. 112.

⁴⁰⁹ Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. - Москва, „Восточная литература”, 2001, с. 80.

⁴¹⁰ Ibid.

„kaisle”), - ar *jiņ* sākumu”.⁴¹¹ Ja cilvēkā tieksme pēc taisnīguma dominēja pār izdevīgumu, tas nozīmēja *jan* uzvaru pār viņa dabu, ja izdevīgums dominēja pār tieksmi pēc taisnīguma, tas nozīmēja *jiņ* uzvaru pār viņa dabu, tā kā alkātību tika radījis *jiņ*.⁴¹² Pēc šīs natūrfilozofijas koncepcijas pamata J.L. Kroļš izveidoja sekojošu spriedumu: „Tika uzskatīts, ka „zemā cilvēka” dabā prevalēja *jiņ*, bet „cēlā vīra” dabā – *jan*”.⁴¹³ Tas ļauj domāt, ka *jiņ* sākums tika uzskatīts par prevalējošo ziemeļrietumu „barbaru” dabā”.⁴¹⁴

3.4. „Barbari” kā sabiedrība, kurai nepiemīt harmonija un pastāvīgums

Vispār, saskaņā ar A.S. Martinovu, Ķīnā uzskatīja, ka „četrus debespušu barbari” principā nespēj uztvert patiesās (t.i., ķīniešu) uzvedības normas.⁴¹⁵ Lai stāvokli mainītu, viņiem ir nepieciešama vēlme nodibināt kontaktu ar imperatora galmu un uzvesties patiesi un godīgi.⁴¹⁶ *Čen* (誠), „patiesums”, bija viens no svarīgākajiem atribūtiem ķīniešu politiskajā partnerībā. Ja pie „barbariem” tika novērota šī atribūta klātesamība, tad ķīnieši to novērtēja kā „tieksmi pārveidoties, civilizēties” (ķīniešu val. *sjahua*). „Barbaru” divējādās dabas dēļ, līdz ar slavējamām tieksmēm viņiem bieži radās tieksme uz sliktiem nodarījumiem, ar kuriem ķīnieši visbiežāk domāja uzbrukumus un laupīšanas pierobežā. Tieši tāpēc Ķīnā par vienu no negatīvākajām kaimiņu tautu rakstura iezīmēm tika uzskatīts „nepastāvīgums” - *učan* (无常).

Pie senākajiem piemēriem var pieskaitīt *Cjiņ* valstiņas valdnieka Mu guna (穆公, 7.gs. p.m.ē.) izteikumus par ziemeļu *žun* ciltīm, kuri ir fiksēti „Ši dzji” grāmatas 5. nodaļā. *Cjiņ* valstiņa, būdama vistālāk rietumos, robežojās ar *žun* ciltīm. Šis minējums ir datēts ar 626.g. p.m.ē., kad *Cjiņ* ieradās vēstnieks Jou Jujs (由余) no *žun* cilts. Dialogā ar viņu *Cjiņ* valstiņas valdnieks teica sekojošo: „Vidusvalstiņas

⁴¹¹ Кроль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 17.

⁴¹² Кроль Ю.Л. Отношение империи и сюнну глазами Бань Гу // „Страны и народы Востока”. Вып. XXXII. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 191.

⁴¹³ Кроль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 17.

⁴¹⁴ Ibid.

⁴¹⁵ Мартынов А.С. О туземной тибетской администрации в эпоху Мин// „Страны и народы Востока”. Вып. 11. - Москва, 1971, с. 56.

⁴¹⁶ Ibid.

valsts pārvalde notiek ar rakstu palīdzību (R.V. Vjatkins savā tulkojumā paskaidro vārdu *šu*, kā „vēsturiski pieraksti”), rituāliem (*li*), likumiem un norādījumiem, lai gan, neskatoties uz to, dažreiz notiek nekārtības, tagad cittauniešiem *žun* un *ji* (binomu *žunji* dotajā gadījumā var tulkot kā „barbars”, pēc H.G. Krīla piezīmes, ķīnieši dēvēja kopējos vārdos *žun-di* un *maņ-ji* „svešinieki”, „barbari”⁴¹⁷) nekā tāda nav”.⁴¹⁸

Neskatoties uz to, ka Sima Cjaņa tekstā ir atrodami vēsturisko faktu pārspīlējumi (jo šajā fragmentā ir jūtamas konfūciānisma skolas iespaids, bet, ņemot vērā, ka aprakstītie notikumi ir risinājušies pirms Konfūcija dzimšanas, var ar diezgan lielu pārliecību runāt par notikumu stilizāciju), tomēr var izdarīt dažus secinājumus. Pirmkārt, Mu guna runā ir atrodamas seno ķīniešu civilizācijas liecības - rakstība, likumi (*fa* – „rakstiski norādījumi”), pēdējo neesamība padara *žun* ciltis par necivilizētiem cilvēkiem. Otrkārt, kārtējo reizi avotos figurē doma par rituālu (*li*) neesamību „barbaru” sabiedrībā.

Mu guna runā ir vārds „mūzika”, kas ietilpst Vidusvalsts galveno sasniegumu rindā. Mūzika klasiskajā Ķīnā nav līdzeklis, ar kura palīdzību sasniegtu estētisku baudījumu, kā tas ir pieņemts pēc eiropiešu tradīcijām. Par mūziku ir uzrakstīti daudzi Konfūcija izteikumi traktātā „Apkopotas runas”: „Sāc celt ar dzeju (诗, iespējams, šajā gadījumā tiek domāts „Ši dzjin” kanons. - K.P.), ietopi ar rituālu, paveic ar mūziku”⁴¹⁹ [8: 8], tā skan viens no ķīniešu domātāja izteikumiem, „Apkopotās runās” ir arī citi piemēri [3: 23, 11: 1, 17: 11]. Zināms, ka upurēšanas laikā senajā Ķīnā neiztika bez muzikāla pavadījuma. Mūzika veido garastāvokli, ved uz harmoniju, māca labo un manieres – tieši tāpēc tās izzināšanai senie ķīnieši veltīja tik daudz laika.⁴²⁰

⁴¹⁷ Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, p. 198.

⁴¹⁸ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 34 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 34 页.)

⁴¹⁹ Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 56. lpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 93 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 93 页.)

⁴²⁰ Васильев Л.С. Этика и ритуал в трактате Ли цзи// Этика и ритуал в традиционном Китае. - Москва, 1988, с. 197.

Mūzikai seno ķīniešu traktātā „Li dzji” (礼记) ir veltīta vesela nodaļa. Kā piemēru sniedzu fragmentu, kurš ir saistīts ar šo traktātu, un kurš ir meklējams L.S. Vasiļjeva rakstā: „Li (rituāls) balstās dažādībā, mūzika – vienotībā. Li rada cieņu, mūzika – mīlestību. Abu apvienojums ved uz patiesu harmoniju: mūzika - no iekšienes, tā nomierina prātu; li – ierobežo no ārpuses. Tieši li un mūzikas apvienojums ir pretstats izlaidībai un kaislībām, tas ienes jūtu sfērā harmoniju”.⁴²¹ Kā redzams no augstākminētajām sentencēm, mūzika pilda didaktiskas funkcijas, nevis kļūst par estētiskas baudas avotu.

Ļoti precīzi ir atzīmējis krievu sinologs L.S. Vasiļjevs, ka mūzika ķīniešu tekstos vienmēr ir saiknē ar likumiem – li.⁴²² Tieši mūzikas un li apvienošana dod vislielāko sociāli ētisko efektu.⁴²³ Šajā gadījumā Mu guns, uzskaitot ķīniešu nostādnes valsts vadīšanā, lietoja vārdu „mūzika” pēc vārda „rituāls”. Tam pamatojumu var atrast „Ši dzji” traktātu sadaļā (书, šu). „Traktātā par mūziku” (乐书, juešu) ir atrodams sekojošs izteikums: „Liela mūzika (dajue, R.V. Vjatkins uzskata, ka tiek domāta „svinīga mūzika”) rada harmoniju (和, he), līdzīgi kā Debesis un Zeme; lieli rituāli (li) rada sadalījumu, līdzīgi kā Debesis un Zeme. Ja ir harmonija, neviens priekšmets nezaudē (savu paredzēto jēgu); ja ir sadalījums, tiek ziedots Debesīm un Zemei. Gaismas pasaulē (tekstā vienkārši „gaisma” - 明, min) eksistē rituāli un mūzika; tumsas pasaulē eksistē cilvēku gari (鬼, gui) un debesu gari (神, šen)”.⁴²⁴

Vēl vairāk, saskaņā ar Sima Cjaņu, pilnveidojoties rituālos un saprotot mūzikas patieso dabu, cilvēks pilnveido savu tikumību. „Ja rituālā un mūzikā cilvēks ir sasniedzis panākumus, tad saka, ka viņam piemīt tikumība (德, de). De arī to

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Ibid.

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001, 123 lpp. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001, 第 123 页.)

nozīmē”.⁴²⁵ Izanalizējot mūzikas un rituāla nozīmi senajā Ķīnā, var pietuvoties Mu guna runas fragmenta izpratnei. Pierakstot „barbaru” sabiedrībai mūzikas un rituāla neesamību, viņu sabiedrība nokļūst zemajā kategorijā, kur valda haoss, nekārtība, tur nav harmonijas, ētikas, tikumības.

Interesants piemērs ir atrodams „Ši dzji” grāmatas 5. nodaļā, kur aprakstīti „Galvenie *Cjiņ* pieraksti (par darbībām)”. Notikumi, kuri ir saistīti ar minēto piemēru, atspoguļo valdnieka Pina (平王, 770.-720.g. p.m.ē.) valdīšanu. Kad 770.g. p.m.ē. *Džou* valdnieks bija *cjuanžun* uzbrukumu apdraudēts un viņš bija spiests pārcelt galvaspilsētu uz austrumiem. Savā sarunā ar Sjanu gunu (襄公, *Cjiņ* valdnieks, kurš nāca palīgā valdniekam Pinam kaujā ar *žun* ciltīm) *Džou* dinastijas valdnieks par *žun* cilti teica sekojošo: „*Žun* [ciltīm] nav morāles, viņi ielauzās un atņēma mūsu zemes *Cji* (岐- atradās ziemeļaustrumos no mūsdienu *Cjišaņ*, mūsdienu *Šaņsji* provincē. – K.P.) un *Fen* (邠- atradās mūsdienu *Čanaņ*, tāpat *Šaņsji* provincē. – K.P.), bet *Cjiņ* izdevās padzīt *žun*, un tāpēc tie saņēma šīs zemes”.⁴²⁶ Izteiciens „*žun* [ciltīm] nav morāles” oriģinālā skan „戎无道”⁴²⁷ (*žun u dao*), burtiski tulkojot, ka „*žun* [ciltīm] nav *dao*”. R.V. Vjatkins dotajā gadījumā tulkojis terminu *dao* kā „morāle”, t.i., tāpat kā, pieņemts tulkot terminu *de* (德). Esošais tulkojums ir adekvāts, jo abi termini, kā zināms, ir ļoti tuvi jēdzieniskā ziņā un dažreiz pat neatdalāmi. Lai gan jāakcentē, ka šis ķīniešu jēdziens rietumos vairāk pazīstams kā „ceļš” (vai labāk „Ceļš”).⁴²⁸

Līdzīgu fragmentu var atrast jau pieminētā *Vei* valdnieka U Dzi (无忌) runā. Attiecībā uz *Cjiņ* valstiņu, un tāpat par *žun* un *di* ciltīm, viņš izteicās sekojoši: „Viņi ir asi un alkatīgi, domā tikai par izdevīgumu, tiem nav pazīstams rituāls (礼, *li*), pienākums (义, *ji*) un morāle (德, *de*)”. Kā var redzēt no izteikumiem, pie

⁴²⁵ Ibid., 122 lpp.

⁴²⁶ Сыма Цянь. Исторические записки. Т. II / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1975, с. 19.

⁴²⁷ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 1. sēj., 179 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第一册, 第179页.)

⁴²⁸ Encyclopedia of Chinese Philosophy/ ed. by Antonio S. Cua. - New York, 2003, p. 202.

konfūciānisma piederošiem terminiem *ji* un *li*, dotajā gadījumā parādās viens no sarežģītākajiem jēdzieniem ķīniešu domā – *de*. Parasti vārds *de* tiek traktēts kā tikumība, morāle vai tikums, tomēr jēdziena *de* jēga ir daudz dziļāka. Krievu sinologs A.S. Martinovs traktē *de* kā „pasauli sakārtojošu spēku”.⁴²⁹

Rietumu sinoloģijā termins *de* tiek traktēts neviennozīmīgi. Vieniem (piemēram, Donaldam Munro), *de* – ir vienkārši morāle, kura tiek iegūta pašdisciplīnas ceļā un ievērojot uzvedības normas, kuras ir devušas Debesis un gari.⁴³⁰ Alternatīvu viedokli var atrast franču sinologa M. Granē darbos, kurš uzskatīja, ka *de* ir zināms spēks, „vara, kas darbojas” vai, kā rakstīja M.Granē, *de* ir īpašība, kas piemīt vispilnīgākajiem, valdošajiem gariem”.⁴³¹ Šādā traktējumā *de* iegūst nozīmi, kas ir tuva Polinēzijas terminam *mana*, augstākstāvošajam spēkam, kura ieguvēji var būt gan cilvēki, gan dzīvnieki, gan gari.

De spēka, ideja ir spēlējusi lielu lomu tradicionālās Ķīnas politiskajā dzīvē, īpaši tas ir saskatāms ārpolitikā. Ķīniešu valsts kritums vai politiskais un ekonomiskais pacēlums bija atkarīgs no monarha *de* spēka. Pēc tam, kad *Džou* cilšu vadītājs valdnieks U gāza pēdējo *Šan* dinastijas valdnieku, tas bija interpretēts sekojoši: „Pēdējais *Jiņ* (*Šan-Jiņ*) pēctecis, jaunākais dēls *Džou* ģimenē (紂- ar ģimeni tiek domāts pēdējais *Šan-Jiņ* dinastijas valdnieks – Di Sjiņs), nenovērtēja iepriekšējo valdnieku cienījamo *de*”.⁴³² Tomēr šim pētījumam būtisks ir tas fakts, ka monarha *de* spēks spēlēja lielu lomu attiecībās ar „barbariem”. Tā „Šang šu” grāmatā var izlasīt sekojošu pamācību, kura tika domāta *Džou* dinastijas valdniekam U: „Kad gudrie valdnieki rūpējās par savu labo spēku *de*, visi „barbari” no četrām debess pusēm brauca uz galmu, kā tālajie, tā tuvajie, visi viņi nesa dāvanas no savas valsts: apģērbu, ēdienu, iedzīvi”.⁴³³ Sūtņu atbraukšana tādējādi kļuva par monarha pilnības mērauklu. A.S.Martinovs detalizēti ir analizējis tradicionālo ķīniešu domāšanas veidu un secina,

⁴²⁹ Мартынов А.С. Представление о природе и мироустроительных функциях власти китайских императоров в официальной традиции // „Восток”. № 5. – Москва, 1972, с. 73.

⁴³⁰ Encyclopedia of Chinese Philosophy/ ed. by Antonio S. Cua. - New York, 2003, p. 235.

⁴³¹ Гране М. Китайская мысль. - Москва, „Республика”, 2004, с. 210.

⁴³² Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 1. sēj., 126 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第一册, 第126页.)

⁴³³ The Shoo King/ J.Legge. The Chinese classics. Vol. 3. - Hong Kong, 1960, p. 346.

ka „sūtņu atbraukšana apstiprināja valdnieka legimitāti, braucieni kļuva par viņa personības indikatoru”.⁴³⁴

De spēka neesamība pie „barbariem” nozīmēja to, ka viņu vara nebija likumīga, ka viņi nespēja harmoniski sakārtot visumu. Savukārt ķīniešu valdniekam ar sinocentrisko pasaules sakārtojumu bija iespējama sakārtošana (vien ar nosacījumu, ka monarha valdīšanā bija klātesošs *de spēks*). Sūtņu ierašanās nebija galējais mērķis; saskaņā ar avotiem, braucieni tika uzverti kā priekšnosacījums veiksmīgai pasaules sakārtošanai. Lūk, viens no pastāvīgajiem izteikumiem, kas lasāms ķīniešu politiskajos dokumentos, kuri atrodas Baņa Gu hronikās „Haņ šu” (jeb „Par Haņ dinastijas vēsturi”): „(Barbari) *di* un *cjan* atnāca un pakļāvās, debesu ķermeņi nemainīja savu gaitu”.⁴³⁵

Minēsim piemēru, kā imperatora *de spēks* izpaudās Haņ dinastijas attiecībās ar *Sjunnū* lielvalsti. „Ši dzji” grāmatas 10. nodaļā, kas ir veltīta Haņ imperatoram Veņam, var atrast monarha runu, kurā viņš skaidro miera un saskaņas neesamību uz robežām ar to, ka valstī ir nepietiekams *de spēks*. „Tādēļ, ka mēs neesam pietiekami gudri (明, *min*) un neesam spējīgi tālu izplatīt savu *de* valdījumos, kuri atrodas aiz iekšējām zemēm (外之國, t.i., zemes, kuras atrodas aiz Viduslīdzenuma robežām) nav ne mierīguma, ne atpūtas (息, *si* – principā tāpat var tulkot kā „nomierināt”).⁴³⁶

Vēl interesantāks šķiet fragments no „Lui ši čuņ cju” traktāta 17. nodaļas. Tekstā tiek aprakstīts veids, kādā ievest kārtību Padebešu valstī. Lai veiktu ierēdņu darbības uzlabošanu, valdniekam pareizi ir jāsaprot *dao* likumi. *Dao* likumi savukārt ir saistīti ar „lietu dabiskās kārtības” izprašanu. Tālāk traktātā tiek aprakstītas uzvedības normas, kas valdniekam ir jāievēro, lai sasniegtu šo mērķi. Saistībā ar disertācijas tēmu minētajā fragmentā ir īpaši izceļams šāds izteikums: „Kad [valdnieks] pilnā mērā apgūs [šo principu], tad pat četru debespušu „barbari” būs nomierināti”. G.A.

⁴³⁴ Мартынов А.С. Значения приезда послов в императорском Китае // „Народы Азии и Африки”. №1. – Москва, 1979, с. 36.

⁴³⁵ Ibid., 27 lpp.

⁴³⁶ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 2. sēj., 431 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第二册, 第 431 页.)

Tkačenko tulkojumā tas skan sekojoši: „Kad viņš pilnā mērā apgūs šo mākslu, tad pat četru debespušu barbari būs nomierināti”.⁴³⁷

Atzīmēsim dotā fragmenta sinocentriskumu, jo „barbaru” perifērijas kvalitatīvais stāvoklis ir atkarīgs tieši no Vidusvalsts ētiskā stāvokļa. Savukārt, „barbaru” perifērija neiespaido Ķīnas darbību, jo „barbariem” ar savu morālo nepietiekamību nav fundamenta, lai uzkrātu *de* spēku. Saskaņā ar ķīniešu uzskatiem, Padebešu valsts un „barbaru” sakārtošanai ir jānotiek, balstoties ķīniešu ētikā, ar kuras palīdzību jāizkopj tikumība un jāapvalda savtīgais pirmsākums.⁴³⁸ Kā pamanījis J.L. Kroļs, ķīniešu „valdnieks ir spējīgs izpildīt šo uzdevumu pateicoties īpašajai personīgajai iezīmei – „garīgam iekšējam spēkam” (*de*), kuram piemīt kā ētisks, tā maģisks spēks (var redzēt, ka J.L. Kroļs, atšķirībā no pārējiem pētniekiem, pieļauj termina divējādu nozīmi).⁴³⁹

Sižets, kad valdnieks nomaldās no patiesā ceļa un zaudē *de* spēku, kā rezultātā valsts robežām uzbrūk klejotāju ordas, ir izplatīts senajā ķīniešu literatūrā. „Džu šu dzji njaņ” annālēs, senajā tekstā, darba autors ir atradis sekojošus vārdus: „Valdnieks Li zaudējis *dao* (无道 dotajā gadījumā, saskaņā ar dotā darba autora viedokli, vārds *dao* kalpo par sinonīmu vārdam *de*), *žun* un *di* [cilti] uzbruka un laupīja”.⁴⁴⁰ M.J. Uļjanovs šo fragmentu ir tulkojis citādi: „Valdnieks Li zaudēja [izraudzīto] ceļu. *Žun* un *di* uzbruka un laupīja”.⁴⁴¹ M.J. Uļjanovs dotajā gadījumā vārdu *dao* traktē kā „ceļš”, t.i., hieroglifa pamattulkojums. Šī darba autors piekrīt (šajā gadījumā) M. Granē viedoklim, saskaņā ar ko, *dao* un *de* ir diezgan tuvi pēc jēgas un apzīmē „radošo sākumu”.⁴⁴² Tādējādi „barbaru” uzbrukumi saskaņā ar ķīniešu kultūru nav iedomājami, neņemot vērā pašas Ķīnas morālo situāciju.

⁴³⁷ Люйши Чунъю (Весны и осени господина Люя)/ Пер. Г.А. Ткаченко. – Москва, „Мысль”, 2001, с. 276.

⁴³⁸ Крoль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 23.

⁴³⁹ Ibid.

⁴⁴⁰ Бамбуковые анналы: древний текст/ Издание текста, пер. и коммент. М.Ю.Ульянова. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 93.

⁴⁴¹ Ibid., 115 lpp.

⁴⁴² Гране М. Китайская мысль. - Москва, „Республика”, 2004, с.210.

3.5. Konfūcijs par „barbariem”

H.G. Krīls ir atsaucies uz Artūru Veiliju (tulkojis „Apkopotas runas” angļu valodā), kas uzskata, ka Konfūcijs dažkārt ir idealizējis „cēlo mežoni”.⁴⁴³ Vai šāds pieņēmums ir pamatots vai ne, var noskaidrot, ieskatoties seno ķīniešu traktātā „Apkopotas runas”. Šai gadījumā mūs interesē Konfūcija citāti, kurus var meklēt pašā „Apkopotas runas”, jo ir zināms, ka seno ķīniešu kanonos ir atrodami t.s. pseidocitāti (kā, piemēram, „Džuan dzi” traktātā, uzrakstītam 4.gs. p.m.ē.). Vispār pašā „Apkopotas runas” Konfūcijs īpaši nepieskaras „barbaru” tēmai (hieroglifi, kuri ir saistīti ar cittautiešu ciltīm traktātā „Apkopotas runas” tiek pieminēti četras reizes). Viss, ko mēs iegūstam tieši no „Apkopotas runas”, ir nedaudzi domātāja izteicieni, kuru traktējums dažkārt ir visai apgrūtināts. Piemēram, sekojošs citāts: „*Ji un di* tautām ir valdnieki, [taču tie] nav kā Ķīnas (诸夏, *džusja* jeb „visi *sja*” ir viens no senajiem ķīniešu Ķīnas nosaukumiem – K.P.) valdnieki. Viņējie – it kā to nebūtu”⁴⁴⁴ [3: 5]. Saistībā ar šī patriotiskā citāta lakoniskumu ir grūti pateikt, kāda jēga tajā ietverta.

Tāpat ir pieejami fragmenti, kuri nav iekļauti traktātā, piemēram, „Dzuo džuan” grāmatā ir atrodami Konfūcija sinocentriski izteikumi. Kādas vēsturiskas tikšanās laikā, kurā piedalījās *Lu* valstiņas valdnieks *Dins guns* un *Cji* valstiņas *hou* (侯- feodālās hierarhijas otrs tituls) 500.g. p.m.ē., kad pēdējais mēģināja ietekmēt tikšanās gaitu ar bruņotām nodaļām no *ji* ciltīm (夷- kopējais cilšu, kuras dzīvoja austrumos, nosaukums, *ji* ciltis robežojās ar *Cji* valstiņu), Konfūcijs teica sekojošo: „Tālās [ciltis] nedrīkst iejaukties politiskajās [cilvēku] *Sja* lietās, *ji* [ciltis] nedrīkst ienest apjukumu *Hua* (华- viens no senajiem Ķīnas nosaukumiem) [valsts lietās]”.⁴⁴⁵ Interesants ir S. Kučera komentārs par šo fragmentu. Saucot sevi par *Sja* jeb *Huasja* valsts ļaudīm, ķīnieši šajā apgalvojumā iekļāva noteiktu kultūretnisku pārākuma, spožuma un

⁴⁴³ Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, 60 lpp.

⁴⁴⁴ Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 25 lpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 26 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 26 页.)

⁴⁴⁵ Кучера С. Иноплеменные рабы в позднечжоуском Китае// Страны Дальнего Востока и юго-восточной Азии. - Москва, 1970, с. 59.

varenības jēgu, un tāpēc Konfūcijs uzskatīja, ka ir nepiedienīgi pieļaut cittautiešu iejaukšanos ķīniešu lietās, jo tām ir sveša *Huasja* kultūra, etiķete un likumi.⁴⁴⁶

Vēl viens piemērs no traktāta „Apkopotas runas”: „Ja ne Guaņs Džuns (管仲 – *Cji* valstiņas Huaņa guna valdnieka pirmais padomnieks, pateicoties viņa ekonomiskajām reformām, *Cji* valdnieks kļuva par vienu no pieciem Ķīnas hegemoniem), mēs staigātu ar izlaistiem matiem pār muguru un aizbāztu apģērbu kreisajā pusē [kā „barbari”]” [14: 17].⁴⁴⁷ Pašā tekstā nav atrodamas hieroglifs „barbars”, bet tā kā ķīnieši pierakstīja šādu ārējo izskatu cittautiešiem, tad tulkojumos uz eiropiešu valodām parasti šim citātam tiek pievienots vārds „barbars”. Interesantu komentāru par šo citātu ir izteicis H.G. Krīls, kurš mēģināja izcelt ķīniešu un cittautiešu ārējās atšķirības: „Ja atšķirības izpaudās tikai apģērbā, tad tās bija nenozīmīgas, lai gan, bez šaubām, tā laika ļaudis domāja savādāk”.⁴⁴⁸

Tomēr šim pētījumam svarīgākas šķiet ētiskās un morālās atšķirības, ar kurām var iepazīties šajā kanonā. Ir pieejami vairāki fragmenti, kuros Konfūcijs netieši pieskaras „barbaru” problēmai. Izgaismot cittautiešu morālās īpašības palīdzēs fragments no 13. nodaļas. Aplūkosim šo fragmentu vairākos tulkojumos. Viens no Konfūcija skolniekiem jautāja par cilvēkmīlestību (*žeņ*), uz ko skolotājs atbildēja: „Mājās jābūt sirsnīgumam, darbā jābūt cieņai, pret cilvēkiem jāizturas ar uzticību, kaut tās būtu *ji* un *di* tautas (precīzāk, „*ji* un *di* [cilti]”. – K.P.)”, - to nevar atmet !”⁴⁴⁹ [13: 19]. Tāds ir darba autora piedāvātais tulkojums. L.S. Perelomovs dotā fragmenta tulkojums skan šādi: „Izturēties ar cieņu mājās, atbildīgi izturēties pret lietu un godīgi rīkoties attiecībās ar citiem. No tā nedrīkst atkāpties, pat tad, kad dodies pie

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 170 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注 . – 北京, 中华书局, 2006, 第 170 页.)

⁴⁴⁸ Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970, c. 201.

⁴⁴⁹ Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006, 81. lpp. Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 157 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注 . – 北京, 中华书局, 2006, 第 157 页.)

„barbariem” (夷狄, *ji di*)”.⁴⁵⁰ Tādējādi var secināt, ka Konfūcija minētās prasības par cilvēka uzvedību „barbaru” sabiedrībā neeksistē.

Visi tulkojumi ir līdzīgi, traktējot hieroglifus, kuri saistīti ar morālām īpašībām. Pievērsīsimies ķīniešu tekstam. „Pieticība” vai „godbijība”, kas ir ieteikta, dzīvojot mājās, ķīniešu tekstā skan kā *gun* (恭).⁴⁵¹ Šis hieroglifs, saskaņā ar „Pekinas seno ķīniešu valodas vārdnīcu”, atbilst mūsdienu *gundzjin* (恭敬), t.i., „godbijība”.⁴⁵² „Cieņa” vai „atbildība” ar kuru ir nepieciešams kaut ko izdarīt, tekstā ir apzīmēta ar hieroglifu *dzjin* (敬), kas senatnē nozīmēja „paveikt lietu nopietni un cītīgi” (做事严肃认真, *dzouši jaņsu reņdžēņ*).⁴⁵³ Visbeidzot „godīgums” vai „patiesums”, ar kādu, pēc Konfūcija, ir jāizturas pret citiem cilvēkiem, pašā traktātā skan kā *džun* (忠). Mūsdienu ķīniešu komentētāji šo fragmentu traktē kā *džunčen* (忠诚), t.i., „godīgums”.⁴⁵⁴ Dotajā gadījumā I.I.Semeņenko tulkojums vistiešāk iztulko morālo īpašību jēgu. Tādējādi var konstatēt, ka „barbariem”, saskaņā ar Konfūciju, pietrūkst tādas īpašības kā godbijība, nopietna pieeja darbiem un godīgums attiecībās ar cilvēkiem.

Līdzīgs fragments ir atrodams traktātā „Apkopotas runas” 15. nodaļā, kad kāds Dzi Džans (子张) jautāja Konfūcijam par pareizu uzvedību. Uz ko skolotājs atbildējis: „Runās esi patiess un taisnprātīgs, darbos – godīgs un godbijīgs un pat ja tevi aizsūtīs uz „barbaru” zemēm (蛮貉, etnonīmi *maņ* un *mo*, jau tika apskatīti pirmajā nodaļā), uzvedies tieši tā”.⁴⁵⁵ Būtu jāapskata hieroglifi, kuri ir saistīti ar cilvēka morālajām

⁴⁵⁰ Конфуций. Луньюй / Исследование, пер. и коммент. Л.С.Переломова. – Москва, „Восточная литература”, 2000, с. 395.

⁴⁵¹ Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 157 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 157 页.)

⁴⁵² Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005, 473 lpp. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005, 第 473 页.)

⁴⁵³ Ibid., 819 lpp.

⁴⁵⁴ Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006, 157 lpp. (论语译注/ 杨伯峻译注. – 北京, 中华书局, 2006, 第 157 页.)

⁴⁵⁵ Ibid., 183 lpp.

īpašībām, kuras Konfūcijs aicina saglabāt. „Taisnīgums” (忠, *džun*) runās un „godīgums” (敬, *džjin*) darbos, bija raksturīgi cilvēkmīlestībai. „Patiesums” (信, *sjin*) tāpat ieņem ne mazāku nozīmi traktātā „Apkopotas runas”: „Tiecies pēc uzticības un patiesuma”⁴⁵⁶, rakstīts traktāta 9. nodaļā. Pēc citāta jāsecina, ka Konfūcijas domāja tā - visas uzskaitītās morālās īpašības varēja tikt kultivētas tikai Vidusvalstiņās, tās ievērot „barbaru” zemēs ir ļoti sarežģīti.

3.6. Uzskati par „barbaru” telpu

Humanitārajās zinātnēs eksistē viedoklis par to, ka senajam cilvēkam ir raksturīgi divi telpas uztveres modeļi. Klejotāju ciltis pasauli redz kustībā, tāpēc tiem raksturīga lineārā jeb maršruta uztvere. Cita lieta – pastāvīgi vienā vietā dzīvojošās tautas. Tām apdzīvojamā pasaule – ir aplis, kura centrā atrodas viņi paši.⁴⁵⁷ Tāda egocentriska pasaules aina ir formulējusies daudzām senajām zemes apstrādātāju tautām. Hellēņiem viņu zeme likās kā esoša „pusceļā starp saullēktu un saulrietu, t.i., starp oikumeni”, bet tieši Hellādas centrā atradās Delfi, kur bija „pasaules centrs”.⁴⁵⁸ Uzskati, kas ir tuvi grieķu idejām, izveidojās arī senajā Ķīnā.

Ķīniešu priekšstati par telpu ir ļoti svarīga tēma, lai izprastu to uzskatus par zemēm, kuras apdzīvoja „barbari”. Senie ķīnieši savas zemes (t.i., Viduslīdzenumu) uzskatīja par pasaules radīšanas centru. „Vidusvalsts – tā ir Padebešu valsts vēders un sirds (腹心, *fusjiņ* tulkojums - „vēders un sirds” ir burtisks, saskaņā ar seno ķīniešu skaidrojošajām vārdnīcām, šis hieroglifu savienojums ir binoms ar metaforisku nozīmi, proti „patiesas domas jeb jūtas”⁴⁵⁹), vieta, kur apmetušies cienjami zinātnieki, kur koncentrējušās labas uzvedības un taisnīguma normas”.⁴⁶⁰ Līdzīgi izteikumi pierādās pašā Ķīnas vārda semantikā – *Džunguo* (t.i., „Centrālā valsts” jeb „Vidusvalsts”). *Džun* (中) ķīniešu valodā, nozīmē „centrs”, kas ir viens no piecām

⁴⁵⁶ Ibid., 367 lpp.

⁴⁵⁷ Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978, с. 267.

⁴⁵⁸ Ibid.

⁴⁵⁹ Guhanyu da cidian/ Xu Fudeng bian. – Shanghai, Shanghai cishu cbs., 1998, 1816 lpp. (古汉语大词典/ 徐复等编. – 上海, 上海辞书出版社, 1998, 第 1816 页.)

⁴⁶⁰ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 542 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京, 中华书局, 1992, 第 542 页.)

pasaules pusēm (kopa ar četrām vispārpieņemtajām Eiropas izpratnē) ķīniešu telpas uztverē. Ar tādu ideoloģisko nostādījumu ir saistīta plaši pielietota prakse dēvēt kaimiņvalstis ņemot vērā to ģeogrāfisko atrašanās vietu, piemēram ziemeļu *di*, rietumu *cjan*, austrumu *ji*, austrumu *hu*, dienvidu *maņ*, Dienvidjue un citi.

„Karojošu valstiņu” periodā termins „*Džunguo*” jeb Vidusvalstiņas tika pielietots tikai attiecībā uz t.s. „centrālo valstiņu” *Džou* laikmetā. Tādas valstiņas kā *Džou*, *Cji*, *Lu*, *Haņ*, *Vei*, *Sun* tika uzskatītas par centrālām, savukārt *Jaņ*, *Cjiņ* un īpaši *Ču* atrodas perifērijā un tāpēc bija „daļēji barbariskas”. Vērtību ziņā zemākas īpašības pasaules telpā tika piedēvētas zemēm, kuras apdzīvoja „četrus debespūšu barbarus” (四夷, *si ji*). (skat. pielikumu nr. 1. Kartes un shēmas: shēma nr. 3). Kā piemēru tam var minēt rindas no „Ši dzji” grāmatas, kurās Sima Cjaņs, runājot par „Karojošo valstiņu” periodu, norāda, ka „*Cjiņ*, *Ču*, *U* (*Džou* laikmeta valstiņa, tās teritorijā galvenokārt bija koncentrētas mūsdienu *Džedzjan* un *Dzjansu* provinces), *Jue*, kā arī [citi] „barbari” ir kļuvuši spēcīgi un ir pieauguši (t.i., teritoriāli).⁴⁶¹

Kā redzam, centrā atrodas paša valdnieka galms, tālāk seko ķīniešu valstiņas. Tālāk - valstis, kuras no ķīniešu viedokļa bija daļēji „barbariskas”, jo izmantoja vienu no ķīniešu rakstības un kultūras stiliem. Pēdējo vietu politiskajā un kultūras telpā ieņēma „barbaru” ciltis, kurām pilnībā trūkst ķīniešu kultūras elementu.

Dabiski, centrā atradās ķīniešu zemes (tieši galvaspilsēta un imperatora pils), bet, attālinoties no centra, notika teritorijas devalvācija. Tādējādi atsevišķi zemes gabali telpā ir nepilnvērtīgi. Centrs tika uzskatīts par harmonijas apvidu, bet perifērija - par divu kosmisko spēku (*jiņ-jan*) disharmonijas vietu. J.L. Kroļš uzskata, ka pēdējo t.s. disharmoniju var skaidrot ar dažādām saimnieciskām darbībām, un autors raksta: „Ar šādu kvalitatīvu dalījumu konfūcieši parādīja Ķīnas zemes atšķirību no „barbaru” zemēm, *sjunnu* zeme tika dēvēta par tādu, „no kuras nevarēja paēst pats zemkopis”.

⁴⁶¹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 4. sēj., 1344 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第四册, 第 1344 页.)

Tādējādi zemes „nogriežņu” novērtējums tika veikts no zemes apstrādātāju aspekta”.⁴⁶²

Tomēr ir atrodami pierādījumi, ka Ķīna tika uzskatīta par pasaules centru ne tikai pēc savas atrašanās vietas ģeogrāfiskās prioritātes pār pārējām zemes teritorijas telpām. Jans Vaņli (1127.-1206.) vienā no savām vēstulēm ir atzīmējis, ka identificē Padebešu valsti ar Dienvidu *Sun* zemēm un ka Padebešu valsts teritorijas atrodas Jandzi upes dienvidos.⁴⁶³ Viņš apzīmēja Dienvidu *Sun* teritoriju par Vidusvalsti⁴⁶⁴, kas nekādi nesaistās ne ar sākotnējām, ne sekojošām šī jēdziena nozīmēm. 12.gs senajās ķīniešu zemēs Dzeltenās upes vidustecē valdīja *Dzjiņ* dinastija, kuru dibināja džurdženi (tos ķīnieši uzskatīja par „barbariem”). Kad džurdženi iekaroja *Sun* dinastijas galvaspilsētu *Kaifen* 1127.g., ķīniešu aristokrātija bēga uz dienvidiem, uz zemēm, kuras atradās *Jandzi* upes dienvidos. Tādējādi ķīniskais centriskums neizriet tikai no Viduslīdzenuma ģeogrāfiskajām prioritātēm. Vēl vairāk, pamatojoties uz augstāk minēto, var secināt, ka ķīniskā centriskuma saknes meklējamas ķīniešu uzskatos par kultūras pārākumu salīdzinājumā ar citām tautām („barbariem”). Zemes centrs ir tur, kur koncentrējas viss Padebešu valsts kultūrmantojums, nevis tikai saimnieciskā darbība, kā raksta J.L. Kroļs.

Lai izprastu ķīniešu telpas uztveri, var atskatīties jau minētajā natūrfilozofiskajā *jiņ-jan* sistēmā. Ja sākumā darba autors ir pieminējis šo koncepciju saistībā ar antropoloģiskiem problēmas „Ķīna-barbari” aspektiem, tad šajā gadījumā runa ir par tās ietekmi uz „barbaru” telpas priekšstatu. Ja *sjunnu* alkatība, tāpat kā ķīniešu „mazo cilvēku” alkatība, seniem ķīniešiem nozīmēja, ka to dabā valda *jiņ*, rodas jautājums, vai tas nebija saistīts ar to, ka *haņ* uztverē „barbaru” dzīvesvieta bija *jiņ* rajons. Liekas, ka tas ir visai iespējams, vēl jo vairāk, tam ir pierādījums senajos rakstu avotos.

„Ši dzji” grāmatas 27. nodaļā ir atrodams sekojošs fragments: „Tas, kas ir dienvidos no upes (Dzeltenā upe parasti tekstos tiek apzīmēta ar hieroglifu „upe” (河),

⁴⁶² Крoль Ю.Л. Китайцы и „варвары” в системе конфуцианских представлений о вселенной (II в. до н.э. - II в. н.э.) // „Народы Азии и Африки”. №6. – Москва, 1978, с. 46.

⁴⁶³ Гончаров С.Н. Доктрина государственной власти и политическая практика в средневековом Китае// „Народы Африки и Азии”. №1. – Москва, 1985, с. 48.

⁴⁶⁴ Ibid.

he), un kalni (山 *šan*, tiek domāti ķīniešu kulta kalni *Huašan* 华山 - kuri atrodas mūsdienu *Huajin* apvidū *Šaanjsi* provincē), ir Vidusvalsts. Vidusvalsts atradās dienvidaustrumos starp četrām jūrām (四海 *sihai*, t.i., starp zemēm, kurās mitinājās cittaunieši) bija *jan*. Uz ziemeļrietumiem atradās *hu* (胡 - vairākumā gadījumu ar šo hieroglifu apzīmēja visas ciltis, kuras apdzīvoja zemes uz ziemeļiem no ķīniešu valstiņām, dažreiz ar šo hieroglifu apzīmēja *sjunnu* tautu), *mo* (貊, apdzīvoja ziemeļu teritorijas), *juedži* (月氏 - klejotāju tauta, kura jau pirmsākumos apdzīvoja mūsdienu *Gaņsu* provincē) visi ģērbjas voilokā (hieroglifs - 旃 *džān*, acīm redzot dotajā gadījumā tiek lietots kā sinonīms hieroglifam 毡 *džān*, t.i. „voiloks”), kažokādās, nostiepjot loku, ir *jiņ*”.⁴⁶⁵

Tāds izskatās dotā fragmenta burtisks tulkojums šā darba autora izpildījumā, tomēr ir vērts aplūkot R.V. Vjatkina tulkojumu: „Viss, kas atradās uz dienvidiem no [*Huan*]*he* un kalniem [*Huašan*], piederēja vēl Vidusvalstīm – *Džunguo*. Vidusvalstis atradās uz dienvidaustrumiem starp četrām jūrām un bija [apkārtnē] Gaismas spēka *jan*.... Uz ziemeļrietumiem atradās tautas *hu*, *mo* un *juedži*, kuras ģērbās voilokā un kažokādās un šāva no lokiem, tās bija [apkārtnes] tumsas spēki *jiņ*”.⁴⁶⁶

Šo fragmentu ir tulkojis arī J.L. Kroļš, taču, tā kā viņa tulkojums ir gandrīz identisks tikko citētajam, mūs vairāk interesē zinātnieka komentārs. „Saskaņā ar šo tekstu, zemes telpa tiek dalīta divos rajonos – *jan* un *jiņ*, kas savstarpēji ir nošķirti ar dabiskām robežām, turklāt, pie *jiņ* rajona pieder ziemeļrietumu „barbaru” zeme, bet Ķīnas daļa iekļaujas *jan* rajonā”.⁴⁶⁷ Šajā sakarā var atsaukties uz vienu praktisku piemēru – hieroglifs *jan* ir klātesošs arī *Cjiņ* dinastijas galvaspilsētas *Sjanjan* nosaukumā.

⁴⁶⁵ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 4. sēj., 1347 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第四册, 第 1347 页.)

⁴⁶⁶ Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IV / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Наука”, 1986, с. 149.

⁴⁶⁷ Крoль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 18.

Savā rakstā J.L. Kroļš piemin Veja Džao (204.-273.) komentāru: „*Cjiņ* un *Dzjiņ*, (kas atrodas) uz ziemeļiem no dienvidrietumu [zemes] kakta, būtībā ir *jiņ*, to iedzīvotāji tomēr ir tādi kā barbari *hu*, *mo* un ļaudis, kuri uzvelk loku, tāpēc [tur] mīl pielietot ieročus”.⁴⁶⁸

Redzams pēc komentāra, ka kareivīgums un tieksme uz karadarbību ķīniešiem asociējās ar tumšo spēku *jiņ*, kas dominēja „barbaru” apdzīvotajās zemēs. Tādējādi mums izdevās parādīt, kā senā natūrfilozofijas koncepcija *jiņ-jan* jau *Haņ* periodā tika pielietota, lai atspoguļotu „barbaru” raksturu, arī to apdzīvotās zemes telpas. Abos gadījumos cittautietis tika pieskaitīts *jiņ* spēkam, kas lieku reizi parāda „barbaru” dabas nepilnības ķīniešu rakstnieku uzskatos. (skat. pielikumu nr. 1. Kartes un shēmas: shēma nr. 4). Tāpat, mēs kārtējo reizi varējām novērot, kā priekšstati par negatīvo (t.i., *jiņ*) pašas ķīniešu kultūras iekšienē tiek attiecināta uz ārējo.

Ar principu, kas sadala telpu *jiņ* un *jan* daļās, bija saistīta koncepcija, saskaņā ar kuru, telpa tika sadalīta arī ārējā un iekšējā. (skat. pielikumu nr. 1. Kartes un shēmas: shēma nr. 5). „Iekšējā” (内, *nei*) pasaules telpa – tās bija senās ķīniešu zemes Dzeltenās upes vidustecē, kuras bija cilvēka tikumiskās audzināšanas centrs. Savukārt, „ārējā” (外, *vai*) pasaules telpa bija „barbaru” zemes, kurās *Haņ* periodā tika izveidoti administratīvie apriņķi (par pamatu ņemot no *sjunnu* atkarotās teritorijas). Tā „Ši dzji” grāmatas 27. nodaļā darba autors ir atradis sekojošu piemēru: „Iekšējās [zemes] apdzīvoja civilizēti ļaudis (ir jāatzīmē, ka vārds civilizācija tekstā netiek lietots, hieroglifs - 冠帶, *guan dai* – nozīmē „valkāt galvassegu un apģērbu ar jostu”, t.i., ģērbties kā ķīnietim), ārējās [zemes] apdzīvoja „barbari” (夷狄, *jidi*)”.⁴⁶⁹ Iekšējās, t.i., ķīniešu telpas tika uzskatītas par *jan* spēka vietu, savukārt ārējās zemes bija *jiņ* spēka rajoni.

Runājot par priekšstatiem ķīniešu tradicionālās filozofiskās sistēmas ietvaros, nevar nepieminēt mācību, saskaņā ar kuru katrai vietai ir raksturīga sava „elpa” *cji*

⁴⁶⁸ Ibid.

⁴⁶⁹ Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 4. sēj., 1342 lpp. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第四册, 第 1342 页.)

(气). Šajā gadījumā var atsaukties uz *Haņ* dinastijas zvaigžņu tulka Vana Šuo pārdomām, kas ziemeļu zemju „elpā”, kuras piederēja *sjunnu*, redzēja lopu bara atveidu. Kā jau tika minēts: „*Haņ* laikmetā, Ķīnā bija izplatīts viedoklis, ka it kā katras vietas tipam (ņemot vērā dažādas pazīmes, sākot ar reljefu un beidzot ar augu valsti) ir raksturīga „elpa”, „ēteri” (*cji*)”.⁴⁷⁰

Pie visa jau minētā ir vērts piebilst, ka kādu laiku pēc astronoma Vana Šuo teoriju par *cji* ietekmi uz dažādu zemju cilvēkiem izstrādāja vēsturnieks Baņs Gu. Turklāt viņš dažādas vietas ar dažādu „elpu” raksturoja ne tikai kā neradniecīgas, bet arī kā nelīdzvērtīgas: tās viņam bija sakārtotas hierarhijā, kuras virsotnē atradās „centrs” (t.i., Ķīna), savukārt zemākos pakāpienus aizņēma dažādi „perifērijas” apgabali, kas devalvējās, attālinoties no centra. Tieši tāpat ļaužu grupas, kuras apdzīvoja to vai citu apgabalu, tika uztvertas kā radniecīgas/neradniecīgas un līdzvērtīgas/nelīdzvērtīgas atkarībā no tā, kādu apgabalu tās apdzīvoja un kur bija „dzimušas”.⁴⁷¹ Parādīsim konkrētu piemēru: „Barbari no [austrumiem] *ji* līdz [ziemeļiem] *di*, salīdzinājumā ar valsts centrā esošajiem, [dzīvo] attālos rajonos un [pieder] pie citām tradīcijām, viņi nav dzimuši ar harmonisku centra elpu (*cji*), nav [cilvēki], kurus rituāli un pienākuma sajūta ir spējīga pārvērst garīgi”.⁴⁷²

3.7. Sinocentriska koncepcija ārpolitikā

Saskaņā ar izklāstīto materiāla bāzi par ķīniešu makrokosma koncepciju, darba autors ir noskaidrojies, ka Ķīnas teritorija kā visharmoniskākā un kulturālākā pasaule, atradās privileģētā stāvoklī, salīdzinājumā ar citiem telpas virzieniem. Var uzdot jautājumu, vai šis faktors neietekmēja Ķīnas attiecības ar kaimiņu valstīm senatnē un viduslaikos? Ir zināms, ka tas bija saistīts vistiešākajā mērā. Viens no Ķīnas nosaukumiem, neskaitot *Džunguo*, bija arī *Tiaņsja* (天下) jeb „Padebešu valsts”. Daži zinātnieki šo terminu traktē kā „viss zem Debesīm”, t.i., visas zemes ārpus Ķīnas ir teorētiski padotas ķīniešu Debesu Dēlam. Citu valstu valdnieki teorētiski bija Ķīnas nodokļu maksātāji, tāpēc katrs vēstnieku brauciens uz Ķīnu (turklāt ar dāvinājumiem)

⁴⁷⁰ Крoль Ю.Л. Китайцы и „варвары” в системе конфуцианских представлений о вселенной (II в. до н.э. - II в. н.э.) // „Народы Азии и Африки”. №6. – Москва, 1978, с. 46.

⁴⁷¹ Крoль Ю.Л. Отношение империи и сюнну глазами Бань Гу // „Страны и народы Востока”. Вып. XXXII. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 189.

⁴⁷² Ibid.

tika uzskatīts par padevības izpaušmi Debesu Dēlam. Savukārt ķīniešu imperators vienmēr dāsni apbalvoja sev padotos cittautiešus.

Par sinocentrisma koncepciju daudzi zinātnieki raksta jau kopš 20.gs, detalizēti to izpētījis Dž.K.Ferbenks (John K.Fairbank), kurš daudzkārt izmantojis terminu sinocentrism (sinocentrism) savos darbos. Saskaņā ar zinātnieku, Ķīnas attiecības ar kaimiņu valstīm iezīmēja sinocentrisma koncepcija, saskaņā ar kuru bija obligāta Ķīnas kundzības pieņemšana.⁴⁷³ Ķīniešiem bija tieksme projicēt uz ārējām attiecībām ar kaimiņu tautām tos pašus principus, kuri bija imanenti pašai ķīniešu sabiedrībai, t.i., hierarhiju.⁴⁷⁴ Citiem vārdiem, visu vērtējot pēc centra, kas bija Ķīna, attālākās ciltis likās esam vairāk „barbariskas” un mežonīgas, bet to valdnieki ieņēma zemāku stāvokli ķīniešu hierarhijā. To visu Dž. K. Ferbenks dēvē par „ķīniešu pasaules kārtību”.⁴⁷⁵ Kā var redzēt, kārtējo reizi var novērot kā ķīnieši projicē vērtības un kārtību, kuras ir raksturīgas pašai ķīniešu kultūrai uz ārējo pasauli.

Viens no pirmajiem senatnes sinocentrisma piemēriem (un tieši *Džou* laikmetā), ir dalīšana t.s. „piecās joslās”, „piecu rajonu sadaļās” (*ufu*, 五服).⁴⁷⁶ Pirmajā nodaļā darba autors ir pieminējis vēsturisku precedentu, kas bija saistīts ar šo terminu. Īsumā pateiksim, piecu pakāpju hierarhija politiskajā telpā izskatījās sekojoši. Pirmā josla tika iedalīta vistuvāk galvaspilsētai esošajām teritorijām un ciltīm, tām bija uzlikts par pienākumu ierasties valdnieka galvaspilsētā ar dāvinājumiem. Pēc attāluma no galvaspilsētas (t.i., otrā, trešā utt. joslas), cilšu vadoņu ierašanās reizes pie valdnieka bija ar lielākām laika atstarpēm, kā arī to dāvinājumu lielums nebija tik ievērojams.

L.I. Dumans, analizējot priekšstatus par ciltīm, kuras dzīvoja vistiešākajā tuvumā *Šan-Jiņ* dinastijai, atzīmēja sekojošo: „Ārējo sakaru sistēma saistībā ar cittautiešu valdījumiem veidojās pēc apmēram tādiem pašiem principiem kā *Šan-Jiņ* valdnieka attiecības ar augstāko aristokrātiju, augstākā valsts padomnieka ar saviem vietniekiem, perifēriju rajonu valdnieku ar augstdzimušajiem. Visa ārpolitisko attiecību sistēma zināmā mērā bija ar kopējo kārtību, kāda pastāvēja starp *Šan-Jiņ*

⁴⁷³ Fairbank John K. The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relation.- Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1968, p. 2.

⁴⁷⁴ Ibid.

⁴⁷⁵ Ibid.

⁴⁷⁶ Yang, Lien-sheng. Historical Notes on the Chinese World Order// The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relation.- Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1968, p. 21.

valsts centrālo varu ar perifēriju. Protams, bija zināmas atšķirības, bet kopējie principi (pienākumi un tiesības, saistību formas un rituāli) pamatā bija vieni un tie paši”⁴⁷⁷ Citiem vārdiem, pats attālākais „barbaru” cilšu vadonis bija līdzvērtīgs zemākajam aristokrātam un tika godināts vismazāk audiences laikā. Šāda uzskatu sistēma par ārējiem valdījumiem tika praktizēta ne tikai senatnē, bet arī viduslaiku sākumposmā.

Ir vērts atzīmēt, ka ne visi zinātnieki uzskata, ka ķīniešu impērija atzina ķīniski centrisku politiku. Sākot ar 1960. gadu daži zinātnieki kritizē „absolūtā sinocentrismā” koncepciju, to starpā var nosaukt tādus sinologus kā H. Franke (1970.) un M.V. Krjukova (1980.). Dotā darba uzdevumos neietilpst apstāties pie viņu piedāvātās koncepcijas. Dotā darba autors pieņem „absolūtā sinocentrismā” koncepciju. Pareizi atzīmēja M.V.Martinovs, ka periods, kad starpvalstu sadarbība neatbilda valsts doktrīnai (piemēram, *Haņ* un *sjunnu* 2.gs. p.m.ē.), tika uzskatīts vienīgi par dabiskā modeļa nepieciešamu deformāciju. Pašas starpvalstu attiecības, kuras noteica „miera un radniecības” līgums (*hecjiņ*), no ķīniešu puses tika uztvertas kā apkaunojošas. Šādus uzskatus pauž arī mūsdienu ķīniešu autori.⁴⁷⁸ Fakts, ka Ķīna stājās līgum-radnieciskās attiecībās ar kādu no kaimiņu valstīm, ne tikai nemainīja tradicionālo ķīniešu pasaules modeli, bet visbiežāk, nemainīja arī rakstura pamatiezīmes tās partnerim: pasaule, kā dalījās „Ķīnā un barbaros”, tā arī turpināja dalīties šajās divās daļās, bet jaunais [līguma] dalībnieks vai radnieks kā bija „barbars”, tā arī turpināja tāds būt.⁴⁷⁹

Praktiski „ķīniešu pasaules kārtības koncepcija” agrajos viduslaikos izskatījās sekojoši. Var izcelt t.s. trīs galvenās zonas, atsevišķi kuras no Ķīnas nozīmēja to vietu ķīniešu telpas hierarhijā. Pirmā ietvēra tādas valstis kā Vjetnamu (Dienvidjue) un Koreju (*Čaosjan*). To tuvums centram bija pamatots ne tikai ar to teritoriālo, bet arī ar kulturālo tuvību. Otra zona iekļāva to tautu teritorijas, kuras dzīvoja ziemeļos no Lielā Ķīnas mūra, t.i., Iekšējās Āzijas tautas. Trešā, ārējā zona, ietvēra dienvidu jūru

⁴⁷⁷ Думан Л.И. Внешнеполитические связи древнего Китая и истоки даннической системы // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, 1970, с. 21.

⁴⁷⁸ Ma Changshou. Beidi yu xiongnu. – Guilin, Guangxi shifan daxue cbs., 2006, 21 lpp. (马长寿. 北狄与匈奴. – 桂林, 广西师范大学出版社, 2006, 第 21 页.)

⁴⁷⁹ Мартынов А.С. О различных подходах к проблеме взаимоотношений императорского Китая с внешним миром// 11-я науч. конф. „Общест. и гос-во в Китае”. Ч.1. – Москва, 1981, с. 8.

teritorijas, t.i., Dienvidaustrum Āzijas salas un daļēji Japānas salas. Šāda izskatījās pasaule, ko iezīmēja sinocentriska koncepcija.

Haņ dinastijas laikā tika pieņemts īpašs ierēdniecības kandidātu rekomendēšanas princips atkarībā no tā, vai viņi nāca no „iekšējās” vai „ārējās” pasaules malas (t.i., *jan* vai *jiņ* rajona). Iekšējie apriņķi rekomendēja galmam „atbilstošus un labus, tiešus un godīgus cilvēkus”, „zinātniekus ar izcilu talantu un īpašu izcelsmi”, kuri, kā nereti tika norādīts, bija „spējīgi runāt atklāti”, un tāpat „rakstu pārzinātāji”. „Ārējie apriņķi” rekomendēja „drosmīgus un ātras dabas cilvēkus, kuri zināja kara likumus”.⁴⁸⁰

Aiz tā meklējama tā pati doma, ka cilvēku dabā, kuri dzīvoja *jiņ* rajonos, dominē ar pirmsākumu saistīts kareivīgums, kas padara viņus noderīgus karam, t.i., lai palīdzētu imperatoram viņa sodīšanas darbībās (tieši tā ķīnieši sauca karus pret „barbariem”). To ļaužu dabā, kuri dzīvoja *jan* rajonos, dominēja ētiskās īpašības, kas padara viņus noderīgus pilsoniskajai administrēšanai, kura tika uzskatīta par palīdzību imperatoram viņa politikas „veidošanā”. Karadarbībai, sodīšanas uzbrukumiem pret „barbariem” tika izmantoti *sjunnu* pierobežas rajonu iedzīvotāji, t.i., tie, kuru dabā valdīja *jiņ* pirmsākums. Līdz ar to viņiem bija nepieciešams būt „tās pašas izcelsmes” objektiem, kas ir viņu pretinieki - „barbari”, kas tāpat bija *jiņ* rajona iedzīvotāji.⁴⁸¹ To radnieciskā tuvība palīdzētu ķīniešu karapulkiem labāk īstenot soda karagājienus pret klejotājiem.

Vēl vairāk, avotos var manīt, ka ķīniešu stratēģi uzstājās pret „barbaru” zemju iekarošanu. Motivējot to ar nevēlēšanos ziedot ļaudis no daudz nozīmīgākiem pasaules rajoniem, lai iekarotu perifērijas teritorijas. „Barbaru” teritorijas nebija tik vērtīgas, tāpēc to iekarošana nerada prestižu to iekarotājam. Minēsim konkrētus piemērus, lai ilustrētu doto tēzi. 4.g. p.m.ē. vidū Džans Ji (张仪), *Cjiņ* valstiņas valdnieka padomnieks, attīsta savus plānus, kuros viņš atrunā savu valdnieku no „barbaru” valsts *Šu* iekarošanas. „Šu – tā ir valsts, kura atrodas tālās vietās, kuras morālā nostāja ir līdzvērtīga „barbariem”. Ja tās dēļ tiks nogurdināts karaspēks un

⁴⁸⁰ Крoль Ю.Л. О концепции „Китай – варвары”// Китай: общество и государство. – Москва, 1973. С. 19.

⁴⁸¹ Ibid., 20 lpp.

tauta, tas mums nenesīs slavu, bet šo zemju iekarošana nedos izdevīgumu”.⁴⁸² Līdzīga koncepcija bija sastopama *Haņ* perioda ierēdņu ārpolitiskajos uzskatos. Traktātā „Jaņ tie luņ”, viena no strīdnieku pusēm, lai atspēkotu militārisma oponentus, paziņo sekojošo: „*Sjunnu* dzīvo starp ziemeļu klīstošajām smiltīm, dzimuši zemē, kura nebaro ļaudis, viņi ir tie, kurus nicina Debesis”.⁴⁸³

Tāpat ir vērts pieminēt paražu, kura ir saistīta ar svešzemju vēstnieku braucieniem uz ķīniešu imperatora galvaspilsētu ikgadējos svētkos. Ticami pierādījumi par braucienu uz pilsētu saistībā ar ķīniešu Jaunā gada svinībām ir dokumentēti 53.g. p.m.ē., kad dienvidu *sjunnu* valdnieks, kurš bija padots *Haņ* dinastijai, ieradās, lai svinētu ķīniešu Jauno gadu, un tādējādi pauda savu cieņu pret savu sabiedroto.⁴⁸⁴ Līdzīgs gadījums ir piefiksēts arī 33.g. p.m.ē., pēc astoņiem gadiem viņa pēctecis turpināja iesākto tradīciju. Protams, notika pušu savstarpēja dāvanu apmaiņa. Tā tika noteikta tradīcija, kuras piemērus šodien var redzēt pat Latvijā un citās valstīs. Šobrīd var runāt par tradīciju apmeklēt ķīniešu vēstniecības teritoriju par godu ķīniešu Jaunajam gadam. Sinoloģijas un citi studenti tiek aicināti no ķīniešu puses uz svinībām. Svinību laikā ķīniešu puse dāvina studentiem dāvanas, bet tie, savukārt, demonstrē savus sasniegumus ķīniešu valodas un kultūras apguvē.

3.8. Seno ķīniešu hronistu un mūsdienu eiropiešu zinātnieku mīti

Balstoties uz datiem, kas bija izklāstīti trešajā nodaļā, var spriest par ietekmi, kāda bija seno ķīniešu filozofiskajām doktrīnām, veidojot „barbara” tēlu.

- 1) Konfūciešu skolas (jeb *žu* skolas) idejas ietekmējušas šīs problēmas antropoloģisko aspektu. „Ši dzji” grāmatā, „barbara” tēls tiek konstruēts pēc idejas par tādu rakstura īpašību neesamību ziemeļu svešzemnieka sirdī kā taisnīgums (*ji*), cilvēkmīlestība (*žep*), vecāko cienīšana (*sjao*). Tādā veidā „barbars” tika pielīdzināts „mazā cilvēka” tēlam.

⁴⁸² Sima Qian. *Shi ji* (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982, 7. sēj., 2282 lpp. (司馬遷. 史記 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982, 第七册, 第 2282 页.)

⁴⁸³ Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992, 2.sēj., 444 lpp. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注.-北京, 中华书局, 1992, 第下册, 第 444 页.)

⁴⁸⁴ Suzuki, Chusei. *China's Relation with Inner Asia: the Hsiung-Nu, Tibet// The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relation.*- Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1968, p. 180.

- 2) *Haņ* laikmeta valsts doktrīna par Vidusvalsts prioritāti pār citām zemēm ietekmēja priekšstatus par „barbarisku telpu”. Utopiskās idejas par Viduslīdzenumu kā telpu, kur var izaudzināt „cildenu vīru”, tikai pastiprinājušas šovīnistiskās tendences augstākajos slāņos Ķīnā.
- 3) Natūrfilozofiska koncepcija *jiņ-jan* ietekmēja gan šīs problēmas antropoloģisko aspektu, gan priekšstatus par telpu. Ziemeļrietumu „barbari” un to zemes bija pieskaitīti pie tumšajiem *jiņ* spēkiem, savukārt senie ķīnieši un to apdzīvotās teritorijas bija labvēlīgas un gaišas *jan* spēka teritorijas.

Senās Ķīnas iedzīvotāji, līdzīgi kā senie grieķi, uzskatīja sevi par vienīgo civilizēto tautu zemes virsū, kā oikumenas iedzīvotāji.⁴⁸⁵ Tā piemēram „Men dzi” traktātā, iedzīvotāji, kuri dzīvoja Viduslīdzenumu teritorijā tika uzskatīti par vienīgo civilizāciju. „Man ir nācies dzirdēt to, ka mežonīgās *ji* ciltis pārveidojās pateicoties *Sja* ietekmei, bet vēl nav nācies dzirdēt, [ka *Sja* būtu] pārveidota pateicoties mežonīgajām ciltīm (vispār tekstā tiek minēts konkrēts cilts vārds - *ji*, bet hieroglifs *ji*, dotajā gadījumā nozīmē vienkārši „barbars” – K.P.)”.⁴⁸⁶ Tādējādi, pamatojoties uz pētījuma materiālu, var secināt, ka ķīniešu „barbaru” morālais un ētiskais novērtējums nevarēja atspoguļot reālo šīs sabiedrības atveidu. Ķīniešu izveidotais „ētiskais” *sjunnu* portrets veidots pēc konfūciāniskās ētikas, kas tika pārcelta uz sabiedrību, kurai bija cita saimnieciskā darbība (t.i., nomadi) un kurai bija savi iekšējie kultūras principi un vērtības. Tās izkropļo reālo vēsturisko ainu.

Gribētos arī atzīmēt, ka tendence radīt mītus piemīt ne tikai seniem ķīniešu vēsturniekiem. Vēl 19. gs. Eiropā dominēja koncepcija, pēc kuras tikai vietsēžu tautas dibinājušas progresīvu civilizāciju, bet Centrālajā Āzijā valdīja vai nu stagnācija, vai barbarisms un mežonīgums.⁴⁸⁷ Vissliktākais šajā koncepcijā bija nevis tas, ka tā bija nepareiza, bet tas, ka tā tika piedāvāta kā zinātnes sasniegums, kas nav pakļaujams kritikai.⁴⁸⁸ Piemēram, pazīstamais angļu vēsturnieks un sociologs A. Toinbijs

⁴⁸⁵ Ching J. *Mysticism And Kingship In China: The heart of Chinese wisdom*. - Camdrige, 1997, p. 4.

⁴⁸⁶ Мэн-цзы/ Пер. и указатели В.С.Колоколова. – Санкт-Петербург, „Петербургское востоковедение”, 1999, с. 83. Meng zi yi zhu / Jin Liangnian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004. (孟子译注/ 金良年撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004, 第 113 页.)

⁴⁸⁷ Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 2./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 15.

⁴⁸⁸ Ibid.

(A. Toynbee, 1889. -1975.) attiecība uz jautājumu par Centrālās Āzijas klejotāju lomu pasaules vēsturiskajā ainā atzīmēja sekojošo: „Šajā vispasaules sabiedrībā (autors raksta par viņa mūsdienu pasauli – K.P.) ar tās dinamisko ekonomiku nav vietas neattīstītai civilizācijai un iesīkstējušai klejotāju ordu ekonomikai, kuras nemainīgi atkārtu savu kustību pa slēgtu apli, izejot caur vienām un tām pašām gada cikla fāzēm”.⁴⁸⁹

Šāda klejotāju perifērijas kritika ir neprecīza. Ķīniešu kaimiņi – *sjunnu* klejotāji deva lielu ieguldījumu zirgu audzēšanā vispasaules mērogā. Dienvidu Sibīrijas stepēs pirmās tūkstošgades p.m.ē. pirmajā pusē tiek ieviesta kubitka ar iejūgtu zirgu, *sjunnu* ievieš lopu apzīmogošanu, un pirmo reizi rādās aizjūgs, un vēlāk klejotāji to papildina ar tādiem jaunievedumiem kā sedli un pavada.⁴⁹⁰ *Sjunnu* deva savu ieguldījumu apģērba stila attīstībā, tieši pie viņiem pirmo reizi parādās bikses.⁴⁹¹ Šie priekšmeti un apģērba fragmenti ir atrasti Mongolijas ziemeļos, t.s., Noinuļinas kurgānos (2.-1.gs. p.m.ē.). Neskaitot *sjunnu* materiālo ieguldījumu pasaules vēsturē, var atzīmēt to garīgo attīstību. Lūk, citāts no V.A. Koreņako raksta „Seno klejotāju māksla”: „*Sjunnu* laikmeta lietišķās mākslas izstrādājumi ir ar spilgti izteiktu stila savdabīgumu, ko nevar izskaidrot ne ar ķīniešu importa ietekmi, ne ar saku (paziriku) kultūras mantojumu”.⁴⁹² Visu animālistisko attēlu kopums, kas palicis no *sjunnu* laikmeta un tika atrasts Burjatijā, Ķīnā, Mongolijā, liecina par to, ka, tāpat kā citi senie un spēcīgie klejotāju etnosi, *sjunnu* bija spējīgi radīt skitu – sibīriešu zvēru attēlošanas stila variantu.

⁴⁸⁹ Тоynбе А. А Study of History. Vol III. - London, 1934, p. 21.

⁴⁹⁰ Златкин И.Я. Концепция истории кочевых народов А.Тойнби и историческая действительность// Современная историография стран зарубежного Востока. -Москва, 1971, с. 173-174.

⁴⁹¹ Руденко С.И. Культура хуннов и ноинулинские курганы. - Москва, Ленинград, 1962, с. 39.

⁴⁹² Кореняко В.А. Искусство древних кочевников // Гумилев Л.Н. История народа хунну. Т. 9. Ч. 2. / Сочинения, сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 437.

Nobeigums

Seno ķīniešu un Iekšējās Āzijas tautu savstarpējo attiecību pētniecībai ir pievērsušies gan vēsturnieki, gan arheologi, gan arī mākslas zinātnieki. Viņu iegūtie dati ir devuši iespēju rekonstruēt politisko notikumu hronoloģiju, kā arī materiālās kultūras attīstības īpatnības. Tomēr tas diez vai varētu palīdzēt pētniekam saprast, kādi priekšstati par „barbariem”, izņemot no viena darba uz citu darbu klejojošu izteicienu „mežonīgie barbari”, bija raksturīgi senajiem ķīniešiem. Cerams, ka šis darbs aizpildīs minēto robu. Piedāvātajā darbā autors ir mēģinājis aplūkot šīs attiecības, izmantojot citu zinātnes nozaru - kultūrantropoloģijas un filoloģijas - instrumentāriju. Tajā tiek analizēti senajos avotos atrodamie izteicieni, cilšu nosaukumu hieroglifi, idiomas un jēdzieni, kas ir lietoti saistībā ar svešzemniekiem. Šāda pieeja darba problemātikai pasaules orientālistu vidū ir sastopama reti. Šajā sakarā ir jāmin J.L.Kroļs, kas mūs interesējošajai tēmai ir veltījis vairākus rakstus, tomēr arī viņa gadījumā izpalika fundamentāls pētījums. Tieši tādēļ šī pētījuma rezultāti savā ziņā ir novatoriski un unikāli.

Saskaņā ar šo pētījumu, ir izdevies izpildīt darba uzdevumu, t.i., rekonstruēt „barbara” „ētisko portretu”, kādu to senatnē veidoja ķīnieši. Saskaņā ar avotiem „barbara tēlu” senajā Ķīnā veido divas priekšstatu kopas:

1) Primitīvie priekšstati - „barbars” kā būtne, kas nepieder cilvēku pasaulei. Šis priekšstats izpaudās divējādi:

a) „dzīvnieciskos” etnonīmos, kur pats hieroglifs vai tā galvenais komponents bija saistīts ar kādu dzīvnieku,

b) „zoomorfās alegorijās” – izteicienos, kuros barbars tiek salīdzināts ar kādu dzīvnieku.

2) Ideoloģiskie priekšstati, saskaņā ar kuriem „barbara” tēla pamatā bija uzskati par negatīvo un visu necivilizēto, citiem vārdiem, uzskati par slikto, kas tika izkopti pašā ķīniešu kultūrā (piem., „barbars” kā „zemisks cilvēks” jeb *sjaožēņ*).

Darba ievadā tika izvirzīta galvenā hipotēze, proti, ka „priekšstati par *negatīvo-ārējo* (t.i., „barbariem”) tika konstruēti, izejot no pašas ķīniešu kultūras priekšstatiem par *negatīvo-iekšējo*”. Tagad īsi aplūkosim sasniegto rezultātu. Pētījuma gaitā ir

izdevies noskaidrot, ka priekšstati par „barbaru” tika veidoti pamatojoties uz konfūciānisma ētikas principiem. Konfūcija mācība par cilvēka dabu radās no pretstatiem – „cēlais vīrs” (*dzjuņdzi*) un „mazais cilvēks” (*sjaožēn*). Pamatojoties uz „Ši dzji” grāmatas 110. nodaļu, kura ir veltīta *sjunnu* cilts aprakstam, var secināt, ka „barbaru” dabā dominē „mazā cilvēka” īpašības, kā, piemēram, pārmērīga tieksme pēc iedzīvošanās vai izdevīguma (*li*). Tajā pašā nodaļā Sima Cjaņš atzīmē, ka *sjunnu* tautai nav tādu īpašību kā taisnīgums (*ji*). Citos avotos ir atzīmēts, ka ziemeļu „barbariem” nav tādu īpašību kā cilvēkmīlestības (*žēn*), kas ir tikai „cēlā vīra” atribūts. Zināms, ka Konfūcija mācībā jēdzienam *ji* ir svarīga nozīme, tā ir cēla vīra pamatīpašība. Tādējādi, var secināt, ka ētiskie priekšstati par „barbariem” balstās priekšstatos par „mazo cilvēku” ķīniešu kultūrā. Līdzīgu ideju savā nelielajā rakstā izsaka krievu sinologs J.L. Kroļs (1973.).

Šajā gadījumā divu civilizāciju - ķīniešu uz klejotāju tautu - sadursme veidoja jēdzienu „svešie” un mēģinājumu izskaidrot to ar savu vēsturi, atrast tiem „nišu” pēc savām tradīcijām. Darba autors cer, ka zināmā mērā ir izdevies atklāt ķīniešu izveidoto „svešo” (jeb „barbara”) tēlu. Diemžēl šajā pētījumā darba autors varēja runāt tikai par to, kā ķīniešu civilizācija uztvēra „svešos”. Ņemot vērā to, ka Iekšējās Āzijas senajām tautām nebija rakstības, mums nav iespēju atspoguļot to kultūras vēsturi, pēc viņu pašu avotiem. Visi augstāk izklāstītie pētījuma rezultāti nav sastopami citos pētījumos, kas piešķir disertācijas darbam zināmu novitāti.

Pēc šī principa tika veidoti arī priekšstati par zemēm, kuras apdzīvoja „barbari”. Tā, priekšstati par telpu bieži balstījās uz natūrfilozofijas mācību par *jiņ-jan*. Ķīniešu zemes tika uzskatītas par labvēlīgu zonu, kurā dominēja *jan* spēks (t.i., gaišais un pozitīvais sākums). Savukārt „barbaru” zemes, saskaņā ar ķīniešu traktātiem, kvalitatīvi tika vērtētas zemāk nekā Ķīnas „Vidusvalsts” un tādēļ bija zona, kurā dominē *jiņ* spēks (t.i., tumšais, negatīvais).

Lingvistiskie aspekti šajā darbā ir saistīti ar etnonīmu semantikas analīzi, līdz ar to tika izteikta hipotēze, ka „ar dzīvnieku pasauli saistītu valodas elementu izmantojums kaimiņu cilšu nosaukumos (etnonīmos) norāda uz noniecinošu attieksmi pret „barbariem””. Kā jau teikts, viens no šāda apgalvojuma pamatojumiem ir to cilšu etnonīmu semantikas analīze, kuras veidoja kontaktus ar ķīniešu zemēm. Darba autors ir pamanījis zināmu komponentu klātbūtni, kuri ir saistīti ar dzīvnieku nosaukumiem

daudzu nekīniešu ciltīs. Pētījuma gaitā ir izdevies noskaidrot, ka pretstatā G.G.Stratanoviča viedoklim (1962.), šāds fenomens nav saistīts ar cilšu totēmiem, kurus it kā ķīnieši ir mantojuši no cilšu nosaukumiem. Vēl vairāk - hieroglifu klātbūtne, kuri ir saistīti ar dzīvniekiem dotajos etnonīmos, izteica pazemojošu un nicinošu ķīniešu attieksmi pret „barbaru” ciltīm, tā demonstrējot, ka „barbaru” sabiedrība ir piederīga nevis civilizētajai un kulturālajai pasaulei, bet gan dzīvnieku ganāmpulkam. Šī tēze apstiprinās tādos etnonīmos kā *di* (狄), *sjaņjuņ* (獫狁), *cjuanžun* (犬戎), *maņ* (蛮). Tomēr komponentu klātbūtne, kuri ir saistīti ar mājlopiem (piemēram, „zirga” un „aitas” komponenti) var izteikt arī cilšu saimniecisko darbību, t.i., aitkopību un zirgkopību (piemēram, etnonīmi *cjan* (羌), *ližun* (骊戎).

Darba autors veltījis lielu uzmanību arī daudzajām metaforām ķīniešu literatūrā, kurās „barbaru” ciltis tika pielīdzinātas mežonīgiem dzīvniekiem. Šajā sakarā tika izvirzīta hipotēze, ka „alegorijas, kas salīdzina „barbaru” ar savvaļas zvēriem, ir aplūkojamas caur ķīniešu idiomu prizmu”. Jāatzīmē, ka eksistēja divu veidu metaforiskie salīdzinājumi. Pirmajā gadījumā, „barbars” tika salīdzināts ar konkrētu mežonīgu dzīvnieku, tādu kā vilks, šakālis vai tīģeris (piemēram „Ši dzji” grāmatas 44. nodaļā, kā arī traktātā „Jaņ tie luņ”). Otrajā gadījumā, metaforas dara mājienu, ka „barbars” ir līdzīgs „mežonīgam zvēram”. Lai atklātu iemeslu, kāpēc „barbari” tika salīdzināti ar vilku vai šakāli, darba autors atgādina par ķīniešu valodas daudzskaitlīgajām idiomām (t.s. *čenjui*). Šo idiomu analīzes gaitā ir izdevies noskaidrot, ka jebkāda cilvēka salīdzināšana ar vilku vai šakāli, pauž par šī cilvēka dusmu, agresijas un cietsirdības izpausmi. Tas apstiprinās ar tādiem idiomu piemēriem kā 豺狼成性 (*čaj lan čen sjin*), kas nozīmē mežonīgs un nežēlīgs. Savukārt salīdzinājums ar tīģeri ir drosmes un vīrišķības izpausme kaujā, protams, ja šis spēks ir virzīts uz labiem mērķiem.

Grūtāk ir izskaidrot binomu *cjiņšou* (禽兽 - „putns un mežonīgs dzīvnieks”). Izteikums „barbari ir līdzīgi putniem un mežonīgiem dzīvniekiem”, ir bieži sastopams senajā literatūrā (piemēram, „Ši dzji” grāmatas 60. un 112. nodaļā). Saskaņā ar dažiem pētījumiem, piemēram, A.S.Martinova (1968.) dotais salīdzinājums tika pielietots attiecībā uz ziemeļu „barbariem”, ņemot vērā pie viņiem eksistējušo tradīciju, ka dēls prec savu pamāti pēc tēva nāves un levirāta tradīciju. Šāda paraža

eksistēja pie *sjunnu*. Tomēr mums ir izdevies noskaidrot, ka binoms *cjiņšou*, tika lietots attiecībā uz ziemeļu „barbariem”, jo tiem nebija izglītības sistēmas (ķīniešu izpratnē). Līdzīgi spriedumi radās pēc binoma *cjiņšou* pielietojuma analīzes seno ķīniešu filozofiskajā „Men dzi” traktātā. (5:4).

Darbā gaitā uzmanība tika pievērsta ne tikai atbildēm uz ievadā izvirzītajām hipotēzēm, bet tika aplūkots arī vēsturiskais fons, jo uz tā senatnē risinājās attiecības starp ķīniešiem un kaimiņu ciltīm. Var likties, ka šis materiāls iziet nedaudz ārpus uzstādītajiem darba mērķiem, taču šāds viedoklis ir pārsteidzīgs. Pētījuma gaitā tiek noskaidrots, ka senajiem ķīniešiem asiņainākās attiecības bija ar ziemeļu tautām. Pastāvīgie iebrukumi un sirojumi veidoja negatīvu priekšstatu par ziemeļu tautām seno ķīniešu apziņā. Tieši tādēļ ziemeļrietumu klejotāja „barbara” tēls ķīniešu skatījumā kļūst par nežēlības un necivilizētas uzvedības iemiesojumu. Bez šo notikumu apraksta nebūtu īsti skaidrs, kādēļ avotos tieši ziemeļrietumu klejotāja tēls visbiežāk tiek izmantots, veicot ķīniešu un necivilizētu „barbaru” uzvedības salīdzinājumu, par ko runājām darba 2. un 3.nodaļā.

Pēc šī pētījuma var secināt, ka senie ķīnieši sevi uzskatīja par vienīgo civilizēto tautu pasaulē. Ķīnas teritorija tika uzskatīta par zemes centru, ko no četrām pusēm ielenc „barbaru” ciltis, kurām nav nekādu tikumisku īpašību. Vairākums pētījumu apstiprina „sinocentrismu” ideju kā visu Ķīnas raksturojošu domāšanas formulu. No 20.gs. vidus par sinocentrismu ideju rakstīja tādi vadošie sinologi kā, piemēram, Dž.K.Ferbenks (1968.), L.I. Dumans (1976.), A.S. Martinovs (1981.). Tomēr ir jāatzīmē, ka cittautieši tika uzskatīti par „barbariem” ne tādēļ, ka pastāvētu kāds ķīniešu rasisms vai nicinājums pret citādu etnosu. Cittautietis tika uzskatīts par „barbaru” tāpēc, ka viņš piekopa neķīnisku dzīvesveidu un netika audzināts konfūciānisma ētikas garā.

Summary

The doctoral dissertation „The Image of „barbarian” in Ancient China (according to the sources of *Zhou* and Western *Han* dynasties)” focuses on the relationships between China and its Northern neighbours in Ancient Times. These neighbours were nomads and were referred to as „barbarians” in the Ancient Chinese literature. Having put aside historical contacts with these „barbarians”, such as wars, diplomatic relationships and trade, this work has focused on cultural communications instead, and namely, on the reconstruction of “an ethical portrait of barbarians ” in the context of perceptions of the Ancient Chinese.

The main literary resource used in this work is the „*Shi ji*”, or the „Historical Records” (or „Records of the Grand Historian”). It is an example of the Ancient Chinese historical literature, written by the Ancient Chinese historian Sima Qian (145-87 BC), who was a court historian during the times of the Western *Han* dynasty (206 BC-25AD). In his work, he had described the history of China since the Mythical Emperors until the events which he could witness himself. The Records provide ample information on the peoples with which the Ancient Chinese had been developing contacts for centuries. Interestingly, Northern tribes were „portrayed” in separate chapters. For example, Chapter 110 described the people of the *Xiongnu*, known as the Hun in Europe.

As was mentioned earlier, the goal of this thesis is to reconstruct „an ethical image of barbarians” within the framework of Ancient China. More specifically, the task was to reveal the mechanisms which were used in the construction of this image. It was hypothesized here that the negative image created for outsiders, including „barbarians”, was based on negative images projected from and within the Chinese culture.

The thesis contains three chapters. Chapter One is the introduction, or the lead-in chapter. Its goal is to provide general information on the relationships between the Ancient Chinese and the neighbouring tribes within the period of the *Shang-Yin* dynasty (17th -11th century BC) and the beginning of our era when the Western *Han*

dynasty collapsed. The main focus, however, is on the relationships between the Chinese of the *Zhou* dynasty (11th -3rd century BC) and their main military rivals - the northern tribes *Di* and the Western tribes *Rong*. It is shown here that the initiators of the military aggression were not only „barbarians”. The Chinese could equally be considered aggressors. The „Historical Records” contain ample descriptions of military campaigns of the Chinese against these tribes. In the beginning of the *Zhou* ruling, the military advantage was in the hands of the *Di* and *Rong* tribes, however, already by the end of the *Zhou* ruling, the Chinese had been able to take over the dominance.

When the centralized Empires of the *Qin* (221-206 BC) and Western *Han* dynasties were formed, a different political pattern emerged. The newly established Chinese states tended to focus on their Northern borders. Namely, by the end of the 3rd century BC, the new neighbour - the powerful nomad unity of the *Xiongnu* – had been formed. The *Xiongnu* dominance stretched across the territories of modern Mongolia and modern Chinese Inner Mongolia. The *Xiongnu* became the main military rivals. At times, these nomads were significantly stronger than the Chinese and the latter had to pay tribute in the form of gifts to the *Xiongnu* rulers. However, the relationship between the Chinese and Northern nomads was based not only on military rivalry. There were also peaceful developmental exchanges. Namely, the Chinese borrowed the art of horse breeding from the nomads, and the nomads learnt agriculture⁴⁹³ from the Chinese.

Additionally, Chapter One describes the Chinese conquest of the modern Chinese Southern territories, specifically, modern Fujian, Guangdong and Guangxi provinces. In the 1st century BC that land was occupied by the *Yue* tribes which belonged to the Proto-Vietnamese peoples. Once those territories had been conquered by Emperor Wu (140-88 BC), they were subjected to assimilatory Chinese policies.

⁴⁹³ The support for this claim derives from the fact that agricultural tools were excavated in Northern Xiongnu territories.

Chapter Two is more detailed and investigates comparisons of „barbarians” to wild animals that are found in Ancient Chinese literature. The Chapter is split into two sections. Section One offers semantic analyses of the names assigned to „barbarian” tribes. It also analyzes ethnonyms used to refer to the tribes that shared borders with the Chinese states in the Ancient Times and Middle Age. The ethnonyms were explored in their Chinese version, not in their original „barbarian” language forms. Specifically, only the ethnonyms that contained signs pertaining to the fauna and insects were investigated. These signs would be fully or partially incorporated into hieroglyphs.

According to G. Stratanovich (1963), the ethnonyms that were translated into Chinese as animals were in fact the totems of these tribes. Namely, if an ethnonym was translated as a wolf, the totem of this tribe was also a wolf. In contrast, no such links were detected in the given study. Moreover, as it was shown here that the very presence of animal signs in hieroglyphs representing these ethnonyms was the evidence for the snobbish and humiliating attitudes that the Chinese had to these „barbarians”. For examples, such ethnonyms as *di* (狄), *xianyun* (狺狺), *quanrong* (犬戎), *man* (蛮), could well illustrate the point. However, the presence of reference to domestic animals, such as that of a sheep or horse, as in *qiang* (羌), *lirong* (骊戎), was hypothesized to point to the tribal activities, namely, sheep and horse breeding for which these tribes were known.

As was mentioned earlier, Chapter Two focuses on Chinese metaphors which compare „barbarians” to wild animals. Two types of metaphoric comparisons existed. One compared „barbarians” to a specific wild beast, such as a wolf, tiger or jackal. Such comparisons, for example, could be found in Chapter 44 of the „Shi ji” and in Chapter 47 of the „Yantie lun”. Another type of comparisons consisted of very general metaphors. Namely, „barbarians” could be compared to a wild beast in the collective meaning of the concept or to any wild beast.

In order to determine why „barbarians” were compared with wolves and jackals, Chinese idioms, or so-called *chengyu*, were studied. It was found that such comparisons were linked to aggression, violence and evil character that was assigned

to „barbarians”. Such idioms, as 豺狼成性 (*chai lang cheng xing*), were offered as evidence in support of this claim. These idioms conveyed the meaning of rapacious and ruthless character. In contrast, comparisons to tigers reflected on courage in the battle field, provided that courage was driven by noble intentions.

The analysis of the binomial *qinshou* 禽兽, which referred to a wild animal and bird in general, proved more complicated. Expressions comparing „barbarians” to wild beasts and birds were frequently used in Ancient literature, such as in Chapters 60 and 112 of the „Shi ji”. Some research, for example that of A.S.Martynov (1968), claimed that such comparisons were made with reference to Northern „barbarians”, for example, with reference to the *Xiongnu*. This people practiced levirate marriages in which a son married his step-mother after the death of his father. Furthermore, based on the usage of the binomial *qinshou* in the Ancient Chinese philosophical treaty „Meng zi” (5:4), it was argued here that there existed also another reason for the usage of this binomial. Namely, „barbarians” did not have an educational system that would be considered well-developed by the Ancient Chinese.

Chapter Three focuses on the key research interest of this work, that is, on the reconstruction of „an ethical portrait of a barbarian”. The image of a „barbarian” was rooted in the principles of the Confucian ethics. As is well known, the teaching of Confucius regarding the human nature is based on contrasts between „a noble man” (*junzi*) and „humble person” (*xiaoren*). Chapter 110 of the „Historical Records” describes the *Xiongnu* people in such a way that „barbarians” are perceived as morally corrupt people who desire gains and profits at any costs (*li*). In the same chapter, Sima Qian argues that the *Xiongnu* had no sense of righteousness (*yi*).

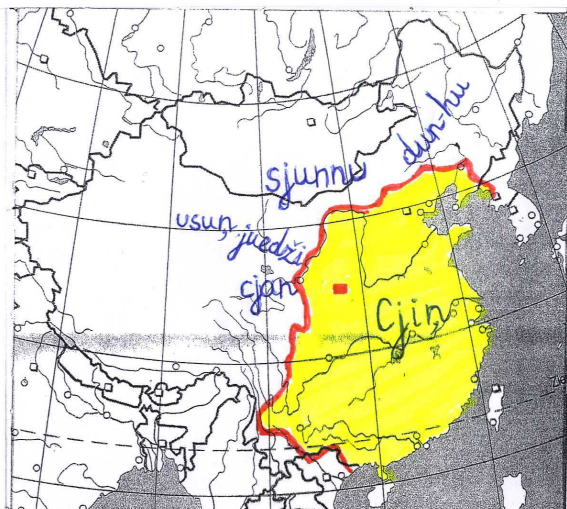
In Confucianism, the concept of *yi* is one of the central concepts. It is the main characteristic of a noble man. Based on this fact, it may be concluded that the ethical image of a „barbarian” was drawn upon a morally corrupt person within the Chinese culture. This view is supported by Y.Krol (1973), one of the leading Russian researchers in Chinese Studies.

According to other resources, such as the chronics of the „Jin shu”, Northern „barbarians” are assigned *ren*, or the absence of humanistic traits, the latter being characteristics of a noble man. Based on such notions, perceptions about the lands

occupied by these „barbarians” were formed. For example, the concept of space perception was drawn upon nature-based philosophical teaching of the *Yin-Yang*. Obviously, Chinese territories were within a favourable zone, dominated by the power of *Yang*, or light and positive energy. In contrast, the lands inhabited by „barbarians” were subject to the power of *Yin*, or dark and negative energy.

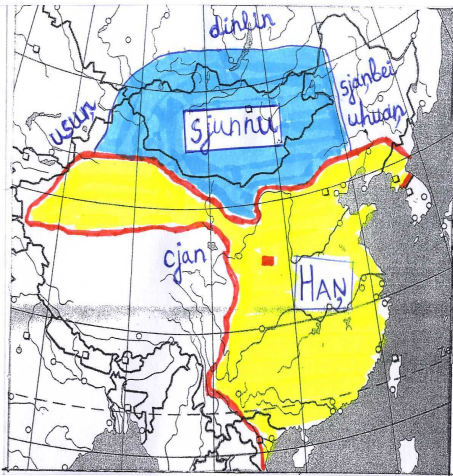
In the end, it is concluded that the Ancient Chinese considered themselves the only civilized nation in the world. The Chinese territories were viewed as the hub of the universe, which is surrounded by „barbarians” who lacked any signs of humanity. Sinocentrism as a dominating trend at the times was verified in the work as well. This idea has been advancing since the midst of the 20th century and was supported by John K. Fairbank (1968), L.S.Duman (1976) and A.S.Martynov. (1981).

Pielikums nr. 1. Kartes un shēmas

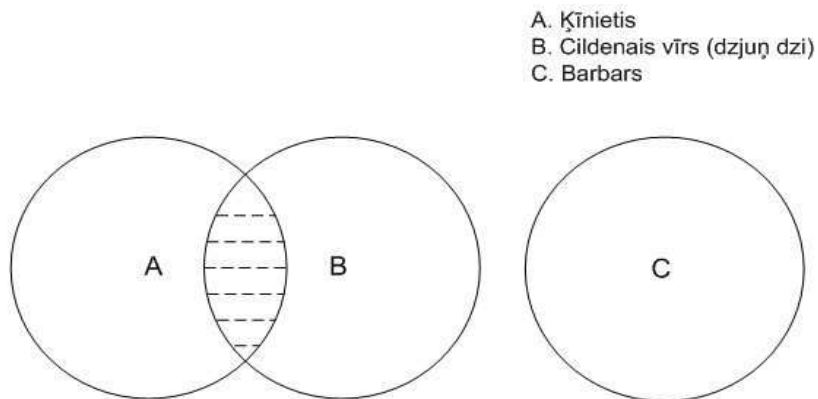
- Cjin impērijas robežas (apm. 212. g. p.m.ē.)
- Sjanjan (galvaspilsēta)

Karte nr.1 (autora sastādījums). Pirmā centralizētā valsts *Cjin* un cilšu veidojumi rietumos un ziemeļos (3. gs. p.m.ē. beigas).

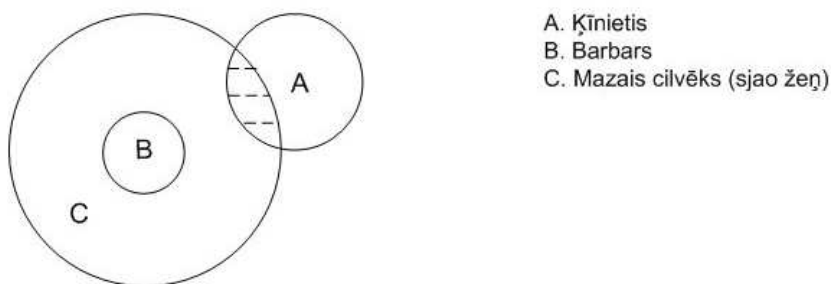

- R.Haņ impērijas robežas (1. gs. p.m.ē. sāk.)
- Čanaņ (galvalpilsēta)
- Sjunnū lielvalsts

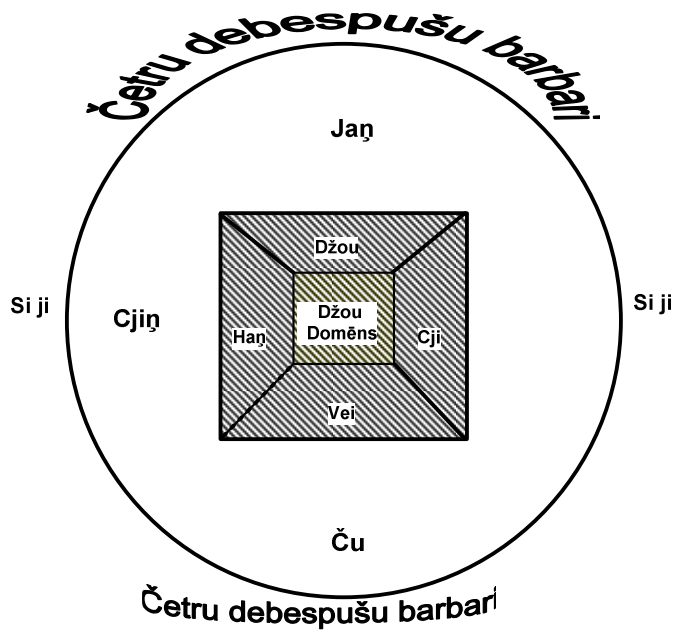
Karte nr. 2 (autora sastādījums). *Haņ* impērija un *sjunnū* lielvalsts 2.-1. gs. p.m.ē.

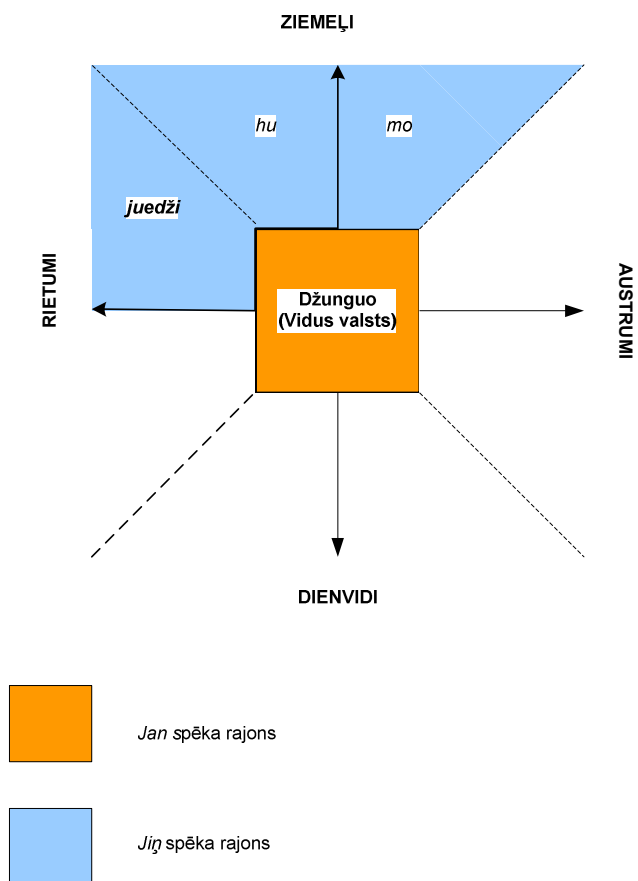
Shēma nr. 1 (autora sastādījums). Ķīnietis *apriori* varēja būt „cēlsirdīgais vīrs”, savukārt „barbaram” tika liegta šāda perspektīva.

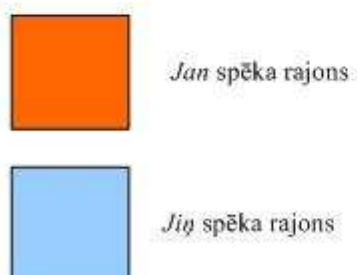
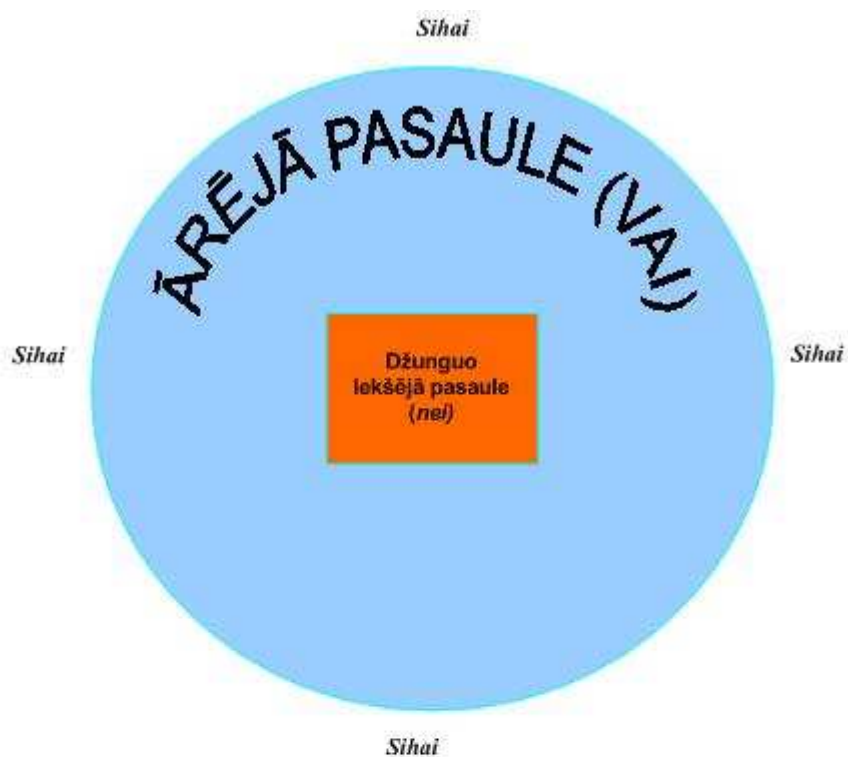
Shēma nr. 2 (autora sastādījums). Grafiskajā zīmējumā redzams, ka „barbari” jau tikuši pieskaitīti pie „mazajiem ļaudīm”, savukārt ķīnieši varēja gan pieskaitīt, gan nepieskaitīt pie šīs kategorijas cilvēkiem.

Shēma nr. 3 (autora sastādījums) Ķīniešu priekšstati par „politisko telpu” „Karojošo valstiņu” laikmetā.

Shēma nr. 4 (autora sastādījums). Šeit esam shematiski attēlojuši Sima Cjaņa ideju par to, ka ziemeļrietumu „barbaru” zemēs dominē *jiņ* spēks.

Shēma nr. 5 (autora sastādījums). Iekšējā pasaule jeb Ķīna un Ārējā pasaule jeb svešzemnieku zeme (seno ķīniešu domas rekonstrukcija).

Pielikums nr. 2. Etnonīmu alfabētiskais rādītājs

Latviešu transkripcija	Hieroglifi	<i>Piņiņ</i> transkripcija
austrumu hu	东胡	donghu
austrumu ji	东夷	dongji
baijan	白羊	baiyang
baltie di	白狄	baidi
baltie maņ	白蛮	baiman
beņžun	奔戎	benrong
bo	𪛗	bo
cjan	羌	qiang
cjancju	羌渠	qiangqu
cjan fan	羌方	qiang fang
cjuanji	犬夷	quanyi
cjuanžun	犬戎	quanrong
Čaosjaņ	朝鮮	Chaoxian
čile	敕勒	chile

čun	畤	chong
daoji	岛夷	daoyi
date	大特	date
di	氐	di
di	翟	di
di	狄	di
Dienvidjue	南越	Nanyue
dienvidu maŋ	南蛮	nanman
dzje	羯	jie
garie di	长狄	changdi
gui fan	鬼方	gui fang
heilan	黑狼	heilang
huai ji	淮夷	huai yi
huanžun	獯戎	huangrong
huihu, huigu	回鹘	huihu, huigu
heihe	秽貉	huihe

ji	夷	yi
jicjuizun	义渠戎	yiqurong
jue	越	yue
juedzi	月氏	yuezhi
jun	庸	yong
kalnu žun	山戎	shanrong
lao, liao	獠	lao, liao
lidzje	力羯	lijie
ližun	骊戎	lirong
loufaŋ	楼烦	loufan
lu	卢	lu
luojue	骆越	luoyue
ma fan	马方	ma fang
man	駮	mang
manmaŋ	茫蛮	mangman
maŋ	蛮	man

maŋji	蛮夷	manyi
meža hu	林胡	linhu
miŋjue	闽越	minyue
misju	密须	mixu
mo	貊	mo
mou	髡	mou
kuŋmin	昆明	kunming
naimaŋ	乃蛮	naiman
niaoji	鸟夷	niaoyi
niuti tudzjue	牛蹄突厥	niuti tujue
pen	彭	peng
pu	濮	pu
rietumu cjan	西羌	xiqiang
rietumu žun	西戎	xirong
rudie di	赤狄	chidi
se	塞	se

sjanɣun	獫狁	xianyun
sjinli	薪犁	xinli
sjunnu	匈奴	xiongnu
sjunɣui	獯粥	xunyu
suitan	嵩唐	suitang
šenɣun	申戎	shenrong
šu	蜀	shu
tele	特勒	tele
tiele	铁勒	tiele
tiaoɣun	條戎	tiaorong
tudzjue	突厥	tujue
tu fan	土方	tu fang
uhuaŋ	乌桓	wuhuan
utaŋ	乌谭	wutan
usuŋ	乌孙	wusun
uti	乌啼	wuti

vei	微	wei
ziemeļu di	北狄	beidi
žan	冉	ran
žuaņžuaņ	蠕蠕	ruanruan
žoužan	柔然	rouran
žun	戎	rong
žundi	戎狄	rongdi

Pielikums nr. 3. No *pinjīn* sistēmas atveidotie ķīniešu un citu Austrumu Āzijas tautu personvārdi un titulēti pievārdi

Latviskojums	Latvijā pieņemtā transkripcija	<i>Pinjīn</i> transkripcija
Baņs Gu	Baņ Gu	Ban Gu
Bao Si	Bao Si	Bao Si
Cjiņs Džuns	Cjiņ Džun	Qin Zhong
Cjiņs Kajs	Cjiņ Kai	Qin Kai
Cjiņs Šihuans	Cjiņ Šihuan	Qin Shihuang
Cju Dzjužuns	Cju Dzjužun	Qiu Jiurong
Čao Cuo	Čao Cuo	Chao Cuo
Čens Fu	Čen Fu	Cheng Fu
Čens Tans	Čen Tan	Cheng Tang
Čeņji	Čeņji	Chenyi
Čeņs Mendzja	Čeņ Mendzja	Chen Mengjia
Guaņs Džuns	Guaņ Džun	Guan Zhong
Guo guns	Guo gun	Guo gong
Daņs Fu	Daņ Fu	Dan Fu
Dens Ajs	Den Ai	Deng Ai
Dins guns	Din gun	Ding gong
Di Sjiņs	Di Sjiņ	Di Xin

Duns Džunšu	Dun Džunšu	Dong Zhongshu
Dzi Dajs	Dzi Dai	Zi Dai
Dzi Džans	Dzi Džan	Zi Zhang
Dzjaņs Tuns	Dzjaņ Tun	Jian Tong
Dzjins guns	Dzjin gun	Jing gong
Džans Ji	Džan Ji	Zhang Yi
Džao Sjiņs	Džao Sjiņ	Zhao Xin
Džao To	Džao To	Zhao To
Džidži	Džidži	Zhizhi
Džou Jans	Džou Jan	Zhou Yang
Džuns Ers	Džun Er	Zhong Er
Džunhans Jue	Džunhan Jue	Zhonghang Yue
Džou guns	Džou gun	Zhou gong
Džuans guns	Džuan gun	Zhuang gong
Ers	Er	Er
Fans Sjuañlins	Fan Sjuañlin	Fang Xuanling
Faņs Je	Faņ Je	Fan Ye
Faņs Kuajs	Faņ Kuai	Fan Kuai
Fuens	Fuen	Fueng
Guaņs Džuns	Guaņ Džun	Guan Zhong
Gunsuņs Ao	Gunsuņ Ao	Gongsun Ao

Gunsuņs He	Gunsuņ He	Gongsun He
Haņs Aņguo	Haņ Aņguo	Han Anguo
Hu Cjao	Hu Cjao	Hu Qiao
Huaņs guns	Huaņ gun	Huan gong
Huhaņje	Huhaņje	Huhanye
Huo Cjuibins	Huo Cjuibin	Huo Qubing
Imperators Gao	Gao di	Gao di
Imperators Dzijns	Dzjin di	Jing di
Imperators Veņs	Veņ di	Wen di
Imperators U	U di	Wu di
Jans Džu	Jan Džu	Yang Zhu
Jans Jaokuņs	Jan Jaokuņ	Yang Yaokun
Jans Pu	Jan Pu	Yang Pu
Jans Vaņli	Jan Vaņli	Yang Wanli
Jao	Jao	Yao
Ji Dzjujs	Ji Dzjui	Yi Ju
Jou Jujs	Jou Jui	You Yu
Jujs	Jui	Yu
Kansji	Kansji	Kangxi
Laošans	Laošan	Laoshang
Li Guans	Li Guan	Li Guang

Li Guanli	Li Guanli	Li Guangli
Li Lins	Li Lin	Li Ling
Li Sjueciņš	Li Sjueciņ	Li Xueqin
Lians Dzjaņfans	Lian Dzjaņfan	Lian Jianfang
Liņš Dzjaņmiņš	Liņ Dzjaņmiņ	Lin Jianmin
Liu Bans	Liu Ban	Liu Bang
Liu Dzjins	Liu Dzjin	Liu Jing
Li Miņš	Li Miņ	Li Min
Li Mu	Li Mu	Li Mu
Lu Bode	Lu Bode	Lu Bode
Lujs Dzja	Lui Dzja	Lü Jia
Lujs Sjaobiao	Lui Sjaobiao	Lü Xiaobiao
Lujs Buvejs	Lui Buvei	Lü Buwei
Maoduņš	Maoduņ	Maodun
Modu	Modu	Modu
Ma Čanšou	Ma Čanšou	Ma Changshou
Mens Tiaņš	Men Tiaņ	Meng Tian
Mensuns	Mensun	Mengsong
Mu guns	Mu gun	Mu gong
Oujans Sju	Oujan Sju	Ouyang Xiu
Paņš Gens	Paņ Gen	Pan Geng

Sima Cjaņš	Sima Cjaņ	Sima Qian
Sima Cuo	Sima Cuo	Sima Cuo
Sjans guns	Sjan gun	Xiang gong
Sjuņš Dži	Sjuņ Dži	Xun Zhi
Suns Ji	Sun Ji	Song Ji
Sujs Huejs	Sui Hui	Sui Hui
Še He	Še He	She He
Ši Le	Ši Le	Shi Le
Šeluņš	Šeluņ	Shelun
Ši Veile	Ši Veile	Shi Weile
Šuņš	Šuņ	Shun
Taibo	Taibo	Taibo
Tu Dzju	Tu Dzju	Tu Jiu
Uguo	Uguo	Wuguo
U Dins	U Din	Wu Ding
U Dzi	U Dzi	Wu Zi
U Dzji	U Dzji	Wu Ji
U Lins	U Lin	Wu Ling
Valdnieks Guns	Guns van	Gong wang
Valdnieks Džao	Džao van	Zhao wang
Valdnieks Ji	Ji van	Yi wang

Valdnieks Jou	Jou van	You wang
Valdnieks Li	Li van	Li wang
Valdnieks Mu	Mu van	Mu wang
Valdnieks Pins	Pin van	Ping wang
Valdnieks Sjans	Sjan van	Xiang wang
Valdnieks Sjao	Sjao van	Xiao wang
Valdnieks Sjuņs	Sjuņ van	Xuan wang
Valdnieks U	U van	Wu wang
Valdnieks Ulins	Ulin van	Wuling wang
Valdnieks Veņs	Ven van	Wen wang
Vans Čenveņs	Van Čenveņs	Wang Chengwen
Vans Džilajs	Van Džilai	Wang Zhilai
Vans Dzjaņs	Van Dzjaņ	Van Jian
Vans Huejs	Van Hui	Wang Hui
Vans Šuo	Van Šuo	Wang Shuo
Vejs Cjin	Vei Cjin	Wei Qing
Vejs Džao	Vei Džao	Wei Zhao
Veņs guns	Veņ gun	Wen gong

**Pielikums nr. 4. Disertācijā izmantotie seno ķīniešu avotu
tulkoto fragmentu oriģinālie teksti**

Atsauces nr.	Avota nosaukums	Ķīniešu teksts
81	Ši dzji	随畜牧而转移 其畜之所多则马牛羊 其奇畜则橐驼 驴 羸馱駞駒駟駢駟 逐水草迁徙
132	Ši dzji	冒顿杀父代立 妻群母 以力为威 未可以仁义说也:独可 以计久远子孙为臣耳 陛下诚能以适长公主妻之必慕以 为阏氏 生子必为太子
139	Ši dzji	虏人民畜产甚多
181	Ši dzjin	靡室靡家 玁狁之故 不遑启居 玁狁之故
195	Ši dzji	七年 晋使随会灭赤狄
200	Ši dzji	伐周杀幽王
201	Šaŋ hai dzjin	犬封国曰犬戎国壮如犬
202	Ši dzji	文王伐密须犬夷
205	Ši dzji	八国服于秦故自陇以西有绵诸 緄戎翟獫之戎
216	Ši dzji	南并楼烦
223	Jaŋ tie luŋ	氏獫冉駞騫唐 昆明之属 扰陇西巴蜀

229	Ši dzji	皆在楚蛮之地
232	Shan šu	庸蜀羌髳微卢彭濮人称尔戈
281	Šaŋ hai dzjin	戎, 其为人人首三角
285	Dzuo dźuaŋ	戎狄豺狼不可厌也 诸夏亲暱不可弃也
287	Guo jui	狄 豺狼之德也
288	Jaŋ tie luŋ	匈奴贪狼
289	Jaŋ tie luŋ	而信无义之诈 是要犹亲跖 蹠而扶猛虎也
290	Jaŋ tie luŋ	利则虎曳 病则鸟折
291	Ši dzji	秦于戎翟同俗 有虎狼之心
294	Jaŋ tie luŋ	衣皮蒙毛 食肉饮血 如中国之麋鹿
296	Ši dzji	北夷之气如群畜
298	Jaŋ tie luŋ	夫汉之有匈奴 譬若木之有蠹 如人有疾不治则寢以深
299	Jaŋ tie luŋ	今匈奴蚕食内侵
305	Jaŋ tie luŋ	匈奴挟不信之心 怀不测之诈见利如前
307	Luŋ jui	子欲居九夷 或曰 陋如之何 子曰 君子居之何陋之有
311	Jaŋ tie luŋ	匈奴桀黠 擅恣入塞 犯厉中国
312	Ši dzjin	薄伐獫狁 以奏肤公
313	Ši dzji	儿单于年少好杀伐
318	Ši dzji	秦王有虎狼之心 杀人如不能举 刑人如恐不胜

319	Ši dzji	猛如虎很如羊 贪如狼 强不可使者 皆斩之
321	Ši dzji	使豺狼逐群羊
324	Ši dzji	尚桓桓 如虎如罴 如豺如禽
325	Ši dzjin	王奋厥武 如震如怒 进厥虎臣 阡如虓虎
326	Ši dzjin	淮夷攸服 矫矫虎服
328	Ši dzjin	武王载旆 如虔秉钺 如火烈烈 则莫我敢曷
331	Ši dzji	善为诱兵以冒敌 故其见敌则逐利 如鸟之集
335	Ši dzji	夫匈奴无城郭之居 秀积之守 迁徙鸟举 难得而制也
336	Haŋ šu	如飞鸟走兽于广壑美草甘水则止 草尽水竭则移
337	Łui ši čuŋ cju	此四方之无君者也 其民麋鹿禽兽
338	Ši dzji	上及虞夏殷周固弗程督禽兽畜之 不属为人
339	Ši dzji	荤粥氏无有孝行而禽兽心
341	Jaŋ tie luŋ	匈奴壤界圉 孤弱无与

344	Ši dzji	父死 妻其后母 兄弟死 皆取其妻妻之
351	Men dzi	杨朱为我是无君也 墨氏兼爱是无父也 无父无君是禽兽也
357	Ši dzji	贵壮健 贱老弱
358	Ši dzji	荤粥氏无有孝
359	Men dzi	人有道也 饱食暖衣逸居而无教则近于禽兽
369	Ši dzji	苟利所在不知礼义
371	Luņ jui	子曰 君子喻于义小人喻于利
375	Jaņ tie luņ	见利如前
376	Luņ jui	子曰 放于利而行 多怨
377	Dzuo džuaņ	戎贪而无亲
381	Ši dzji	秦于戎翟同俗 有虎狼之心贪戾好利无信
385	Luņ jui	有子曰 礼之用和为贵
389	Jaņ tie luņ	今诚得勇士 乘强汉之威 凌无义之匈奴
391	Ši dzji	贵壮健 贱老弱
395	Luņ jui	子曰 生事之以礼 死 葬之以礼 祭之以礼
397	Luņ jui	子曰 苟志于仁矣 无恶也
398	Luņ jui	子曰 里仁为美 择不处仁 焉得知
403	Luņ jui	樊迟问仁 子曰 爱人
404	Ši dzji	未可以仁义说也

406	Ši dzji	吏遗单于秬藁金帛丝絮佗物岁有数
418	Ši dzji	中国以诗书礼乐法度为政 然尚时乱 今戎夷无此
419	Luŋ jui	子曰 兴于诗 立于乐
424	Ši dzji	大乐与天地同和 大礼与天地同节 和故百物不失 节故祀 天祭地 明则有礼乐 幽则有神鬼
425	Ši dzji	礼乐皆得谓之有德 德者得也
427	Ši dzji	戎无道 侵夺我岐丰之地 秦能攻逐戎
432	Ši dzji	殷之末孙李纣 殄废先王明德
436	Ši dzji	朕既不明 是以使方外之国或不宁息
437	Łui ši čuŋ cju	尽能既成 四夷乃平
440	Džu šu dzji njaŋ	厉王无道戎狄寇掠
444	Luŋ jui	子曰 夷狄之有君不如诸夏之亡也
447	Luŋ jui	徽管仲, 吾其被发左衽矣
449	Luŋ jui	樊迟问仁 子曰 居处恭执事敬与人忠 虽之夷狄不可充也
455	Luŋ jui	子张问行 子曰 言忠信行笃敬 虽蛮貊之邦行矣
460	Jaŋ tie luŋ	中国天下腹心 贤士之所总 礼义之所集
461	Ši dzji	秦楚吴越夷狄也 为强伯
465	Ši dzji	山以南者中国 中国于四海内则在东南 为阳 其西北则胡 貊月氏诸衣旃裘引弓之民 为阴
469	Ši dzji	内冠带 外夷狄

482	Si dzji	蜀西僻之国也 戎翟之长也 敝兵劳众不足以成名 得其地 不足以为利
483	Jaŋ tie luŋ	匈奴处沙漠之中 生不食之地 天所贱而弃
486	Men dzi	吾闻用夏变夷者 未闻变于夷者也

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

I. Avoti

- 1) Ban Gu. Han shu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2007. (班固. 汉书. – 北京, 中华书局, 2007.)
- 2) Guo yu/ Wang Su, Ding Fusheng yizhu.– Shanxi, Shanxi guji cbs., 2007. (国语/ 王苏, 丁富生 译注. – 山西, 山西古籍出版社, 2007.)
- 3) Lun yu yi zhu/ Yang Bojun yi zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 2006. (论语译注/ 杨伯峻 译注. – 北京, 中华书局, 2006.)
- 4) Meng zi yi zhu / Jin Liangnian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004. (孟子译注/ 金良年撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004.)
- 5) Shan hai jing yi zhu (quan er ce)/ Chen Cheng yi zhu. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2008. (山海经译注 (全二册) / 陈成译注. -上海, 上海古籍出版社, 2008.)
- 6) Shang shu yi zhu / Li Min Wang Jian zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004. (尚书译注/ 李民 王健撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004.)
- 7) Shi jing yi zhu/ Cheng Junying zhuan. – Shanghai, Shanghai guji cbs., 2004. (诗经译注/ 程俊英撰. – 上海, 上海古籍出版社, 2004.)
- 8) Sima Qian. Shi ji (quan shi ce). – Beijing, Zhonghua shuju, 1982. (司馬遷. 史记 (全十册).- 北京, 中華書局, 1982.)
- 9) Sima Qian. Shi ji. – Changsha, Yuelu shushe, 2001. (司马迁. 史记. – 长沙, 岳麓书社, 2001.)

10) Yan tie lun jiao zhu (quan er ce)/ Wang Liqi jiao zhu. – Beijing, Zhonghua shuju, 1992. (盐铁论校注(全二册)/ 王利器校注. -北京，中华书局，1992.)

11) Konfūcijs. Apkopotas runas/ Tulk. J. Staburova. – Rīga, Neputns, 2006.

12) Tso-chuen /J.Legge. The Chinese classics. Vol. 5. - Hong Kong, 1960.

13) The Shoo King/ J.Legge. The Chinese classics. Vol. 3. - Hong Kong, 1960.

14) Бамбуковые анналы: древний текст/ Издание текста, пер. и коммент. М.Ю.Ульянова. – Москва, „Восточная литература”, 2005.

15) Китайский философ Мэн-цзы/ Пер. и коммент. П.С.Попова. – Москва, „Восточная литература”, 1998.

16) Книга Песен / Пер. и коммент. А. Штукина // Конфуций. Уроки мудрости. - Москва, „Эксмо”, 2004.

17) Конфуций. Луньей / Исследование, пер. и коммент. Л.С.Переломова. – Москва, „Восточная литература”, 2000.

18) Конфуций. Луньей / пер. И.И.Семененко // Конфуций. Уроки мудрости. - Москва, „Эксмо”, 2004.

19) Чуньцю (Весны и осени господина Люя)/ Пер. Г.А. Ткаченко. – Москва, „Мысль”, 2001.

20) Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1968.

21) Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 2./ Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1973.

22) Материалы по истории древних кочевых народов группы дунху / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1984.

- 23) Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: сюнну / Пер. и коммент. В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1989.
- 24) Материалы по истории кочевых народов в Китае III-V вв. Вып. 2: Цзе / Пер. и коммент. В.С.Таскина. - Москва, „Наука”, 1990.
- 25) Мэн-цзы/ Пер. и указатели В.С.Колоколова. – Санкт-Петербург, „Петербургское востоковедение”, 1999.
- 26) Переводы из „Юань ши” (фрагменты)// Р.П.Храпачевский. Военная держава Чингисхана.- Москва, „АСТ”, 2005.
- 27) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. I / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1972.
- 28) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. II / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина и В.С.Таскина. – Москва, „Наука”, 1975.
- 29) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IV / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Наука”, 1986.
- 30) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. V / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Наука”, 1987.
- 31) Сыма Цянь. Исторические записки. Т.VI / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Наука”, 1992.
- 32) Сыма Цянь. Исторические записки. Т.VII / Пер. и коммент. Р.В.Вяткина. – Москва, „Восточная литература”, 1996.
- 33) Хуань Куань. Спор о соли и железе. Т. I-II/ Пер. и коммент. Ю.Л.Кроля. – Москва, „Восточная литература”, 2001.

II. Sekundārā literatūra

- 34) Barfield T. The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China, 221 BC to AD 1757. – Cambridge, 1992.
- 35) Bodde D. Festivals in Classical China. – Princeton, 1975.

- 36) Cambridge History of Ancient China/ ed. by M.Loewe and Edward L. Shaughnessy. – Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- 37) Ching J. Chinese Religion. – Orbis Books, Maryknoll, New York, 1993.
- 38) Ching J. Mysticism And Kingship In China: The heart of Chinese wisdom. - Cambridge, 1997.
- 39) Creel H.G. Bronze Inscription of the western Chou Dynasty as Historical Document// „Journal of the Asiatic Studies”, V. XXII, 1963, № 4, pp. 335-349.
- 40) Creel H.G. The Birth of China. – New York, 1937.
- 41) Creel H.G. The role of Horse in the Chinese History // „American Historical Review”. Vol. 70, 1965, pp. 647-672.
- 42) Creel H.G.. The origins of statecraft in China: The Western Chou Empire. – Chicago, University of Chicago Press, 1970.
- 43) Crespigny R., de. Northern Frontier. The Policies and Strategy of the Later Han Empire. – Canberra, 1984.
- 44) Di Cosmo N. Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History. - Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
- 45) Eberhard W. The Political Function of Astronomy and Astronomers in Han China// Chinese Thought and Institutions. – Chicago, 1957.
- 46) Eberhard W. A History of China. Berkeley etc., 1969.
- 47) Eberhard W. China's Minorities: Yesterday and Today. – Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1982.
- 48) Fairbank John K. The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relation.- Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1968.
- 49) Graham A.C. Later Mohist Logic, Ethics and Science. – London, 1978.
- 50) Huisewe A.F.P. China in Central Asia, The Early Stage: 125 B.C. – A.D.23. – Leiden, 1979.

- 51) Lattimore O. Inner Asia Frontiers of China. – Boston, Beacon Press, 1962.
- 52) Loewe M. Faith, Myth and Reason in Han China. – Indianapolis, London, 2005.
- 53) Needham J. Science and Civilisation in China. Vol. 2. – Cambridge, 1956.
- 54) Staburova J. Ķīniešu valodas īpašvārdi un to atveide latviešu valodā: teorētiskie un praktiskie aspekti. – Rīga, Jāņa Rozes apgāds, 2006.
- 55) Suzuki, Chusei. China's Relation with Inner Asia: the Hsiung-Nu, Tibet// The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relation.- Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1968.
- 56) Toynbee A. A Study of History. Vol III. - London, 1934.
- 57) Waley A. Three Ways of Thought in Ancient China. – London, 1946.
- 58) Watson W. The Chinese Contribution to Eastern Nomad Culture in the Pre-Han and early Han Periods // „World Archeology”, 1972, Vol. 4, No.2, pp. 139-149.
- 59) Yang, Lien-sheng. Historical Notes on the Chinese World Order// The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relation.- Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1968.
- 60) Yu Ying-shih. Trade and Expansion in Han China. – Berkeley, 1967.
-
- 61) Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. Т. I-III – Москва, Ленинград, Изд-во РАН СССР, 1950.
- 62) Боровкова Л.А. Царства „Западного края”. – Москва, Крафт+, 2001.
- 63) Буданова. В.П. Великое переселение народов как универсальная модель взаимодействия цивилизации и варварства// „Цивилизации”. №5. - Москва, 2002, с. 168-192.
- 64) Васильев Л.С. Этика и ритуал в трактате Ли цзи// Этика и ритуал в традиционном Китае. - Москва, „Наука”, 1988, с. 173-201.

- 65) Васильев Л.С. Проблема генезиса китайской мысли. – Москва, „Наука”, 1989.
- 66) Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. - Москва, „Восточная литература”, 2001.
- 67) Васильев Л.С. Древний Китай. Т. II. – Москва, „Восточная литература”, 2002.
- 68) Вельгус В.С. Понятия левирата в китайских источниках// „Страны и народы востока”. Вып. 11. - Москва, „Наука”, 1971, с. 25-30.
- 69) Викторова Л.Л. Кочевой Уклад в Киданьской империи// „Материалы по этнографии”. Вып. I.-Ленинград, „Наука”, 1961.
- 70) Гончаров С.Н. Доктрина государственной власти и политическая практика в средневековом Китае// „Народы Африки и Азии”. №1. – Москва, „Наука”, 1985, с. 43-53.
- 71) Гране М. Китайская мысль. - Москва, „Республика”, 2004.
- 72) Гумилёв Л.Н. Хунны в Азии и Европе// „Вопросы истории”. №6. - Москва, „Наука”, 1989, с. 64-78.
- 73) Гумилев Л.Н. История народа хунну. Ч. 1-2./ Сочинения Т. 9., сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998.
- 74) Гумилёв Л.Н. Древние Тюрки. - Санкт-Петербург, СЗКЭО „Кристалл”, 2002.
- 75) Гумилёв Л.Н. Поиски вымышленного царства.- Москва, „Айрис пресс”, 2002.
- 76) Давыдова А.В. К вопросу о хуннских художественных бронзах// „Советская археология”. № 1. – Москва, „Наука”, 1971, с. 93-104.
- 77) Давыдова А.В. Иволгинский комплекс (городище и могильник) – памятник хунну в Забайкалье.– Ленинград, „Издательство Ленинградского университета”, 1985.

- 78) Джарылгасимова Р. Китай и Корея в V в. до н.э. – III в. н.э. // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, „Наука”, 1970, с. 84-100.
- 79) Думан Л.И. О роли рабства в эпоху Инь (XIV – XI вв. до н.э.) // Китай. Япония: История и филология. – Москва, „Восточная литература”, 1961, с. 9-23.
- 80) Думан Л.И. Внешнеполитические связи древнего Китая и истоки даннической системы // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, „Наука”, 1970, с.13-36.
- 81) Думан Л.И. Учение о Сыне Неба и его роль во внешней политике Китая // Китай: традиции и современность. – Москва, „Наука”, 1976, с. 28-51.
- 82) Златкин И.Я. Концепция истории кочевых народов А.Тойнби и историческая действительность // Современная историография стран зарубежного Востока. – Москва, „Наука”, 1971, 131-193.
- 83) Зотов О.В. Китай как „универсальная” монархия и „псевдоданничество” варваров // „Восток”. №2. – Москва, „Восточная литература”, 1994, с. 16-25.
- 84) История Китая / Под ред. А.В.Меликсетова. – Москва, „Высшая школа”, 2002.
- 85) История народов Восточной и Центральной Азии. – Москва, „Наука”, 1986.
- 86) Кляшторный С.Г. Памятники древнетюркской письменности и этнокультурная история Центральной Азии. – Санкт-Петербург, „Наука”, 2002.
- 87) Коренько В.А. Искусство древних кочевников // Гумилев Л.Н. История народа хунну. Т. 9. Ч. 2. / Сочинения, сост. А.И.Куркчи. – Москва, Институт ДИ-ДИК, 1998, с. 431-465.
- 88) Крадин. Н.Н. Кочевники и земледельческий мир: хуннская модель в исторической перспективе // „Восток”. №3. – Москва, „Восточная литература”, 2000, с. 5-15.
- 89) Крадин Н.Н. Империя хунну. – Москва, „Логос”, 2002.
- 90) Кроть Ю.Л. О концепции „Китай – варвары” // Китай: общество и государство. – Москва, 1973, с. 13-29.

- 91) Кроль Ю.Л. Китайцы и „варвары” в системе конфуцианских представлений о вселенной (II в. до н.э. - II в. н.э.) // „Народы Азии и Африки”. №6. – Москва, „Наука”, 1978, с. 45-57.
- 92) Кроль Ю.Л. Отношение империи и сюнну глазами Бань Гу // „Страны и народы Востока”. Вып. XXXII. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 126-361.
- 93) Крюков М.В. Род и государство в иньском Китае// „Вестник древней истории”. № 2 -Москва, „Изд-во академии наук СССР”, 1961, с. 3-22.
- 94) Крюков М.В. Об этнической картине в древнекитайских письменных памятниках II-I тысячелетия до н.э.// Этнонимы. - Москва, „Наука”, 1970, с. 34-45.
- 95) Крюков М.В., Софронов М.В., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - Москва, „Наука”, 1978.
- 96) Крюков М.В. Китайский этнос на пороге средних веков. - Москва, „Наука”, 1979.
- 97) Крюков М.В., Переломов Л.С., Чебоксаров Н.Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. - Москва, „Наука”, 1983.
- 98) Крюков М.В., Малявин В.В., Софронов М.В. Китайский этнос в средние века (VII-XIII вв.). – Москва, „Наука”, 1984.
- 99) Куликов Д.Е. Иньский ритуал обезглавливания и миф о Син-тяне // 33-я науч. конф. „Общество и государство в Китае”. – Москва, „Восточная литература”, 2003, с. 35-55.
- 100) Кучера С. Иноплеменные рабы в позднежоуском Китае// Страны Дальнего Востока и юго-восточной Азии. - Москва, „Наука”, 1970, с. 58-73.
- 101) Кучера С. Проблемы генезиса шан-иньских гадательных костей // 33-я науч. конф. „Общество и государство в Китае”. – Москва, „Восточная литература”, 2003, с. 6-33.

- 102) Кучера С. Древнекитайские тексты цзягувэнь и шан шу- зеркало истории и культов Китая эпохи Шан-инь// „Восток”. № 2. – Москва, „Восточная литература”, 2004, с. 20-33.
- 103) Мартынов А.С. О туземной тибетской администрации в эпоху Мин// „Страны и народы Востока”. Вып. 11. - Москва, „Наука”, 1971, с. 55-63.
- 104) Мартынов А.С. Представление о природе и мироустроительных функциях власти китайских императоров в официальной традиции// „Восток”. № 5. – Москва, „Наука”, 1972, с. 72-82.
- 105) Мартынов А.С. Значения приезда послов в императорском Китае// „Народы Азии и Африки”. №1. – Москва, „Наука”, 1979, с. 27-39.
- 106) Мартынов А.С. О различных подходах к проблеме взаимоотношений императорского Китая с внешним миром// 11-я науч. конф. „Общест. и гос-во в Китае”. Ч.1. – Москва, „Наука”, 1981, с. 3-11.
- 107) Масперо А. Религии Китая. – Санкт-Петербург, „Наука”, 2004.
- 108) Меньшиков Л.Н. Предисловие// Мэн-цзы/ Пер. и указатели В.С.Колоколова. – Санкт-Петербург, „Петербургское востоковедение”, 1999, с. 5-12.
- 109) Мясников В.С. Китай и Монголия // Китай и соседи в новое и новейшее время. – Москва, „Наука”, 1982, с. 126-152.
- 110) Переломов. Л.С. Империя Цинь – первое централизованное государство в Китае (221-202). – Москва, „Восточная литература”, 1962.
- 111) Переломов Л.С. Китай и Вьетнам в III в. до н.э. – III в. н.э. // Китай и соседи в древности и средневековье. – Москва, „Наука”, 1970, с. 51-61.
- 112) Познер. П.В. Царства Ба и Шу по материалам „Шуцзина”, хроники „Чуньцю” и „Шицзи” Сыма Цяня // Этническая история народов Восточной и Юго-Восточной Азии в древности и средние века. – Москва, „Наука”, 1981, с. 208-223.

- 113) Пуллибэнк Э.Дж. Язык сюнну // „Зарубежная тюркология”. Вып. 1. – Москва, „Наука”, 1986, с. 29-70.
- 114) Руденко С.И. Культура хуннов и ноинулинские курганы. - Москва, Ленинград, „Изд-во академии наук СССР”, 1962.
- 115) Серкина А.А. Значение охоты в Китае в эпоху гадательных костей// „Краткие сообщения Института народов Азии”. № 61. - Москва, „Наука”, 1963, с. 88-95.
- 116) Степугина Т.В. К вопросу о социально-экономических отношениях в Китае в XIV-XII вв. до н.э.// „Вестник древней истории”. № 2. – Москва, „Изд-во академии наук СССР”, 1950, с. 57-76.
- 117) Степугина Т.В. Древний Китай // Межгосударственные отношения и дипломатия на Древнем Востоке. – Москва, „Наука”, 1987, с. 214-273.
- 118) Стратанович Г.Г. О ранних верованиях китайцев (тотемизм) // „Краткие сообщения Института народов Азии”. № 63. – Москва, 1963, с. 56-74.
- 119) Таскин. В.С. Введение// Материалы по истории сюнну (по китайским источникам)/ Пер. и коммент. В.С.Таскина. Москва, „Наука”, 1968, с. 3-33.
- 120) Таскин. В.С. Отношения Китая с северными соседями в древности // „Проблемы Дальнего Востока”. № 3. – Москва, 1975, с. 147-156.
- 121) Титаренко М.Л. Мо-цзы // БСЭ. Т. 17. – Москва, „Советская энциклопедия”, 1974.
- 122) Торчинов Е.А. Доклады Чао Цо о сюнну // „Страны и народы востока”. Вып. XXXII. – Москва, „Восточная литература”, 2005, с. 383-414.
- 123) Фицджералд Ч.П. История Китая. - Москва, „Центрполиграф”, 2005.
- 124) Шурц Г. Средняя Азия и Сибирь. Санкт-Петербург, „Полигон”, 2004.
- 125) Элиаде М. Шаманизм экстатические техники экстаза. - Москва, „София”, 2000.

126) Bai Shouyi, Zong Wangbian. Zhongguo tongshi. 9 – sēj. – Shanghai, 1999. (白寿彝, 总王编. 中国通史. 第九册. - 上海, 1999.)

127) Hu Shaohua. Daizu xianmin jinchi he mangman// Zhongguo gudai minzuzhi. – Beijing, Zhonghua shuju, 2004, 187-192 lpp. (胡绍华. 傣族先民金齿和茫蛮// 中国古代民族志. - 北京, 中华书局, 2004, 187-191 页.)

128) Lin Jianming. Qin han shi. – Shanghai, Shanghai renmin cbs., 2003. (林剑鸣. 秦汉史. – 上海, 上海人民出版社, 2003.)

129) Ma Changshou. Beidi yu xiongnu. – Guilin, Guangxi shifan daxue cbs., 2006. (马长寿. 北狄与匈奴. – 桂林, 广西师范大学出版社, 2006.)

130) Qiu Jiurong. Rouran// Zhongguo gudai minzuzhi. – Beijing, Zhonghua shuju, 2004, 34-38 lpp. (邱久荣. 柔然// 中国古代民族志. - 北京, 中华书局, 2004, 34-38 页.)

131) Yang Yaokun. Dizu de yanbian// Zhongguo gudai minzuzhi. – Beijing, Zhonghua shuju, 2004, 89-95 lpp. (杨耀坤. 氏族的演变// 中国古代民族志. - 北京, 中华书局, 2004, 89-95 页.)

III. Uzziņu literatūra

132) A Dictionary of Officials Titles in Imperial China, By Charles O. Hucker. – Beijing, Beijing daxue cbs., 2008.

133) Encyclopedia of Anthropology/ed. by James H. Birx. Vol. 5. – London, New Dehli, „SAGE publication”, 2006.

134) Encyclopedia of Chinese Philosophy/ ed. by Antonio S. Cua. - New York, 2003.

135) The Encyclopedia of Religion. Vol. 1-15 / editor in chief Mircea Eliade. – New York, Macmillan publishing company, 1987.

136) The Historical Atlas of China. Vol. 1-6 / Chief editor Tan Qixiang. – Beijing, China cartographic publishing house, 1996.

137) Lexicon der Antike.- Leipzig, VEB Bibliographisches institut, 1987.

138) Longman Chinese- English Visual Dictionary of Chinese Culture. – Shanghai, Shanghai waiyu jiaoyu cbs., 2004.

139) Большой китайско-русский словарь. Т.1-4/ Ред. И.М.Ошанин. – Москва, 1983.

140) История и культура Древнего Востока: Энциклопедический словарь/ Отв. ред. А.А.Вигасин, Москва, РОССПЭН, 2008.

141) Da ehan cidian/ Heilongjiang daxue eyu yuyan wenxue yanjiuzhongxin bian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2001. (大俄汉词典/ 黑龙江大学俄语语言文学研究中心编. – 北京, 商务印书馆, 2001.)

142) Gudai hanyu cidian/ Chen Fuhua zhubian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005. (古代汉语词典/ 陈复华主编. - 北京, 商务印书馆, 2005.)

143) Guhanyu da cidian/ Xu Fudeng bian. – Shanghai, Shanghai cishu cbs., 1998. (古汉语大词典/ 徐复等编. – 上海, 上海辞书出版社, 1998.)

144) Gudai hanyu zidian. – Beijing, Shangwu yinshuguan, 2005. (古代汉语字典. - 北京, 商务印书馆, 2005.)

145) Handai wuzhiwenhu ziliao tushuo/ Sun Ji zhu. – Shanghai, shanghai guji cbs., 2008. (汉代物质文化资料图说/ 孙机著. – 上海, 上海古籍出版社, 2008.)

- 146) Hanying chengyu cidian. –Beijing, Zhongguo chubanjituan, 2006. (汉英成语词典. - 北京, 中国出版集团, 2006.)
- 147) Hanying da cihai (quan er ce) / Cao Yamin zhubian. – Beijing, Zhongguo zhongyiyao cbs., 2002. (汉英大词海 (全二册)/ 曹亚民主编. – 北京, 中国中医药出版社, 2002.)
- 148) Hanying zhongguo zhexue cidian/ Guo Shangxing bianzhu. – Kaifeng, Henan daxue cbs., 2002. (汉英中国哲学辞典/ 郭尚兴编煮. – 开封, 河南大学出版社, 2002.)
- 149) Kangxi zidian. – Shanghai, Shanghai cishu cbs., 2008. (康熙字典. – 上海, 上海辞书出版社, 2008.)
- 150) Shuo wen jie zi (xiandai ban). – Beijing, Shehuikexue wenxian cbs., 2005. (说文解字 (现代版). – 北京, 社会科学文献出版社, 2005.)
- 151) Zhongguo dituji/ Du Xiurong, Tang Jianjun zhubian. – Beijing, Zhongguo ditu cbs., 2004. (中国地图集/ 杜秀荣, 唐建军主编. – 北京, 中国地图出版社, 2004.)
- 152) Zhongguo lishi diming da cidian (quan er ce)/ Shi Weile zhubian. – Beijing, Zhongguo shehui kexue cbs., 2005. (中国历史地名大辞典 (全二册)/ 史为乐主编. – 北京, 中国社会科学出版社, 2005.)